Міністерство освіти і науки України

Харківський національний аграрний університет
імені В. В. Докучаєва

ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ

Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції
(19 лютого 2016 р.)

Харків - 2016

УДК 631.15:631.95:316.334.55

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ
В.К. Пузік, чл.-кор. НААНУ, д-р с.-г. наук, професор; **В.М. Петров**, канд. екон. наук, доцент; **О.І. Гуторов**, д-р екон. наук, професор; **В.К. Горкавий**, канд. екон. наук, професор; **М.Ф. Огійчук**, канд. екон. наук, професор; **О.В. Олійник,** д-р екон. наук, професор; **Т.І. Олійник**, д-р екон. наук, професор; **Г.П. Пасемко,** д-р наук з держ. управління, професор; **О.В. Ульянченко**, чл.-кор. НААНУ, д-р екон. наук, професор; **Т.А. Бутенко**, канд. екон. наук, доцент; **І.М. Сафронська,** канд. екон. наук, доцент; **Ю.Л. Філімонов**, канд. екон. наук, доцент; **І.В. Горковенко,** канд. екон. наук, доцент; **Н.С. Ляліна,** канд. екон. наук, доцент; **І.О. Шарко,** канд. екон. наук, доцент.

Економічні, соціальні та екологічні проблеми розвитку агропродовольчої сфери : матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., 19 лютого 2016 р. / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Харків: ХНАУ, 2016. – 348 с.

До збірника увійшли результати досліджень вітчизняних та іноземних науковців, аспірантів і студентів, які висвітлюють актуальні аспекти економічних, соціальних та екологічних проблем розвитку агропродовольчої сфери України та інших країн, розкривають окремі складові та загальний механізм досягнення такого розвитку.

Розраховано на вчених, викладачів, аспірантів та фахівців, які займаються питаннями розвитку аграрної економіки.

Видається за редакцією авторів.

ISBN

© Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, 2016

ЗМІСТ

Mikhailova L.I. Agrarian management specifics in the context of european integration of Ukraine 9

Sabetova T.V. Indicators for employment efficiency assessment 13

Sabetova T.V., Shevtsova N.M. Milk and dairy product market in russia: current state and prospects 17

Алієва А.Ю. Основні проблеми інноваційного розвитку сільських територій України 20

Батюк Л.А., Кравченко О.М. Сучасний стан ринку сільськогосподарської землі в Україні 23

Безверхий М.А. Обґрунтування основних напрямів економічного розвитку виробництва продукції скотарства на підприємстві 26

Білоусько Т.Ю. Соціальна відповідальність як аспект забезпечення конкурентоспроможності підприємств 29

Будзяк В.М., Будзяк О.С. Особливості формування видів диференційного рентного доходу 33

Букаренко Л.В. Биологизация земледелия в Белгородской области 36

Бутенко Т.А. Ефективний розвиток агропродовольчої сфери: інформаційний аспект 39

Вавулін О.І. Теоретичні аспекти логістичного забезпечення виробництва і збуту продукції в сільськогосподарських підприємствах Сумщини 42

Василішин С.І. Виклики сучасній аграрній політиці України в контексті зміцнення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств 47

Галкіна І.В. Стратегічні напрями та пріоритети інвестиційно-інноваційного забезпечення розвитку аграрної сфери 50

Гаргарина О.С. Анализ рынка жилой недвижимости в г. Рогачеве Гомельской области 53

Горковенко І.В. Людський капітал: питання методології та бухгалтерського обліку 56

Горляк Л.О. Перспективное развитие первичных административно-территориальных единиц и сельских населенных пунктов 59

Горляк Л.О., Кухарева Ю.А. Эффективность использования земель в сельскохозяйственных организациях района 62

Гриценко В.Л. Теоретичні підходи до визначення сутності ринку продукції бджільництва 67

Грошев С.В. Орендні відносини та їх вплив на ефективність використання земельних ресурсів у фермерських господарствах 70

Гуторов О.І. Завдання та заходи щодо удосконалення управління земельними ресурсами в сучасних умовах..... 73

Гуторова О.О. Суть та чинники формування конкурентоспроможності аграрних підприємств 77

Давыдова Е.Ю. Формирование новой промышленной политики агропродовольственной сферы России..... 80

Дашко А.П., Кондрюк Л.В. До питання відображення розділу «Використання амортизаційних відрахувань» у примітках до фінансової звітності 83

Домусчи А. О. Сучасний стан та проблеми розвитку сільського господарства України 86

Дудник О.В. Стратегічне управління підвищенням ефективності використання ресурсного потенціалу агропідприємств……..…..95

Журбенко Н.М. Актуальні проблеми вдосконалення обліку основних засобів у бюджетних установах 94

Казакевич Н.А. Правовые основы ведения крестьянских (фермерских) хозяйств в Республике Беларусь 96

Каленська О.В., Сакаль О.В. Інституціональні трансформації у сфері землекористування в Україні 100

Коваленко А.С. Проблеми фінансового стану сільськогосподарських підприємств Харківщини..... 104

Ковальова О.В., Утенкова К.О. Принципи формування управлінської звітності 107

Колмыков А.В. Землеустроительные основы повышения энергетической эффективности земледелия 110

Колоша В.П. Окремі проблеми оцінки ефективності виробництва молока.... 115

Комлева С.М. Проблемы рационального использования пахотных земель в Республике Беларусь..... 119

Кондратюк Н.В., Шацький М. Управління земельними ресурсами: проблеми та шляхи їх подолання 122

Коновалова С.Н. Маркетинговый подход к развитию предпринимательской деятельности в АПК..... 125

Королев К. П. Эффективность возделывания инновационных сортов льна-долгунца..... 129

Кошкалда І.В. Нові підходи щодо управління земельним ресурсами 131

Краля В.Г. Методичні підходи щодо визначення ефективності впровадження організаційних змін..... 134

Крамаренко К.М. Механізм регулювання екологізації інвестиційної діяльності 138

Кривоносов А.В., Яурова И.В. Порядок оспаривания кадастровой стоимости земельных участков на территории Воронежской области 141

Крундикова Н.Г. Деятельность предприятий по государственной регистрации и земельному кадастру Республики Беларусь на примере Горецкого филиала РУП «Могилевское агентство по государственной регистрации и земельному кадастру» 146

Ксьонова О. В. Напрями підвищення соціально-економічної ефективності скотарства в сільськогосподарських підприємствах 149

Кучеренко Т.Є. Нефінансова звітність та її актуальність для національних суб'єктів економіки 153

Кушніренко О. А., Власов Є. С. Обліково-інформаційне забезпечення управління природними ресурсами в контексті сталого розвитку 155

Левковська Л.В., Рижова К.І. Економічні проблеми розвитку водогосподарсько-меліоративного комплексу України та шляхи їх вирішення 159

Лещенко Л.О. Агротехнічні прийоми для підвищення прибутковості овочевих підприємств 162

Ляліна Н.С. Значення скотарства в контексті сталого розвитку сільського господарства 165

Макогон В.В. Методичні підходи до оцінки витрат на управління підприємством у системі оцінки ефективності менеджменту агроформувань 167

Мельниченко О. А. Пріоритетні напрями розвитку вітчизняного аграрного сектора 170

Михайлов А.М. Особливості інвестиційних процесів в аграрному секторі України 173

Москаленко А. М. Еколого-економічне обґрунтування нової стратегії застосування мінеральних добрив 177

Нагаєв В.М., Земляна Л.С. Напрями удосконалення системи управління кадровим потенціалом сільськогосподарського підприємства 181

Никитюк Ю.А. Удосконалення інституціонального середовища регулювання ринку лікарської рослинної сировини 184

Олійник Т.І., Гребенщікова Ю.С. Напрями удосконалення управління ефективним виробництвом продукції рослинництва 187

Онегіна В.М., Бабан Т.О. Експортний потенціал аграрних підприємств та методи його оцінки 191

Орлов В.В. Фактори функціонування організаційно-економічного механізму підвищення ефективності виробництва насіння високих генерацій 194

Павлюк С.І. Роль соціально-економічних важелів у сільському розвитку..... 197

Пахуча Е.В. Ефективна інноваційна політика – запорука сталого розвитку та продовольчої безпеки України 201

Пащенко Ю. В. Сутність ефективності та її види 204

Петров В.М. Технічне переозброєння сільськогосподарського виробництва та соціальний розвиток сільських територій 207

Печко В.С. Земельні трансформації сільськогосподарських підприємств у процесі аграрної реформи..... 210

Піскун І.О. Сутність управління конкурентоспроможністю виробництва продукції……214

Плаксієнко В. Я., Черкасов О. О. Інтегральна оцінка відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств 217

Погріщук Г.Б., Погріщук Б.В. Наукове забезпечення реалізації екологічної концепції розвитку сільського господарства…….....221

Полях В.М. Сучасний стан споживання м'яса та м'ясопродуктів в Україні... 224

Пономарьова М.С., Вовк Н.В. Основні соціально-економічні та екологічні проблеми розвитку села і сільських територій..... 227

Пономарьова М.С., Донченко А.Ю. Реалії українського села та сучасні проблеми соціально-економічного розвитку..... 230

Попов А.С. Оцінка результатів консолідації земель сільськогосподарського призначення..... 233

Проценко Н.М. Технічний потенціал як невід'ємна складова виробничого потенціалу сільськогосподарського виробництва..... 236

Прутська О.О., Прутська Т.Ю., Саламаха Л. В. Проблеми кредитування малих та середніх підприємств аграрного сектора економіки 240

Романенко Т.Б. Екологізація органічного землекористування 244

Рыбянцева М. С., Такахо А. Ю. Сущностные характеристики учетных моделей..... 247

Савченко В.В. Общая характеристика организации и проведения земельных аукционов в Могилевской области 251

Севідова І.О. Основні напрями формування прибутковості галузі овочівництва..... 255

Сидора В. В. Тенденції виробництва сої в Україні 258

Сколотій І.В. Шляхи удосконалення обліку витрат рослинництва на аграрних підприємствах 261

Сколотій Л.О. Удосконалення бухгалтерського обліку з урахуванням вимог його гармонізації і стандартизації та міжнародних стандартів обліку 264

Станчин И.М. Услуги и кредитная политика в агросекторе Туркменистана . 268

Ступень Н.Р. Цінові трансформації у процесі відтворення земельних ресурсів агросфери 273

Ступень Р.М. Економічна сутність орендних відносин у сільськогосподарському землекористуванні 276

Сутоцкий А.М. Правовое обеспечение платежей за землю в Республике Беларусь 278

Табенська О.І. Переваги кластерної моделі організації туристичної індустрії 282

Таран О.М., Абраменко П.О. Сучасні концепції щодо визначення ефективності управління підприємством 286

Таран О.М., Середа П. Науково-теоретичні аспекти менеджменту галузі рослинництва 290

Таратула Р.Б. Базові відомості інформаційної системи раціонального землекористування 293

Тимощук І.І. Інструменти рекультивації промислово вироблених торфовищ у системі раціонального землекористування 295

Тишкович О.В. Почвы Республики Беларусь: современное состояние и перспективы использования……298

Третяк Н.А., Третяк Р.А. Інституційні аспекти підвищення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення 301

Феняк Л.А. Підходи до оптимізації структури джерел інвестиційних ресурсів 304

Філімонов Ю.Л. Чиста продукція як критеріальний показник соціально-економічної ефективності аграрного виробництва 307

Хаєцька О.П. Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності цукробурякового виробництва 310

Чудовська В.А. Еколого-економічні особливості зонування земель сільськогосподарського призначення 313

Шарко І.О., Овчіннікова К.В. Управління інноваційним розвитком аграрного виробництва в Україні……316

Шаталов М.А., Мычка С.Ю. Принципы реализации инновационной маркетинговой деятельности предприятий агропромышленного комплекса на основе коммуникативной политики 318

Швед И.М., Якушева В.Г. Пути совершенствования государственной регистрации прав, ограничений (обременений) прав на недвижимое имущество 323

Шелудько Р.М., Шелудько Л.В. Сутність та значення системи стимулювання праці у мотиваційному механізмі..... 326

Шиян Д.В., Божко М.В. Інтенсифікація як фактор ефективності виробництва пшениці..... 329

Шкуратов О.І. Критерії і індикатори екологічної безпеки в аграрному секторі економіки..... 334

Юнг А. Проблемные области налоговых проверок подоходного налога в Германии 336

Яровая В.В., Керимов Г.Г. Актуальные проблемы совершенствования математико-статистического инструментария прогнозирования экономических показателей..... 338

Ясменко Г.Н., Старовойтова Е.В. Идентификация налоговых рисков экономических субъектов, подходы к их оценке и управлению..... 342

УДК 631.1

L.I. Mikhailova, doctor, professor
Sumy national agrarian University, Ukraine

AGRARIAN MANAGEMENT SPECIFICS IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE

Agricultural sector management formation should be based on the main provisions of the management theory and implementation of innovative approaches to management. The transformation processes of all social life spheres taking place in Ukraine at the beginning of the 21st century lead to the realization of the need to update and improve the functioning of all the post-industrial economy structural elements. The experience of transformation in the agricultural sector of the former Soviet Union and Central and Eastern Europe shows that the main factor of the efficient agricultural enterprises functioning is qualified management, which involves the use of modern management approaches and technologies, improved styles as well as management techniques adapted to rapid changes in the environment.

This paper is based on the results of Ukrainian and foreign researches in the fields of general and sectorial management (O.M. Onishchenko, P.T. Sabluk, V.J. Mesel Veselyak, V.J. Ambrosov, M.O. Besedina, J.S. Zavadsky, O.D. Hudzynskyy, I.G. Ushachov, M. Mascon, M. Albert, F. Hedouri, D. Epstein, P. Drucker, L. Iacocca, etc.). Due to the expansion of economic relations of Ukraine our research meets the need for further development and adaptation of the agricultural sector to modern conditions.

That's why we set ourselves a task of identifying the key areas of management improvement in agricultural entities and defining the most important factors in management systems which help to adapt to the open economy conditions; identifying the agricultural enterprises needs in determining the basic state support tools; as well as identifying successful strategies for improving the rural development management under the new economic conditions.

We should also admit, that, basing on our research results, we have been repeatedly pointing out the role of management in the effective functioning of the agricultural enterprises of different types since the mid 90's [1, 2, 3]. This was an effort to warn the scientists, experts and government officials that not only the business entity type or the production means ownership form, or specialization or the size of an enterprise determines the successful functioning. Namely qualified management and its rational, scientifically based organization and constant focus on innovation ensure the success of the companies under the globalization and global economy modernization influences.

Science and practice show that the formation and development of enterprise management system is seriously influenced by the sectorial subordination, belonging to economy sectors of the different development levels. Basing on the fact that modern agriculture of Ukraine cannot be considered to be an innovation and

investment oriented sector apart from the agrarian processing enterprises, the management system in it may and should be different from other industries. It is very important to consider the development stages of particular economy segments, its competitiveness and ability to adapt to changes and innovations in the surrounding environment.

Thus, P. Drucker, who can be considered the "father" of modern foreign management sector, sets out the approach to the formation of management in enterprises [4, p.86]. Applying the prominent scientist-manager tool, a national agriculture sector can be divided, in our opinion, as follows.

The processing AIC industry of Ukraine is a long-established one; its products undergo innovative additions and changes. Powerful integration processes of the last decade contribute to this tremendously. Its enterprises produce products of a good quality which is not always certified according to international standards due to lack of funds. Most of the state quality standards relating to food must be modified and adjusted in accordance with the WTO requirements. Still, at the moment of Ukraine's accession to the WTO, according to B. Danylyshyn, the Minister of Economy, the 80 percent of WTO principles have been already implemented and applied in Ukraine before the beginning of 2008 [5]. Main problems and ways of ensuring the competitiveness of the processing industry are all about accelerating the legislation harmonization in the field of products certification and standardization, as well as about the implementation of measures that reduce the possibility of supplying substandard raw materials (milk and meat in particular) to processing enterprises. Enterprise management should focus on constant innovation in order to reflect changes in products consumption.

Agriculture, which had been existing throughout the mankind life making impossible existence of any society, can be characterized as a dying industry at the moment. However, the indisputable fact is that it will never "die out or disappear" until civilization will be there. Note that the agriculture production factors set is also traditionally stable (land, capital, labor force), while only their technology use is variable being combined with the emergence of new kinds of resources (information, intellectual ones). Still we can talk about the development of innovative plant and animal products production being available only to some extent. However we consciously did not note the use of biotechnology in this research, which is one of the determining factors of solving the state food security problem under the conditions of limited natural resources for agricultural production and rapidly rising world population [6].

Therefore, to ensure the effective functioning of the agricultural enterprises, their management should be aimed at improving the quality of traditionally known products as well as at reducing their cost price, which will provide creation of the competitive advantages for the enterprises, also of the survival skills and employment stable market position. However, implementation of the above named areas also determines the need to define other elements, reflecting their consistency and comprehensiveness (Fig. 1).

It is very difficult to determine the priority factors for the effective farms management formation among those outlined in Fig. 1, as they are all interrelated to each other and are also dependent.

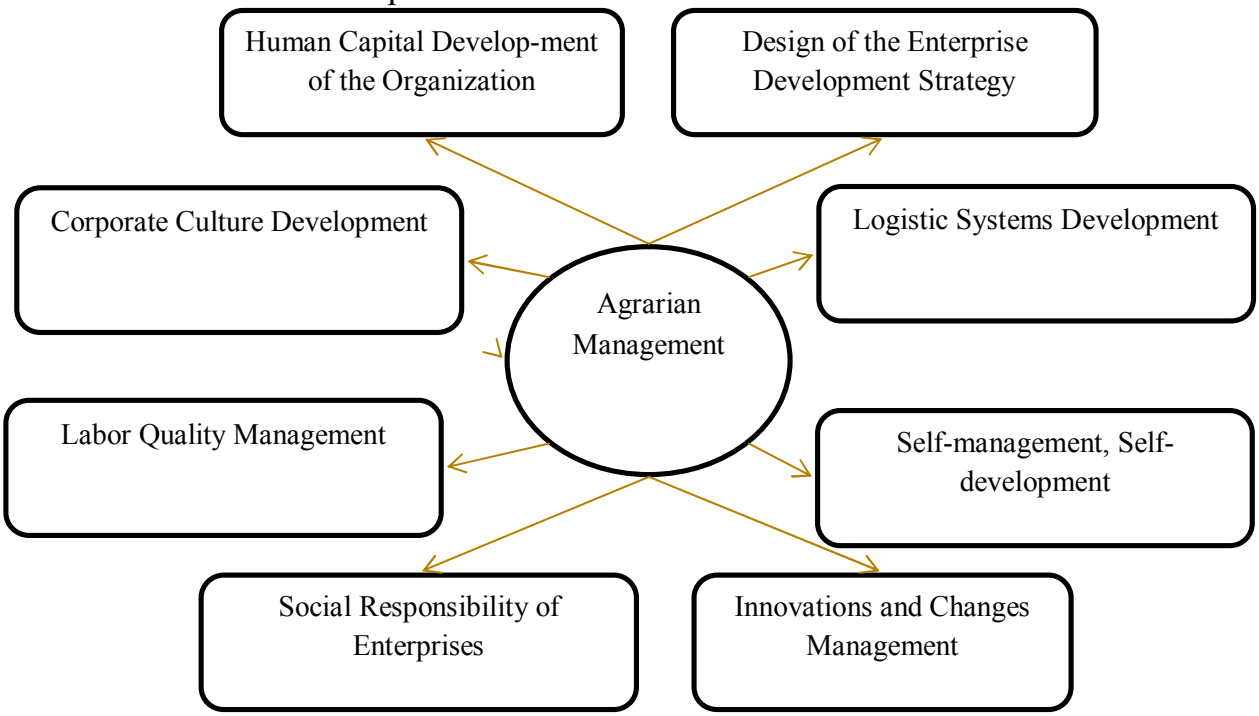

Fig. 1. Components of Adapting the Agricultural Enterprises Management to Functioning within an Open Economy

The development of the human capital - a major factor of the productivity growth in the agricultural sector, which provides increased productivity and quality of work, both as the economic stability of enterprises and the implementation of other factors indicated in Figure 1 as effective management factors. Our thorough research of the role of human factors in effective management at its different levels of management agriculture vertical proves that namely the level of human capital of particular entities, industries and certain regions is a factor of their competitiveness and food and national security of Ukraine. The destruction of previously existing state system of management staff training and its low adaptation to a mixed economy are the reasons for the decline in the educational and professional level of agricultural units' managers.

Labor and production quality management has become one of the main functions of management at the enterprise level with the appropriate outline of duties, power and, more importantly, the responsibility (economic, social and administrative). Product quality is a factor of stability for modern agricultural enterprises on the national market in terms of its integration with world markets; it also protects a particular product production under the conditions of high competition. However, an effective motivational mechanism should be formed at the state level pushing the company to improve the quality of products produced; making it impossible to enter a market for the food products which failed to conform with the multi-stage quality and consumers safety control.

Under the market conditions **design of the company's development strategy** should be formed namely on the basis of long-term, not short-term goals.

Management of the company has to reconcile the desire for profit as a short term goal with maintaining the production opportunities in the future. This thesis may be proved by the fact that the vast majority of enterprises' management is oriented to increase the number of the oilseed crops without taking into consideration the negative effects for the soil fertility which will decline in several decades. One of the tools to stimulate the farms top management to form a sustainable development strategy of the enterprise may become a land rent, which should be increased in line with the increasing demand for land from year to year, and also should depend on the quality of soil.

The social responsibility of enterprises should be formed and legally fixed on the consequences of management decisions: whether it is about the land use or environmental protection, rural development, or reward for work, which would ensure the reproduction of the labor force, or the formation of appropriate socio-economic conditions and quality of working life. Enterprise cannot develop and function efficiently for a long time, if it ignores the social aspect of its activities.

Managing innovation and change is an important component of management. However, under the conditions of globalization characterized by the rapid growth of the enterprises size, creation of agricultural holdings and their innovative opportunities, farms must be permanently focused on technology improvement, the resource-saving production introduction, modern management structures, production diversification (development of agro-tourism and green tourism, construction of hotels and cafes, construction of gas stations, floriculture, etc.). To be effective all the innovations need changes in consciousness and knowledge of the staff.

The development of organizational culture means building a team of like-minded colleagues, not only among managers, but also employees, forming appropriate partnerships that are "softening" the problems between management and ownership. Agrarian management experience of Eastern Germany shows a great attention to the formation of organizational culture, training staff through retraining, acquiring new skills, spending free time together [7].

The development of logistics systems under fierce competition conditions for domestic producers makes them to prefer reliable partners that ensure long-term cooperation. It is therefore considered to be risky while also being a guarantee for the wheat or rapeseed harvest selling next year at the same time. In order to stay on the market, local farms are forced to sell their own products under the brand name of other more well-known companies using their market research and logistics, while losing heavily.

In our opinion, as well as in the opinion of the founders and followers of this management area [8], **self-management and self-development** should be based on the perception of human capital as the most valuable resource. In the next decade the following should be of top importance: the ability of managers to use innovations; their creative approach to the management decisions, the adequacy of professional knowledge and the use of modern management approaches in daily activities, continuous professional personal development, including self-improvement. This orientation gives management an appropriate return: high productivity level, self-awareness, self-discipline, high quality of work.

Thus, the integration processes in the world and openness of the national economy stimulates the agricultural management to apply a systematic approach to the conceptual provisions improvement.

Resources: 1. Michaylowa L. Die Situation in der Landwirtschaft der Ukraine und die Rolle der Agrarmanager fuer die erfolgreiche Umgestaltung der Unternehmen // Privatisierungsprozess, Rechtformen und Betribssrukturen im Agrarbereich der mittel- und osteuropäischen Laender: Beitrage zum Seminar am 26./27.11.1996 in Halle/Saale. -- IAMO. Halle/Saale. 1997. – S. 129-141. 2. Mikhailova L.I. Human Resource Management in Agricultural Enterprises/ L.I. Mikhailova// Bulletin of Sumy State Agrarian University. A "Finance and Credit" series, 1997. - №2 (3). - P. 28-31. 3. Mikhailova L.I. Management as A Factor in Production Efficiency/ L.I. Mikhailova// Problems of Modern Management and Marketing. - Scientific Bulletin of National Agrarian University. - K., 1999. - Vol. 14. - P. 130-134. 4. Peter F. Drucker. Tasks of Management in the XXI Century: Trans. from English: Handbook. –"Williams" Publishing House, 2001. - 272 p. Access to electronic resource: www.agroconf.org/uk/node/3059. 5. Lozynska T.M. Ensuring The Availability Of Food As The Direction Of Public Policy /T.M. Lozynska// Public Administration in Ukraine: Realities and Prospects: Scientific Works Issue/ Gen. Edition by V.I.Luhovyi, V.M.Knyazyev. - K .: NAPA Publishing House, 2005. - 147-151. 6. Mikhailova L.I. Effective Management Factors Of Agricultural On the Lands of Eastern Germany /L.I. Mikhailova// AIC Economy. - 2002. - №4. - P. 114-118. 7. Zayvert L. Your Time - in your hands: (Tips for Top Managers How to Use the Working Time Effectively): Trans. from German/ Ed. foreword. V.N. Shepel. - M.: Economics. - 1991. - 232 p.

УДК 331.5

T.V.Sabetova, candidate of science, associate professor,
Voronezh State Agricultural University after emperor Peter the Great, Russia

INDICATORS FOR EMPLOYMENT EFFICIENCY ASSESSMENT

It is generally accepted that the percentage of employment is one of the most important indicators of the state of a country’s economy. Meanwhile, employment should be not only as full as possible but also effective. Overall assessment of employment in a country requires implication of a wide range of macro- and microeconomic indicators.

The official statistics in Russia normally provides just the population of employable age and the number of the unemployed among them. At best, we can find out the scale of shady employment and unregistered unemployment by means of observations, interrogations and other indirect statistic methods.

The role and importance of employment for the economic system is shown in the figure.

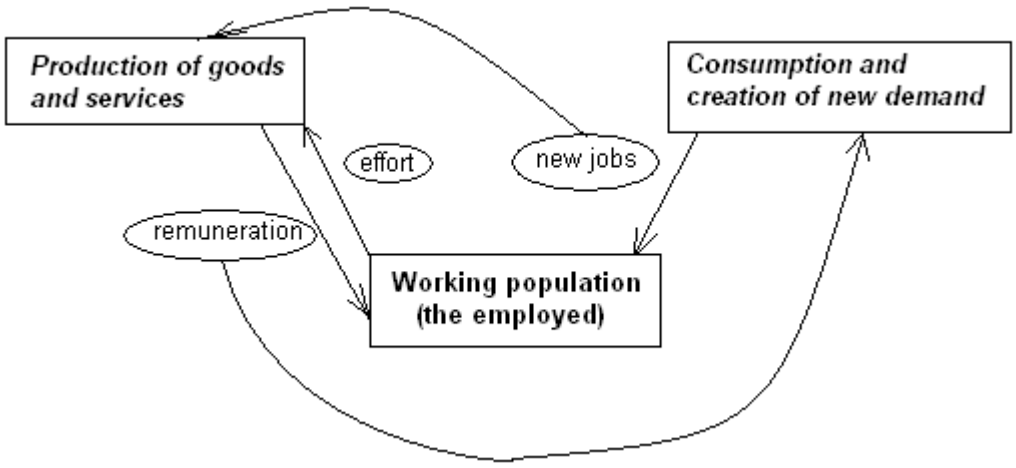

Fig. The essence of employment for the economic system

However, only effective employment can perform its role in the economy, while ineffective employment can only disguise the existing problems thus increasing them or impeding their solution.

The key purpose of the indicator system formed for employment efficiency analysis shall be stated as detection of the efficiency degree of human resource use which demonstrates the employment efficiency. Sometimes effective employment in socially responsible economy is understood as the employment providing sufficient income, health, educational and professional growth for each member of society based on the general productivity increase. But it is obvious that such broad definition does not provide the base to detect one and the only indicator to measure the employment efficiency. It requires a system of indicators for quantitative estimation of the above-mentioned sufficiency of income, health, educational and professional growth.

Scientific literature recommends using four groups of macroeconomic indicators for employment efficiency assessment which may be called general and multifunctional and thus can be successfully applied at microeconomic level:

i) proportions of human resources assignment among the types of employment such as hired labour, self-employment, business activity, voluntary unemployment;

ii) employment level in the national economy;

iii) structure of employment in terms of economy sectors and branches;

iv) professional and qualification structure of employment.

In our opinion, a number of other indicators should be also estimated as they provide important information for the complex and overall characteristics of employment even though most of them cannot be attributed to one of the listed groups of indicators. Such indicators include but are not limited to the following:

1) All the standard proportions of human resources assignment calculated using not the number of people but the sum of working days or hours. Such proportions are more informative as in the modern world people can make their choice between full employment and comparatively longer leisure hours, or between work, career and family, and many choose part-time employment or contractor agreement instead of labour agreement which also provides different working hours. On the other hand, in

Russia many people would like to work more hours than it is prescribed by the Labour Code, mostly due to insufficient incomes. Where there is a will, there is a way, and, according to the author's research of 5 years previous undertaken in the form of interrogation, about 50 % of the employed had regular or irregular additional labour incomes despite all legal regulations. This leads to considerable distortion of any data based on the number of the employed as each employee produces different amount of labour effort. It is also possible to suggest the use of such indicator as "degree of employment". People having three jobs (though illegally) and people having part-time job or contractor's agreement requiring 10 working hours per month are considered equally employed. Part-time employment should be considered as unregistered unemployment though it may be voluntary. Extra employment affects the intensity of labour and through it – the quality of work life.

2) Proportion between the number of unemployed and the number of vacancies. This indicator shows the efficiency of labour market in general including its information system, governmental regulations, and operation of public services. In addition to using this indicator in total, as the ratio of all unemployed and all vacancies, it is reasonable to calculate the same ratio for different regions, professions, and economy sectors. This should help to identify the discrepancies between the characteristics of the unemployed and the requirements set out by the employers.

3) The share of the employees whose job meets their profession and qualification, among the employed population in total. Such indicator, though extremely difficult to calculate directly, can show the efficiency of the educational and professional orientation systems. Besides, it is also informative from the point of view of employment efficiency assessment. In Russia many people find jobs which have nothing in common with their educational level, major, and achieved level of working experience. Usually all these characteristics would allow finding better job, "higher" in terms of wage, prestige, and job satisfaction hierarchy. Nevertheless, practically it proves impossible or takes time, so the person takes such "worse" variant of job – and works there worse, with poorer results, without using all his knowledge and abilities, and without personal satisfaction. Time, effort, and money spent for education and previous experience, should be considered wasted in such cases.

4. Indicators of labour productivity. The employment with low-productivity labour cannot be considered effective, regardless who caused such low productivity.

5. Wages. Effective employment should provide sufficient income, health, educational and professional growth for the employed and their dependants. Also it should provide enough income not only to guarantee the employee's survival, but to make the population a receptive market capable of buying a lot of goods and thus producing additional demand and creating new jobs. Besides, the salary should be not only sufficient but fair as expectation of fair estimation and remuneration is one of the most powerful motives for labour activities.

This list is by no means comprehensive and final, on the contrary it just states the key problems of employment efficiency quantitative assessment. It is necessary to point out that employment efficiency analysis at national level may be even less

important than at local level where considerable differences can be found between regions and settlements and where certain measures can be undertaken to correct the situation if it proves desirable. Such analysis is possible and informative at sector level as well, and sometimes part of it is also required within a given company.

The efficiency criteria consist of the range of conditions giving the best result under the existing limitation of all types of resources. In case of studying labour and employment we can see the limitations for using such efficiency definition shown in the table 1.

Table 1

Limitations for employment efficiency quantitative analysis

General	Labour market and employment limitations	Examples
In economy we often consider effect/result equal to profit	Assessing labour results, even individual, we sometimes cannot use profit (or personal income) as the measure of result	Job satisfaction, delayed monetary estimation (like for objects of arts), work without expectation of payment, such as helping friends or colleagues
Very often optimum means maximum or minimum value of an indicator	Concerning labour very few quantitative indicators should tend to maximum or minimum	The only indisputable indicator of this type is labour productivity. Many others are different (i.e. labour intensity, educational level of people), including the employment level itself
Most quantitative indicators are measured in money, except for ratios	Many aspects of employment efficiency cannot be measured in money	Educational and professional growth, health, job satisfaction, work intensity. Some parameters have no quantitative estimation at all
The economic indicators are usually proved by official documents such as financial reports, statistics, etc.	Considerable part of the required information shall be based on observation, interrogations, etc., which means it may be subjective	Connection between the job and education/profession; job satisfaction assessment; even measurement of individual work effort

Thus, the problem of formation of the set of criteria for employment efficiency assessment remains open and requires further research and discussion.

List of reference: 1. Бухтояров Н.И. Правовые основы предпринимательской деятельности: учебно-методическое пособие / Н.И.Бухтояров, А.А.Толстых, Н.А.Галка. – Воронеж, ВГАУ, 2010. 2. Волкова М.Н. Инновационный подход к методике оценки стоимости бизнеса / М.Н.Волкова, Т.А.Волкова, Н.В.Плужникова, Н.Б.Тарасова // ФЭС: Финансы. Экономика. Стратегия. – 2015. - № 8. – С. 23-26. 3. Журкина Т.А. Поэтапное определение резервов повышения эффективности использования трудовых ресурсов / Т.А.Журкина // Альманах современной науки и образования. - 2012. - № 8. - С. 56-57. 4. Леонова Н.В. Теоретические основы и дифференцированность заработной платы / Н.В.Леонова // Потенциал развития Российского АПК: Сборник научных трудов по итогам работы

межрегиональной научно-практической конференции. – Воронеж, 2013. - С. 97-100. 5. Сабетова Т.В. Сущность и разработка стратегии менеджмента знаний / Т.В.Сабетова, И.Ю.Федулова // Проблемы современной экономики (Новосибирск). 2015. № 24. С. 108-113. 6. Сабетова Т.В. Состояние оплаты труда на общероссийском и воронежском рынке труда / Т.В.Сабетова, Н.М.Шевцова // Агропромышленный комплекс современной России: проблемы, приоритеты развития. – Воронеж, 2015. – С. 166-170.

УДК 338.43

T.V.Sabetova, candidate of science, associate professor
N.M.Shevtsova, candidate of science, associate professor
Voronezh State Agricultural University after emperor Peter the Great, Russia

MILK AND DAIRY PRODUCT MARKET IN RUSSIA: CURRENT STATE AND PROSPECTS

Current global economic and political conditions cause the risk of non-fulfillment of the indicators of milk and dairy products self-sufficiency by Russian manufacturers. Consequently, design of the ways and means to increase the operation efficiency of the milk sub-complex of agro-industrial gains utmost importance.

First of all, as the dynamics of milk production growth is slower than that of consumers' demand increase, the necessity appears for improvement of interaction between agricultural manufacturers, service sectors, regional management structures, and, naturally, target industrial consumers. It is impossible to achieve effective results of the milk sub-complex development under the conditions of these subjects dissociation as trading intermediaries still play important role within the milk market setting prices for dairy products and stimulating the competition with imported substitutes.

The performed analysis of the dairy cattle breeding demonstrated that the livestock number reduces each year (fig. 1). Such situation is greatly determined by the general crisis in cattle breeding and the reformation of the national agro-industrial complex. The following should be viewed as the key reasons for the crisis: increasing price disparity for cattle breeding products and materials and equipment used by this sector for production; continuous monopoly of the processing companies; constant delays in mutual payments for the sold products; shortfall of the financial obligations of the government; high bank credit rates; lack of guaranteed assignment for cattle breeding production, etc.

Dairy cattle breeding is the most capital-intensive sector in agriculture. Milk producers cannot react to the market situation fast enough as the production depends on the number of cows and their productivity. The possibility of quick increase of the livestock is limited by the farm's animal stock reproduction duration.

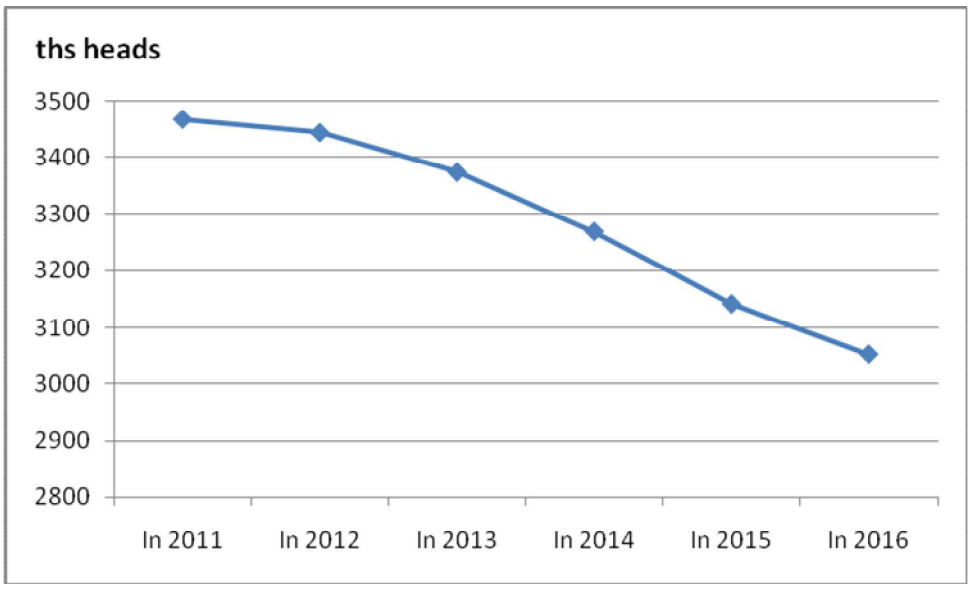

Fig. 1. The dynamics of the dairy livestock in the Russian Federation, including the forecast for 2016, ths heads

However, despite the reduction of livestock the farms managed to increase the milk yield per cow (fig. 2).

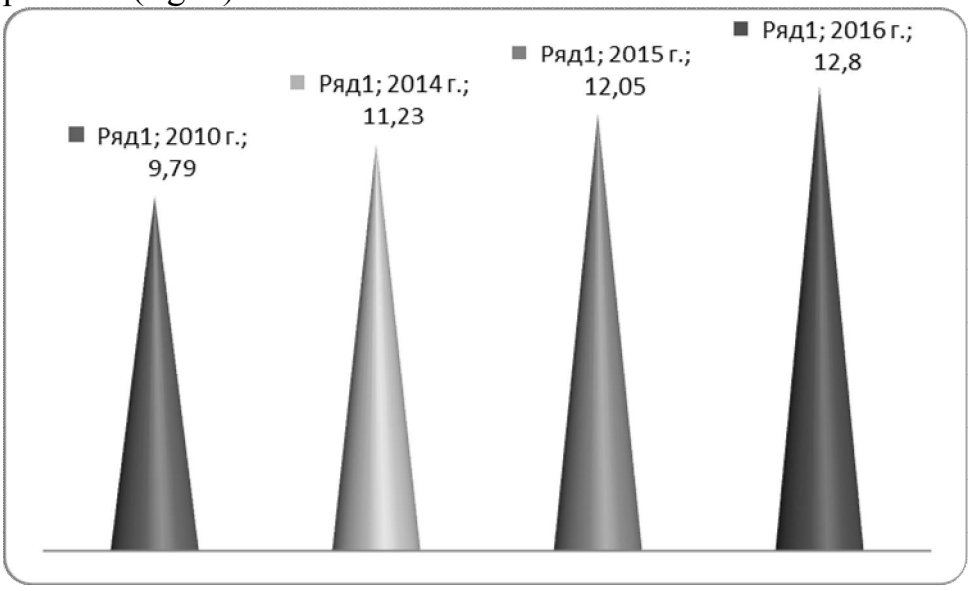

Fig. 2. Average daily milk yield in the Russian Federation, including the forecast for 2016, kg

The key milk producers in Russia are Bashkortostan – 1773.1 ths. t, Tatarstan – 1728.8 ths. t, Altay Territory – 1414.9 ths. t, Krasnodar Territory – 1295.3 ths. t, Rostov Region – 1079.6 ths. t.

Unfortunately, the increase of milk output did not affect the average milk and dairy product consumption per capita.

The last time when milk and dairy product consumption in Russia was registered at the recommended level was in 1991 which was 347 kg annually per capita. As the result of long-terms reduction the minimum consumption was registered in 1999 – 214 kg per capita (table. 1).

Table 1

Milk and dairy product consumption per capita, kg per annum

Years	Consumption	Recommended norm
1991	347	320-340
1992	282	320-340
1999	214	320-340
2012	249	320-340
2013	248	320-340
2014	244	320-340

Analyzing the purchasing capacity of population in terms of milk and dairy products we were able to note that in 2013 average consumer could buy 630.5 l of liquid milk per month and 93.6 kg of butter. In 2014 such indicators reduced to 570.0 l of milk and 82.1 kg of butter correspondingly.

One of the factors affecting the demand for dairy products is the price. Retail price raise is caused by increase of the cost price for unprocessed milk (table. 2).

Table 2

Dynamics of the cost price for unprocessed milk in the Russian Federation, ruble per kg

Years	Cost
2003	4.9
2013	15.9
2014	17
2015	lower bound 17.8-19.6 top bound
2016 (forecast)	нижняя граница 18,2-21,3 верхняя граница

One of the key objectives for our government is further support of the dairy cattle breeding and milk and dairy product market development.

In 2013 the dairy sector incorporated more than 21 thousand companies including about 20 thousand unprocessed milk producers, 900 processing companies and 200 service companies. Altogether they provide jobs for about 1.4 mln people (including 1.2 mln people are required for production, 160 ths.people – for processing and more than 40 ths.people – for trade). Dairy sub-complex annually guarantees above 37 bln rubles of PIT revenues to the national budget, which is 1.5% of the total revenue from personal income tax throughout Russia.

Thus, rational operation and development of the dairy sub-complex is the objective of strategic importance for Russian agrarian and industrial complex, entering the National food safety Doctrine. Despite the fact that Russia is one of the world leaders among milk and dairy product manufacturers, our country has comparatively small share of commercial milk in the total production output – just 57%, and in terms of livestock productivity it is more than twice behind the advanced economies.

List of references: 1. Производство и потребление молока в России / [Электронный ресурс]: http://aftershock.su. 2. Сабетова Т.В. Привлекательность территорий и ее взаимосвязь с развитием сельского хозяйства на примере Воронежской области / Т.В.Сабетова // Актуальные вопросы экономики и современного менеджмента: сборник научных трудов по итогам международной научно-практической конференции (7 апреля 2015 г.). №2. – Самара, 2015. – С. 248 – 253. 3. Средний надой молока от коровы за сутки [Электронный ресурс]: www.mcx.ru>moloko. 4. Федулова И.Ю. Направления повышения конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий / И.Ю.Федулова // Политэкономические проблемы развития современных агроэкономических систем: Материалы международной научно-практической конференции, посвященной 100-летию со дня образования кафедры экономической теории и мировой экономики. – Воронеж, 2014. - С. 138-142. 5. Федулова И.Ю. Инвестиционная стратегия предприятия как составная часть стратегии развития / И.Ю.Федулова // Производственный менеджмент: теория, методология, практика. - 2015. - № 2. - С. 204-208.

УДК 332.5:317.334.53

А.Ю. Алієва, аспірант*
Миколаївський національний аграрний університет, Україна

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Однією з найгостріших проблем розвитку сільських територій України упродовж останніх років традиційно залишається надзвичайно низький рівень інноваційної активності суб'єктів господарювання, що працюють у сфері аграрного виробництва та суміжних із ним секторах економіки. Проблема ускладнюється фактичною відсутністю інноваційно-активних несільськогосподарських підприємств у сільській місцевості нашої держави. Це знаходить своє відображення у деградації соціальної та комунальної інфраструктури села, поширенні деінвестування та втраті ресурсного і людського потенціалу сільських територій. Як наслідок, українські селяни «у більшості випадків не те що розбудовувати свої села, а й хоч би уберігати їх від руйнувань не мають можливостей» [3].

Інноваційна складова економічного розвитку сільських територій України формується під впливом багатьох чинників, пов'язаних з характером інституційних змін у державі загалом, та в окремих регіонах зокрема. Визначальний вплив на неї мають особливості розвитку суспільно-політичних процесів у межах відповідних сільських територіальних громад, рівень матеріального добробуту та якість життя їхніх мешканців, розвиненість

* Науковий керівник – А.В. Ключник, д.е.н., професор

виробничої, транспортної, комунальної та соціальної інфраструктури села, природно-кліматичні та геоекономічні умови господарювання, наявний ресурсний потенціал, активність малого та середнього підприємництва в межах сільських територій, рівень залучення у сферу їх економічного функціонування індивідуальних господарств тощо.

Окреслюючи макроекономічний аспект проблематики інноваційного розвитку сільських територій України, першочергову увагу слід звернути на дію мотиваційного механізму формування інноваційної активності господарюючих суб'єктів. На жаль, макроекономічна ситуація в Україні не дає інвестору жодних гарантій на те, що в разі успішної реалізації фінансованого ним інноваційного проекту, він зможе сповна розраховувати на отримання заслужених дивідендів. Більше того, є всі підстави очікувати, що після того, як проект почне приносити чистий прибуток, виявиться чимало охочих отримати свою «частку» у вигляді накладення додаткових соціальних зобов'язань, збільшення платежів до бюджетів різних рівнів, або ж і шляхом рейдерських захоплень. У цих умовах не тільки ризиковані інноваційні, але й навіть звичайні інвестиційні проекти, спрямовані на просте розширення виробництва, видаються мало вмотивованими. Тим більше, якщо мова йде про сферу аграрного виробництва або розвитку сільських територій, де окупність інновацій є довшою ніж в цілому по економіці.

Крім того, реалізація інноваційних проектів на сільських територіях пов'язана з низкою інших ризиків, що також ослаблює інтерес потенційного інвестора до вкладення коштів у цю сферу. Насамперед, це стосується довшого терміну окупності інноваційних проектів у сільському господарстві, порівняно з іншими сферами економічної діяльності. Адже виведення нових порід тварин чи сортів рослин, а також їхня адаптація до певних природно-кліматичних умов, як правило, займає більше часу, ніж створення технологічних інновацій у промисловому секторі чи сфері послуг. Більше того, інноваційні агротехнології, які дають високу ефективність в одних регіонах, не завжди можуть бути успішно використаними в інших, що зумовлюється наявним складом ґрунтів та їх біологічних властивостей, культурою ведення сільськогосподарської діяльності, екологією, якістю людського капіталу тощо.

Все зазначене у повній мірі відноситься і до АПК України, актуальність інноваційної моделі розвитку якого зумовлюється як зростанням попиту на сільськогосподарську продукцію – основу продовольчої безпеки, розвитком ринку біопалива, так і стрімким впливом науки та нових технологій, що відбувся протягом останніх 20-30 років. Нові технології докорінно і швидко змінили та спонукали до піднесення рівня розвитку провідних вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Тому максимально повне врахування чинників впливу на успішність впровадження інновацій в АПК є однією з ключових передумов інноваційного розвитку сільських територій держави [2].

На жаль, відсутність помітних інноваційних зрушень у сфері сільського господарства та суміжних із ним видах економічної діяльності, представлених на сільських територіях, спричиняють до посилення розриву між міською та сільською місцевістю в Україні. Відбувається активна міграція з сільської

місцевості до міст та за кордон, що, у свою чергу, ще більше знижує потенціал інноваційного розвитку сільських територій через вимивання людського капіталу та зумовлене цим погіршення його якості. Однак Україна має важливі природні ресурси – ліси та родючі землі, придатні для землеробства. Ці ресурси є головним потенціалом для майбутнього розвитку села. Основне завдання для України – виявити методи для стабільного інноваційного використання цих ресурсів. Такі методи повинні включати децентралізоване їх використання, правовий захист різних форм землеволодіння та підтримку збалансованого розвитку економічного, соціального та екологічного компонентів.

Поряд із цим потребує удосконалення система державної підтримки інновацій у сільському господарстві та в інших сферах економічної діяльності на селі. Адже нині діюча модель, орієнтована на пряме бюджетне субсидування агровиробників, продемонструвала свою очевидну неефективність. Вона має поступитися місцем тим інструментам інноваційного менеджменту, які зарекомендували свою успішність у розвинутих державах світу. Насамперед, це стосується поліпшення інвестиційного клімату через фінансування інфраструктурних проектів, створення агропромислових кластерів та агроіндустріальних парків, стимулювання конкуренції на аграрному та суміжних із ним ринках.

Слід зазначити, що сьогодні в Україні через недосконале законодавство залишаються не реалізованими численні інноваційні проекти зі строком окупності 3-5 років. Можна прогнозувати, що через фінансові проблеми, які постійно виникають на наших підприємствах, випадки нецільового використання коштів будуть не поодинокими. Ця обставина також гальмує прилив інвестицій, бо збільшує ризик для іноземних інвесторів.

Ще однією проблемою, яка суттєво обмежує інноваційний потенціал розвитку сільських територій України є відсутність координації функціонування різних складових сільської економіки на загальнодержавному та регіональному рівнях. Так, сільське господарство розвивається в руслі державної аграрної політики, обробної та легкої промисловості – в контексті пріоритетів промислового розвитку держави, функціонування малих підприємств стимулюється на основі заходів з розвитку підприємництва, будівництво інфраструктурних об’єктів та закладів соціальної сфери села – згідно стратегічних завдань відповідних профільних відомств. Як наслідок – втрачається синергетичний ефект, який для інноваційного процесу має особливо важливе значення [1].

Проблема посилюється ще й у зв’язку з фактичною відірваністю вітчизняної аграрної науки від практики господарювання на сільських територіях, внаслідок чого значна частина інноваційних ідей не знаходять свого застосування, а підготовка кадрів для села ведеться недостатньо системно.

Отже, курс на інноваційний розвиток національного АПК варто розглядати як стратегічне завдання, а всі заходи, що передбачають у цьому на прямі, як пріоритетні. Тобто їх повинні фінансувати, насамперед, не лише з державного і місцевих бюджетів, а й за рахунок коштів приватних інвесторів, оскільки йдеться про якісно новий чинник зростання агропромислового

виробництва й ефективного вирішення продовольчої проблеми в державі. Застосування новітніх досягнень науки й техніки, прогресивних технологій та високотехнологічних напрацювань, випуск нових і екологобезпечних видів продуктів харчування, що користуються підвищеним попитом на внутрішньому та зовнішньому ринках, дадуть змогу досягти високої ефективності сільського господарства й мати потрібні кошти для вирішення складних завдань соціального розвитку й інфраструктурної перебудови села.

Список використаних джерел:1. Гнаткович О.Д. Активізація інновацій у сільське господарство України / О.Д. Гнаткович [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=65. 2. Литвинова О.М. Становлення й сучасні тенденції розвитку інновацій та інноваційних процесів в АПК / О.М. Литвинова [Електронний ресурс].– Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal///Chem_Biol/Nppdaa/econ/2011_2_3/101.pdf. 3. Юрчишин В. До проблеми невідповідності суспільної долі сучасного вітчизняного селянства віковічним надбанням історично-селянського роду України / В. Юрчишин // Економіка АПК – 2011. – No 10. – С. 111.

УДК 332.363

Л.А. Батюк, канд. екон. наук, доцент
О.М. Кравченко, канд. екон. наук, доцент
Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ

Вітчизняними науковцями обґрунтова необхідність відновлення багатофункціонального характеру українського сільського господарства, сутність і шляхи соціоекономічної модернізації аграрного сектора на основі розвитку таких інститутів і форм організації економічного та соціального життя на селі, які допомагали б реалізувати корінні інтереси переважної частини сільського населення, активізували підприємницьку, творчу та інноваційну діяльність селян. Задоволення інтересів і розвиток ініціативи селян у кінцевому підсумку вигідні бізнесу, натомість ігнорування їх перешкоджатиме нарощенню валового виробництва, вилученню надприбутків і дуже скоро стане на заваді досягненню як продовольчого самозабезпечення країни, так і реалізації загальних економічних цілей, пов’язаних із виробництвом і експортом сільськогосподарської продукції [1].

Питання розвитку українського сільського господарства, земельних відносин та ролі держави у процесі організації ринку землі в Україні стали предметом дослідження багатьох вітчизняних вчених, зокрема, В.М. Гейця, О.М.Бородіної, А.О.Гуторова та ін.

Але проблеми земельних відносин в Україні і джерел закордонних інвестицій у вітчизняні сільськогосподарські землі залишаються недостатньо дослідженими.

Метою статті є ідентифікація стану ринку сільськогосподарської землі та земельних відносин в Україні, а також виявлення основних загроз вітчизняному сільському господарству і незалежності України.

Сільськогосподарські землі України становлять 72,1% від загальної площі держави. У складі сільськогосподарських земель 97,2% займають сільськогосподарські угіддя. Це 41 722,2 тис.га (69,1% від загальної площі держави). Земельні угіддя України характеризуються високим біопродуктивним потенціалом, оскільки основна база землеробства розміщується на грунтах чорноземного типу (більше 60%). Згідно відомостей державного земельного кадастру на балансі держави налічується близько 15,5 млн.га особливо цінних продуктивних земель. За розрахунками вчених, при дотриманні оптимальної структури земельних угідь і відповідному рівні землеробства земельний фонд України може прогодувати 300-320 млн. чоловік.

Але доля сільськогосподарського сектора України не може не викликати тривоги. Як говорилося в доповіді інституту Окленда, у 2014 році понад 1,6 мільйона гектарів української землі перебували під контролем іноземних корпорацій. Подальші дослідження дозволили ідентифікувати джерела і нових закордонних інвестицій.

Таким чином, за деякими оцінками, загальна площа сільськогосподарських земель України, контрольованих зарубіжними компаніями, зараз вже перевищує 2,2 мільйона гектарів. Крім того, в ході досліджень були ідентифіковані суттєві «сірі зони», де важко визначити, хто саме є землевласником і хто контролює ці землі.

Умови позики в 17 млрд. доларів, наданого Україні Світовим банком і Міжнародним валютним фондом, відкриють сільськогосподарський сектор країни для генномодифікованих культур і організмів, стверджується в доповіді Інституту Окленда.

Також доступ до українського ринку отримають найбільші виробники насіння - компанії «Монсанто» і «Дюпон», йдеться в доповіді під назвою «На стороні Заходу: Світовий банк і МВФ в Українському конфлікті», який цитує сайт Global Research.

На даний час вирощування генномодифікованої сільськогосподарських культур в Україні заборонено. У травні 2013 року «Монсанто» заявила про інвестування 140 млн.доларів у виробництво насіння в Україні, і вже в листопаді того ж року шість найбільших сільськогосподарських українських асоціацій підготували поправки у національне законодавство про легалізацію генномодифікованого насіння. Ці поправки збігаються з умовами угоди про асоціацію з ЄС і надання позики СБ і МВФ [2].

Іноземні компанії та акціонери, які стоять за придбанням земель в Україні, розкидані по всьому світу. Датська компанія Trigon Agri, наприклад, контролює більше 52 тис.га. Компанія веде торги у Стокгольмі (за даними NASDAQ), а її найбільші акціонери це: JPM Chase (Великобританія,

9,5%); Swedbank (Швеція, 9,4%); UB Securities (Фінляндія, 7,9%); Euroclear Bank (Бельгія, 6,6%) і JP Morgan Clearing Corp (США, 6,2%) [3].

United Farmers Holding Company, якою володіє група інвесторів з Саудівської Аравії, контролює 33 тис.га сільськогосподарської землі України через компанію Continental Farmers Group PLC.

AgroGeneration, яка тримає 120 тис. га української сільськогосподарської землі, зареєстрована у Франції, і 62% її акцій контролює техаська інвестиційна компанія SigmaBleyzer.

Американський пенсійний фонд NCH Capital тримає 450 тис.га. За останні десять років ця компанія систематично брала в оренду невеликі ділянки землі (розміром від 2 до 6 га.) По всій Україні, укрупнюючи і об'єднуючи їх потім у великі ферми, діючі вже як промислове виробництво. За даними одного з головних партнерів NCH Capital, Джорджа Рора, така оренда дає компанії право викупити нині орендовані сільськогосподарські землі як тільки в Україні буде знято мораторій на продаж землі.

В іншій підгрупі таких компаній керівництво українське – це найчастіше компанії зі змішаними українськими та зарубіжними інвестиціями, зареєстровані, як правило, в офшорних зонах типу Кіпру, Австрії та Люксембургу.

Наприклад, компанія UkrLandFarming контролює найбільший в Україні банк землі – 654 тис.га. 95% акцій UkrLandFarming знаходяться в руках мультимільйонера Олега Бахматюка, а решта 5% були нещодавно продані компанії Cargill. Аналогічним чином, Юрій Косюк, що займає п'яте місце в списку найбагатших українців, є генеральним директором МНР, однієї з найбільших сільськогосподарських компаній, яка тримає 360 тис. га сільськогосподарських земель.

З початком нинішньої політичної кризи в Україні, деякі з цих компаній (переважно українських) теж виявилися охопленими кризою. Однією з таких компаній є зареєстрована на Кіпрі «Мрія агро-холдинг», яка контролює майже 300 тис.га землі. У 2014 році на сайті компанії (який більш недоступний) була розміщена інформація про те, що 80% акцій «Мрії» володіє сімейство Гута (громадяни України), що займає головні пости в керівництві компанії. Решта 20% акцій числяться за Франкфуртській фондовій біржі.

За даними новинних агентств, влітку 2014 року ця компанія оголосила дефолт за платежами по двох великих євробондах, що ставить під сумнів саме майбутнє даної компанії. Ця компанія спочатку заручилася підтримкою американської Blackstone Group і української Dragon Capital, проте всього через місяць ці компанії відмовилися підтримувати «Мрію», а слідом за ними - і міжнародна компанія з фінансових послуг та аудиту Deloitte.

Потім був скликаний міжнародний комітет власників облігацій, до складу якого увійшли кілька американських і британських інвестиційних груп (у тому числі CarVal Investors - інвестиційний філія компанії Cargill), які в сумі володіють більше 50% боргових зобов'язань «Мрії» за євробондами (з погашенням у 2018 році) і 15% зобов'язань за євробондами із погашенням у 2016 році. Таким чином, ймовірне майбутнє компанії «Мрія» - банкрутство.

Інша українська компанія, зареєстрована на Кіпрі, теж зазнає труднощів. Це Sintal Agriculture Public Ltd (проводить торги на Франкфуртській Фондовій Біржі з 2008-го, і контролює 150 тис.га сільськогосподарської землі України). Вона припинила торгівлю акціями 29 січня 2014 року, після чого по відношенню до неї була ініційована процедура банкрутства. У 2013 році на її вебсайті заявили, що 36,3% акцій цієї компанії знаходяться у вільному обігу.

На підставі досвіду сусідньої Румунії, можна припустити, що якщо все буде розвиватися і в Україні за таким же сценарієм, то відбудеться перехід сільськогосподарських земель України під контроль зарубіжних компаній.

Румунія дає нам урок, підкреслюючи важливість пильної уваги до всіх угод, що стосуються сільськогосподарських земель. Крім того, сама по собі ситуація з власністю на землю в Україні теж піднімає головне питання: чи може все більша концентрація українських земель у руках кількох олігархів і закордонних корпорацій піти на благо нашій країні, її народу і її економіці?

Головний сенс будь-яких реформ, особливо у сфері земельних відносин, на нашу думку, повинен полягати в реалізації людського потенціалу – як окремої особистості, так і народу в цілому. Необхідно вибудовувати єдиний правовий простір, в рамках якого може бути реалізоване соціальне партнерство всіх громадян заради спільної мети – захисту національних інтересів України та її громадян щодо володіння землею.

Список використаних джерел: 1. Геєць В. М. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація : наук. доповідь /В. М. Геєць, О. М. Бородіна та ін./ НАН України. Ін-т економіки та прогнозування; За ред. В.М. Геєць, О. М. Бородіна, І. В. Прокопа.– К.: Б.в., 2012.– 55 с. 2. Доклад: Кредит МВФ открывает рынок Украины для ГМО-продуктов. [Електронний ресурс]: Взгляд: деловая газета. 25.09.2014. – Режим доступу: http://www.vz.ru/news/2014/8/25/702045.html 3. Э. Фрейзер «Кто владеет землями Украины?» [Електронний ресурс]: Інтернет-журнал «ЛІВА.com.ua» – Режим доступу: http://liva.com.ua/landgrab-agricultural.html

УДК 338.432:636.033

М.А. Безверхий, магістрант*
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

ОБҐРУНТУВАННЯ ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ СКОТАРСТВА НА ПІДПРИЄМСТВІ

Скотарство відіграє важливу роль у формуванні вітчизняного ринку продовольства, сировини для промисловості, експортного потенціалу країни. В

* Науковий керівник – І.О.Шарко, канд. екон. наук, доцент

товарній структурі роздрібного товарообороту України молочно-м'ясна продукція займає майже 15 %, а у групі продовольчих товарів – близько 35 %.

В роки ситуація у виробництві та споживанні продукції скотарства характеризується нестабільністю розвитку. Основними причинами цього фахівці називають нестабільний рівень закупівельних цін на яловичину (не забезпечує стійку беззбитковість виробництва та інвестиційну привабливість); недосконалий механізм державного регулювання імпорту м'яса, яке завозиться переважно у вигляді фаршу за низькими цінами, що ставить вітчизняних виробників яловичини у нерівні умови і веде до подальшого згортання виробництва; слабке інтегрування виробництва, переробки та реалізації (призводить до різких коливань закупівельних цін на яловичину); низька платоспроможність населення; відсутність великих спецпідприємств з високою концентрацією поголів'я для виробництва яловичини, які були би гарантами стабільності галузі

Подальшу стабілізацію та розвиток галузі скотарства пов'язують з великотоварним виробництвом. Обёєктом нашого дослідження стало Публічне акціонерне товариство «Племінний завод "Червоний велетень"» було створено в листопаді 1929 року. А в 2005 році воно увійшло до складу «Приватагрохолдингу».

Станом на 01.12.2015 ВАТ «Племінний завод "Червоний велетень"» використовував 3320 га сільгоспугідь, в т.ч. 3000 га ріллі. Середньооблікова чисельність працівників складала 180 осіб, з яких 101 працювала в тваринництві.

Виробничий напрямок ВАТ «Племінний завод» "Червоний велетень"» - виробництво молока, зерна соняшника, вирощування великої рогатої худоби симентальської та червоно-рябої породи на м'ясо. Протягом останніх п'яти років господарство переважно було збитковим (лише у 2011 р. воно отримало прибуток в сумі 461 тис грн, але стабільно прибутковими є головні галузі – молочне скотарство, виробництво зерна та соняшника. У той же час значних збитків завдає вирощування і реалізація ВРХ на м'ясо – тільки в 2014 р. збиток склав понад 2,2 млн грн.

Протягом останніх років відмічається погіршення фінансового стану підприємства, що говорить про необхідність вжиття належних заходів по укріпленню фінансового стану підприємства його керівництвом.

В 2015 році на госпрозрахункових засадах господарство уклало договір на розробку та реалізацію бізнес-плану на реконструкцію молочної ферми, одержавши 4,5 млн. грн. кредиту. Розглянуті нами основні напрями підвищення ефективності виробництва продукції скотарства з урахуванням тих заходів, які намічені до реалізації в бізнес-плані, дозволяють нам зробити наступні висновки.

1. Основним напрямом інтенсифікації виробництва продукції скотарства на найближчу перспективу є створення комплексу по вирощуванню, дорощуванню та відгодівлі молодняка ВРХ потужністю 1000 голів. Таке зростання поголів'я тварин на відгодівлі пояснюється тим, що частина приміщень після реконструкції МТФ звільниться і там можна розмістити

молодняк ВРХ.

2. Основні напрями підвищення продуктивності молодняка ВРХ на відгодівлі передбачають підвищення рівня та якості годівлі тварин на відгодівлі за рахунок укріплення власної кормової бази (підвищення урожайності кормових культур, а також оптимізація структури посівних площ в напрямі збільшення питомої ваги більш урожайних і економічно вигідних кормових культур). Також вважаємо, що в господарстві дотримуватись основних елементів енергозберігаючої системи кормовиробництва і технології годівлі тварин, основними складовими якої є наступне:

- оптимізація основних градієнтів кормової бази за мінімальною вартістю;
- оптимізація раціонів, збалансованих за обмінною енергією, сирим протеїном, крохмалем, цукром, жиром, макро- і мікроелементам та вітамінам;
- застосування повнораціонних вологих кормосумішей, диференційованих залежно від рівня м'ясної продуктивності молодняка ВРХ за сезоном року.

3. Оскільки ВАТ «Племінний завод "Червоний велетень"» має статус племінного заводу, важливим питання і напрямом підвищення продуктивності молодняка ВРХ на відгодівлі є поліпшення племінної роботи в галузі. Це важливий резерв не тільки підвищення продуктивності молодняка ВРХ на відгодівлі, але і одержання прибутку вір реалізації тварин на м'ясо.

4. Важливим чинником успішного функціонування підприємства є переорієнтація його на засади маркетингу, що дозволить сформувати раціональні виробничі програми, оперативно реагувати на ринкову ситуацію, перемагати в конкурентній боротьбі та залучати інвестиційні ресурси з усіх можливих джерел.

Список використаних джерел : 1. Сільське господарство України: стат. зб. / Відп. за вип. О.М. Прокопенко. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 379 с. 3. Молочне та м'ясне скотарство. Департамент агропромислового розвитку [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.apk.sm.gov.ua/index.php/uk/2013-04-18-21-50-35/32-napryamki-diyalnosti/tvarinnitstvo/zagalna-kharakteristika-tvarinnitstva/46-molochne-ta-m-yasne-skotarstvo. 2.Національний проект «Відроджене скотарство»: відомості Державного агентства з інвестицій та управління національними проектами України [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://national-agency.jayadigital.com/ua/derzhavni-zakupivli/naczionalnij-proekt-vidrodzhene-skotarstvo.html.

УДК [334.722:316.4.062]:339.137

Т.Ю.Білоуська, канд. екон. наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В.Докучаєва, Україна

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК АСПЕКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

В сучасних умовах господарювання, ґрунтуючись на концепції енвайронментальної економіки, яка орієнтує на гармонічне поєднання соціальних, природних та економічних пріоритетів розвитку підприємницьких структур, можна зазначити, що основне місце в системі базових цінностей ринкової економіки належить саме соціально відповідальному бізнесу. В свою чергу, формування системи та механізму соціальної відповідальності підприємств надає можливість останнім отримати стійкі конкурентні переваги на довгострокову перспективу.

Для України управління підприємствами в сучасних умовах розбудови соціально орієнтованої економіки вимагає втілення міжнародних норм та практик, включаючи визнання та розвиток корпоративної соціальної відповідальності та її внесок у суспільну згуртованість, сталий розвиток та конкурентоспроможність підприємницького сектору[1]. Тобто, соціальна відповідальність є важливим інструментом підвищення репутації підприємства, довіри з боку суспільства, інвестиційної привабливості, капіталізації та конкурентоспроможності підприємств.

Сьогодні в світовій і вітчизняній науковій літературі, присвяченій проблемам відносин бізнесу та суспільства, використовується велика кількість концепцій, які асоціюються із соціальною відповідальністю. Ці концепції не стільки замінюють, скільки доповнюють і розвивають одна другу.

Поняття корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) (або соціальної відповідальності бізнесу (СВБ)) є в Україні ще достатньо новим поняттям, яке потребує додаткового визначення.

Становлення та розвиток концепції соціальної відповідальності припадає на кінець 70-х р.р. XX ст. Починаючи з XXI ст. у науковій літературі активно розвивається уявлення про соціальну відповідальність як багаторівневу концепцію, яка припускає існування таких альтернативних тем, як «концепція зацікавлених сторін», «корпоративна соціальна діяльність», «етика бізнесу» [2].

Аналізуючи історичний розвиток соціальної відповідальності підприємств, слід зазначити факт впливу міжнародних організацій на процес формування її основних засад: Організації Об’єднаних Націй (ООН) та її агенції, Європейського Співтовариства з його складовими частинами, Міжнародної Організації Праці, провідних світових бізнес структур та громадських організацій [3].

Так, Світова рада бізнесу зі сталого розвитку розуміє корпоративну соціальну відповідальність як довгострокове зобов’язання компаній поводитися

етично та сприяти економічному розвитку, одночасно покращуючи якість життя працівників та їх родин, громади й суспільства загалом [4].

Соціальна відповідальність бізнесу є добровільною діяльністю підприємств приватного і державного секторів, спрямованою на дотримання високих стандартів господарської діяльності, соціальних стандартів та якості роботи з персоналом, мінімізацію шкідливого впливу на навколишнє природне середовище з метою вирівнювання наявних економічних і соціальних диспропорцій; створення партнерських взаємовідносин між бізнесом, суспільством і державою; покращення результативності бізнесу в довгостроковому періоді.

Конфедерація роботодавців України вважає, що сутність соціальної відповідальності полягає в добровільній ініціативі власника компанії або засновників організації з розробки і реалізації певних соціально спрямованих, неприбуткових заходів, що мають на меті якісне покращення зовнішнього для компанії або організації середовища [5].

Проблема соціальної відповідальності тісно пов'язана з концепцією сталого розвитку. Сенс в тому, щоб мотивувати та стимулювати технічний прогрес, одночасно зберігаючи довкілля та природно-ресурсний потенціал, тобто збалансоване вирішення соціально-економічних проблем сучасного та майбутнього поколінь. Таким чином, сталий розвиток суспільства це модель, яка системно інтегрує три основні компоненти розвитку суспільства: економічну, екологічну та соціальну. Концепція корпоративної сталості це свого роду «мікроекономічний» рівень концепції сталого розвитку. Вона розглядається як модель управління корпорацією, яка охоплює її економічну, соціальну та екологічну діяльність, оптимізує ризики та використовує можливості в цих трьох сферах свого розвитку. Корпоративна сталість асоціюється з створенням вартості, екологічним менеджментом та управлінням людським капіталом [6].

Орієнтація України на соціально орієнтоване управління бізнесом, без якого є неможливою успішна інтеграція України у світову економічну систему, ставить перед вітчизняними компаніями нові завдання, важливість яких пов'язана саме із соціальною відповідальністю, тобто, на державному рівні – відповідальність перед суспільством і, окремо перед кожним громадянином, та на підприємницькому рівні – відповідальність перед самою державою, своїм колективом та споживачами.

При формуванні стратегічних задач соціальної складової корпоративної стратегії слід чітко визначити ключові показники (індикатори) успішної реалізації заходів, в тому числі, ефекту впливу на репутацію компанії. Як справедливо визнають експерти, бути соціально відповідальним компанії можуть дозволити собі тільки тоді, коли інвесторам гарантована адекватна віддача їх вкладів. Застосовуючи КСВ, підприємці отримують конкурентні переваги в різних областях своєї діяльності. Ці переваги проявляються не відразу, тому що різні соціальні проекти мають різний термін прояву своєї ефективності для бізнесу.

Основними перевагами та стимулами, якими керуються українські компанії у сфері КСВ, є:

- збільшення прибутку, підвищення темпів зростання фірми;
- поява доступу до соціально-відповідальних інвестицій, при розподілі яких інвестори беруть до уваги показники, що характеризують діяльність компанії в соціальній і етичній сферах, в області захисту довкілля (FTSE4Good, Dow Jones Sustainable Index);
- можливе скорочення операційних витрат, наприклад, за рахунок скорочення відходів виробництва або їх переробки, збільшення ефективності використання електроенергії або продажу перероблених матеріалів;
- покращення репутації, що розвиває і відкриває нові ринки і напрями бізнесу;
- зростання продажів, підвищення лояльності клієнтів. Споживачі бажають знати, що продукти вироблені з розумінням відповідальності по відношенню до довкілля;
- підвищення продуктивності праці. З'являється більше можливостей залучати і утримувати співробітників;
- скорочення претензій з боку регулюючих органів;
- зростання конкурентоспроможності підприємства в цілому.

Але на всі українські підприємства можуть впроваджувати корпоративну соціальну відповідальність свого бізнесу. Основними перешкодами, згідно опитування українських компаній, є: брак коштів; податковий тиск та недосконаліть нормативно-правової бази; відсутність стимулів з боку держави (пільгових); недостатність власного досвіду, невідпрацьований механізм впровадження КСВ; неможливість контролю за використанням наданих коштів; недостатність інформації щодо позитивних прикладів впровадження корпоративної соціальної відповідальності, організацій, які б змогли надати таку допомогу [7].

В умовах зростаючої глобалізації економіки та загострення конкурентної боротьби стає очевидно, що реалізована корпораціями соціальна політика впливає на позитивний імідж фірми (складову комерційного фактора) і на відповідність поведінки підприємства очікуванням населення та владних структур (нормативно-правовий фактор), виступаючи як конкурентна перевага. Репутація соціально відповідальної компанії особливо важлива для тих підприємств, яким у силу виробничої специфіки потрібні висококваліфіковані фахівці вузького профілю, тобто пропозиція праці для них досить обмежена. Програми соціальної відповідальності, що реалізуються підприємством стають конкурентними перевагами, які привертають найбільш інтелектуальних і творчих працівників, для управління якими особливо ефективні нематеріальні стимули.

Ми також можемо відмітити наступні мотиви соціальної відповідальності бізнесу: розвиток власного персоналу дозволяє не тільки уникнути плинності кадрів, але і залучати кращих фахівців на ринку; зростання продуктивності праці в компанії; поліпшення іміджу компанії,

зростання репутації; реклама товару або послуги; висвітлення діяльності компанії в ЗМІ; стабільність і стійкість розвитку компанії в довгостроковій перспективі; можливість залучення інвестиційного капіталу для соціально-відповідальних компаній вище, ніж для інших компаній; збереження соціальної стабільності в суспільстві в цілому; податкові пільги.

Інструментами реалізації соціальних програм можуть бути благодійні пожертви та спонсорська допомога, добровільне залучення співробітників компанії в соціальні програми, корпоративне спонсорство, корпоративний фонд, грошові гранти, соціальні інвестиції, соціальний маркетинг та інші.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що впровадження концепції соціальної відповідальності бізнесу на вітчизняних підприємствах необхідне не тільки через потребу забезпечення соціального захисту громадян держави та подолання кризових явищ у соціальній та економічній сферах. Для самих підприємств соціальна відповідальність бізнесу несе перспективну можливість поліпшення їх конкурентоспроможності на вітчизняному та, особливо, на міжнародних ринках.

Список використаних джерел: 1. Царик І. М. Регулятивні інструменти посилення соціальної відповідальності бізнесу в системі національної економіки: монографія / І. М. Царик. – Чернігів.: Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2011. – 152 с. 2. Гришкін В.О. Соціалізація економіки України: теорія, методологія, перспективи: монографія. /В.О. Гришкін. – Дніпропетровськ.: Пороги, 2009. - 498 с. 3. Панченко В.П. Соціальна відповідальність бізнесу як складова євроінтеграції України / В.П. Панченко // Міжнародна економіка: інтеграція науки та практики: збірник наук. праць: – К.: НТУУ «КПІ», 2011. – 220 с. 4. Офіційний сайт Всесвітньої ради бізнесу із сталого розвитку (WBCSD): [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.wbcsd.org/work-program/business-role/previous-work/corporate-social-responsibility.aspx. 5. Конфедерація роботодавців України [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.confeu.org. 6. Краплич Р. Корпоративна соціальна відповідальність українського бізнесу: Досвід Фундації Острозьких: посібник для бізнесу та неприбуткових організацій. / Р. Краплич. – Рівне, 2010. - 74 с. 7. Сучков А.В. Соціальна відповідальність бізнесу як складова частина його конкурентоспроможності / А.В.Сучков // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності.-К.: КНЕУ. - 2013, - Вип. І, Т. 3.- с.186 – 190.

УДК 332.3

В.М. Будзяк, д-р екон. наук, професор
Інститут агроекології і природокористування НААН, Україна
О.С. Будзяк, д-р екон. наук, професор
Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління Міністерства екології та природних ресурсів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ВИДІВ ДИФЕРЕНЦІЙНОГО РЕНТНОГО ДОХОДУ

Рентний дохід на законодавчому рівні визначається як додатковий дохід від використання земельних ресурсів. Існує два базові напрями визначення рентного доходу при використанні земельних ресурсів. Перший напрям пов'язаний із тим, що рентний дохід визначається як факторний дохід, а саме земельні ресурси в цьому випадку розглядають як фактор виробництва. Другий напрям базується на визначенні виробничого рентного доходу і при цьому земельні ресурси розглядаються як засіб виробництва. Загалом земельні ресурси слід трактувати як землі, що використовуються або можуть бути використані у різних галузях господарства [1]. В свою чергу землі можна визначити як поверхня суші з ґрунтами, корисними копалинами та іншими природними елементами, що органічно поєднані та функціонують разом з ними.

Фактор виробництва – це необхідний елемент власне виробництва матеріальних і духовних благ. Фактори виробництва можна визначати як зовнішні, так і внутрішні. До зовнішніх факторів виробництва входять: праця, капітал, науково-технічні досягнення, інформаційні системи. До внутрішніх факторів слід віднести: якісні характеристики земель, кількісні характеристики земель, часові параметри використання земель, транспортні характеристики використання земель. Засіб виробництва – це сукупність предметів та засобів праці, які використовуються людьми в процесі виробництва. Якщо земельні ресурси розглядати як засіб виробництва, то слід звернути увагу на якість земель та якість грунтів, вод та рослинного покриву. При цьому доцільно оцінювати економічні процеси виробництва, процеси відтворення земельних ресурсів та природні процеси функціонування природних екосистем.

В обох випадках щодо визначення диференційного рентного доходу ключовим є оцінка якості земель. В свою чергу оцінювати якість земель необхідно за видами сільськогосподарських угідь та за видами лісових земель. До видів сільськогосподарських угідь віднесено: ріллю, сіножаті, пасовища, перелоги, багаторічні насадження. Відповідно ріллю слід оцінювати за певними підвидами [2], а саме осушена земля, зрошувальна земля, засмічена земля, ерозійно небезпечна земля. Перелоги оцінюються за такими підвидами земель як: ерозійно небезпечні, кам'янисті, закущовані. Підвидами пасовищ є: суходільні і заболочені землі. Підвидами сіножатей є: заливні, суходільні, заболочені. Серед земель із багаторічними насадженнями існують такі підвиди:

землі зайняті деревними, чагарниковими або трав'янистими багаторічними рослинами; землі призначені для отримання плодово-ягідної, технічної або лікарської продукції; землі для декоративного оформлення територій.

До видів лісових земель віднесено: лісові ділянки вкриті лісовою рослинністю, лісові ділянки постійно не вкриті лісовою рослинністю, лісові ділянки тимчасово не вкриті лісовою рослинністю. В свою чергу землі вкриті лісовою рослинністю діляться на підвиди залежно від порід дерев, які на них ростуть або ж порід дерев, які домінують на даній земельній ділянці. Відповідно не вкриті лісовою рослинністю лісові ділянки включають: лісові ділянки, зайняті незімкнутими лісовими культурами, лісовими розсадниками і плантаціями, лісовими шляхами та просіками, лісовими протипожежними розривами, лісовими осушувальними канавами і дренажними системами.

Крім оцінки якості земель у першому напрямі визначення диференційного рентного доходу важливе місце посідає один із ключових факторів - праця. На відмінну від інших факторів формування рентного доходу праця є обов'язковим фактором при формуванні всіх видів диференційного рентного доходу. Проте найбільше значення праця має при формуванні диференційного рентного доходу I. Працю, насамперед, слід визначати і оцінювати через її продуктивність та робочий час. Тобто при визначенні величини диференційного рентного доходу, крім відмінностей у якості земель, необхідно визначати і відмінності у продуктивності та тривалості прикладеної до землі праці. Насамперед доцільно визначити мінімально необхідну продуктивність праці і мінімально необхідну тривалість власне праці. Все що буде перевищувати цю мінімальну або нормовану продуктивність і нормований робочий час сприятиме збільшенню величини диференційного рентного доходу I. Іншими словами чим більшою буде понаднормована продуктивність праці та її тривалість тим більшою буде і величина диференційного рентного доходу I і навпаки. В такий спосіб проявляється відповідний економічний ефект або ефекти, які і стають основою формування диференційного рентного доходу. Втім слід розрізняти дві основні групи економічних ефектів: внутрішні та зовнішні. У випадку формування диференційного рентного доходу йдеться лише про внутрішні ефекти.

Наступним важливим фактором формування диференційного рентного доходу є капітал. Капітал визначають як все необхідне для виробництва, яке не споживається у ході використання земельних ресурсів і складається із раніше виробленого продукту. Основою капіталу є кошти, які вкладаються в процес використання (експлуатації) земель. Величина коштів впливає, насамперед, на формування диференційного рентного доходу II. При цьому нормування величини вкладених коштів також дозволить оцінити реальну величину диференційного доходу II, яку більшість визначають як різницю в доході на землях, де капітал не вкладається і де капітал (кошти) вкладаються. По-перше, практично немає земель де хоча б мінімальний капітал (кошти) не вкладалися в процес використання земель. По-друге, сам капітал має свою структуру та специфіку використання, а отже і ефекти, у тому числі і у вигляді доходу від його використання в різних випадках будуть різними. Власне тому при оцінці

такого фактора формування рентного доходу як капітал, крім визначення норми вкладення капіталу у процес використання земель, необхідно ще й визначати оптимальність структури самого капіталу. При цьому просте збільшення величини вкладеного капіталу у процес використання земель може мати певний ефект лише на початкових стадіях, а реальний і максимальний ефект будуть у випадку оптимізації структури капіталу з врахуванням особливостей використовуваних земель або хоча б оптимізації порядку внесення такого капіталу. Також слід виділити і капітал на освоєння земель. Його величина може і переважно є значною. В той час як ефекту, у тому числі і у вигляді диференційного рентного доходу, у більшості випадку не буде. В цьому випадку матимемо справу із від'ємним диференційним рентним доходом.

Третій важливий фактор пов'язаний із ефектами до яких призводять науково-технічні досягнення. Цей фактор впливає на формування диференційного рентного доходу I і II. Оцінити його, на відмінну, від двох попередніх факторів надзвичайно складно, оскільки важко обґрунтувати єдиний критерій такої оцінки. До того ж цей фактор є, по-суті, допоміжним фактором для посилення впливу перших двох факторів, а саме праці і капіталу. Також вплив фактору науково-технічних досягнень, у більшості випадків, є більшим а ніж вплив попередніх факторів. Власне тому доцільніше оцінювати цей фактор через економію капіталу або через підвищення продуктивності праці.

Четвертий фактор формування диференційного рентного доходу пов'язаній із створення та успішним функціонуванням відповідних інформаційних систем. Власне ці системи дозволяють більш ефективно застосовувати і працю, і капітал, і науково-технічні досягнення при використанні земель. До того ж цей фактор служить свого роду об'єднуючим фактором для всіх інших факторів. Тобто за його допомогою можна не лише підвищувати величину диференційного рентного доходу I і II, але й величину загального доходу з одночасним зменшення сукупних затрат на використання земель. Іншими словами цей фактор носить універсальних характер та має різнонаправлений вплив на дохідність і ефективність використання земель. Також за умови не використання відповідних земель формування інформаційних систем дозволяє визначати достатньо об'єктивну величину потенційного доходу від використання земель, у тому числі і встановити потенційну величину диференційних рентних доходів.

Розгляд основних факторів щодо формування диференційного рентного доходу доводить про доцільність встановлення, з одного боку норми продуктивності праці, а з іншого норми продуктивності земель. Також існує тісний взаємозв'язок між усіма факторами формування рентних доходів, що доводить про складність визначення величини самої земельної ренти та про необхідність повидового розгляду диференційного рентного доходу.

Список використаних джерел. 1. Кушнір В.С. Механізми утворення земельної ренти і ціни землі на основі граничних показників // Економіка АПК. – 2007. - № 3. – С. 22-29. 2. Малий І. До питання про теорію земельної ренти та

проблем реформування земельних відносин // Економіка України. – 2000. - № 8. – С. 49-54.

УДК 332.146.2

Л.В. Букаренко, преподаватель
ОГАПОУ «Алексеевский колледж», Белгородская область, Россия

БИОЛОГИЗАЦИЯ ЗЕМЛЕДЕЛИЯ В БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ

Актуальность перехода агропромышленного комплекса Белгородской области на биологическую систему земледелия обусловлена рядом факторов, как экономических, так и экологических.

Наращивая валовые объемы производства растениеводческой продукции, производители при помощи интенсивных и экстенсивных методов наносят серьезный урон основному средству производства сельского хозяйства – земле.

С целью предотвращения дальнейшего развития негативных процессов Правительством области была разработана и принята долгосрочная целевая программа «Внедрение биологической системы земледелия на территории Белгородской области на 2011-2018 годы».[1]

Биологизация земледелия предусматривает максимальное использование биологических факторов повышения плодородия пахотных почв, снижение антропогенной нагрузки и производство экологически безопасной растениеводческой продукции. При этом важнейшими составными элементами системы удобрения сельскохозяйственных культур являются известкование кислых почв, применение традиционных органических удобрений, а также сидератов и нетоварной части урожая, максимальное вовлечение в круговорот биологического азота. Тем не менее, в связи с недостаточными ресурсами органических удобрений неизбежным будет использование минеральных удобрений.

Указанные элементы биологизации земледелия давно известны и хорошо изучены, однако опыт их комплексного внедрения в масштабах целого субъекта РФ отсутствует. Белгородская область начала осуществление пилотного проекта в этом направлении, перейдя из категории экономически ориентированной в экологически ориентированную.

Биологизация земледелия – это смена агрохимической концепции земледелия на агробиологическую, учитывающую законы природы; переход к разумному и бережному хозяйствованию на земле**.**

Приоритетную роль в реализации основных направлений программы играют планомерный ввод и системная эксплуатация многолетних трав в структуре посевов.

В Белгородской области эродировано в западных районах – 35,6% пашни, в центральных – 53,6%, на юго-востоке – 60,1%.

С целью снижения эрозионной опасности сельскохозяйственных угодий Программой биологизации предусмотрены посевы многолетних трав на площади не менее 260 тыс. га, из них 160 тыс. га – на склоновых землях.

В соответствии с положениями Программы к 2018 году под многолетние травы должно быть отведено:

– на склонах 0-3° (полевые севообороты) – не менее 10% от земель (около 100 тыс. га от 1 млн. га пашни);

– на склонах 3-5 ^{o} (кормовые севообороты) – не менее 50% земель (около 100 тыс. га);

– склоны свыше 5° – должны быть полностью отведены под почвозащитные посевы многолетних трав (около 60 тыс. га). [4]

Одно из основных направлений реализации Программы – расширение применения органических удобрений и пожнивных остатков с одновременным снижением использования минеральных удобрений. Это еще один способ возврата в почву сухого вещества, которого должно возвращаться не менее 6 т/га. В настоящее время излишки соломы остаются на полях. По содержанию органического вещества 1 т соломы эквивалентна 3-4 т навоза. Сжигание соломы в регионе запрещено.

На территории области ежегодно производится около 10 млн. тонн отходов животноводческих предприятий. Превращение отходов животноводства в высококачественные органические удобрения и их эффективное использование – основное звено системы удобрения почвы в условиях биологизации земледелия. В последние годы отечественное земледелие характеризует незначительный рост использования органических удобрений. В 2014 г. среднероссийский уровень внесения органических удобрений составил 1,28 т/га.

Белгородская область на протяжении ряда лет является лидером в развитии животноводства России. В 2015 г. было произведено скота и птицы в живой массе более 1,6 млн. т. В результате уровень использования органических удобрений увеличился до максимума – свыше 8 т/га, что значительно выше, чем в среднем по России. Достигнутый уровень использования органических удобрений соответствует научно обоснованным нормам. Программа биологизации земледелия и другие нормативные акты области диктуют жесткие требования соблюдения технологии внесения органических удобрений и норм охраны окружающей среды.

Весомую роль в программе уделяется посеву сидеральных культур. В 2011 г. они размещались на площади всего 19 тыс. га, в 2014 г. их площадь увеличилась до 284 га. В перспективе планируется ежегодно высевать сидераты на площади около 350 га. В качестве пожнивных сидератов в основном используются посевы горчицы белой, фацелии, сои.[2]

При биологизации земледелия необходимо учитывать такой важный фактор почвенного плодородия как кислотность почв. С 2010 г. в области начала реализовываться программа известкования кислых почв, благодаря которой в 20014 г. было произвестковано свыше 80 тыс. га кислых почв, что составляет около 32% общероссийского показателя.

Белгородская область является зоной неустойчивого увлажнения, особенно ее восточные районы. В связи с этим в регионе наработан успешный опыт применения безотвальной и минимальной обработок почвы. В 2014 г. на площади 304, 2 тыс. га (свыше 21% посевной площади) использовалась технология нулевой обработки почвы (No-till), которая способствуют сохранению влаги, сокращению водной эрозии.

Таким образом, несмотря на то, что почвы Белгородской области являются самыми эродированными в ЦЧО, эффективность производства, во многом благодаря реализации Программы биологизации земледелия, остается самой высокой. В 2015 г. средняя урожайность зерновых и зернобобовых культур в области составила 41,5 ц/га. При этом - в Курской – 35,3 ц/га, в Липецкой – 31,0 ц/га, в Воронежской – 30,6 ц/га, в Тамбовской – 33,3 ц/га.[5]

Становится очевидным, что за годы реализации Программы биологизации земледелия в регионе получен значительный экономический эффект, который заключается в стабильном развитии агропромышленного комплекса области. В конечном итоге выполнение мероприятий приведет к росту экологической культуры населения, активизации природоохранной деятельности и рациональному использованию сельскохозяйственных угодий области, снижению уровня негативного влияния антропогенной нагрузки на почвы. Актуальным является получение высококачественной экологически чистой продукции сельского хозяйства.

По оценке специалистов к 2018 г. на реализацию программных мероприятий будет привлечено около 3,5 млрд. рублей. Будут созданы свыше пяти тысяч рабочих мест. В целом стоимость дополнительной продукции и ожидаемая экономия составит более 8,8 млрд. рублей в год. [4]

В реализацию Программы биологизации земледелия в настоящее время вовлечены все землепользователи региона, независимо от формы хозяйствования: от крупных агрохолдингов до крестьянско-фермерских хозяйств.

Список использованных источников: 1. Кирюшин В.И. Проблема экологизации земледелия в России (Белгородская модель) /В.И. Кирюшин/ Достижение науки и техники АПК.-2012. -№ 12. 2. Лукин С. Экономическая эффективность биологизации земледелия Белгородской области /С.Лукин/ АПК: экономика, управление.-2015. -№ 7. 3. Чекмарев П.А. Итоги реализации программы биологизации земледелия в Белгородской области /П.А.Чекмарев/ Земледелие.-2014. -№ 8. 4. http://savchenko.ru (Режим доступа 27.01.2016). 5. http:// gks.ru (Режим доступа 29.01.2016).

УДК (631.15:65.011.4):004

Т.А. Бутенко, канд. екон. наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

ЕФЕКТИВНИЙ РОЗВИТОК АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ: ІНФОРМАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Одним з пріоритетних напрямів державної стратегії України є збалансований, ефективний розвиток агропродовольчої сфери, яку можна визначити як сполучений сільсько-міський простір, у межах якого за допомогою людської праці з використанням природних, матеріальних, інформаційних, фінансових ресурсів та сучасних техніки й технологій відбувається пристосування природного комплексу до суспільних потреб [1, с. 98].

Проблема сталого й безпечного розвитку агропродовольчої сфери давно є об'єктом пильної уваги науковців, однак актуальними залишаються питання визначення впливу інформаційного середовища на ефективність діяльності агропідприємств та виявлення можливостей для найбільш повної реалізації їх ресурсного потенціалу на основі удосконалення інформаційного забезпечення.

У ринкових умовах господарювання і високої конкуренції на сільськогосподарські інформаційні ресурси, які визначаються як сукупність даних, організованих для ефективного отримання достовірної інформації, є попит як з боку органів управління, так і з боку агровиробників.

Вченими ННЦ «Інститут аграрної економіки» під керівництвом М.Ф. Кропивка починаючи з 90-х років попереднього століття були розроблені програми інформатизації агропромислового виробництва та концепція розбудови системи інформаційного забезпечення діяльності АПК, яка включала формування систем соціально-економічного моніторингу розвитку агропромислового виробництва, цінового моніторингу сільськогосподарського ринку, розповсюдження науково-технічної інформації та інформаційно-консультаційного забезпечення. Однак питання ефективного функціонування постійно діючої, динамічної, гнучкої, ринково орієнтованої системи поширення сільськогосподарських знань і інформації досі залишаються невирішеними [2].

Однією з проблем, що супроводжує діяльність агропідприємств в Україні є недостатній рівень інформатизації господарських процесів. Відсутність ефективних інформаційних потоків, які об'єднували б усіх суб'єктів аграрного сектору, робить виконання певних функцій неможливими. Другою проблемою, безпосередньо пов'язаною з інформаційним забезпеченням, є проблема організації впровадження інновацій безпосередньо у виробництво.

Як випливає із досвіду розвинутих держав, ефективне використання ресурсів підприємства досягається на основі чіткої і регламентованої взаємодії всіх його підрозділів, організації ефективної системи управління використанням ресурсного потенціалу. Оскільки жодна організація не являється інформаційно-ізольованою, то дуже важливими є питання отримання

якісної та корисної інформації, яка забезпечувала б оптимальність процесу управління. Інформація, перетворюючись на інформаційний ресурс, виконує інтегруючу функцію і стає частиною потенціалу підприємства. Інформаційні ресурси і комунікації виступають у ролі зв'язучої ланки між організацією і зовнішнім середовищем.

Основне призначення інформації полягає у вирішені питань щодо змін характеру діяльності підприємства, які викликані змінами у зовнішніх і внутрішніх моделях. По суті інформація є базою, на якій ґрунтуються управлінські рішення. Інформація і прийняття рішень пов'язані між собою складною системою прямих і зворотних зв'язків. Організація інформаційної діяльності значною мірою залежить від видів виробничої діяльності, розмірів підприємства, рівнів організації виробництва, управління, тому що інформація є складовою частиною будь-якого економічного процесу [3].

Сьогодні ефективність використання інформаційних ресурсів, яку можна визначити рівнями інформаційної підтримки діяльності аграрних підприємств, інформаційного оновлення, доступу працівників до інформації, є доволі низькою. Ефективність управління підприємством значно підвищується за умови ґрунтовно розробленого інформаційного забезпечення, яке базується на поширенні достовірної, перевіреної та практично корисної, з погляду конкретних умов, інформації, і потребує системного підходу.

Важливим компонентом успіху в аграрному бізнесі є використання інформаційних систем аграрного менеджменту, які є невід’ємним елементом будь-якої системи управління незалежно від її рівня. Впровадження інформаційних систем дасть можливість збільшити продуктивність повсякденних робіт чи усунути їх повторне проведення та підвищити ефективність управління діяльністю підприємства за рахунок прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Сучасна інформаційна система підприємства дозволяє вирішити такі завдання: прямий, своєчасний доступ до інформаційного продукту (точну інформацію про хід виробничого процесу в просторі та часі); ефективну координацію внутрішньої діяльності та оперативне розповсюдження різноманітних повідомлень; ефективнішу взаємодію із суміжниками за рахунок використання більш інформованих та наочних засобів відображення та передачі-прийому повідомлень; виділення необхідного і неперервного часу для менеджерів всіх ланок на такі високоефективні види діяльності, як аналіз та прийняття рішень за рахунок зменшення часу на здійснення малопродуктивної діяльності; використання якісно кращої технології системного аналізу та проектування оперативного управління на нижній та середніх ланках управління виробництвом.

Інформаційна система аграрного менеджменту має відповідати таким вимогам: бути функціонально повною і включати автоматизацію всіх підсистем, функцій і комплексів задач; мати гнучку структуру, допускати внесення необхідних змін у розроблену модель та забезпечувати нарощування функціональних можливостей в міру необхідності; бути модульною і

забезпечувати вирішення проблеми розподілу задач між учасниками процесу управління; бути економічною і забезпечувати захист інформації [4, с. 235].

Стратегія розробки інформаційних систем агарного менеджменту має передбачати виконання ними не тільки традиційних задач, а й забезпечувати можливості оцінювання комерційного ризику, моделювання інвестиційно-кредитного механізму розвитку виробництва.

Нове покоління інформаційних систем, яке набуло розвитку в останні десятиліття, – це системи штучного інтелекту: експертні системи, системи, засновані на нейронних мережах, а також інтелектуальні системи підтримки прийняття рішень (Intelligent Decision Support Systems – IDSS).

Забезпечення стабільності в умовах постійних змін у зовнішньому середовищі є можливим тільки тоді, коли підприємство завчасно готовить себе до таких змін, тобто управління має бути проактивним на основі сучасних методів і засобів прогнозування, аналізу, планування, моніторингу, моделювання динамічних систем та оптимізації управлінських рішень.

Перевагами динамічного підходу до моделювання процесів управління агарними підприємствами є: можливість оперативного розрахунку різних варіантів майбутнього, моделювання сценаріїв, отриманих експертним шляхом; виявлення найбільш критичних факторів, що дасть можливість ранжувати за ступенем важливості загрози і можливості, які проявляються в модельованому середовищі; використання більшої кількості причинно-наслідкових зв'язків між елементами імітаційної моделі, які об’єктивно існують в модельованому середовищі [5, с. 121].

Ефективність використання інтелектуальних інформаційних систем доказана більш високим ступенем розвитку закордонних сільськогосподарських підприємств. Впровадження інтелектуальних систем підтримки прийняття рішень дасть можливість підвищити ефективність агарних підприємств на ринку і зменшити ризики прийняття фінансово-господарських рішень, сприяти стабільному розвитку агропродовольчої сфери.

Список використаних джерел: 1. Павлов І.О. Агропродовольча сфера України як об’єкт національної безпеки / І.О. Павлов. – Економіка АПК, 2014, №2. – С. 97-103. 2. Кропивко М.Ф. Науково-консультаційне та інформаційне обслуговування селян з питань виробництва і збуту сільськогосподарської продукції // Інформаційні ресурси та їх використання в агропромисловому виробництві: Зб. наук. пр. / за ред. П.Т. Саблука, М.Ф. Кропивка та ін. – К.: ІАЕ УААН, 2000. – № 3. – С. 25-27. 3. Оптимізація структури ресурсного потенціалу підприємства та шляхи її підвищення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://e-works.com.ua/work/1932_Optimizaciya_stryktyri_resyrsnogo_potencialy_pidpriemstva_ta_shlyahi_ii_pidvishennya.html. 4. Бутенко Т.А. Інформаційне забезпечення ефективної діяльності агропідприємств / Т.А. Бутенко // Вісник ХНАУ. Серія “Економічні науки”. – Х.: ХНАУ, 2015. – №3. – С. 230-237. 5. Кукса И.Н. Повышение эффективности управления аграрным предприятием путем использования математических моделей и современных информационных технологий / И.Н. Кукса, М.А. Руденко // Бізнес Інформ. – 2012. – №4. – С. 120-122.

УДК.65.012.34:338.432

О.І.Вавулін, канд. екон. наук, доцент
Сумський національний аграрний університет, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЛОГІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЦТВА І ЗБУТУ ПРОДУКЦІЇ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ СУМЩИНИ

Сучасне світове ринкове господарство, яке характеризується такими процесами, як глобалізація ринків, інтернаціоналізація підприємств, бурхливий розвиток інформаційних технологій тощо, висуває підвищені вимоги до підприємств. Логістичний підхід до дослідження процесів і явищ, які відбуваються в системах різних ієрархічних рівнів, є новим етапом розвитку науки управління.

Сучасний рівень розвитку цього напряму людської діяльності призвів до більш широкого трактування поняття логістики, згідно з яким, об'єкт управління не обмежується матеріальним потоком. Сьогодні до логістики зараховують «управління людськими, енергетичними, фінансовими й іншими потоками, що наявні в економічних системах» [1, с. 9].

Велика група дослідників визначає і трактує логістику як науку, або автономний науковий напрям. Зокрема, Г.Л.Бродецький у своїй праці [9], спираючись на західний досвід, стверджує, що з позиції науки логістика - це новий науковий напрям, учення про планування, управління й спостереження при русі матеріальних й інформаційних потоків у виробничих й енергетичних системах [9,с.10]. Б.О. Анікіним логістика розглядається як наука про планування, організацію, управління й контроль за рухом матеріальних та інформаційних потоків у просторі й часі від первинного джерела до кінцевого споживача [2,с. 9]. І.І.Бажин визначив логістику як науку про планування, контроль і управління транспортуванням, складуванням та іншими матеріальними й нематеріальними операціями, які здійснюються у процесі доведення сировини й матеріалів до виробничого підприємства, внутрішньозаводської переробки сировини, матеріалів і напівфабрикатів; доведення готової продукції до споживача відповідно до інтересів і вимог останнього, а також передачу, зберігання й обробку відповідної інформації [7, с. 96]. З погляду А.Г.Білоусова [8. с. 5], логістику можна розглядати як науку про управління еколого-соціально-економічними системами за допомогою оптимізації потокових процесів, що відбуваються в цих системах.

Зазвичай логістику поділяють на кілька видів: 1) логістику, пов'язану із забезпеченням виробництва матеріалами - заготівельну або закупівельну логістику. Вона вирішує всі питання, що належать до сфери матеріально-технічного забезпечення підприємства й підготовки продукції до виробничого споживання; 2) логістику, пов'язану з раціоналізацією й оптимізацією виробничих процесів - виробничу логістику. Вона включає всі питання з організації й управління переміщенням матеріальних ресурсів (від сировини до

готового виробу) безпосередньо в процесі виробництва, у тому числі подачу сировини, матеріалів і комплектуючих виробів на робочі місця; 3) логістику, яка забезпечує найбільш ефективну організацію розподілу виробленої продукції - збутову, маркетингову або розподільчу логістику. Це логістика, що спеціалізується на реалізації продукції, включаючи її доставку вчасно від «дверей» виробника до «дверей» споживача та післяреалізаційне обслуговування. Можна визначити також і транспортну логістику, яка по суті є складовою кожного з вищеназваних видів логістики [1,с.11; 2,с.14] та інформаційну логістику -управління інформаційними потоками на всьому шляху проходження матеріального потоку [3,с.17].

В економічній літературі й на практиці можна зустріти також таке визначення, як складська логістика [1; 3; 4; 5].

На сучасному етапі логістика набуває додаткових ознак, формуючи якісно новий напрям - інтегровану логістику, яка ставить на чільне місце «пріоритетність об'єднання зусиль постачальників, виробників і споживачів у досягненні найбільшої ефективності кінцевого результату» [10,с.30].

Діяльність у галузі логістики різноаспектна. Вона передбачає управління транспортом, складським господарством, запасами, кадрами, організацію інформаційних систем, комерційну діяльність та ін. Управління матеріальними потоками завжди було вагомою складовою сільськогосподарської діяльності, яке лише останнім часом набуло статусу однієї з найбільш значних функцій економічної діяльності, що пов’язано із зміною філософії ринку. Виробник сільськогосподарської продукції розглядає логістику як організацію планування і управління засобів та послуг. При цьому ставиться за мету отримання певної продукції в потрібний час в потрібному місці за мінімально можливих витрат. Метою логістики АПК є максимально можливе зниження витрат, пов’язане з перевезеннями, зберіганням продукції та здійсненням інших логістичних функцій, що призводить до зниження цін на продукцію і підвищує її конкурентоздатність.Об’єктом логістичних досліджень АПК є економічні потоки і запаси.

Кінцева мета діяльності в галузі логістики виражається «шістьма правилами логістики»: 1) вантаж (потрібний товар); 2) якість (необхідної якості); 3) кількість (у необхідній кількості); 4) година (доставка в належний час); 5) місце (у потрібне місце); 6) витрати (з мінімальними витратами). Зрозуміло, що мета логістичної діяльності досягається тоді, коли ці правила виконуються, тобто коли потрібний товар необхідної якості в належній кількості і в потрібний час доставлений у потрібне місце з мінімальними витратами. Регіони України залежно від кількості вирощування та споживання зерна поділяються на зерновиробничі (вирощують більше, аніж споживають) та зерноспоживаючі. Зерновиробничими є 10 областей: Дніпропетровська, Одеська, Полтавська, Харківська, Кіровоградська, Миколаївська, Вінницька, Черкаська, Запорізька та Херсонська. На них припадає 60-65 % валового збору. Усі інші області - зерноспоживаючі. Серед зерноспоживаючих регіонів виділяються п'ять областей: Чернівецька, Рівненська, Львівська, Івано-Франківська та Закарпатська, які забезпечують власне споживання менше ніж

на 50 відсотків. Ця ситуація кардинально впливає на формування типів мереж розміщення зернозберігаючих підприємств.

Логістична система - це адаптивна система зі зворотним зв'язком, що виконує ті чи інші логістичні функції . Аналіз діючих в Україні, та в Сумській і прилеглих до неї областей , зернових складів (елеватори та ХПП), їх відомча підпорядкованість та функції, які вони виконують, дають змогу стверджувати, що на території України фактично функціонують декілька типів мереж, що забезпечують зберігання та перерозподіл зернової продукції.

До першого типу слід віднести підприємства, підпорядковані Державній акціонерній компанії «Хліб України». Другий тип становлять зернозберігаючі підприємства Держкомрезерву України, мережу третього утворюють зернозберігаючі підприємства, основною функцією яких є надання послуг щодо зберігання зерна стороннім організаціям. Четвертий тип представлений зерновими складами потужних зерновиробників, де здійснюється післязбиральна доробка, зберігання власної зернової продукції та відправка її у визначений адрес. До п'ятого типу належать мережі зберігання та перерозподілу зернавітчизняних та зарубіжних зернотрейдерів, які побудували чи згідно із Постановою Кабінету Міністрів від 5 листопада 1997 року № 1218 викупили у зонах виробництва зерна діючі зернозаготівельні підприємства.

Для дослідження мереж зберігання зерна з метою можливості віднесення їх до експортно- та імпорто-орієнтованих типів вибрано мережі Сумської, Харківської та Полтавської областей. Критеріями вибору регіонів є безпосереднє межування областей, а також їх зерновиробничий напрямок. Мережі елеваторно-складських комплексів Сумської та Полтавської областей фактично сформувалися за часів СРСР і є складовими частинами єдиної загальнодержавної мережі. Однак сьогодні потужні зерновиробники будують власні зерносховища, вітчизняні та закордонні зернотрейдери будують в морських та річкових портах зерноперевантажуальні комплекси, що кардинально змінило конфігурацію регіональних систем зберігання та розподілу зерна. На початку 2014 року на території Сумської області розміщено і функціонують 22 зернозберігаючих підприємства. Аналіз географічного розташування та виконуваних функцій цими підприємствами в Сумській області показав, що зернозберігаючі підприємства здебільшого входять до складу зернопереробних підприємств, що свідчить про їх виробничу спрямованість. Аналіз географічного розташування підприємств в Сумській області показав, що заготівельні та проміжні підприємства розміщені на перетинах доріг регіонального значення та станцій залізничних напрямків. Таке розміщення елеваторів та ХПП пояснюється тим, що сільськогосподарськими підприємствами Сумської області вирощується більше зерна, аніж споживається в регіоні, тобто Сумська область є експортно-орієнтованим зерновим регіоном. У зв'язку з цим фактично усі підприємства зі зберігання зерна розміщені на залізничних станціях.

Вибір шляхів переміщення вантажопотоку одне з найважливіших завдань транспортної логістики, оскільки організація руху має забезпечити найбільшу продуктивність перевізного состава і найменшу собівартість перевезень. Рух

транспорту здійснюється за маршрутами. Маршрут — шлях переміщення перевізного складу при виконанні перевезень. Для оптимізації руху вантажопотоку на транспорті використовують транспортні методи, які дають змогу обрати найкращий варіант перевезення вантажів з декількох пунктів постачання в декілька пунктів призначення (споживання), забезпечуючи найменші сумарні витрати, пов'язані з виробництвом і транспортуванням виробів. Для цього вивчається потужність кожного з клієнтів (постачальників і споживачів).Обираючи методи вирішення транспортних завдань, починають з визначення допустимого початкового рішення, оптимізуючи його з часом.

При аналізі транспортної проблеми визначають потужність кожного постачальника і потреби кожного споживача, а також витрати на перевезення від кожного відправника до кожного отримувача. Використовують правило «північно-західного кута», дотримуючись таких вимог:

1) витратити усю потужність джерела постачання;
2) задовольнити потреби кожного споживача складу;
3) перевірити, чи всі потреби задоволені.

Проблема розподілу, тобто доставки товару споживачу, взагалі передбачає і вирішення проблеми розміщення виробництва, оскільки лише в цьому разі можна знайти систему розподілу дійсно з мінімумом витрат.

Для вивчення вантажопотоку на автомобільному транспорті складають шляхові таблиці, в котрих визначають взаємодію між вантажовідправниками і вантажоотримувачами. Вантажопотоки можуть бути подані й у вигляді схеми. Для цього використовується карта району перевезень з нанесеними на ній пунктами або мікрорайонами відправлення і призначення вантажу (вантажоутворюючі чи вантажопоглинаючі пункти). Карту району перевезень ділять на квадрати з послідовним нанесенням на рівній відстані взаємо перпендикулярних ліній. Отримані таким чином квадрати кодуються в буквено-цифро- вій системі (на зразок шахової дошки), по горизонталі — літери, по вертикалі — цифри.

Виходячи з кількості тон вантажу, котрий підлягає перевезенню з пунктів відправлення у пункти призначення, обирають масштаб і відповідно до нього наносять лініями визначеної ширини позначки, що означають вантажопотоки.Вантажопотоки можуть зображаться у вигляді картограми. Завдяки схемам створюють наочні схеми перевезень між пунктами відправлення і призначення вантажів, визначають транспортну роботу, раціональне розміщення зупинок автотранспорту, щоб непродуктивні пробіги з гаража до місця роботи і у зворотному напрямі були мінімальними. По суті, усі наведені схеми перевезень є логістичними ланцюжками, по яких переміщується матеріальний потік.

Підвищення продуктивності рухомого складу може бути досягнуточерез покращення різних показників роботи автомобіля. Важливе значення мають маршрути перевезень. На автомобільному транспорті вони можуть бути маятникові і кільцеві.Маятникові маршрути — це маршрути, при котрих шлях слідування автомобіля між двома вантажними пунктами неодноразово повторюється. Вони можуть бути зі зворотним холостим пробігом, зі

зворотним, не повністю навантаженим пробігом, зі зворотним вантажним пробігом.Кільцевий маршрут — слідування автомобіля по замкнутому колу, з'єднуючи декілька споживачів або постачальників. Різновидом кільцевих маршрутів є розвізний (збірний) маршрут. При русі таким маршрутом відбувається поступове розвантаження або навантаження вантажу.Для забезпечення мінімізації сукупних витрат на процесах товароруху можуть бути використані нормативи постачань продукції. Сукупні витрати встановлюються за розробку цих нормативів. Вони визначають обсяги одночасної поставки, оптимізовані сукупним витратам. Економія сукупних витрат може бути передбачена в оперативних планах постачання і перевезень завдяки включенню до них оптимальних норм товароруху.

Розробка маршрутів дає змогу скоротити простої автомобілів під час навантаження та розвантаження, підвищити їх продуктивність, а отже зменшити кількість засобів перевезення, що надходять на підприємство вантажовідправника при тому самому обсязі перевезень. Коли визначені маршрути і терміни перевезень, запаси у споживачів можуть скорочуватись у 1,5—2 рази.

Список використаних джерел: 1. Алексеєнко Л.М., Олексієнко В.М., Юркевич А.І. Економічний словник: банківська справа, фондовий ринок (українсько-англійсько-російський тлумачний словник). – К.: Видавничий будинок "Максимум"; Тернопіль: "Економічна думка", 2000. – С. 96. 2. Аникін Б.А. Логістика: навч. пос. для студентів ВУЗов/ Б.А. Аникін, Л.С. Федоров. - К.: ІНФРА, 2007. - 347с. 3. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних піприємств: 2-ге видання, доп. і перероблене. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с. 4. Амбросов В. Экспорт зерновых и ценовые тенденции / Амбросов В., Онегина В. // ЭкономикаУкраины. – 2005. – № 1. – С. 73 – 79. 5. Бауэрсокс Д. Дж. Логистика: интегрированная цепь поставок / Д. Дж. Бауэрсокс, Д. Дж. Клосс; пер. с англ. – М.: Олимп-Бизнес, 2005. – 640 с. 6. Балабанова Л.В., Митрохіна Ю.П. Стратегічне маркетингове управління збутом підприємств: Підручник [текст].- Донецьк: в-во Дон. ДУЕТ, 2009. 7. Бажин И.И. Проектно-логистическое управление ресурсным обеспечением: монография / И.И. Бажин, В.В. Сысоев. - Н. - Новгород : Изд. Гладкова О.В., 2005. - 222 с. 8. Белоусов А.Г. Логистика коммерческого посредничества / А.Г. Белоусов. – Ростов на Дону, 2000. – 234 с. 9. Бродецкий Г.Л. Моделирование логистических систем. Оптимальные решения в условиях риска / Г.Л. Бродецкий. – М.: Вершина, 2006. – 376 с. 10. Божедарнік Т.В. Основні шляхи застосування логістики в агропромисловому комплексі / Т.В. Божедарнік, Н.В. Божедарнік // Матеріали економічного форуму. - № 1. - 2011. - 4 с.

УДК 338.242:631.155

С.І. Василішин, канд. екон. наук, старший викладач
Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва

ВИКЛИКИ СУЧАСНІЙ АГРАРНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Входження України в світовий політичний та економічний простір вимагає адаптації її національного економічного комплексу до зміни у поглядах на розвиток сільського господарства, що означає підвищення ролі держави у розвитку економіки, особливо її аграрного сектора. Регулювання аграрного сектора економіки здійснюється у вигляді комплексу заходів у вигляді економічного впливу держави на процеси виробництва, переробки, реалізації сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства з метою збереження продовольчої безпеки країни та її регіонів, стабілізації агропромислового виробництва та подолання галузевих диспропорцій [1].

Економічна безпека сільськогосподарських підприємств за сучасних умов має стати одним із головних пріоритетів аграрної політики, оскільки від її дієвості залежить продовольча та національна безпека держави. Ефективна аграрна політика має спрямовуватись передусім на сприяння подоланню загроз макро- та мікросередовища розвитку вітчизняних сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм.

Питання удосконалення парадигми аграрної політики знайшли відображення у працях багатьох вітчизняних вчених-економістів, зокрема В.Я. Амбросова, В.Г. Андрійчука, В.І. Аранчій, О.І. Гуторова, М.Я. Дем`яненка, І.І. Лукінова, П.М. Макаренка, М.Й. Маліка, О.В. Олійника, Б.Й. Пасхавера, П.Т. Саблука, О.В. Ульянченка, В.Й. Шияна, О.Г. Шпикуляка, В.В. Юрчишина. Проте, окремі аспекти зміцнення економічної безпеки за умов зміни факторів оточуючого середовища сільськогосподарських підприємств, пов`язаних зі зміною зовнішньоекономічного курсу України, поглибленням кризових явищ у політиці та грошово-кредитній сфері окреслені не достатньо глибоко, що підтверджує актуальність теми дослідження.

Індекс валової продукції сільського господарства у сільськогосподарських підприємствах у 2014 р. порівняно до попереднього року склав 104,0 %, хоча по відношенню до 1990 р. він становить всього 73,1%. Особливо кризові явища та загроза економічній безпеці відчувається у галузі тваринництва, обсяги валового виробництва продукції якої у 2014 р. у 2,4 рази нижчі рівня 1990 р. (рис.). В результаті цього, показники споживання основних продуктів харчування з розрахунку на одну особу значно нижчі нормативів, про що переконливо свідчить Держслужба статистики.

Рис. Динаміка обсягу виробництва валової продукції рослинництва та тваринництва сільськогосподарськими підприємствами України у 1990-2014 рр. (у постійних цінах 2010 р.)

Джерело: побудовано на основі [2].

На нашу думку, зміцнення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств України можливе за умови докорінної зміни вітчизняної аграрної політики, які заключаються у наступному.

1. Зниження податкового навантаження на сільськогосподарських товаровиробників. Зазначимо, що у відповідності до останніх нововведень у податковому законодавстві, розмір податків, сплачуваних аграріями з 1 січня 2016 р. зріс більш ніж у 10 разів. Особливо це стосується середніх та малих підприємств, які нині знаходяться на межі припинення господарської діяльності.

2. Зростання державної підтримки та фінансово-кредитного забезпечення галузі. Удосконалення форм та інструментів державної підтримки аграріїв, оскільки за умов, що склалися на аграрному ринку, майже вся сума державної фінансової підтримки «проїдається» внаслідок диспаритету цін та самоусунення держави від функцій економічного і грошово-кредитного регулювання. Існуюча в країні система фінансового забезпечення сільського господарства не покриває потреб галузі навіть для здійснення простого відтворення виробництва [3].

3. Регулювання ціноутворення на сільськогосподарську продукцію та законодавче посилення антимонопольного контролю з метою досягнення вільної конкуренції на вітчизняних ринках.

4. Державне регулювання економічних взаємовідносин сільськогосподарських підприємств з суб’єктами переробної промисловості,

державними установами та трейдерами. Виключно важливим інструментом аграрної політики має стати встановлення граничного розміру посередницьких та торгових надбавок на кінцеву продукцію.

5. Оновлення вітчизняної матеріально-технічної бази сільського господарства, головним чином за рахунок стимулювання вітчизняного машинобудування.

6. Сприяння розвитку села та відродження депресивних територій шляхом підтримки соціально відповідальних суб`єктів агробізнесу.

7. Подолання диспаритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію, що споживається у сільському господарстві. Особливо загрозливим є стрімке зростання вартості дизельного палива, що найгостріше відчувається у період посівної компанії.

8. Справедливе митно-тарифне регулювання та посилення протекціонізму по відношенню до вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників.

9. Поглиблення співпраці із міжнародними інституціями та потенційними інвестиційними компаніями, створення позитивної репутації України на міжнародній арені.

Разом з тим, вкрай необхідними є дослідження з питань сталого сільського розвитку, конкурентоспроможності малих і середніх форм аграрного бізнесу, діяльності агрохолдингів, органічного сільського господарства, ринку праці і зайнятості в сільській місцевості, а також інші, які сприятимуть уповільненню процесу занепаду сільської території [4].

Вважаємо, що вказані заходи за умов синергетичного підходу до аграрної політики можуть суттєво зміцнити економічну, і як наслідок продовольчу безпеку України.

Список використаних джерел: 1. Аранчій В.І. Ефективність аграрного виробництва в Полтавській області та пріоритетні напрями економічного регулювання його розвитку [Електронний ресурс] / В.І. Аранчій, О.П. Зоря, А.А. Пісоцький // Наукові праці ПДАА. – Режим доступу: http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/ files/nppdaa/4.2/021.pdf. 2. Сільське господарство України у 2014 році: статистичний збірник / К.: Державна служба статистики України, 2015. – 379 с. 3. Дем`яненко М.Я. Державна підтримка як фактор забезпечення конкурентоспроможного аграрного виробництва / М.Я. Дем`яненко, Ф.В. Іванина // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 3–9. 4. Могильний О.М. Аграрна політика: нові виклики і випробування / О.М. Могильний // Економіка та держава. – 2008. - № 9. – С. 17-21.

УДК [631.16:658.152]+631.17:001.7

І.В. Галкіна, аспірант*
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ТА ПРІОРИТЕТИ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Одним із головних факторів, що обумовлює інвестиційний розвиток країни, є структура та обсяги інвестиційної діяльності на рівні кожного окремого господарюючого суб'єкта. Посилення глобалізаційних процесів, тенденції інтернаціоналізації виробництва, лібералізації зовнішньої торгівлі роблять інвестиційне забезпечення головною рушійною силою світового економічного розвитку. Прагнення України до інтеграції у світовий економічний простір вимагає підвищення інвестиційної активності на підприємствах усіх галузей національної економіки. Особливо це важливо для аграрної сфери, яка забезпечує продовольчу безпеку країни.

В умовах сучасного господарювання ефективне і конкурентоспроможне сільськогосподарське виробництво повинне базуватись на сучасних технологічних і технічних рішеннях, організаційних формах і економічних методах господарювання, тобто здійснюватись на інноваційній основі. Це зумовлено тим, що конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції на ринку залежить від розвитку підприємництва, а підґрунтям для інтенсивного розвитку аграрного виробництва є наявність достатніх інвестиції та впровадження наукових досягнень.

Проблеми інвестиційного та інноваційного розвитку аграрної сфери вивчаються багатьма вченими і висвітлюються в їх працях: О.Д. Гудзинського, О.І. Гуторова, О.Є Гудзя, О.Р. Жидяка, М.І. Кісіля, В.Я. Месель-Веселяка, О.М. Михайлова, А.А. Пересади, П.Т. Саблука, О.А. Слободчикова, О.В. Ульянченка, О.М. Шпичака та ін.

Інновації в сільському господарстві спрямовані на задоволення певної суспільної потреби, зокрема, продовольчих потреб населення через поліпшення землі як природного ресурсу, створення нових сортів рослин, порід тварин тощо. Вони є засобом, використання якого дає можливість одержати певний економічний ефект, пов'язаний з реалізацією цілей розвитку агропромислового виробництва, підвищенням ефективності його функціонування.

Узагальнюючою характеристикою здатністю сільськогосподарських підприємств до інноваційного розвитку є їх інноваційний потенціал. Зокрема, інноваційний потенціал розкривається як певна інформація про результати наукових винаходів, як сукупність ресурсів для здійснення інноваційної діяльності підприємства, як сукупність умов, необхідних для інноваційного процесу та як міра готовності до реалізації стратегічних змін [1].

---

* Науковий керівник – О.І. Гуторов, д-р екон. наук, професор

Як зазначає П.Т. Саблук: «Вирішальну роль у подальшому ефективному інноваційному розвитку аграрної економіки має відіграти аграрна наука» [3, с. 238]. Тому без інноваційного потенціалу як сукупності наукових знань, інформації про результати науково-технічних робіт, винаходи, проектно-конструкторські розробки, зразки нової техніки і продукції, які генеруються науково-дослідними організаціями, підрозділами, їх науковцями, інноваційний процес неможливий.

Специфіку інновацій в аграрній сфері зумовлено, особливостями самого сільського господарства, де основним фактором виробництва виступає земля, в процесі виробництва існує чітка взаємодія з живими організмами (рослинами, тваринами), виробництво має сезонний характер та високий рівень ризику. З упровадженням новацій у галузь види продукції, як правило, не змінюються, тільки набувають покращених властивостей.

Тому саме інноваційна діяльність підприємства повинна стати платформою забезпечення економічного зростання та найважливішим чинником підвищення ефективності виробництва, забезпечуючи постійне оновлення і поліпшення вживаних технологій і випуск нової продукції реалізацію наукових досягнень та винаходів [4].

Інноваційну діяльність у сільському господарстві можна розглядати на чотирьох етапах: розробка новацій, їх апробація та перевірка, відтворення новацій, а також упровадження їх у виробництво [5].

Саме розроблені та випробувані інновації впроваджуються у виробництво за допомогою процесу інвестування. В Україні наразі не існує цілісного комплексного підходу до інвестиційно–інноваційного розвитку. Вони розглядаються як окремі механізми впливу на економіку і дублюють один одного, та дуже рідко використовуються в поєднанні. Причиною такого може являтися те, що інвестор не готовий суттєво ризикувати капіталом і намагається вкладати кошти в розвиток сільського господарства поступово. Проте, ці підходи не можуть розглядатися окремо, оскільки доповнюють один одного. Так як інновації не можуть існувати без інвестицій, а інвестиції можуть, але вкрай не ефективно. Тому тільки при комплексному підході можна підвищити ефективність виробництва і отримати більш значимі конкурентні переваги, а отже і економічні результати.

В Україні увага як до інвестора, так і до інвестицій в цілому не є належною.

Основними причинами виникнення проблеми низької інвестиційної активності, а отже і гальмування переходу до стратегії інвестиційно-інноваційного розвитку, в Україні слід виділити наступні: несприятливий інвестиційний клімат; нерозвиненість інвестиційного ринку та інвестиційної інфраструктури; відсутність дієвих механізмів державно-приватного партнерства в інфраструктурному інвестуванні; неналежна система підготовки програм і проектів для державного інвестування [6].

Для покращення інвестиційної діяльності в першу чергу необхідно вдосконалити систему надання інвестиційних ресурсів й механізмів державного захисту інтересів інвестора, спростити податкове навантаження за надання інвестицій.

В умовах окресленого стану аграрного сектора надзвичайно важливою є диверсифікація інструментів кредитної підтримки сільськогосподарських

виробників, нагромадження власних інвестиційних ресурсів суб'єктами аграрного підприємництва, запровадження оптимальних схем оподаткування та страхування, врахування екологічного чинника при розробленні інвестиційної стратегії потужних агропромислових об'єднань [7].

Державна інвестиційно-інноваційна політика України повинна спрямовуватись на сталий розвиток національної економіки на інвестиційно–інноваційній основі, забезпечення продовольчої безпеки країни, нарощування експортного потенціалу, застосування механізмів захисту вітчизняного ринку, створення умов для повноцінного розвитку інфраструктурних елементів.

При розробці концепції стратегічного розвитку потрібно враховувати, що стратегічне планування соціально-економічного розвитку сільськогосподарського виробництва не є методом, спрямованим на задоволення разових поточних потреб, воно повинно стати системним процесом, який ініціюється і підтримується, насамперед, державою і самими підприємствами.

Отже, характерною ознакою сучасної аграрної сфери є нестача інвестиційних ресурсів, необхідних для проведення структурної перебудови галузі, існують проблеми залучення зовнішніх джерел фінансування, особливо іноземних інвестицій. Відповідно сьогоднішній стан справ в аграрному комплексі вимагає системного підходу, основою якого повинно стати наукове обґрунтування та розробка концепції формування інвестиційно-інноваційної стратегії розвитку галузі, яка б передбачала визначення пріоритетних напрямів інвестицій в розвиток аграрної сфери економіки та мала важливе національне значення. Держава повинна пам'ятати, що розвиток сільськогосподарського виробництва на інвестиційно-інноваційній основі є одним з пріоритетних напрямів для української економіки, який сприятиме зміцненню продовольчої безпеки країни, збільшувати обсяг валютних надходжень, нарощуванню експортних можливостей та в цілому стабілізації української економіки

Список використаних джерел: 1. Верба В.А. Методичні рекомендації з оцінки інноваційного потенціалу підприємства / В.А. Верба, І.В. Новікова // Проблеми науки. - №4. - 2003. - С. 22. 3. Саблук П.Т. Аграрний сектор України: інституційні засади подальших трансформацій/ П.Т. Саблук // Вісник економічної науки України - 2011.- №2 - С. 238-240. 4. Гудзь О.Є. Стратегічне управління ризикозахищеністю інноваційною діяльністю підприємств / О.Є. Гудзь // Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки» – 2015. - № 1. С. 3-8. 5. Інноваційний розвиток підприємств аграрної сфери: регіональний аспект [Електронний ресурс] / О.Р. Жидяк // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2012. – № 2 (3). – С. 165-168. – Режим доступу до журн.: http://www.economics.opu.ua/n3.html. 6. Ульянченко О.В. Пріоритетні напрями інноваційно-інвестиційного розвитку економіки України. / О.В. Ульянченко, Н.В. Прозорова // Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки» – 2015. - № 1. С 64-73. 7. Дацій О.І. Фінансове забезпечення інновацій в агропромисловому комплексі України / О.І. Дацій // Проблеми інвестиційно-інноваційного розвитку. – 2011. – № 1. – С. 65–76.

УДК 332.72 (476.2)

О.С.Гаргарина, канд. с.-х. наук, доцент
Учреждение Образования «Белорусская государственная сельскохозяйственная академия», Республика Беларусь

АНАЛИЗ РЫНКА ЖИЛОЙ НЕДВИЖИМОСТИ В г. РОГАЧЕВЕ ГОМЕЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ

Рынок недвижимости – это рынок несовершенной конкуренции, что обусловлено его существенными особенностями: уникальностью каждого объекта, условиями финансирования, сложными юридическими правами, низкой ликвидностью

Совершенствование рынка недвижимости предполагает осуществление его анализа на основе изучения процессов, протекавшие на конкретном рынке в прошлом, чтобы сделать вывод о рыночных условиях, превалирующих в текущий период, и затем спрогнозировать деятельность рынка в будущем.

Рынок жилой недвижимости в Рогачеве представлен двумя сегментами - рынок жилой усадебной (коттеджи/индивидуальные дома/жилые блокированные дома) и жилой многоквартирной застройки (квартиры). Общая площадь всей жилой недвижимости превышает 950 тыс.кв.м, или 60% от общей площади всей зарегистрированной недвижимости в г. Рогачеве.

Большая часть (67%) жилой недвижимости приходится на жилые многоквартирные дома, общая площадь которых превышает 632,5 тыс.кв.м.

Сегмент жилой недвижимости также является наиболее строящимся. С начала анализируемого периода (2010 года) в эксплуатацию введено 80 объектов жилого назначения, общая площадь которых превысила 55 тыс.кв.м.

Рынок жилой усадебной застройки г. Рогачева представлен двумя сегментами - коттеджи/индивидуальные односемейные дома и жилые блокированные дома. Поскольку жилые блокированные дома занимают малую часть жилой недвижимости, а также малое количество информации о сделках и предложениях купли-продажи, то в рамках данного анализа рассматривались лишь коттеджи/индивидуальные односемейные дома.

Всего на момент проведения анализа рынка в Рогачеве зарегистрировано 4 048 жилых усадебных домов, большая часть из которых - деревянные дома (более 2,5 тысяч). С деревянными домами также совершается больше всего сделок купли-продажи: за анализируемый период с ними зарегистрировано 111 сделок купли-продажи (66% всех сделок). Наиболее популярным материалом при возведении новых домов в анализируемый период были блоки и дерево.

На рынке жилых усадебных домов преобладают постройки периода 1940 - 1980 гг. Более 67% общего количества домов - это дома площадью от 40 до 90 квадратных метров. Дома, площадь которых превышает 200 кв.м, составляют менее 1% от общего количества. При этом стоит отметить тенденцию в анализируемом периоде к строительству жилых усадебных домов площадью от 70 до 140 кв.м, что вызвано их нехваткой на рынке

Ежегодно на рынке усадебных домов в г. Рогачеве регистрируется около 40 сделок купли - продажи. Наиболее активным был 2013 год, в котором было зарегистрировано 60 сделок.

Наибольшим спросом пользовались деревянные дома. Меньшим спросом пользовались кирпичные дома, однако учитывая то, что большинство новых домов построены из блоков, в ближайшее время возможно произойдет переориентация спроса в их сторону. Наибольший интерес для покупателей представляют дома, построенные в период с 1950-1960 гг.

Минимальная цена сделок купли-продажи за последние 4 года колеблется в диапазоне от 106 до 132 Usd/кв.м., а максимальная - от 461 до 611 Usd/кв.м.

Если говорить о средней цене, то за анализируемый период наметилась тенденция к снижению средней цены с небольшими колебаниями в диапазоне от 227 до 345 Usd/кв.м, что было вызвано структурными изменениями рынка.

В ходе проведения анализа рынка недвижимости жилых усадебных домов г. Рогачева анализировались предложения продажи, размещенные в открытых источниках. В ходе анализа выявлено 14 предложений продажи жилых усадебных домов.

Цена предложений варьируется от 110 до 735 Usd/кв.м. Неоднородность выявленных цен не позволяет делать однозначные выводы об уровне цен предложений жилых усадебных домов.

В среднем на рынке купли-продажи оборачивается около одного процента от общего количества жилых усадебных домов. Так, отношение среднегодового количества сделок купли-продажи к общему количеству зарегистрированных жилых усадебных домов составило - 0,83%.

В целом, рынок купли-продажи жилых домов (жилая усадебная застройка) в г. Рогачеве является достаточно активным сегментом рынка недвижимости, на котором совершается около 40 сделок купли-продажи в год. Также стоит отметить снижение средней цены квадратного метра на протяжении всего анализируемого периода.

В соответствии с действующим законодательством, начиная с 2007 года, право собственности на незастроенные земельные участки для строительства и обслуживания жилого дома перестало являться предметом купли-продажи на открытом рынке. В настоящее время незастроенные земельные участки для строительства и обслуживания жилого дома могут быть проданы только на аукционе [2].

По состоянию на апрель 2014 года в г. Рогачеве зарегистрировано 3013 земельный участок, которые предназначены для строительства и обслуживания жилого дома со средней площадью участка равной - 991 кв.м.

В период с 2010 г. по апрель 2014 г. было объявлено о проведении 5 аукционов по продаже земельных участков в частную собственность. Целевое назначение всех проданных земельных участков - для строительства и обслуживание одноквартирного жилого дома. Рынок квартир в г. Рогачеве представлен 227 жилыми многоквартирными домами, что составляет более чем 632 тыс. квадратных метров жилья. Большинство жилых многоквартирных домов являются кирпичными (74%) жилыми домами.

Что же касается рынка купли-продажи и строительства новых домов, то здесь также преобладают кирпичные многоквартирные дома.

Активизация строительства жилья в г. Рогачёве приходится на период 1980-1990 годов, после чего объемы строительства продолжались переменными темпами.

В анализируемый период построено более 47,3 тыс. кв. м. жилья, что в среднем составляет около 11,3 тыс. кв. м. в год.

Также стоит отметить снижение объемов строительства на протяжении всего анализируемого периода - 5,5 тыс. кв. м. в 2013 году по сравнению с 29,8 тыс. кв. м в 2010 году.

Более 48% всех жилых многоквартирных домов, зарегистрированных в г. Рогачеве - это дома от четырех до пяти этажей и 32% - дома этажностью 1-3 этажей. Данное распределение также влияет на сделки купли-продажи - 65% всех сделок совершаются с квартирами, расположенными в домах этажностью от 4 до 5 этажей. Что же касается строительства новых домов, то тут наблюдается разделение между многоэтажными (70%) и средне этажными домами (30%).

Таким образом, можно отметить, что типовым объектом жилой многоквартирной застройки г. Рогачева является кирпичный дом 1980- 1990 года постройки в 4-5 этажей.

Анализируя рынок купли - продажи квартир в г. Рогачеве, стоит отметить увеличение количества зарегистрированных сделок. Самым активным за анализируемый период был 2013 год - 199 зарегистрированных сделок купли-продажи общей площадью более 9,1 тыс.кв.м.

Наибольшим спросом в анализируемом периоде пользовались квартиры, расположенные в кирпичных жилых многоквартирных домах. Еще одно характерное для г. Рогачева явление - это равновысокий спрос на двух- и однокомнатные квартиры, который за анализируемый период в обоих случаях превысил отметку в 175 сделок, что в среднем составляет около 40 сделок в год. В два раза меньше сделок регистрируется с трехкомнатными квартирами, в среднем - 19 сделок купли-продажи в год. Еще меньше интересуют покупателей квартиры, в которых четыре и более комнат - 7 сделок за анализируемый период.

По состоянию на апрель 2014 года на рынке купли-продажи средняя цена однокомнатной квартиры составила 14,4 тыс. долларов США.

Двухкомнатные квартиры в среднем продавались по цене 21,1 тыс. долларов США. Трехкомнатную квартиру в среднем можно было приобрести по цене 27,6 тыс. долларов США. Самая дорогая квартира площадью 91,3 кв.м была продана за 53 807 долларов США в марте 2014 года [1].

Рассматривая динамику цен предложений продажи квартир в г. Рогачев, можно сделать вывод, что ситуация на рынке жилых многоквартирных домов достаточно стабильная.

В основном на продажу предлагаются квартиры с хорошим ремонтом, площадь предлагаемых квартир в среднем составляет 57 кв.м.

В целом, рынок купли-продажи квартир (многоквартирная жилая

застройка) в г. Рогачев является активным сегментом рынка недвижимости, на котором совершается более 110 сделок купли-продажи в год. Анализируемый период характеризуется ростом средней цены квадратного метра. Наибольшим спросом пользовались двух- и однокомнатные квартиры, расположенные в кирпичных жилых многоквартирных домах. Рынок квартир характеризуется большим количеством жилых многоквартирных домов 1980-1990 годов постройки этажностью до 5 этажей, а также снижающимся объемом строительства за весь анализируемый период.

В целом, за анализируемый период ситуацию на рынке недвижимости г. Рогачеве можно назвать стабильной. Не было резких скачков и падений цен, не наблюдалось и ажиотажного спроса на отдельных сегментах рынка. Объемы нового строительства с каждым годом снижались как в сегменте жилой, так и в сегменте нежилой недвижимости (табл.).

Таблица

Показатели активности рынка жилой недвижимости

Сегмент рынка недвижимости	Суммарное количество сделок купли-продажи	Среднее количество сделок за анализируемый период (полный календарный город)
Жилая усадебная недвижимость	168	33,60
Жилая многоквартирная недвижимость	472	94,40

По результатам проведенного анализа, стоит отметить, что рынок недвижимости города Рогачева является достаточно активным и развитым сегментом белорусского рынка недвижимости, чему соответствуют среднегодовые показатели. Наиболее активным его сегментом является рынок жилой многоквартирной недвижимости.

Список использованных источников: 1.Отчет №Б-12/10-Р о кадастровой оценке земель г. Рогачева. Том 1,2. Мн.: Национальное кадастровое агентство, 2010 г. 2.Коментарий к Кодексу Республики Беларусь о земле / под общ.ред. С.А. Балашенко, Н.А. Шингель – Минск: Дикта, 2009. - 720 с.

УДК 657.41:330.142.21

І.В. Горковенко, канд. екон. наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ: ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ТА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

У сучасних умовах людський капітал є головною цінністю суспільства, визначальним чинником сталого розвитку та економічного зростання, оскільки

конкурентні переваги економічних систем великою мірою досягаються не за рахунок природних ресурсів, а за рахунок знань, інформації, інновацій, джерелом яких виступає людина.

Особливості формування та використання людського капіталу досліджували Д.П. Богиня, О.М. Бородіна, О.А. Грішнова, Б.М. Данилишин, Е.М. Лібанова, Л.І. Михайлова, Т.І. Олійник, В.Й. Шиян, К.І. Якуба, та ін.

Питання визнання та відображення людського капіталу в системі бухгалтерського обліку активно досліджували зарубіжні та вітчизняні науковці Д. Андриссен, Е. Брукінг, Т.О. Графова, Т.В. Давидюк, С.Ф Легенчук, М.С. Пушкар, Р. Тіссен та ін. Але ураховуючи специфіку цього «невідчутного активу» його слід розглядати як новий об'єкт бухгалтерського обліку, який потребує вартісної оцінки та відображення в обліково-аналітичній системі.

Людський капітал є ключовим фактором виробництва, розвитку та забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Підкреслюючи виключну роль людського фактору у примноженні багатства суспільства, У. Петті сформулював вислів, який одностайно характеризується як класичний «Праця є батько та найбільш активний принцип Багатства, а земля – його мати» [1, с. 54].

Людський капітал, як економічна категорія характеризується сукупністю сформованих і розвинутих унаслідок інвестицій продуктивних здібностей, особистих рис і мотивацій, які перебувають у власності індивідів, використовуються ними в економічній діяльності, сприяють підвищенню продуктивності праці і завдяки цьому впливають на зростання доходів (заробітків) своїх власників та національного доходу [2].

Слід відмітити, що поняття людського капіталу є похідним від таких родових понять як економічний потенціал, трудові ресурси, трудовий потенціал. На нашу думку, трудовий потенціал являє собою інтегральну величину, яку формують на всіх рівнях дві складові: кількість трудових ресурсів у загальноприйнятому розумінні їх змісту (кількісна характеристика) та людський капітал (якісна характеристика), носіями якого є трудові ресурси.

На рівні ж підприємства доцільно оперувати поняттями «персонал» – весь особовий склад підприємства, установи, яка включає постійних і тимчасових працівників, представників кваліфікованої та некваліфікованої праці. При цьому кадри організацій складають кваліфіковані працівники, які мають професійну підготовку, спеціальну освіту [3].

Іншими словами трудовий потенціал представлений на підприємстві кількісно – персоналом (трудові ресурси підприємства), частина з яких має певну кваліфікацію та визнається кадрами, а якісно – людським капіталом, носіями якого є персонал.

Людський капітал є складовою частиною інтелектуального капіталу підприємства (економічна категорія уведена в науковий обіг у XX столітті Дж. Гелбрейтом та розвинена Т. Стюартом). Під останнім слід розуміти «…интеллектуальный материал, включающий в себя знания, опыт, информацию, интеллектуальную собственность и участвующий в создании ценностей» [4, С. 56]. Це знання, яке може конвертуватися у вартість.

Дослідники по-різному виділяють складові інтелектуального капіталу, але всі одностайні в тому, що саме персонал організації є системоутворюючим фактором у структурі інтелектуального капіталу [5].

Слід відмітити, що для цілей бухгалтерського обліку доцільно використовувати поняття «людські активи», яке розглядається як «складова частина наявних інтелектуальних активів підприємства та забезпечує йому конкурентні переваги на ринку, що зумовлює його облікове відображення серед активів підприємства та розкриває його обліковий зміст» [6, С. 266].

Бухгалтерський облік персоналу будь якого підприємства починається з кадрового обліку, який не веде до будь яких бухгалтерських проведень, але є вихідною інформацією, яка представляється потім у статистичній звітності: Звіті по праці (форма № 1-ПВ, яка затверджений Наказом Держстату 21.07.2015 № 172 (зі змінами)) та Звіті про кількість працівників, їхній якісний склад та професійне навчання (форма № 6-ПВ, яка затверджений Наказом Держстату 05.08.2014 № 224).

І якщо у наведених вище формах статистичної звітності передбачена інформація, яка частково характеризує трудовий потенціал кількісно, то інформація про людський капітал, людські активи підприємства у бухгалтерському обліку та звітності відсутня.

Звісно, що здійснюючи господарську діяльність будь-яке підприємство обов'язково несе витрати, пов'язані з формуванням (витрати на пошук кандидатів, відбір і ви наймання), використанням (витрати на оплату праці у період накопичення потенціалу, підтримка дієздатності робітників) та відтворенням трудового потенціалу підприємства (екстенсивне – збільшення кількості персоналу та збільшення обсягу знань, інтенсивне – удосконалення наявних знань за рахунок підвищення кваліфікації).

При цьому витрати на формування та використання людського капіталу слід вважати витратами періоду в якому вони були здійснені, а витрат на відтворення доцільно розглядати як інвестиції на перспективу, майбутнє, що призведуть до збільшення економічної вигоди у майбутньому. Вони підпадають під визнання об'єктів обліку, та визначити їх достовірно цілком можливо. А відтак їх слід розглядати як необоротні активи, спочатку у складі рахунку 15 «Капітальні інвестиції» на окремому субрахунку «Інвестиції в інтелектуальні активи»

У подальшому, за умови виправдання цих витрат, та у відповідності до стратегії розвитку підприємства, поступово включати їх до складу активів підприємства, визнаючи інтелектуальні активи підприємства. З цією метою доцільно змінити назву синтетичного рахунку «Гудвіл» на «Інтелектуальні активи» (складовою часткою яких будуть людські активи).

На сьогоднішній день, опосередковано людський капітал вже знаходить своє відображення на рахунку 19. Це відбувається в момент придбання (злиття підприємств) у ході якого виникає різниця між балансовою вартістю активів та справедливою вартістю придбання підприємства. Але ця різниця характеризує «інтелектуальний капітал» в момент реорганізації підприємства, або зміни його

власника, який включає не тільки людський капітал, а й технологічний (структурний) та клієнтський (споживацький) капіталами.

Зрозуміло, що знання та кваліфікації персоналу, невіддільні від носіїв (людей), крім того прослідковується недостатній контроль за очікуваними економічними вигодами. Але те, що невизнання в обліку людського капіталу, які втілюють у собі потенційні економічні вигоди, призводить до втрати релевантності бухгалтерської інформації є очевидним. Як наслідок, інвесторам надається не достовірна інформація щодо поточної вартості підприємства та його здатності до створення матеріальних благ.

Враховуючи вище викладене необхідно закріпити нормативними документами чіткі критерії й умови визнання інтелектуальних активів в обліку, розкривати інформацію про їх наявність у звітності та відображення на рахунках бухгалтерського обліку.

Список використаних джерел: 1. Петти В. Трактат о налогах и сборах/ В.Петти //Антология экономической классики/ [предисловие И.А.Столярова]. – М.: МП «ЭКОНОВ», «Ключ», 1993. – С.5-78. 2. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки: [монографія]/ О.А. Грішнова. – К.: Знання КОО, 2001. – 254с. 3. Михайлова Л. І. Кадровий менеджмент в сільськогосподарських підприємствах : монографія / Л. І. Михайлова, С. Г. Турчіна. – Суми: Козацький вал, ВАТ «СОД», 2009. – 240 с. 4. Стюарт Т.А. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства орга низации ; [пер. с англ.]. – М. : Поколение, 2007. – 368 с. 5. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал / пер. с англ. ; под ред. Л. Н. Ковалик. СПб., 2001. – 319 с. 6. Екологічний, інтелектуальний та людський капітал в теорії бухгалтерського обліку. Монографія: [текст]. під заг. ред. [і з передм.] Ф.Ф. Бутинця/Т.В. Давидюк, І.В. Замула, С.Ф. Легенчук – Житомир: ЖДТУ, 2009. – 480 с.

УДК 911.37

Л.О. Горляк, ассистент
УО «Белорусская государственная сельскохозяйственная академия», Беларусь

ПЕРСПЕКТИВНОЕ РАЗВИТИЕ ПЕРВИЧНЫХ АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ЕДИНИЦ И СЕЛЬСКИХ НАСЕЛЕННЫХ ПУНКТОВ

Административно-территориальное деление Беларуси определяется Законом Республики Беларусь от 5 мая 1998 года № 154-З «Об административно-территориальном делении и порядке решения вопросов административно-территориального устройства Республики Беларусь».

На развитие административно-территориальных единиц и сельских населенных пунктов оказывает влияние положительная динамика численности

населения во взаимосвязи с оптимальной долей трудоспособного населения в них. При оптимальной доле трудоспособного населения в общей численности в сочетании с большой долей молодого населения имеются предпосылки для роста численности населения, что влечет за собой увеличение потребности в земельных площадях для жилищного строительства, для ведения личного подсобного хозяйства и др.

В настоящее время для территориального развития сельсоветов используются планы застройки населенных пунктов – агрогородков. Эти населенные пункты являются перспективными, поскольку, как правило, являются центрами сельскхозяйственных организаций и включены в программу устойчивого развития села, основной целью которой является обеспечение устойчивости социально-экономического развития села и улучшение его демографической ситуации на основе повышения экономической эффективности агропромышленного комплекса, развития предпринимательской инициативы, обеспечения сбалансированности внутреннего продовольственного рынка, наращивания экспортного потенциала, повышения доходов сельского населения, уровня социально-бытового и инженерного обустройства сельских населенных пунктов, сохранения и оздоровления экологии в них, привлечения и рационального использования инвестиций [2]. Агрогородок – благоустроенный населенный пункт, в котором созданы производственная и социальная инфраструктуры для обеспечения социальных стандартов проживающему в нем населению и жителям прилегающих территорий [3].

Таким образом, в каждом агрогородке должно быть центральное и локальное водоснабжение (холодное и горячее), центральное газоснабжение, улицы с твердым дорожным покрытием, объекты телефонной связи, магазины, дошкольные учреждения и школы, спортивные объекты и сооружения, амбулатории, объекты придорожного сервисного обслуживания, учреждения культуры, юридические услуги населению, включая нотариальные и другое.

В связи со сложившейся в некоторых населенных пунктах неблагоприятной структурой населения, с учетом укрупнения сельскохозяйственных организаций, а также с целью укрупнения сельсоветов с численностью до 1000 жителей, рассматриваются вопросы об упразднении некоторых сельсоветов и передаче их земель и населенных пунктов в состав других сельсоветов. В первую очередь всем сельсоветам рекомендуется максимально использовать имеющиеся пустующие и незастроенные площади в существующих границах населенных пунктов, и только при их недостатке выделять дополнительные площади земель. Кроме того проводится анкетирование председателей сельсоветов, где они высказывают свои предложения по перспективному развитию населенных пунктов.

Все предложения и пожелания тщательно прорабатываются на основе детального анализа ситуации. В результате проведенной работы определяются новые условные границы сельсоветов. Данное деление осуществляется с соблюдением основных принципов административно-территориального устройства, определенных в существующем законодательстве:

- сочетание общегосударственных интересов с интересами населения, проживающего на соответствующей территории;

- осуществление местными Советами депутатов, исполнительными и распорядительными органами своих полномочий в пределах границ соответствующих административно-территориальных единиц (АТЕ);

- равномерность, сбалансированность и комплексность развития административно-территориальной единицы, взаимосвязь административно-территориального устройства и социально-экономического районирования;

- примерное равенство размеров территории и численности населения АТЕ.

Основными принципами определения внешних границ первичных АТЕ в целях установления их новых границ могут быть следующие:

-полное включение земель сельскохозяйственных и иных организаций в состав той или иной АТЕ, административный центр которой включает производственный центр или находится в одном из населенных пунктов сельсовета, а также в тех случаях, когда работающие в них преимущественно проживают в населенных пунктах данного административно-территориального образования;

-включение территорий лесхозов в состав первичных АТЕ в границах лесничеств;

-включение приграничных водоемов (или их части) в состав определенной АТЕ по согласованию с заинтересованными землепользователями;

-использование рек, дорог и других линейных объектов в качестве внешних границ АТЕ в основном в тех случаях, если их положение совпадает с границами землепользований.

Список использованных источников: 1. Закон Республики Беларусь от 5 мая 1998 года № 154-З «Об административно-территориальном делении и порядке решения вопросов административно-территориального устройства Республики Беларусь». 2. Указ Президента Республики Беларусь от 1 августа 2011 г. N 342. «О Государственной программе устойчивого развития села на 2011–2015 годы». 3. Указ Президента Республики Беларусь от 25.03.2005 N 150 "О Государственной программе возрождения и развития села на 2005 - 2010 годы". 4. Основные направления государственной градостроительной политики Республики Беларусь на 2007–2010 годы. Государственная схема комплексной территориальной организации Республики Беларусь: утв. Указом Президента Республики Беларусь 12 января 2007 г. № 19. – Мн.: Минсктиппроект, 2007. – 120 с.

УДК 712.76:338.432(476.1)

Л.О. Горляк, ассистент
Ю.А. Кухарева, старший преподаватель
УО «Белорусская государственная сельскохозяйственная академия», Беларусь

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗЕМЕЛЬ В СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ РАЙОНА

Сельскохозяйственные земли – земли, систематически используемые для получения сельскохозяйственной продукции и включающие в себя пахотные земли, залежные земли, земли под постоянными культурами и луговые земли [1]. В сельском хозяйстве земля, как известно, имеет особое значение. Кроме пространственного базиса для организации производства, места размещения предприятий, источника получения сырьевых ресурсов, как в других отраслях, в сельском хозяйстве земля является предметом труда и орудием производства. В этой отрасли она не только объект хозяйствования, но и главное средство производства. Поэтому земли сельскохозяйственного назначения, объединяющие всех землевладельцев и землепользователей, в той или иной мере занимающихся производством сельскохозяйственной продукции, используются наиболее интенсивно.

Цель работы – изучить эффективность использования земель сельскохозяйственных организаций Солигорского района.

Уровень использования земель сельскохозяйственного назначения как объекта хозяйствования и средства производства оценивался по целому ряду факториальных и результативных показателей. Во-первых, это показатели, связанные с составом, структурой земель, их состоянием, качеством. Во-вторых, показатели, характеризующие уровень интенсивности использования земель. Здесь нужно особо подчеркнуть, что такие показатели, как трудообеспеченность, фондооснащенность, энергооснащенность, характеризующие производственный потенциал отрасли, отдельного предприятия, а также показатели, связанные с объемами внесения минеральных и органических удобрений, других материально-денежных ресурсов на единицу площади, являются и показателями, характеризующими интенсивность использования земельных ресурсов [2]. Речь идет о комплексе взаимосвязанных факторов, определяющих результат производства. Результирующими показателями уровня использования земель являются: выход валовой продукции (валового, чистого дохода) сельского хозяйства (использование земли как объекта хозяйствования), валовой продукции (дохода) растениеводства, урожайность отдельных сельскохозяйственных культур, продуктивность луговых земель и др. (использование земли как средства производства).

При анализе использованы: данные статистической отчетности по производственно-экономической деятельности сельскохозяйственных

организаций района; Программа возрождения и развития села Солигорского района на 2010-2015 годы; материалы по кадастровой оценке земель сельскохозяйственных предприятий и нормативно-справочному обеспечению решения задач и др.

Площадь земель сельскохозяйственного назначения в районе составляла 120,0 тыс. га. Земли сельскохозяйственных организаций занимали 117,0 тыс. га (97,5 %); земли крестьянских (фермерских) хозяйств, земли граждан, предоставленные для огородничества, сенокошения и выпаса скота – 13,9 тыс. га (2,3 %); служебные земельные наделы 0,2 тыс. га (0,2 %).

Площадь земель сельскохозяйственных производственных кооперативов и других основных производителей сельскохозяйственной продукции составляла 116,2 тыс. га, площадь земель подсобных сельскохозяйственных организаций – 0,8 тыс.га.

Освоенность территории сельскохозяйственных организаций составляет 88,5 % , распаханность – 56,7 %.

Общий балл кадастровой оценки сельскохозяйственных и пахотных земель в целом по району составляет 29,0 и 33,7, соответственно, балл плодородия почв – 29,0 и 33,6. Из-за большой контрастности почвенного покрова существенно различается качество сельскохозяйственных и пахотных земель в хозяйствах района. Более плодородными они являются в северной части, где почвообразующими породами выступают лессовидные суглинки и супеси. Балл плодородия почв здесь составляет 36-43, в южной части (полесской зоне) он снижается до 20-25 баллов.

Одним из важных слагаемых совершенствования агропромышленного комплекса является оптимизация сельскохозяйственного землепользования. Это сложная и многогранная проблема – от оптимизации размеров сельхозпредприятий, распределения и перераспределения земель между ними с учетом их ресурсного потенциала, специализации, межхозяйственных связей до предложений по использованию каждого земельного участка.

Первым и достаточно важным этапом работ по оптимизации использования земель, результаты которого во многом определяют направления и критерии оптимизации, является сравнительная оценка производственного потенциала и результатов его использования. В каждом конкретном случае объемы трансформации и перераспределения земель, вывода сельскохозяйственных земель из активного оборота зависят от количества, качества, уровня использования, сбалансированности всех производственных ресурсов. Основными из них, как известно, являются: земля, труд, производственные фонды.

Оценка сравнительного уровня производственного потенциала основных сельскохозяйственных организаций сделана на основе анализа совокупных (общих) индексов обеспеченности ресурсами каждого сельхозпредприятия по отношению к среднерайонным и среднереспубликанским условиям производства.

Основные составляющие производственного потенциала:

- качество обрабатываемыхсельскохозяйственных земель (общий балл кадастровой оценки);
- среднегодовая численность работников, занятых в сельскохозяйственном производстве, в расчете на 100 га обрабатываемых земель, чел.;
- количество основных производственных средств сельскохозяйственного назначения в расчете на 100 га обрабатываемых земель, млн. руб.;
- количество энергетических мощностей в расчете на 100 га технологически сопоставимой площади обрабатываемых земель (с учетом индексов затрат на полевые работы по данным кадастровой оценки земель).

Общий уровень производственного потенциала хозяйств района (в среднем) по некоторым составляющим ниже среднереспубликанского: по фондооснащенности – на 10%, по трудообеспеченности – на 15 %, по энергооснащенности – на 11%, по качеству земель совпадает со среднереспубликанским.

В 13 хозяйствах района качество земель выше, чем в среднем по району и республике, в 16 хозяйствах общий балл кадастровой оценки ниже среднерайонного уровня. Дифференциация качества обрабатываемых земель составляет от 66 до 149 %. Также значительно дифференцирована обеспеченностьсельхозяйственных предприятий трудовыми ресурсами. Индекс

трудообеспеченности колеблется от 0,58 в СПК «Завшицы» до 1,98 в СПК «Большевик-Агро». В 16 хозяйствах он ниже среднерайонного уровня, в 22 ниже среднереспубликанского.

Аналогичная картина и по фондооснащенности: 17 сельхозпредприятий не дотягивают по этому показателю и до среднерайонного и до среднереспубликанского уровня. В СПК «Старобинский», например, уровень фондооснащенности составляет только 32% и 36% от среднереспубликанского и среднерайонного уровней, соответственно. Индекс фондооснащенности в сельхозпредприятиях района варьирует от 0,36 до 2,68.

Обеспеченность энергетическими мощностями ниже среднерайонного уровня в 16 хозяйствах и ниже среднереспубликанского в 18. Индекс энергообеспеченности колеблется от 0,48 до 1,79.

Есть сельхозпредприятия, которые попадают в группы с самым низким уровнем обеспеченности практически по всем ресурсам: СПК «Белслучь», СПК «Старобинский», СПК «Забродье» [4].

Из всех перечисленных факторов производства наибольшее влияние на результат, оказывает трудообеспеченность (коэффициент парной корреляции равен 0,87). Далее по силе воздействия идут качество обрабатываемых земель и энергообеспеченность (коэффициенты парной корреляции равны 0,57 и 0,41 соответственно). Менее значительно на выход валовой продукции сельского хозяйства влияет фондооснащенность (коэффициент парной корреляции равен 0,22).

Общая сравнительная оценка производственного потенциала в целом по району ниже, чем по стране на 11% (без учета качества земель – на 15 %). 13 хозяйств превосходят среднерайонный уровень по общему индексу

сравнительной оценки производственного потенциала. Остальные сельскохозяйственные организации имеют потенциал ниже среднего по району.

Качество земли, обеспеченность трудовыми ресурсами, основными производственными фондами, энергоресурсами являются объективными факторами производства, их не просто изменить в ограниченном промежутке времени. Но более плодородная земля, высокая обеспеченность ресурсами лишь предпосылка для хороших экономических показателей.

Более детальные выводы об уровне использования производственного потенциала позволяют сделать результаты корреляционно-регрессионного анализа. Построено несколько производственных функций зависимости результатов производства от перечисленных выше показателей-факторов.

Рассчитанные по одному из полученных уравнений теоретические значения выхода валовой продукции представляют тот уровень, который должен быть получен в данном хозяйстве при сложившемся в нем уровне интенсивности производства, имеющихся ресурсах и качестве земель. Разность между расчетным и фактическим уровнем выхода валовой продукции может в некоторой мере служить характеристикой качества работы сельхозпредприятия. Если фактический выход продукции меньше расчетного, значит, имеющийся производственный потенциал хозяйства используется недостаточно эффективно, и наоборот.

Расчеты показывают, что в группе «отстающих» (недоиспользующих имеющийся производственный потенциал) 13 сельхозпредприятий. Среди них есть хозяйства, получающие всего 60-65% (СПК «Гоцк», СПК «Ананчицы») от возможного выхода продукции, то есть использующие свой производственный потенциал чуть больше, чем наполовину.

Интересно, что хозяйства, имеющие самый высокий фактический выход валовой продукции, получают за счет более эффективного использования ресурсов по сравнению со среднерайонным уровнем всего 2-19 % продукции (СПК «Краснодворцы», СПК «Большевик», СХЦ «Величковичи», СПК «Новополесский») или недополучают вовсе, как СПК «Загайный» (коэффициент использования производственного потенциала 0,72). В то же время есть предприятия, имеющие, как уже отмечалось, самый низкий уровень производственного потенциала, соответственно низкий уровень выхода валовой продукции, но в которых доля продукции, полученной за счет лучшего использования факторов производства, составляет от 20 % до 225% (СПК «Забродье», СПК «Белслучь», СПК «Старобинский», СПК «Моринский»). В целом по району доля такой продукции достигает 16 %.

Увеличение выхода продукции возможно за счет повышения уровня интенсивности производства. Так разность расчетной по уравнению регрессии величины выхода валовой продукции по хозяйству и средней по району обуславливается отклонениями производственных условий предприятия от среднерайонных. Используя производственную функцию (коэффициенты регрессии), можно проанализировать потенциальную возможность увеличения результата за счет доведения до среднерайонного уровня или до уровня

передовых хозяйств, включенных в модель факторов, оценив при этом влияние каждого фактора на выход продукции.

Однако, в современных условиях сельскохозяйственного производства, когда существуют проблемы в обеспечении горюче-смазочными материалами недостаточно средств на обновление машинно-тракторного парка и на многое другое, одна из задач – обеспечить повышение эффективности использования земельных ресурсов, а значит и всего сельскохозяйственного производства, незатратными методами.

Один из путей – создание оптимальных пропорций между отдельными составляющими производственного потенциала, приведение в соответствие объективных потребностей и потенциальных возможностей использования земель в сельскохозяйственном производстве. Не затратные методы предполагают достижение этого за счет исключения из активного сельскохозяйственного использования низкокачественных земельных участков с переориентацией их на более эффективное в экономическом, экологическом и социальном отношении использование по другим направлениям. В результате дефицитные ресурсы могут быть перемещены на лучшие земли, где при применении интенсивных технологий позволят получить лучшие результаты.

Проведенный анализ существующего состояния сельхозпредприятий подтвердил экономическую целесообразность данного решения.

Таким образом были присоединены: СПК «Морачь» к СПК «Новополесский», СПК «Завшицы» к СПК «Большевик-Агро», СПК «Чепели» к СПК «Краснодворцы», СПК «Свобода» к СПК «Горняк», СПК «Тесово» к СПК «Решающий», СПК «Гоцк» к СПК «Хоростово», СПК «Загайный» и СПК «Моринский» к ОАО «Солигорскийрайагросервис».

Список использованных источников: 1. Кодекс Республики Беларусь о Земле: с изм. и доп. по состоянию на 24 сентября 2012 г. Минск: Нац. Центр правовой информацииРесп. Беларусь, 2010. – 112 с. 2. Методические указания по разработке схем землеустройства районов. Государственный комитет по имуществу Республики Беларусь. Минск, 2008. – 82 с. 3. О Государственной программе возрождения и развития села на 2005 - 2010 годы: Указ Президента Республики Беларусь, 25.03.2005 г., N 150 // Эталон – Беларусь [Электронный ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2010. – 133 с. 4. Схема землеустройства Солигорского административного района Минской области. – Мн.: Белгипрозем, 2007. – 45 с.

УДК 338.43:638.1

В.Л. Гриценко, здобувач*
Сумський національний аграрний університет, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ БДЖІЛЬНИЦТВА

У сучасній науковій економічній літературі використовують кілька термінів характеризуючи систему взаємовідносин виробників і споживачів сільськогосподарської продукції, продовольства, вектори (імпортозалежність і експортну орієнтованість) та рівні (глобальний, регіональний, національний, локальний), серед яких агропродовольчий ринок, аграрний ринок, продовольчий ринок та ринок агропродовольчої продукції, які, на думку частини вчених (Жемойда О.В. [1], Шпикуляк О.Г. [2]) означають приблизно одне й те саме. Але є і такі вчені, які не поділяють такої рівності (Лозинська Т. [3]), вважаючи її не виправданою.

Не зважаючи на тривалий термін досліджень даних понять, досі не існує однозначного тлумачення даних дефініцій.

Оскільки в основі формування та функціонування ринку сільськогосподарської продукції лежать закони попиту та пропозиції, закон вартості, граничної корисності, рівень купівельної спроможності населення тощо, то на думку Чехова С.А.[4], ринок продукції бджільництва, який є складовою частиною загального ринку продовольства та сировини, також підпорядкований цим законам і виражає економічні відносини, що складаються, з одного боку, між виробниками цієї продукції, а з іншого – організаціями торгівлі, громадського харчування, і безпосередніми споживачами, підприємствами кондитерської та іншої промисловості тощо.

Застосовуючи міждисциплінарний підхід до дослідження специфіки і особливостей функціонування глобального ринку продукції бджільництва Яценко О.М. [5] формулює визначення цього поняття як комплементарної міжнародної системи інститутів й інституцій, які функціонують у сферах виробництва, послуг, розподілу, обміну, обслуговування, використання, регулювання, споживання відповідно до законів товарного виробництва, грошового обігу та суспільного розвитку.

У ДСТУ 2154−2003 міститься визначення поняття бджільництва, відповідно до якого бджільництво – галузь сільського господарства, яка розводить, утримує і використовує бджіл для одержання продукції та запилювання сільськогосподарських рослин [6]. Згідно з Законом України «Про бджільництво», бджільництво – галузь сільськогосподарського виробництва, основою функціонування якої є розведення, утримання та використання бджіл для запилення ентомофільних рослин сільськогосподарського призначення і

* Науковий керівник – Л.І. Михайлова, д.е.н., професор

підвищення урожайності, виробництво харчових продуктів і сировини для промисловості [7].

Попит на продукцію бджільництва обумовлений використанням її як продуктів харчування та сировини в сучасній промисловості, фармації. Останнім часом в Україні напрацьовано багато результатів у новій методиці лікування – апітеріапії – лікування бджолами. В той же час комахи є основними запилювачами ентомофільних сільськогосподарських культур.

Отже, аналіз відомої нам літератури дозволяє нам сформулювати авторське визначення ринку продукції бджільництва як систему установ та економічних відносин, що забезпечують процеси виробництва, обміну і споживання продуктів харчування, використання сировини, а також надання послуг галуззю бджільництва.

Такий підхід до тлумачення поняття розглядає послуги по запиленню сільськогосподарських культур як ринковий продукт, а специфікою дослідження ринку продукції бджільництва є необхідність в оцінці потреби в запиленні сільськогосподарських культур, а також дослідженні ринку послуг апітерапії.

Виходячи з важливості бджолозапилення для підвищення урожайності сільськогосподарських культур та з досвіду зарубіжних країн, бджолозапилення повинно бути узаконеним агрономічним прийомом технології вирощування ентомофільних сільськогосподарських культур. Так в США законодавством передбачений такий агроприйом і обов'язкова орендна плата за використання бджіл на запиленні [8].

Аналіз літературних джерел дозволяє нам виокремити складові ринку продукції бджільництва: ринок продовольчої продукції (мед, перга, прополіс), ринок сировини (мед, віск, маточне молочко, прополіс, гомогенат, бджолина отрута тощо) та ринок послуг (апітерапія, запилення) (рис.).

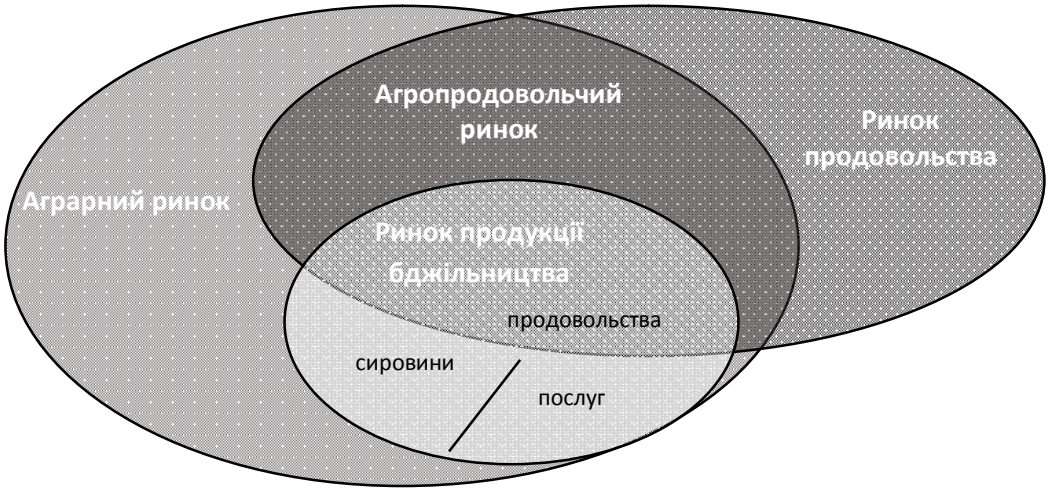

Рис. Місце ринку продукції бджільництва в системі ринків

Джерело: власна форма подання інформації на основі опрацьованих літературних джерел

Крім того розрізняють органічну продукцію бджільництва, біологічну продукцію бджільництва та продукцію, виготовлену за традиційними технологіями.

Застосування запропонованої класифікації при проведенні вивчення ринку продукції бджільництва забезпечить розширення переліку об'єктів статистичного дослідження, надасть змогу сформувати детальну та повну інформацію про особливості функціонування різних видів ринків продукції, що забезпечить прийняття правильних управлінських рішень суб'єктами аграрного ринку та інвесторами.

Список використаних джерел. 1. Жемойда О.В. Формування пропозиції на ринку агропродовольчої продукції України: Дисертація на здобуття наукового ступеня д.е.н. 08.00.03 / Жемойда Олександр Віталійович – К., 2015 – 468 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nubip.edu.ua/sites/default/files/u145/Жемойда_0.pdf 2. Шпикуляк О.Г. Проблеми розвитку та регулювання аграрного ринку. / О.Г. Шпикуляк. // Економіка АПК, 2009. – №7. – С. 120-127. 3. Лозинська Т. М., Пасемко Г.П. Тенденції розвитку аграрного ринку в контексті державного регулювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2011-1/doc/3/07.pdf. 4. Чехов А.С. Формування та функціонування ринку продукції бджільництва в Україні: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук 08.07.02 / Чехов Сергій Анатолійович – К., 2002. 5. Яценко О.М. Вплив глобалізації на тенденції розвитку вітчизняного ринку бджільництва/ О.М. Яценко // Вісн. СНАУ; Серія: Економіка і менеджмент. –2011. – Вип.5/1.–С.104-109. 6. ДСТУ–2154−2003 Національний стандарт України «Бджільництво. Терміни та визначення понять» Затверджено наказом Держспоживстандарту України № 55 від 7 квітня 2003 р. (видання офіційне) К.: Держспоживстандарт України, 2003. – 58 с. 7. Про бджільництво: Закон України № 1492-III від 22 лютого 2000 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/ laws/ main.cgi?nreg=1492-14. 8. Горніч М. Сучасний стан ринку меду в світі / М. Горніч // Український пасічник.–2014.–№5. – с.33-37.

УДК 332. 28 : [332.3.003.13. : 631.115.11]

С.В. Грошев, аспірант*
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

ОРЕНДНІ ВІДНОСИНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ У ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ

Орендні земельні відносини мають важливе значення для соціо- еколого-економічної сфери України. Це пояснюється насамперед тим, що наша держава є аграрною країною, а тому даний сектор економіки потребує особливої уваги. Дані відносини цікаві та необхідні також орендарям, адже більшість підприємств мають у власності невеликі площі сільськогосподарських угідь, тому є підстави для висновку, що без орендування землі вони не могли б існувати взагалі. Щодо селян, то для них оренда є додатковим, подекуди і основним, джерелом доходів, від якого в сучасних умовах відмовитись просто нереально.

У цілому оренда землі – це одна із форм тимчасового і платного використання «чужих» виробничих ресурсів. Вона дає можливість відкрити власну справу в землеробстві або розширити її з метою досягти оптимальних розмірів землекористування. У цілому використання власної землі має переваги, а тому оренду слід розглядати як додатковий ресурс в землеробстві, який не має перевищувати власний з огляду на можливе дострокове припинення орендного договору з боку орендодавця.

Головним завданням у розвитку орендних земельних відносин в Україні є: формування відповідного конкурентного орендного середовища; дотримання сторонами умов договірних зобов’язань; удосконалення відносин у питаннях розмірів між власниками і орендарями, повноти та форм виплати орендної плати; підтримання родючості; ефективного та раціонального використання орендованих земель [1, с. 13].

Для фермерських господарств, які не мають достатньо коштів на купівлю землі, оренда є надійним інструментом збільшення обсягів землекористування. Вона є важливим засобом акумуляції фінансових ресурсів для орендодавців. Вагомою причиною, що спонукає селян здавати землю в оренду, є неспроможність самостійно її обробляти через відсутність техніки та інших ресурсів і коштів на їх придбання. Отже, оренда є визначальним чинником впливу на виробничу діяльність фермерських господарств, який сприяє успішному їх розвитку, спонукає до підвищення ефективності використання земельних ресурсів, є важливим джерелом прибутку орендодавця.

Тому в сучасних умовах розвитку, оренда стала найпоширенішим засобом використання сільськогосподарських земель.

* Науковий керівник – О.І. Гуторов, д.е.н., професор

Водночас багато сучасних фермерів ведуть господарство на власній і орендованій землі. Це дає змогу фермеру досягти оптимальних розмірів землекористування, а для започаткування власної справи потрібен менший стартовий капітал. Оренда для фермерів створює сприятливі умови для розширення обігових коштів та вдосконалення технології виробництва. Оренда землі дає змогу фермеру-початківцю спочатку впевнитись у своїх силах, а в майбутньому - купити землю.

У США перехід фермерів від повної до часткової оренди та купівлі землі отримав назву "фермерської драбини". Так, вік фермерів-орендаторів становить в середньому до 30 років, фермерів-власників - понад 45 років, землевласники віком 60 років і більше, зазвичай, здають свою землю в оренду [2, с. 139].

Основними проблемними питаннями оренди землі нині є: оформлення договорів оренди, їх укладення й узгодження; дотримання сторонами договірних зобов'язань у питаннях нарахування та виплати орендної плати; раціональне використання, збереження і відтворення родючості ґрунтів, виділення земельних паїв у натурі.

Проблема раціонального використання земельних ресурсів містить дві основних складових:

- екологічна складова раціонального використання земельних ресурсів полягає у впровадженні еколого-безпечних технологій, які б зберігали і підвищували родючість ґрунтів та забезпечували б виробництво екологічно чистої продукції;

- економічна складова має мінімізувати виробничі затрати на виробництво продукції сільського господарства.

Між екологічною і економічною складовими раціонального використання сільськогосподарських угідь є очевидне протиріччя. Застосування екологічно безпечних технологій, здійснення природоохоронних заходів веде до збільшення витрат, що ускладнює вирішення проблеми підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва в цілому і використання сільськогосподарських угідь зокрема [3].

Раціональне використання земельних ресурсів та охорона земель є особливо актуальними питаннями, які особливо загострилися в умовах реформування земельних відносин, потребують ретельного аналізу шляхом розробки нових підходів з метою їх вирішення і наступної реалізації.

З точки зору ефективного використання землі для землекористувача не має особливого значення, кому вона належить. Зрозуміло, що йдеться про власника господаря, який є товаровиробником з економіко-правовим статусом підприємця. А, як відомо, для кожного з них головна мета – максимізація прибутку, що потребує найбільш ефективного використання усіх виробничих ресурсів, тобто землі, живої й уречевленої праці. І не важливо, чи вони є власністю господаря – підприємця, чи використовуються на правах оренди, прокату, лізингу тощо. Із цих позицій орендне землекористування не поступається використанню власної землі. Разом з тим останнє має певні переваги в контексті реальності довгострокового бізнес-планування, використання землі як об'єкта застави в іпотечному банку для отримання

довгострокового кредиту і на цих засадах забезпечити відтворення на інтенсивно-інноваційній основі. Власна земля у певній мірі є гарантією стабільного і передбачуваного розвитку господарства.

Короткострокова оренда земельних паїв не може не турбувати орендарів – фермерів, які бажають мати хоч якусь перспективу. Довготривалість договірних відносин взаємовигідна орендодавцям і орендарям. Досягається це шляхом гармонізації їх інтересів умовами оренди, і насамперед за рахунок високої орендної плати. Отже, в умовах, які склалися в Україні, аграрна політика держави повинна зробити все можливе, щоб сприяти довгостроковій оренді землі, а по можливості – викупу її в орендодавців під контролем держави. І це цілком відповідає практиці розвинених країн.

Підвищення зацікавленості власників землі і землекористувачів у збереженні і підвищенні родючості сільськогосподарських угідь, ефективності цільового використання земельних ресурсів потребує розробки системи економічного стимулювання використання і охорони земель, яка б забезпечила товаровиробникам сільськогосподарської продукції гарантії справедливого її розподілу і розпоряджання нею.

З метою підвищення ефективності землекористування та відновлення родючості ґрунту у фермерських господарствах потрібно:

- відміна мораторію на купівлю-продаж земельних паїв. Для цього необхідно розробка і прийняття законодавчо-нормативної бази функціонування ринку землі в повному обсязі і заснування Земельного банку з розгалуженою інфраструктурою;

- забезпечити пріоритет орендарів в купівлі земельних паїв;

- адекватно зростанню ефективності фермерських господарств підвищувати орендну плату, що буде сприяти продовженню термінів оренди землі як мінімум до 20 років. А це дасть можливість орендарям окупити інвестиції в збереження і підвищення родючості землі;

- впровадити механізм застави права оренди земельних ділянок;

- посилити в орендних відносинах роль держави як прямого їх суб’єкта. Для цього необхідна розробка більш дійових механізмів щодо відповідальності кожного суб’єкта оренди землі за дотримання умов орендного договору.

Список використаних джерел: 1. Шебаніна О. В. Орендні земельні відносини: сучасний стан та основні напрями удосконалення / О. В. Шебаніна // Економіка АПК. – 2011. – № 7. – С. 7–13. 2. Мельник Л.Ю. Соціально-економічні аспекти приватної власності на землю сільськогосподарського призначення / Л.Ю. Мельник, Ю.О. Литвин // Держава та регіони. - Сер.: Економіка та підприємництво. - 2004. - № 2. - С. 135-140. 3. Сапич Н.М. Проблеми ефективності раціонального використання с/г угідь в сучасних умовах / Н.М. Сапич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov. ua/ portal/Chem_Biol/ Vkhnau_ ekon/2011 _8/pdf/26.pdf.

УДК 332.33 : 658.012.32

О.І. Гуторов, д-р екон. наук, професор
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

ЗАВДАННЯ ТА ЗАХОДИ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Оцінка нинішньої соціально-економічної, екологічної, виробничо-організаційної ситуації у землекористуванні свідчать не тільки про її надзвичайну гостроту, а й про невирішеність багатьох проблем управлінського характеру.

Практична реалізація ідеологеми майбутнього землекористування, сформульованої як «Дорожня карта земельної реформи» зіткнулася з однобічністю оптимістичних засад самої політики земельної реформи.

В такій ситуації формальне окреслення земельної реформи, завданням якої було радикальне оновлення економічних відносин у суспільстві і якісний прорив у розвитку АПК представляє лише перший етап, а не кульмінацію їх розвитку.

Другим етапом соціальних, економічних, екологічних і інших змін у суспільстві зумовлених земельною реформою є розвиток системи управління земельними ресурсами і розуміння її ролі в інтерпретації сучасної картини розвитку нашої країни.

Характерною особливістю управління земельними ресурсами є діяльність спрямована на досягнення кінцевої поставленої мети, наприклад: забезпечення умови раціонального використання і охорони земель; визначення грошової оцінки земель; реєстрація речових прав на нерухоме майно і ін.

Відмінною особливістю земельного менеджменту є процес, який організовує людські, матеріальні, фінансові та інші ресурси на виконання поставлених завдань та ґрунтується на певних принципах. Що стосується принципів управління земельними ресурсами, то пріоритетними є такі:

- науково - обґрунтований перерозподіл земельних ресурсів;
- рівноправність всіх форм власності, володіння і користування землею;
- економічне регулювання раціонального використання і охорони земель;
- використання земель за цільовим призначенням;
- недоторканість права власності і користування землею;
- доступність інформації про стан земель;
- платність використання земель;
- пріоритет державного управління земельними ресурсами;
- сталість землекористування;
- диференційований підхід до управління землями різних категорій;
- правовий захист і відповідальність.

Потрібно звернути увагу на те, що принципи управління земельними ресурсами випливають із принципів раціонального використання і охорони земель, що є апробовані на історичному шляху реалізації цілей землекористування. Стосовно інших сфер діяльності, то у кожному конкретному випадку ці принципи будуть іншими, виходячи з поставлених задач суб'єкта управління.

Проблема управління земельними ресурсами завжди була актуальною, оскільки земля є основою будь-якого виробництва. Правда, якщо в несільськогосподарській сфері землі відводиться пасивна, другорядна роль, то в сільськогосподарському і лісовому господарстві вона виступає головним засобом виробництва. Це й свідчить про велике її значення.

Земля завжди була, є і буде обмеженим ресурсом. Дбаючи про успішне майбутнє країни і її сталий розвиток, ми повинні розумно та ощадливо розпоряджатися нашим національним багатством – українською землею, забезпечувати її раціональне використання й охорону. Унікальний земельно-ресурсний потенціал України обумовлює її особливе місце серед інших європейських країн. Але аграрна сфера дотепер залишається "заповідником" неринкових методів управління, законодавчих обмежень права приватної власності. Землемісткість вітчизняної промисловості є однією із найвищих у Європі. Значна кількість проблем спостерігається у питаннях збереження територій, що виконують важливі екосистемні функції тощо. За таких умов, проблема запровадження сталого землекористування в Україні може бути вирішена, перш за все, за рахунок удосконалення та посилення дієвості державного управління земельним ресурсами.

Динамічний розвиток ринкової економіки в Україні, нагальність екологічних проблем землекористування, утвердження інституту приватної власності на землю обумовлюють особливу роль спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань земельних ресурсів, на який покладено завдання – створити ефективний та прозорий механізм управління земельними ресурсами.

Нами узагальнено основні напрями удосконалення управління земельними ресурсами в сучасних умовах, до яких віднесено:

1. Сприяння забезпеченню галузей економіки, суб'єктів економічної діяльності та громадян земельними ресурсами.

2. Гарантування конституційних прав на землю та захисту земельної власності.

3. Забезпечення дієвого державного контролю за раціональним використанням та охороною земель.

4. Підвищення ефективності управління землями державної та комунальної власності.

5. Забезпечення охорони земель та формування сталого землекористування.

6. Забезпечення соціальної справедливості у сфері земельних відносин.

Створення ринку землі та зняття мораторію на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення (згідно Земельного кодексу України

мораторій діє до 1 січня 2017 р.) є одним із заходів щодо забезпечення соціальної справедливості у сфері земельних відносин.

Безперечно, зняття мораторію актуальне та необхідне, але чи має воно бути поспішним і супроводжуватися зробленими поспіх підрахунками та прогнозами? Дослідження, яке супроводжує "Дорожню карту земельної реформи", є неоднозначним: звідки з'являться очікувані 1,5 млн нових робочих місць і 90 млрд грн податкових надходжень; аналогічні запитання й до прогнозованих інвестицій у 50 млрд дол. і до робочих місць, які ці інвестиції, нібито, мають створити. У своїх підрахунках дослідники керуються вартістю гектара землі в 5 тис. дол., що у п'ять разів перевищує її нинішню ціну в Україні. При цьому вони роблять завбачливе застереження: "Досягнемо ціни в 5000 дол. у наступні п'ять років". Як досягнемо? За рахунок чого? А чому б не відкрити ринок уже після досягнення цієї ціни?

При величезному земельно-ресурсному потенціалі ми маємо мізерну вартість землі в Україні – 1 тис. дол./га (а стартує вона від 500 дол./га та нижче) (середня ціна гектара в ЄС – 16 тис. дол., в Іспанії – 15 тис., у Франції – 7 тис., у Польщі – 8 тис. дол.), а це вже само по собі привід задуматися над тим, наскільки в принципі доцільно відкривати земельний ринок саме зараз. (Це при тому, що площі чорноземів в Україні – одні з найбільших у світі (28 млн га), а із загальної кількості земель сільгосппризначення (42 млн га) щороку обробляються 32 млн. Для порівняння, у Польщі під сільгоспвиробництво зайнято 14 млн га (у Німеччині – 12 млн га, у Румунії – 9 млн).

Надання права вільного відчуження сільськогосподарських земель без створення ефективних механізмів захисту дрібних землевласників може призвести до досить швидкої втрати права власності у великої кількості громадян. До початку нового етапу реформи необхідно, як мінімум, закінчити попередній – завершити процес оформлення документації відносно земельних паїв. (Більше 1 млн. селян вже померли без спадкоємців. Не розпорядившись своєю землею).

Форсуючи скасування мораторію, держава допомагає корпораціям збагатитися за рахунок одного з небагатьох ресурсів, що залишилися в України, – землі. Аргументуючи тим, що права власників обмежені, площі сільгоспземель скорочуються, інфраструктура нерозвинена, місячна орендна плата становить 100 грн за гектар і 55% виплат за оренду власники одержують товаром, малюється картинка повної безнадії. І пропонують найпростіший, швидкий і, мабуть, найбільш неправильний вихід із ситуації. Нині велика частина паїв здається в оренду великим сільгосппідприємствам, от тільки сільські жителі від цього багатшими не стають. Чи зміниться ситуація, якщо орендарі стануть власниками? Ні. А якщо це будуть іноземні власники? Теж ні.

На світовому ринку землю не купують паями по 4 га, нікого не зацікавить шматочок землі без чітких меж серед ріллі. Землю скуповують полями, але для того, щоб її можна було в такому вигляді продати, потрібно створити умови для об'єднання власників і правову систему, здатну права цих власників захистити. Треба остаточно впорядкувати земельний кадастр, який усе ще грішить численними вадами, задуматися про ренту, яка дозволила б

власникам паїв не залишитися біля розбитого корита після продажу землі. На сьогодні нічого з переліченого вище немає. Фактично питання не в тому, коли знімати мораторій, а в тому, що зроблено та що треба зробити для того, щоб ми могли його зняти?

Вартість землі визначається нарощуванням виробництва та перерозподілом прибутків. Але розпочати потрібно з малого – зміни підходів до оренди землі, тому що вартість оренди впливає на ціну. У нас механізм оренди перевернуто з ніг на голову, власник фактично безправний перед орендарем. Підсиливши права дрібних власників і створивши реальні механізми для їхньої консолідації, держава дала б їм можливість брати активну участь у процесі, впливати на умови оренди та використання земель. Об'єднані власники могли б вести переговори з холдингами на рівних, наймати юристів, консультантів. Таким чином, зростала б і цінність їхньої землі, і її орендна плата, і її вартість.

На нашу думку, до скасування мораторію на відчуження земель сільськогосподарського призначення в державі необхідно вирішити декілька важливих завдань.

Перше – провести інвентаризацію земель (Держкадастр на теперішній час заповнений лише на 10 % Скільки часу (років) потрібно на інвентаризацію земель?)

Друге – через громадське обговорення визначитися з граничними площами земельних ділянок, які прямо або опосередковано, можуть знаходиться у власності однієї особи (обмеження права власності на землю).

Третє – прийняти політичне рішення стосовно того, хто має право власності на землю в Україні: тільки громадяни України чи (або) громадяни іноземних країн також.

Четверте – створити державну установу «Держоператор земель сільгосппризначення», яка б займалася встановленням вартості землі. Ця установа має акумулювати незатребувані сільськогосподарські угіддя і на ринкових умовах їх перерозподіляти на вторинному земельному ринку.

Якщо власник паю хоче продати його, то держава, через державну установу (державного агента на ринку землі), повинна викупити цей земельний пай за встановленою ціною та продати його через публічний аукціон. Таким чином, держава повинна стати гарантом продажу земельних ділянок за справедливою (встановленню) ціною.

П’яте – до зняття мораторію необхідно провести експеримент з публічного та прозорого продажу земель державної власності на аукціонах. Експеримент дозволить відслідкувати ринкову кон'юктуру на земельні ділянки та опрацювати механізм проведення аукціонних торгів.

Вирішення зазначених задач дасть змогу досягти сталого розвитку землекористування; в економічній сфері – підвищиться інвестиційна привабливість українського землекористування; у соціальній сфері – створиться та підтримуватиметься повноцінне життєве середовище на селі.

УДК 631.15:65.011.4

О.О. Гуторова, канд. екон. наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

СУТЬ ТА ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Проходження трансформаційних процесів в економіці України значною мірою відбивається на діяльності усіх господарюючих суб'єктів і, зокрема, аграрних підприємств. Нестабільність зовнішнього середовища та низька адаптивна здатність сільськогосподарських підприємств до будь-яких ринкових перетворень створюють небезпечні умови для їх діяльності. За таких умов діяльність підприємств зазнає великих змін, які передусім пов'язані зі збереженням або відтворенням їх конкурентного статусу.

У ринковому середовищі, на формування якого були спрямовані всі заходи вітчизняної економічної політики останніх років, справжню цінність для підприємства має лише прогрес порівняно з конкурентами, а не з минулими досягненнями. Саме такий випереджальний розвиток має забезпечити підприємству стабільність отримання доходів в довгостроковій перспективі, утримання та розширення своєї ринкової частки. Процеси розвитку ринкового середовища та конкурентних відносин тісно взаємозумовлені та взаємозалежні. Їхній зв'язок відображається в системі підтримки конкурентоспроможності підприємства.

Здатність підприємства конкурувати на ринку прямо визначається конкурентоздатністю продукції та набором економічних напрямів діяльності фірми, що зумовлюють ефект від конкурентної боротьби. На рівень конкурентоспроможності сильний вплив мають також ступінь досконалості технології виробництва, рекламний імідж фірми, ряд інших факторів.

Конкурентоспроможність підприємства є загальною мірою інтересу й довіри до послуг підприємства на фондовому, фінансовому й трудовому ринках. У числі головних визначальних факторів цієї міри виступають вартість підприємства, технічна оснащеність робочих місць, реалізована концепція управління, управлінські технології, організаційна система, людський капітал, стратегічний маркетинг, технічна, інвестиційна й інноваційна політика.

Конкурентоспроможність аграрного підприємства забезпечується на трьох рівнях його діяльності: оперативному, тактичному і стратегічному (рис.).

Факторами, які впливають на конкурентну боротьбу є: розмір ринку – чим більше, тим сильніше конкуренти; темп росту ринку – швидкий ріст полегшує проникнення на ринок; потужності – зайві потужності приводять до падіння цін; перешкоди для входу або виходу з ринку – бар'єри захищають позицію фірми, їхня відсутність робить ринки уразливими для проникнення туди неконкурентоспроможних новачків; ціна; рівень стандартизації товарів – покупці мають перевагу, тому що їм легко переключитися з одного товару на

інший; мобільні технологічні модулі; вимоги до розмірів необхідних капітальних вкладень – тверді вимоги підвищують ризик, створюють додаткові бар'єри входу – виходу; вертикальна інтеграція підвищує вимоги до розмірів капіталу, приводить до сильних розходжень у конкурентоспроможності і витратах на виробництво інтегрованих, частково інтегрованих і неінтегрованих фірм; економія в масштабі – збільшує частку ринку, необхідну для досягнення конкурентоспроможності товару; швидке відновлення асортименту продукції, що випускається.

Рис. Критерії конкурентоспроможності аграрного підприємства

Механізм конкурентоспроможності аграрного виробництва України є індикатором його ринкової зрілості, для забезпечення якої об'єктивно необхідна реалізації амбівалентної державної аграрної політики, спрямованої на підтримку ефективно працюючих сільгосппідприємств і їх об'єднань і в силу цього дискримінуючого положення вітчизняних середніх і дрібних сільськогосподарських підприємств, що дозволяє великому агробізнесу підвищити конкурентоспроможність вироблюваної продукції до рівня, пропонованого іноземними конкурентами, що одержують істотну економічну підтримку з боку національних урядів.

Факторами, що знижують конкурентоспроможність підприємств АПК в цілому є:

- законодавча нестабільність в агросфері;
- диспаритетне цінове середовище на промислову і сільськогосподарську продукцію;
- екстенсивне використання трудових ресурсів;
- зниження якості робочої сили, зайнятої на підприємствах в агросфері;
- відсутність міжнародних сертифікатів якості у вітчизняних виробників

(особливо в харчовій промисловості);

♦ зростаючі політичні й економічні ризики для бізнесу в Україні в умовах реформ;

♦ дефіцит фінансових ресурсів для інвестиційних і інноваційних проектів в агросфері.

Основними групами продукції, по яких вітчизняні сільгосптоваровиробники мають порівняльні переваги на внутрішньому і зовнішньому ринках, з нашої точки зору, є: при низькій зовнішній конкурентоспроможності продукції аграрного виробництва в цілому (м'ясо, олія тваринна, зерно, вовна) на внутрішньому ринку продовольчих товарів у даний час переважає продукція вітчизняних виробників, хоча по окремих позиціях – м'ясо птиці, олія тваринна – на імпорт приходиться більше половини продажів.

В результаті дослідження нами визначено основні стратегічні цілі підвищення конкурентоспроможності і пріоритети розвитку АПК:

- економічні – посилення державної підтримки і державного регулювання розвитку агропромислового виробництва, удосконалювання міжгалузевих економічних відносин;

- екологічні – впровадження екологічно безпечних технологій і засобів захисту, виробництво екологічно чистої продукції;

- територіально-галузеві – удосконалювання територіальної спеціалізації і взаємодії регіонів у виробництві, матеріально-технічному і науковому забезпеченні АПК;

- інституціональні – відновлення великотоварного виробництва і підприємств з індустріальною технологією, ефективної системи державного управління й економічної підтримки підприємств АПК усіх форм власності, стимулювання процесів інтеграції неефективних підприємств у великотоварні виробництва, удосконалювання нормативно-правової бази, що регулює інтеграційні процеси;

- інноваційні – посилення державної підтримки сільськогосподарської науки, формування і реалізація регіональних інноваційних програм по підвищенню науково-технічного рівня АПК;

- інвестиційні – пріоритетне фінансування відновлення і розвитку машинно-тракторного парку і вантажного автотранспорту, у тому числі спеціалізованого; відновлення і розвиток галузі кормовиробництва як бази для розвитку і підвищення ефективності провідних галузей сільського господарства, відновлення і підвищення родючості ґрунтів, меліорація земель;

- соціальні – посилення соціальної спрямованості аграрної політики за рахунок підвищення рівня доходів і поліпшення умов життя на селі, створення в сільській місцевості нових робочих місць для категорій працездатного населення, розвитку присадибного і фермерського виробництва, відновлення і розвитку на селі соціально-культурної інфраструктури.

Список використаних джерел: 1. Портер М. Конкуренция / М. Портер – М.: Издательский дом «Вильямс», 2000. – 495с.; 2. Дурович А.П. Обеспечение конкурентоспособности товаров / А.П. Дурович – Минск: БГЭУ, 1994. – 248с.;

3. Азоев Г.Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика / Г.Л. Азоев – М.: Центр экономики и маркетинга, 1996. – 208с.

УДК 338.439

Е.Ю. Давыдова, канд. экон. наук, доцент
Воронежский экономико-правовой институт, Россия

ФОРМИРОВАНИЕ НОВОЙ ПРОМЫШЛЕННОЙ ПОЛИТИКИ АГРОПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ СФЕРЫ РОССИИ

За пятнадцать лет нового XXI столетия Россия прошла большой и сложный путь развития – от разрухи в период перестройки до пятого места в мире по экономическому росту. Это достойный результат, если учесть, что в современном мире существует порядка 200 стран. Данный факт говорит о значительных и масштабных изменениях происходящих как в целом в стране, так и в экономике, в частности. Сегодня можно с уверенностью утверждать, что Россия сегодняшнего дня – это государство с рыночной экономикой.

Промышленная политика – это множество мер государственного влияния на разделение ресурсов общества с целью усовершенствования структуры национальной экономики. Она, прежде всего, направлена на повышение и укрепление конкурентоспособности отдельных предприятий, отраслей и, конечно, всей экономики в целом. Данное движение особенно актуально в настоящее время в условиях экономических санкций, которые ввели против России страны Западной Европы, Канады и США.

Одну из важнейших ролей в развитии промышленности России играет агропромышленный комплекс (АПК). Следует отметить, что в настоящее время АПК – это крупнейший межотраслевой комплекс, объединяющий несколько отраслей экономики, целью деятельности которых является производство и переработка сельскохозяйственного сырья и получение из него продукции, доводимой до конечного потребителя. Устойчивое воспроизводство в агропромышленный комплекс возможно в случае способности субъектов данной сферы постоянно поддерживать рациональную пропорциональность между факторами воспроизводства в АПК. Основной задачей данной устойчивости выступает удовлетворение потребностей населения в продуктах питания (сельскохозяйственных продуктов) [1].

Таким образом, касательно агропродовольственной сферы, государство ставит перед собой задачу косвенного регулирования экономики, то есть законодательное закрепление соответствующих норм, правил и законов, регулирующих федеральные, региональные и другие аспекты промышленной политики. Они нацелены на комплексное развитие и повышение качества международного сотрудничества в области формирования материально-технической базы отечественной аграрной промышленности.

В число поставленных задач промышленной политики в Российской Федерации входит устойчивое, постоянное и инновационное развитие аграрной промышленности, достижение и соблюдение высокой конкурентоспособности национальной экономики, импортозамещение по промышленной продукции большинства отраслей промышленности, решение на этой основе социальных задач государства и защита национальной безопасности нашей страны. Данная политика государства символизирует поворот от экономической ямы в направлении новой целенаправленной и преобразованной промышленности с тем, чтобы сделать страну технологически развитой державой. Воплощение задуманного обеспечит будущий индустриальный рост, экономическую устойчивость, самостоятельность и высокую конкурентоспособность современной экономики России [2].

Назревший характер подобных правительственных решений подтверждает то, что более десяти лет тому назад эта идея стала формироваться в недрах промышленной элиты страны. Именно бизнесмены стали говорить о необходимости проведения такого рода политики. Для ее реализации решено было принять Федеральный закон «О промышленной политике Российской Федерации», в котором упор должен быть сделан на том, что без государственной поддержки невозможен рост промышленности. Поэтому законопроект должен содержать перечень мер, которые могут и должны помочь российскому бизнесу в неблагоприятных в целом условиях. Предполагается создание индустриальных парков и промышленных кластеров [3]. О необходимости их создания говорил в своем Послании Федеральному собранию Президент РФ В.В. Путин уже более года назад – 4 декабря 2014 г. Все составляющие рыночного механизма должны функционировать в таком ключе, чтобы поддерживать устойчивые темпы воспроизводства в АПК. А это вызывает необходимость государственного регулирования поддержки малого и большого предпринимательства в сельском хозяйстве [4].

Особенностью современного инвестиционного контракта, точнее договора между инвестором и региональными властями о строительстве новых производств в обмен на налоговые льготы, является срок возмещения затрат проекта в течение 10 лет. Очень важно реализовать идею о неизбежности создания неких равноценных условий развития аграрной промышленности в целом, сопоставимых с условиями за рубежом. Такую цель должен решать общий регуляторный режим обеспечения хозяйствования на территории РФ. А если рассматривать вопрос о промышленной политике, то имеется в виду нацеленность на прорыв, на особые преимущественные критерии, отличные от зарубежных. В рамках данного вопроса необходимо решить две самые главные задачи, их можно назвать краеугольными задачами промышленной политики. Это задачи по созданию точек роста национальной экономики и прогрессивных структурных сдвигов с опережающим технологическим развитием. Они не могут быть решены одна без другой и предполагают определенный тандем, когда решение одной задачи способствует преодолению проблем в решении другой. При их реализации государство должно заниматься не только

финансовой поддержкой, но и помогать в организации создания правого поля, то есть законодательно закрепить целый ряд юридических и правовых норм и законов. Финансовая поддержка может представать в виде долгосрочных субсидий, кредитов на выгодных условиях или снижение дополнительных пошлин [5].

Стимулом для эффективной деятельности правительства должен стать его систематический отчет об итогах выполнения различных мероприятий проводимой политики. Важно, чтобы была предоставлена информация о потраченных бюджетных финансовых средствах на определенные мероприятия. Кроме того, дано достоверное представление о развитии отраслей и достигнутых результатах. К ним следует отнести рост аграрной промышленности, не только в количественном, но и в стоимостном выражении, показатели обновления и расширения производственной базы, запуск новых производственных линий, строительство и ввод новых заводов и фабрик [6].

В заключение следует отметить, что тенденции развития мировой экономики указывают на то что, что для нашей страны нет другого пути, нежели тот, который должен быть направлен на развитие экономики, опирающейся на знания, другими словами, экономики инновационного типа. Однако необходимо учесть, что отечественный агропродовольственный комплекс все еще остается в некоторой степени закрытой сферой для инновационной деятельности. В то же время данный аспект дает толчок к тому, чтобы сочетать отечественную инновационную деятельность с передовым зарубежным опытом, достаточно полезным для познания процессов, осуществляемых в агропродовольственном комплексе нашей страны [7]. Он позволит осуществить поиск необходимых направлений развития российской концепции агропродовольственной политики, определить наиболее действенные формы и методы регулирования АПК государством, даст возможность широко использовать эффективно проявившие себя способы поддержки инноваций. На основании этого в перспективе Россия получит реальный шанс включения в международную систему инновационной деятельности.

Список использованных источников: 1. Давыдова Е.Ю. Некоторые аспекты формирования перспективной инновационной и инвестиционной политики агропромышленного комплекса в современной российской экономике // Вестник Марийского государственного университета. Серия «Сельскохозяйственные науки. Экономические науки». 2015. № 1(1). С. 56-58. 2. Ситнина В. Промплановая экономика [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.kommersant.ru/doc/2607559. 3. Критическая оценка методологических установок Законопроекта «О промышленной политике в Российской Федерации» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://worldcrisis.ru/crisis/1690759. 4. Давыдова Е.Ю. Место и роль малого предпринимательства в развитии региона (на примере Воронежской области) // Экономика и социум. 2014. № 1-1 (10). С. 465-468. 5. Федеральный закон Российской Федерации от 31 декабря 2014 г. N 488-ФЗ «О промышленной политике в Российской Федерации» [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

http://www.rg.ru/2015/01/12/promyshlennost-dok.html. 6. Кондратьев В. Промышленная политика: выращивание «национальных чемпионов» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.perspectivy.info/print.php?ID=35936. 7. Кадомцева М.Е. Зарубежный опыт управления инновационным развитием АПК // Вестник научно-технического развития. – 2013. – №2 (66). – С. 16-26.

УДК 657

А.П. Дашко, магістрант
Л.В. Кондрюк, канд. екон. наук, доцент
Подільський аграрно-технічний університет, Україна

ДО ПИТАННЯ ВІДОБРАЖЕННЯ РОЗДІЛУ «ВИКОРИСТАННЯ АМОРТИЗАЦІЙНИХ ВІДРАХУВАНЬ» У ПРИМІТКАХ ДО ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Облік амортизації завжди займав вагоме місце серед найбільш актуальних питань у системі бухгалтерського обліку і звітності і характеризується значною різноманітністю у підходах.

Рекомендації по заповненню розділу XIII «Використання амортизаційних відрахувань» Приміток до річної фінансової звітності у нормативно-правових актах не деталізовано, однак розкрито у формі таблиці у додатку до журналу «Все про бухгалтерський облік» (див. табл.). Однак, виникає питання доцільності заповнення цього розділу Приміток, адже на сьогодні підприємства практично не акумулюють кошти у фонді накопичення амортизаційних відрахувань і, відповідно, не можуть проводити їх використання.

Таблиця

Рекомендації по заповненню розділу XIII «Використання амортизаційних відрахувань» Приміток до річної фінансової звітності журналу «Все про бухгалтерський облік» [1]

Найменування показника	Код рядка	Сума
1	2	3
Нараховано за звітний рік	1300	Переносять суму значень рядків 080 (розділ I) і 260 (розділ II) графи 10 і 1430 (розділ XIV графи 8) Приміток
Використано за рік — усього	1310	Сума "визначається виходячи з вартості капітальних інвестицій, які в бухгалтерському обліку відображено у звітному році на рахунку 15 "Капітальні інвестиції", з урахуванням залишку на субрахунку 205 "Будівельні матеріали" рахунку 20 "Виробничі запаси" на кінець звітного року вартості непереданого в монтаж придбаного обладнання та будівельних матеріалів і конструкцій, призначених забудовником для будівництва об'єктів основних засобів" [див. лист МФУ від 17.11.03 р. № 3104200045/5570, далі — лист № 31). Сюди не входять капітальні інвестиції, здійснені за бюджетні, цільові кошти, тобто які обліковують за Кт 48 "Цільове фінансування і цільові надходження".

Продовження табл.

1	2	3
		Крім того, не потрапить туди й вартість основних коштів і нематеріальних активів, внесених до статутного фонду підприємства або одержаних безкоштовно, сум переоцінок необоротних активів.Отже, вміст рядка 1310 дорівнює сумі річного обороту за Дт 15 (без вартості безкоштовно отриманих або внесених до статутного фонду необоротних активів і суми переоцінки необоротних активів) і сальдо на кінець року за Дт 205. Зауважте: сума в рядку 1310 не повинна перебільшувати значення рядка 1300. Словом, якщо витрати на будівництво, придбання, поліпшення основних засобів і придбання нематеріальних активів перевищують показник рядка 1310, то до нього записують дані рядка 1300
у тому числі на: — будівництво об'єктів	1311	Показник рядка дорівнює: — річному обороту за Дт 151 "Капітальне будівництво"; — сальдо за Дт 205 "Будівельні матеріали" у частині матеріалів для будівництва об'єкта основних засобів
— придбання (виготовлення) та поліпшення основних засобів	1312	Цей рядок відповідає: — річному обороту за Дт 152 "Придбання (виготовлення) основних засобів"; — сальдо за Дт 205 "Будівельні матеріали", а також за Дт 207 "Запасні частини" стосовно матеріалів (запчастин), призначених для виготовлення або ремонту об'єктів основних засобів
— із них машин та обладнання	1313	Аналітична вибірка з оборотів за Дт 152 тих витрат, які сформували показник субрахунку 104 "Машини та обладнання"
— придбання (створення) нематеріальних активів	1314	Показник рядка дорівнює річним оборотам за Дт 154 "Придбання (створення) нематеріальних активів"
— погашення одержаних на капітальні інвестиції позик	1315	Рядок заповнюють, коли для будівництва (виготовлення), поліпшення або придбання об'єкта основних засобів чи нематеріального активу протягом року залучали позикові кошти, погашені наприкінці року. Подібну інформацію можна одержати, проаналізувавши обороти за Кт і Дт 60 "Короткострокові позики". До того ж необхідно на значення рядка 1315 зменшити показники відповідних рядків (1311—1314, залежно від того, з якою метою витрачено позику). На перший погляд рядок 1310 являє собою суму показників рядків 1311,1312, 1314 і 1315, тобто число, записане в рядку 1310, розподіляють між рядками. Але ґрунтовніше вивчивши розділ XIII, ми дійшли висновку, що це не так. Вочевидь, дані субрахунків 153 "Придбання (виготовлення) інших необоротних матеріальних активів" і 155 "Придбання (вирощування) довгострокових біологічних активів", що беруть участь в оформленні рядка 1310 (згідно з листом № 31), у рядках 1311—1315 не відображають, і сума показників названих рядків може бути меншою за значення рядка 1310
	1316 1317	А навіщо залишено два останніх порожніх рядки? Ми вважаємо, саме в них можна показати обороти за Дт 153, 155, вписавши туди (до рядків 1316 і 1317 графи 1) і назви субрахунків. Тоді показник рядка 1310 збігатиметься із сумою значень рядків 1311, 1312, 1314—1317. Однак не забувайте: сума показників перелічених рядків не повинна перевищувати значення рядка 1300. Якщо обороти за субрахунками рахунку 15 перебільшили суму нарахованої амортизації, на різницю зменшують показник не лише рядка 1310, але й будь-якого іншого (одного чи декількох: 1311—1317), як забажаєте

За п.30 П(С)БО 7«Основні засоби» затвердженим Наказом Міністерства фінансів України від 27 квітня 2000 року № 92 (із змінами) суму нарахованої амортизації всі підприємства/установи відображають збільшенням суми витрат підприємства і зносу основних засобів [2].

М.В. Рета зазначає, що в Україні з прийняттям П(С)БУ, в основу яких покладено міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, було задекларовано перехід від операційної концепції до концепції витрат [3]. Так, прихильником першої є Чумаченко Н., другої- Чалий І. [4,5] За умови використання концепції витрат створення амортизаційного фонду не передбачається, амортизаційні відрахування на кожному підприємстві вважаються розрахунковими витратами у собівартості продукції, а їх сума у виручці від реалізації – джерело фінансування інвестицій підприємства [6]. Таким чином, амортизація у сучасному обліку розглядається як систематичне розподілення вартості активу, що амортизується на протязі його корисного терміну експлуатації. І це відображається у бухгалтерському обліку наступним записом: дебет рахунків витрат – кредит 13 «Знос (амортизація) необоротних активів». Проте, паралельно з цим пропонувалося застосовувати забалансовий рахунок – рахунок 09 «Амортизаційні відрахування» призначений для забезпечення бухгалтерського обліку цільового використання амортизаційних відрахувань. Але внаслідок використання забалансового рахунку виникає певна суперечність між рівнями управління: на макрорівні використовується концепція відновлення (про що свідчить вимога застосування рахунку 09), а на мікрорівні – концепція витрат (про що свідчить списання амортизації на витрати періоду) [3].

Концепція відновлення знаходить своє практичне застосування у Примітках до звітності згідно Листа Міністерства фінансів України від 17.11.2003 р. N31-04200-04-5/5570. В ньому записано: «Концепцією амортизаційної політики, схваленої Указом Президента України від 7 березня 2001 року N 169, кошти амортизаційних відрахувань визначені джерелом інвестицій в основний капітал» [7]. Таким чином, хоча у практиці більшості підприємств кошти на формування та використання амортизаційного фонду не нараховуються (не списуються) і відповідних балансових рахунків відкрити немає підстав за відсутності об’єкта відображення, у 2003 році було запроваджено і рекомендовано до використання позабалансовий рахунок 09 «Амортизаційні відрахування». Інформацію для цього рахунку і, з нього для заповнення статей 8 розділу Приміток до річної фінансової звітності потрібно збирати з рахунку 13, 15 та 205. Документування по рахунку 09 «Амортизаційні відрахування» ми не побачили. Більше того, у підручниках з фінансового обліку при складанні проведень на операцію з нарахування амортизації додаткового запису на дебет рахунку 09 та при віднесенні капітальних інвестицій на об’єкти основних засобів при введенні останніх у експлуатацію на кредиті 09 не пропонують.

Інформація про капітальні інвестиції за видами необоротних активів розкривається у розділі ІІІ «Капітальні інвестиції» Приміток до річної фінансової звітності, що практично відповідає змісту розділу XIII

«Використання амортизаційних відрахувань». Про те, що розділ несе «технічний характер» свідчить те, що використані суми по коду рядка 1310 не можуть бути більше нарахованих по коду рядка 1300, а тому мають бути приведені до значення останнього. Це порушує достовірність показників наведених у звітності.

На даному етапі дослідження вважаємо доцільним вилучити розділу XIII «Використання амортизаційних відрахувань» у Примітках до річної фінансової звітності та рахунок 09 «Амортизаційні відрахування», як таких що не відповідають якісним характеристиками показників звітності.

Список використаних джерел: 1. Додаток до друкованого номера газети "Все про бухгалтерський облік". - № 8. - 2014. – с.5. 2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 27 квітня 2000 року № 92 // Джерело доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00. 3. Рета М.В. Амортизація: економічна сутність та відображення в бухгалтерському обліку Джерело доступу: https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fwww.kpi.kharkov.ua 4. Чумаченко Н. Амортизационные отчисления – существенный источник финансирования инвестиций предприятия / Н. Чумаченко // Бухгалтерский учет и аудит - № 8. – 2004. – с. 6 – 8. 5. Чалий І. Джерела інвестицій по – кабмінівські. Якщо немає активів, пасиви не допоможуть / І. Чалий // Дзеркало тижня – №20 – 2004. 6. Голов С. Концепции амортизации и их влияние на учёт и управление в современных условиях / С. Голов // Бухгалтерский учет и аудит - № 8. – 2004. – с. 9-15. 7. Лист Міністерства фінансів України від 17.11.2003 р. N31-04200-04-5/5570 // Джерело доступу: http://buhgalter911.com/Res /Zakoni/Pisma/Pisma_63377710430379289 4.html.

УДК 631.164.6/332.146.2

А. О. Домусчи, аспірант*
Одеський державний аграрний університет, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Сільське господарство посідає важливе місце в економіці кожної країни: створює робочі місця, забезпечує населення продуктами, а підприємства сировиною. Україна має великий потенціал для розвитку сільського господарства, як однієї з основних конкуруючих галузей на світовому ринку.

Перспективи подальшого розвитку України пов’язані з проведенням єдиної зовнішньоекономічної політики держави, реалізацією її економічних інтересів і безпеки, проникненням та зміцненням позицій національного товаровиробника на зовнішніх ринках, посиленням конкурентоспроможності

*Науковий керівник – І.О. Крюкова, д.е.н., доцент

української сільськогосподарської продукції та нарощуванням експортного потенціалу.

Галузь сільського господарства завжди була однією з провідних галузей. У наш час сільське господарство зазнало кризового стану. Дослідженням перспектив розвитку сільського господарства уже тривалий час займаються українські вчені, серед яких О.М. Бородіна, І.Р. Залуцький, В.К. Збарський, Ю.Я. Лузан, В.Й. Шиян, Б.Й. Пасхавер, А.Ю. Пікус, В.М. Зубець, Присяжнюк, І.В. Прокопа, П.Т. Саблук, М.П. Талавиря, М.М. Федоров, О.О. Олійник та інші. Відаючи належне ґрунтовним теоретичним, методологічним та прикладних науковим дослідженням, проведеними згаданими видатними науковцями, проблема ефективного розвитку сільського господарства завжди залишається актуальною та внаслідок високого ступеня мінливості зовнішнього середовища постійно потребує подальших теоретико-методологічних досліджень та практичних розробок.

Сільське господарство залишається найбільш динамічною та перспективною галуззю української економіки. Це – перша експортна галузь в Україні, яка забезпечує 14% загального обсягу ВВП станом на кінець 2015 року. У 2015 році аграрному сектору вдалося забезпечити обсяг експорту продукції на рівні 10,4 млрд. дол. Це становить 37% валютних надходжень від експорту всіх товарів.

Впродовж останнього десятиліття структура української економіки дуже змінилася. Успадковані з радянського минулого енергомісткі, відірвані від потреб внутрішнього ринку та неконкурентоспроможні на світовому ринку металургія, більшість підприємств машинобудування та хімічної промисловості переживають занепад і скорочення виробництва й зайнятості. Натомість сільське господарство й пов’язані з ним галузі вийшли на провідні позиції у виробничій сфері.

Аналітичні дослідження показують, що вартість виробленої валової продукції за останні п’ять років зросла на 5,2 млрд. грн. Даний показник збільшився, адже впродовж 2010-2015 років відбулося покращення господарської діяльності підприємств України, що в свою чергу свідчить про досить високий рівень ефективності господарювання.

Таблиця 1

Вартість валової продукції сільського господарства за 2010-2015 рр., млн. грн

Роки	Вартість валової продукції по усіх категоріях господарств	У тому числі	
		Сільськогосподарські підприємства	Господарства населення
2010	187526,1	90792,0	96734,1
2011	225381,8	117110,9	108270,9
2012	216589,8	110071,7	106518,1
2013	246109,4	133683,1	112426,3
2014	251438,6	139058,4	112380,2
2015	239369,9	131814,1	107555,8

Джерело: [1]

За 2015 рік реалізовано на забій 2,9 млн. т худоби та птиці (у живій вазі), вироблено 10,0 млн. т молока та 15,7 млрд. шт. яєць. У 2010 році – худоби та птиці на забій реалізовано 1,5 млн. т, вироблено 11,2 млн. т молока та 17,1 млрд. шт. яєць.

На початок грудня 2015 року загальне поголів'я ВРХ становило 4,1 млн. голів (на 17,1% більше, ніж на 1 грудня 2010 року), у тому числі корів – 2,2 млн. (на 22,7% більше); свиней – 7,6 млн. (поголів'я свиней з 2010 року не змінилося).

Визначають декілька основних причин негативного впливу на розвиток галузі. По-перше, низька ефективність скотарства. Незважаючи на високі закупівельні ціни на молоко, галузь залишається мало привабливою для господарників. По-друге, демографічна ситуація, яка обумовлює швидке скорочення поголів'я тварин у господарствах населення. Цей процес пояснюється як загальним зменшенням сільського населення, так і важкою щоденною працею з утримання худоби та виробництвом молока й м'яса. Такі умови господарювання стають менш привабливими для сільської молоді, яка мігрує до міст з вищими соціальними стандартами життя. По-третє, низький рівень оновлення основних засобів виробництва галузі, переходу на інноваційні технології. Наразі у сільськогосподарських підприємствах домінують морально застарілі технологічні й технічні засоби виробництва, що обумовлює високу енергоємність виробничих процесів та собівартості продукції. Лише одиничні підприємства мають можливість у нинішніх умовах інвестувати в галузь. Причиною цього є великі строки окупності вкладених коштів, що досягають 7-8 років. У зв'язку з цим для суб'єктів агробізнесу скотарство є менш привабливим [6].

Загалом індекс обсягу сільськогосподарського виробництва у 2015році порівняно з 2010 роком становив 95,2%.

Таблиця 2

Індекси обсягу сільськогосподарського виробництва у 2010 та 2015 роках (у відсотках до відповідного періоду попереднього року)

Категорії аграрних формувань	2010 р.	2015 р.
Сільське господарство – всього	98,5	95,2
Сільськогосподарські підприємства	98,6	94,8
Господарства населення	98,4	95,7

Джерело: [1]

Вирішення проблем, які виникли в умовах переходу України до ринкової економіки, по-перше, потребує залучення відповідних коштів, по-друге, визначення реальних джерел їх надходження, а, по-третє, обґрунтування напрямів та методів раціонального їх використання. [2] Таким чином в цільових програмах та у бюджеті держави повинні бути передбачені статті видатків на розвиток соціально-економічної сфери агропромислового комплексу.

Одним із кроків до розв'язання соціально-економічної проблеми в АПК також може стати зміна існуючої системи трудових відносин. Це можна досягти за допомогою переходу орендодавців у засновників аграрних

формувань, що стане стимулом до покращення продуктивності праці. Аналіз динаміки процесів, що визначають рівень життя сільського населення на сучасному етапі, вказує на незадовільний стан соціального розвитку сільських територій, для яких нині характерні глибока демографічна криза, брак мотивації до праці, безробіття, витік трудових ресурсів, занепад соціальної інфраструктури та «вимирання» населених пунктів.

Без подолання негативних тенденцій в розвитку сільських територій, де проживає 31,9 % населення України, наша країна не зможе ефективно конкурувати з економічними системами інших розвинених країн, в яких рівні життя сільського та міського населення максимально зближені. Нині ми спостерігаємо низький рівень заробітної плати працівників аграрної сфери порівняно з іншими галузями економіки. Так, середньомісячна заробітна плата за 2015 рік працівників сільського господарства склала 2844 грн., що на 27% менше середнього рівня в економіці, Це прямо впливає на непрестижність аграрної праці, особливо серед молоді.

Основними проблемами у формуванні і функціонуванні національної інноваційно-інвестиційної системи, з якими стикається сьогодні наша країна, є: слабка підприємницька та інноваційно-інвестиційна активність аграрних підприємств; недостатні обсяги виробництва знань на тлі триваючого старіння дослідницького потенціалу; низький рівень взаємодії науково-дослідного та підприємницького середовища у сільськогосподарському виробництві.

У сучасних умовах одним із ключових завдань державної політики України має стати формування національної інноваційно-інвестиційної системи в аграрній сфері. Саме це має сприяти виникненню такої системи взаємин між аграрною наукою, освітою та сільськогосподарським виробництвом, коли інновації стають основою прогресу аграрної економіки і суспільства, а потреби інноваційного розвитку АПК, в свою чергу, багато в чому визначають і формують найважливіші напрямки наукової діяльності.

Використання застарілих технологій у виробництві, низька інвестиційна привабливість, відсутність можливостей залучення недорогих фінансових ресурсів є основними факторами, які перешкоджають сільськогосподарським підприємствам освоїти європейський ринок. Основним джерелом фінансування інноваційних витрат залишаються власні кошти підприємств, кошти державних і місцевих бюджетів становили 4,4% від зального обсягу, кошти вітчизняних та іноземних інвесторів – 3,9%, кредити – 8,8%. Це говорить про низький рівень залучення інвестицій в інноваційний розвиток сільськогосподарських підприємств, що є головною умовою забезпечення конкурентоспроможності на зовнішньому ринку.

На сьогодні більш, ніж 200 українських підприємств здійснюють експорт сільськогосподарської продукції до країн-членів ЄС. Фактором, який сприятиме подальшому нарощуванню аграрного експорту до країн ЄС та зміни його якісної структури, є підвищення вимог безпечності та якості харчових продуктів і сировини за рахунок впровадження на підприємствах систем управління якістю та безпечністю харчових продуктів [4].

Подальша адаптація господарської діяльності в сільському господарстві до європейських та світових умов, а також підвищення ефективності розвитку аграрного сектору економіки задля забезпечення населення якісними, безпечними, доступними продовольчими продуктами, розширення експортного потенціалу країни вимагають реалізації завдань державної агарної політики за наступними пріоритетними напрямами:

1) стимулювання розвитку сільськогосподарського підприємництва, акцентування заходів державної аграрної політики на підтримці малозабезпечених категорій населення;

2) розвиток інфраструктури аграрного ринку з метою зниження втрат сільськогосподарської продукції в процесі її зберігання і транспортування, поліпшення цілорічного задоволення потреб споживачів у якісних і доступних продуктах харчування за доступними цінами;

3) підвищення міжнародної конкурентоспроможності української продукції АПК та вітчизняних сільгоспвиробників, нарощування експорту сільськогосподарської продукції та продуктів харчування.

Серед основних факторів, які, незважаючи на певні позитивні зрушення, стримують зростання галузі і гальмують розвиток сільськогосподарських підприємств можна виділити наступні:

– недостатність та недоступність фінансових ресурсів;

– високі ціни на пальне і посівний матеріал, зношеність матеріально-технічної бази, і, як наслідок, висока собівартість виробництва і низька його ефективність;

– здебільшого низька дохідність виробництва, що стримує його модернізацію, розвиток інноваційних процесів;

– невідповідність продукції міжнародним стандартам якості і низька її конкурентоспроможність на зовнішніх ринках;

– експорт сировини та напівфабрикатів, зумовлений відсутністю або недостатністю потужностей для їх ефективної переробки та подальшої реалізації;

Отже, сільське господарство нашої держави має досить потужний потенціал та природні ресурси. Але проблеми, які на даний час має сільське господарство вимагають негайного застосування конкретних та послідовний заходів. Україні слід скористатися позитивним досвідом зарубіжних країн світу щодо впровадження необхідної законодавчої бази та практичного застосування методів регулювання даної галузі, які сприяли б покращенню стану сільськогосподарських підприємств, створенню нових робочих місць (особливо у селах), забезпеченню сільськогосподарського виробництва висококваліфікованими працівниками, раціональному використанню земельних ресурсів та забезпеченню населення продуктами харчування.

Список використаних джерел: 1. Валовий внутрішній продукт. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua. 2. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року // Економіка АПК. – 2007. – № 11. – С. 3-50. 3. Економіка регіонів у 2015 році:

нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ – К.: НІСД, 2015. – С. 4. 4. Економіка. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.newsru.ua/finance/15nov2015/agrs.html. 5. Економічні результати сільськогосподарського виробництва у 2015 році (попередні дані). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.agroua.net/news/index.php?nd=14&monthsel=04&yearsel=2015. 6. Маслак О. Скотарство України: реалії сьогодення / О. Маслак // Агробізнес сьогодні. – 2012. – №3(226). – С. 9-12. 7. Олійник О. О. Становлення підприємств холдингового типу у сільському господарстві України: теоретичний аспект / О. О. Олійник, Т. І. Олійник // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2014. –№ 1. – С. 73-77. 8. Стан сільського господарства у 2014 році. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua. 9. Шиян В. Й. Внесок економістів Харківського НАУ в розв'язанні проблем сталогорозвиткусільськогогосподарства / В. Й. Шиян // Матереріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції. – Х.: ХНАУ, 2011 – С. 35-37.

УДК 658: 005.93

Дудник О.В., старш. викладач*
Харківський національний технічний університет сільського господарств імені Петра Василенка, Україна

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ПІДВИЩЕННЯМ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРОПІДПРИЄМСТВ

В умовах, що склалися в сучасному економічному просторі нашої держави, забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств, як гаранта продовольчої безпеки, стає одним із першочергових заходів в короткостроковій та стратегічній перспективі. При цьому, розширене відтворення в сільськогосподарському виробництві значною мірою залежить від забезпеченості та ефективності використання ресурсного потенціалу.

Ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств розглядають як сукупність матеріальних, нематеріальних, трудових, фінансових ресурсів, включаючи здатність робітників підприємства ефективно використовувати названі ресурси для виконання місії, досягнення поточних та стратегічних цілей підприємства. Він включає не весь запас конкретного ресурсу, а ту його частину, яка залучена у виробництво з урахуванням економічної доцільності та досягнень науково-технічного прогресу.

Загалом, рівень ресурсного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників має пряму залежність від якості організації процесів виробництва. Даний взаємозв'язок проявляється через рівень технологічного,

* Науковий керівник – професор Мазнєв Г.Є.

економічного, кваліфікаційного розвитку суб'єкта господарювання та системи менеджменту підприємства чи окремих підрозділів.

При використанні ресурсів намагаються максимально підвищити їх ефективність. Ще К. Маркс відмічав, що «виробництво ефективне, якщо при мінімумі авансованого капіталу виробляти максимальну кількість продукту з можливо меншими затратами сил і засобів» [1, С. 2]. Автори «Економікс» (К. Р. Макконнел та С. Л. Брю) розкривали проблему ефективного використання обмежених виробничих ресурсів або управління ними з точки зору максимального задоволення матеріальних потреб людини. Вони зазначають, що економічна ефективність «характеризує зв'язок між кількістю ресурсів, які використовуються у процесі виробництва, та отриманого в результаті даної кількості продукту. Більша кількість продукту, отриманого від даного обсягу витрат, означає підвищення ефективності. Менший обсяг продукту від даної кількості затрат вказує на зниження ефективності» [2].

Отже, ефективність завжди стимулювала людське суспільство до економного витрачання своєї сили, досягаючи розширення випуску продукції при мінімальних витратах коштів. А це і є об'єктивно існуючий критерій економічної ефективності на всіх щаблях розвитку суспільства.

У свою чергу, саме зростання виробництва та підвищення його ефективності визначаються кількістю, якістю та рівнем використання головних ресурсів сільськогосподарських підприємств – землі, праці, засобів. Якщо в інших галузях народного господарства можливі заміни одних ресурсів іншими, то для АПК, а особливо для сільського господарства, земля виступає незамінним ресурсом [3, С. 38].

Таким чином, підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств можемо розглядати, як виявлення стратегічних можливостей формування ресурсів і знаходження резервів потенціалу, здатних підвищити конкурентоспроможність підприємства. При цьому стратегія розробляється індивідуально для окремого господарського суб'єкта чи його підрозділу, з врахуванням специфічних умов його функціонування на основі попередньо проведеного стратегічного аналізу та вмінні керівництва пристосовуватися до мінливого конкурентного середовища. Підприємство може обрати один із трьох варіантів поведінки: пасивне очікування; активне очікування, тобто готовність кваліфіковано (ефективно) зустріти зміни; підготовка до змін та стимулювання бажаних змін. Найкращий варіант полягає у попередженні змін та стимулюванні їх за допомогою інноваційних технологій.

Стратегічний ефект інновацій, як зазначає В.В. Онікієнко В.В, може бути досягнутий у тісній взаємодії економічних суб'єктів, інвестиційних вкладень і сукупних інвестицій. Інновація це зміна технології виробництва, яка безпосередньо впливає на продуктивність факторів виробництва та характер самого виробництва. За визначенням фахівців, інновація в соціально-економічній системі є способом якіснішого й ефективнішого використання ресурсів [5].

Враховуючи вищесказане, можна виділити три ресурсні стратегії в напрямку підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу, а саме: стратегія відновлення, стратегія збереження та стратегія інтенсивного розвитку. Стратегія відновлення передбачає в основному зниження економічних втрат від негативного впливу антропогенних дій на природно-ресурсний потенціал сільських територій; пошук резервів зниження собівартості, екологізація виробництва. Стратегія збереження базується на розробці довгострокових планів балансу споживання та використання ресурсів, впровадження ресурсозберігаючих технологій, знаходження та обґрунтування джерел їх забезпечення і формування дієвої системи контролю якості ресурсного забезпечення. Також варто вдосконалити організаційну структуру сільськогосподарських підприємств, що засновані на централізації, багатоступінчастій ієрархії, незмінності методів управління, що спричинюють уповільнення розвитку сільськогосподарських підприємств України та впровадження темпів науково-технічного прогресу [4, С. 174].

Стратегія інтенсивного розвитку передбачає впровадження інноваційних ресурсозберігаючих технологій вирощування сільськогосподарських культур, технічного переозброєння аграрного виробництва кращими зразками техніки, розвиток біоенергетики, підвищення кваліфікації кадрів, розвиток ринкової інфраструктури, які сприяють підвищенню рентабельності діяльності та знаходженню фінансових ресурсів, що проявлятимуться через використання інвестиційних інструментів.

Кожна із стратегій базується на очікуванні певного розвитку ринкової ситуації, що відрізняється нестабільністю та мінливістю, і тому вимагає постійної перевірки на придатність у випадку можливих змін [7]. Володіння інформацією щодо джерела можливого впливу на підприємство – вже достатньо для того, щоб розробити програму активної підготовки матеріально-технічного забезпечення та активізації резервів підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств [8, С.126]. Отже, в сучасних умовах неефективного використання ресурсів сільськогосподарськими підприємствами, що спричинює зниження їх конкурентоспроможності, а й відповідно недоотримання потенціального прибутку виникає необхідність впровадження стратегічного управління з метою підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств та формування відповідних стратегій для досягнення головної мети діяльності підприємства.

Використання розглянутих ресурсних стратегій дасть можливість забезпечити результативність процесу забезпечення ресурсами підприємства. При цьому обов’язково потрібно враховувати що підприємство є відкритою системою, на яке впливає велика кількість різноманітних чинників зовнішнього середовища і тому для кожного суб’єкта має розроблятися індивідуальна ресурсна стратегія з врахуванням результатів стратегічного аналізу.

Список використаних джерел: 1. Демченко А.А. Анализирование понятия эффективности производства и пути ее повышения // Електронний ресурс: ea.dgtu.donetsk.ua:8080. 2. ShampineL.F., ReicheltM.W. The MATLAB ODE Suite // SIAM J. on Scientific Computing. Vol. 18. 1997. № 1. P. 1-22.Макконел К.Р.

Экономикс: Принципы, проблемы, политика. В 2 т. / К.Р. Макконел, С.А. Брю – М.: Республика, 1992. – Т.1. – 399с. 3. Вишневська О.М. Потенціал сільськогосподарських товаровиробників в умовах Світової організації торгівлі / О.М. Вишневська // Економіст. – 2007 р. - №11 – С. 37-39. 4. Краля В.Г. Основні етапи проектних пророблень щодо побудови організаційної структури управління організацій аграрного профілю / В.Г. Краля // Вісник ХНТУСГ. – 2014 - №150. – С.174-178. 5. Онікієнко В. В. Інноваційна парадигма соціально-економічного розвитку України / В. В. Онікієнко, Л.М. Ємельяненко, І.В.Терон / За ред. В. В. Онікієнка. – К.: РВПС України НАН України, 2006. – 480 с. 6.Траченко Л.В. Механізм державної підтримки інвестування сільського господарства / Л.В. Траченко, Р.І. Лопатюк // Сучасні питання економіки та права. – 2013. - № 2 – С.34. 7. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навчальний посібник / Н.С. Краснокутська – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с. 8. Дудник О.В. Управління фінансовими ризиками на сільськогосподарських підприємствах / О.В. Дудник // Вісник ХНТУСГ. – 2014 - №150. – С. 126-131

УДК 657.6 (075)

Н.М. Журбенко, старш. викладач
Сумський національний аграрний університет, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ У БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ

Починаючи з кінця 90-х рр. в процесі переходу від централізовано планованого господарства до ринкової економіки в нашій країні відбулися докорінні перетворення в системі бухгалтерського обліку. Ці зміни не могли не торкнутися таких найважливіших елементів управління як облік, фінансовий контроль та аналіз. Оскільки облік в командно-адміністративній системі виконував принципово інші функції, актуальною проблемою для сучасної української економіки є приведення існуючої в Україні системи бухгалтерського обліку та звітності у відповідність до вимог ринкової економіки і міжнародних стандартів. В основу побудови сучасної системи бухгалтерського обліку покладено такі завдання, як:

- формування інформації про фінансовий стан, фінансові результати діяльності установи чи організації, необхідної широкому колу зацікавлених користувачів при прийнятті рішень;
- забезпечення зацікавлених користувачів інформацією про загальні підходи до організації та ведення бухгалтерського обліку;
- надання допомоги споживачам бухгалтерської інформації в розумінні даних, які містяться в бухгалтерській звітності;
- несуперечність бухгалтерського обліку загальновизнаним у світі підходам до ведення бухгалтерського обліку;

- забезпечення взаємодії системи оподаткування та системи бухгалтерського обліку.

Удосконалення нормативного регулювання, а також розвиток економіки в цілому породжують і помилки в бухгалтерському обліку, а особливо в обліку основних засобів. Аудит основних засобів ставить перед собою інші завдання, а саме виявити помилки в обліку а також не допустити їх повторення.

В даний час швидкими темпами відбувається старіння матеріально-технічної бази та обладнання багатьох установ та організацій, а коштів на оновлення цієї бази зазвичай не завжди вистачає. Як наслідок, втрачається передбачувана ефективність використання активів, а саме за рахунок них можна добитися необхідного рівня фінансових коштів, які необхідні організації для її функціонування та фінансово-господарської діяльності.

Вивчення цієї проблеми не досягло необхідного рівня, який на даному етапі в повній мірі відображав би реальне значення основних засобів у сучасній економіці як найважливішого чинника її розвитку, а також відповідав змін і нових можливостей бухгалтерського обліку в умовах його реформування. Вся гострота проблеми, про яку йде мова, знаходить відображення суттєвого оновлення та вдосконаленні нормативного регулювання, в змінах базових аспектів обліку основних засобів, посиленні правових регламентів їх використання, а також розширенні спектру господарських операцій.

Особливістю основних засобів є багаторазове їх використання в процесі повсякденної діяльності, збереження початкового зовнішнього вигляду (форми) протягом тривалого періоду, який перевищує один рік. Під впливом зовнішніх умов вони зношуються і протягом нормативного терміну переносять свою первісну вартість на кінцевий результат діяльності установи, а з цього випливає, що від правильності формування первісної вартості, залежить кінцевий результат діяльності установи [1].

Бухгалтерський облік основних засобів - дуже важливий напрям бухгалтерського обліку взагалі. Отримання достовірної інформації про майно підприємства знаходить першорядної важливості саме зараз, на етапі становлення та розвитку ринкових відносин.

В даний час підприємства отримують унікальну можливість вияву ініціативи в галузі ведення бухгалтерського обліку, що вимагає від бухгалтерів деяких творчі здібностей і достатньої кількості знань для оптимізації обліку.

У бухгалтерському обліку основні засоби оприбутковуються за первісною вартістю . На відміну від підприємств з іншими формами власності в бюджетних установах до первісної вартості (собівартості) необоротні активи не включаються транспортні витрати та суми ПДВ [2] .

Критично розглянувши питання бухгалтерського обліку основних засобів бюджетних установ можна сказати, що в економічній літературі на сьогодні точаться питання та дискусія щодо цієї проблеми.

Таким чином, розглянуті у даній статті останні зміни нормативної бази з питань обліку необоротних активів повинні враховуватися при відображенні облікових процедур у всіх бюджетних установах. Крім того, ці зміни зумовлюють необхідність оптимізації типових форм первинного обліку

операцій з необоротними активами. Запровадження положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі є доцільним, оскільки реформування бухгалтерського обліку в бюджетних установах дасть змогу удосконалити процес обліку необоротних активів.

Список використаних джерел: 1. Берник А. Напрями удосконалення обліку необоротних активів бюджетних установ [Електронний ресурс]/А. Берник. - Режим доступу: http://conf-cv.at.ua/forum/83-815-1. 2. Коваленко О. Облік необоротних активів у бюджетників: вивчаємо чергові нововведення /[Електронний ресурс]/ О.Коваленко. - Режим доступу: http://www.interbuh.com.ua/ua/documents/oneanalytics/6246

УДК 334.7(476)

Н.А. Казакевич, старший преподаватель
Белорусская государственная сельскохозяйственная академия,
Республика Беларусь

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ВЕДЕНИЯ КРЕСТЬЯНСКИХ (ФЕРМЕРСКИХ) ХОЗЯЙСТВ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

В настоящее время назрел важный вопрос о создании благоприятной экономической среды для образования, функционирования, возрождения крестьянского уклада жизни на новой правовой основе.

В 1991 году в Республике Беларусь на законодательном уровне в связи с принятием Закона «О крестьянском (фермерском) хозяйстве» была утверждена новая форма хозяйствования на земле – крестьянское (фермерское) хозяйство.

19 июля 2005 года принят Закон “О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Беларусь по вопросам правового положения крестьянского (фермерского) хозяйства». В соответствии с данным нормативным правовым актом крестьянским (фермерским) хозяйством признается коммерческая организация, созданная одним гражданином (членами одной семьи), внесшим (внесшими) имущественные вклады, для осуществления предпринимательской деятельности по производству сельскохозяйственной продукции, а также по ее переработке, хранению, транспортировке и реализации, основанной на его (их) личном трудовом участии и использовании земельного участка, предоставленного для этих в соответствии с законодательством об охране и использовании земель [3; с.1].

Принятие этого документа способствовало развитию в Республике Беларусь новой формы хозяйствования, основанной на самостоятельном семейном труде крестьян по ведению товарного сельскохозяйственного производства. Законом были урегулированы вопросы создания крестьянского хозяйства и прекращения его деятельности, порядок предоставления и пользования землей, имущественные отношения, основы производственной деятельности. Основное значение закона состоит в том, что он позволил

реализовать возможности людей, желающих вести крестьянское (фермерское) хозяйство.

Основные признаки фермерского хозяйства характеризуют его как особую организационно-правовую форму юридического лица (коммерческой организации), действующего только в сфере сельскохозяйственного производства.

Крестьянское (фермерское) хозяйство является разновидностью коммерческой организации, целью которой является предпринимательская деятельность в сельском хозяйстве. Термины «фермерское хозяйство» и «крестьянское хозяйство» в законодательстве употребляются как синонимы. Преимущественное использование понятия «фермерское хозяйство» показывает, что данная форма сельскохозяйственной деятельности имеет четкую ориентацию на функционирование в условиях рынка.

Фермерское хозяйство действует только в определенной законодательством организационно-правовой форме – форме юридического лица независимо от количества участников. Являясь коммерческой организацией, фермерское хозяйство обладает качеством самостоятельного субъекта правоотношений.

Фермерское хозяйство рассматривается как семейно-трудовое объединение. Семейный признак является обязательным. Членами крестьянского хозяйства могут быть дееспособные граждане, являющиеся членами одной семьи (супруги, их родители (усыновители), дети, братья и сестры, супруги и дети указанных лиц, другие лица, признанные членами семьи в соответствии с законодательством о браке и семье).

Семейный признак указывает на особую природу крестьянского (фермерского) хозяйства как семейного предпринимательства. Лица, не состоящие в родственных отношениях, могут избрать другие формы ведения сельскохозяйственной деятельности.

Как трудовое объединение фермерское хозяйство основано на личном трудовом участии его членов, которое оформляется членскими отношениями. Личный труд в данном случае можно принимать как любую экономически значимую деятельность в интересах хозяйства, которая, однако, осуществляется в соответствии с законодательством о труде. Ограничение деятельности членов крестьянского хозяйства рамками трудового договора, который заключает с ними глава крестьянского хозяйства, противоречит в некоторой степени природе фермерского хозяйства как семейно-предпринимательского союза, а также уравнивает их в трудовых отношениях с иными людьми, привлекаемыми для сезонной работы в крестьянском хозяйстве.

Фермерское хозяйство может вестись в индивидуальной форме, то есть состоять из одного лица, и в коллективной форме, когда в состав хозяйства входят несколько человек, но только членов одной семьи. Форма ведения данной деятельности не влияет на организационно-правовой статус фермерского хозяйства, но влияет на организационное оформление этой деятельности.

Для фермерского хозяйства предусмотрено обязательное наличие земельного участка, что вытекает из имеющейся у крестьянского хозяйства специальной земельной правосубъектности. Ведение деятельности крестьянского хозяйства невозможно без получения земельного участка, который предоставляется на условиях, предусмотренных Кодексом Республики Беларусь о земле, в соответствии с Положением о порядке изъятия и предоставления земельных участков, утвержденным Указом Президента Республики Беларусь от 27 декабря 2007 г №667. Земельный участок предоставляется после государственной регистрации крестьянского хозяйства как юридического лица, но при предварительном согласовании такого предоставления с соответствующим исполнительным и распорядительным органом.

Земельные участки для ведения крестьянского (фермерского) хозяйства могут предоставляться:

- на праве постоянного пользования – крестьянскому (фермерскому) хозяйству как юридическому лицу;
- на праве пожизненного наследуемого владения – главе крестьянского (фермерского) хозяйства, если он является гражданином Республики Беларусь;
- на праве аренды (на срок не менее 10 и не более 99 лет) – крестьянскому (фермерскому) хозяйству либо его главе, иностранному гражданину, лицу без гражданства.

Согласно Кодексу о земле земельные участки предоставляемые гражданам Республики Беларусь для ведения крестьянского (фермерского) хозяйства имеют следующие размеры: на праве пожизненного наследуемого владения до 100 га сельскохозяйственных земель; на праве постоянного пользования или аренды – размер участков определяется проектом отвода земельного участка.

Крестьянин должен иметь правовые гарантии для осуществления своей деятельности; налоги и другие обложения крестьян должны быть посильными; должна обеспечиваться финансовая поддержка со стороны государства. Направлены на совершенствование правового регулирования деятельности крестьянских хозяйств положения Гражданского Кодекса Республики Беларусь и Кодекса Республики Беларусь о земле. Среди этих мер можно выделить следующие: оказание стартовой помощи фермерским хозяйствам; финансирование землеустроительных работ, связанных с упорядочением землепользования и организацией устройства их территории и т.д.

Без всестороннего изучения и анализа деятельности фермерских хозяйств, в странах развитого агробизнеса, государств СНГ практически не возможно определить наиболее рациональные пути и способы становления и развития фермерских хозяйств в Республике Беларусь.

Наиболее ранняя и полная фермеризация произошла в США, Канаде, и Новой Зеландии, где фермерские хозяйства возникли в результате колонизации, как свободных, так и захваченных у местного населения земель. Так, в США в сельском хозяйстве преобладают индивидуальные и семейные формы (34% от общего их числа – мелкие фермеры). В зависимости от типа организации

производства, фермы делятся на три основных категории: сельскохозяйственные корпорации - акционерные предприятия; совместные фермы (2 и более лиц, объединившихся для совместной предпринимательской деятельности); семейные (индивидуальные) фермы – их владельцы (фермеры) совместно со своими семьями повседневно руководят производственной и экономической деятельностью. Они занимают ведущее положение.

В западноевропейских странах основу сельскохозяйственного производства также составляют фермерские хозяйства. Правовая форма товарищества считается пригодной для небольшой кооперации между несколькими фермерами или для совместного использования оборудования и ведения хозяйств. Товарищества имеют такие же права, как и семейные фермерские хозяйства, то есть подлежат льготному стимулированию и платят меньше налогов.

В странах СНГ фермерское движение, несмотря на разнообразие тактических приемов в реформировании аграрного сектора, представляет собой дополнение к крупному производству, а не как альтернатива. Кроме обособленных фермерских хозяйств, создаются их объединения, ассоциации, товарищества.

Проблемы у фермеров остались те же, что и два десятка лет назад, когда крестьянские (фермерские) хозяйства только начинали своё существование: низкое плодородие земли, дефицит техники, недостаток льготных кредитов, неплатежи, отсутствие госзаказа на продукцию. Всё это зачастую приводит к разорению хозяйств, которое стало, к сожалению, распространённым явлением. Но, не смотря на все проблемы, на сегодняшний день крестьянское (фермерское) хозяйство является актуальным видом землепользования в Республике Беларусь. Создаются правовые, социальные, организационные и экономические условия для равноправного развития наряду с другими формами хозяйствования, обеспечения гарантий хозяйственной и социальной защищенности в его деятельности. Отнесение по нормативным документам крестьянские (фермерские) хозяйства к коммерческим организациям, дало возможность ещё большему закреплению и дальнейшему развитию крестьянских (фермерских) хозяйств. И как результат, 1 января 2015 года в Республике Беларусь осуществляет свою деятельность 2582 фермерское хозяйство, на общей площади 175,0 тыс. га. За период с 2005 по 2015 г.г. количество таких хозяйств увеличилось на 378 штук.

Список использованных источников: 1. Кодекс Республики Беларусь о земле. 23 июля 2008 г. № 425-З. Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. 07.08.2008. №187. 2/1522. 2. Закон Республики Беларусь "О крестьянском (фермерском) хозяйстве" от 18 февраля 1991 г. с изменениями и дополнениями на 14 мая 2001 года № 16-3 Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь, 2001 г., № 48, 2/759. 3. Закон Республики Беларусь от 19 июля 2005 г. № 44-З «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Беларусь по вопросам правового положения крестьянского (фермерского) хозяйства» // НРПА. 2005. №2/1141.

УДК 332.2.021

О.В. Каленська, провідний економіст
О.В. Сакаль, канд. екон. наук, докторант
Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», Україна

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У СФЕРІ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

В Україні триває трансформаційний період, що найсильніше проявляється в земельній сфері вітчизняної економіки, насамперед, аграрному секторі. Найважливішим чинником зазначеного є незавершеність земельної реформи в України та невідповідність чинного законодавства та нормативних документів законодавству Європейського Союзу, курс на інтеграцію з яким визначає вектор трансформацій. Одним із найскладніших перетворень, що постало на сьогодні у земельній сфері стало формування ринку сільськогосподарських земель і зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення. Системно, однією з вихідних проблем на даний час в Україні є раціональне екологічно збалансоване управління земельними ресурсами і землекористуванням.

Найбільш важливими інституціональними чинниками розвитку національної економіки є упорядкування відносин власності, конкуренція і формування багатоукладного сільськогосподарського підприємництва, а також стимулювання до раціонального використання потенціалу земель України. Зазначені чинники виступають основою для всіх інших напрямків інституціональної перебудови, однак слід відзначити особливу роль відносин власності, адже процес приватизації земель в Україні не можна вважати завершеним. Головною тезою інституціональних трансформацій у сфері землекористування повинно бути формування екологічної свідомості та осмисленості всіх суспільних відносин щодо земель, дбайливого ставлення до земельних ресурсів, ціннісного аспекту як багатства і спадщини майбутнім поколінням землевласників.

Трансформаційні перетворення в аграрному секторі в Україні розпочались із земельної реформи. Постановою Верховної Ради «Про земельну реформу» від 18.12.1990 № 563 всі землі оголошено об’єктом земельної реформи, завданням якої був перерозподіл земель з одночасною передачею їх у приватну та колективну власність [1]. На першому етапі проведення реформи було проведено приватизацію землі, яка знаходилась у державній власності. Далі було проведено розподіл землі у вигляді видачі сертифікатів на право володіння земельною часткою. На третьому етапі постало завдання формування ефективного ринку землі. Земельним кодексом України (2001 р.) було визначено приватну власність на землю і встановлено умови формування ринку землі в Україні.

Передача державою переважної площі сільськогосподарських угідь у приватну власність громадян виступило передумовою формування земельних відносин ринкового типу. Адже власність передбачає пучок прав – право володіння, користування й розпорядження земельними ділянками, і держава має гарантувати таке право, що можливе лише в ринкових умовах.

Новітні тенденції інституціональних трансформацій у сфері землекористування в Україні проявляються у тому, що управління земельними ресурсами і землекористуванням має ґрунтуватися і відповідати положенням Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [2].

Інтеграція України у європейський простір, інституціональним підґрунтям якої виступає Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, вимагає імплементації цілого комплексу директив, що стосується економічного, соціального та екологічного розвитку українського суспільства. В аграрному секторі особливу складність становить реальна імплементація комплексу природоохоронних директив Європейського Союзу, зокрема Директиви 91/676/ЄЕС стосовно охорони вод від забруднення, спричиненого нітратами з сільськогосподарських джерел. У цьому контексті відзначаємо окремі акти Ради ЄС щодо регулювання заліснення на сільськогосподарських землях, адже агролісомеліорація покликана стати одним із найефективніших напрямків формування екологічного каркасу агроландшафтів. Пошук адекватних економічних інструментів стимулювання сталої практики землекористування в Україні у зв’язку із цим набуває більшої актуальності.

У Концепції розвитку агролісомеліорації в Україні констатується, що загострення екологічних проблем функціонування сучасних агроландшафтів, насамперед, пов’язано з використанням земель, що не забезпечує дотримання оптимальних параметрів екологічних і соціально-економічних функцій територій, відсутністю системних меліоративних та протиерозійних заходів на орних землях, які становлять близько 78 % сільськогосподарських угідь. Захисні лісові насадження лінійного типу створюють екологічний каркас агроландшафтів, але їх кількість, лісівничий стан та безсистемне розміщення не відповідають сучасним вимогам [3].

Уряд Європейського Союзу, розглядаючи проблему стимулювання заліснення на сільськогосподарських землях, акцентує на таких аспектах: 1) заліснення таких земель може здійснюватися фермерами, для яких сільськогосподарське виробництво є основним видом діяльності; 2) окрім фермерів, заліснення земель сільськогосподарського призначення може здійснюватися приватними особами, яким може надаватися додаткова підтримка; 3) заліснення земель сільськогосподарського призначення може здійснюватися органами державної влади, зокрема, місцевими, і вони також потребують підтримки й посилення стимулювання заліснення. З особливим наголосом відмічається, що заліснення земель швидкоростучими породами, на основі короткого циклу рубок, як правило, досить вигідно. Однак фермери, для яких сільськогосподарське виробництво є основним видом діяльності, все ж

потребують компенсації витрат на заліснення.

Постанова Ради ЄС № 2080/92 від 30 червня 1992 року про заснування схеми допомоги Співтовариства на лісогосподарські заходи у сільському господарстві [4] обґрунтовує, що існуючі схеми допомоги для сприяння заліснення сільськогосподарських земель фермерами є недостатніми; темпи заліснення сільськогосподарських земель, виведених із сільськогосподарського виробництва в останній період є незадовільними. Збільшення обсягів заліснення земель сільськогосподарського призначення є також засобом сприяння досягненню цілей спільної сільськогосподарської політики і передбачає компенсацію втрати доходів, понесених фермерами протягом невиробничого періоду функціонування лісонасадження на сільськогосподарських землях. Схема допомоги Співтовариства на лісогосподарські заходи у сільському господарстві частково фінансується поручительським підрозділом Європейського сільськогосподарського керівництва і фонду гарантування та спрямована на: удосконалення правил організації ринку; сприяння поліпшенню лісових ресурсів; сприяння організації форм господарювання у сільській місцевості більш сумісних з екологічними нормами; боротьбу з глобальними змінами клімату й стимулювання пулів поглинання вуглекислого газу. Схема, запропонована у постанові Ради ЄС № 2080/92 від 30 червня 1992 року повинна сприяти залісненню в якості альтернативного використання сільськогосподарських земель, а також розвитку лісового господарства на фермерських господарствах. Не виключається можливість держав-членів ЄС реалізовувати додаткові заходи з надання допомоги.

Фінансування заліснення здійснюється вже тривалий час, як на рівні Європейського Співтовариства, так і окремих держав-членів. Застосовуються різні схеми заохочення заліснення земель сільськогосподарського призначення починаючи з 1980 року. При цьому реалізація постанови Ради ЄС № 2080/92 не сприяла активізації проектів заліснення. Головною метою управління земельними ресурсами конкретним землекористувачем є отримання прибутку від ландшафту з певною структурою. Схема фінансової допомоги на заліснення сільськогосподарських земель не забезпечує значної компенсації втрати доходу фермерам. Це пояснюється тим, що фермери трансформують у лісові угіддя тільки невелику частку належних їм земель, а не суцільний масив. Не зважаючи на деякий інтерес фермерів до запропонованої схеми фінансової допомоги на заліснення сільськогосподарських земель, існує проблема значної парцеляції лісових ділянок на фоні орних земель, що перешкоджає прибутковому веденню лісового господарства.

У Федеративній Республіці Німеччині проблема парцеляції угідь вирішується наступним чином. Земельний ринок Німеччини характеризується жорсткою правовою регламентацією земельних відносин щодо трансакцій із земельними ділянками. Існує дозвільний порядок щодо трансакцій із ділянками площею понад 1 га. Потенційний покупець має бути дипломованим фахівцем і обґрунтувати мету придбання землі Дозвіл на купівлю-продаж ділянок не надається у таких випадках [5]: 1) якщо купівля-продаж пов’язані з

«нездоровим перерозподілом земель», зокрема на користь осіб, не причетних до фермерства; 2) відчуження призведе до надмірного подрібнення ділянки (менше 1 га); 3) договірна ціна більше, ніж на 50 % відрізняється від ринкової оцінки вартості ділянки. Іноземцям можуть відмовити у дозволі, якщо придбання суперечить «заходам стосовно вдосконалення аграрної структури» і т. ін. Влада на рівні федеральних земель відповідає за консолідацію господарств і проведення структурної політики у частині ліквідацію черезсмужжя, нарощення розмірів господарств, зокрема суцільним масивом, протиерозійних заходів [5].

Наведений досвід країн ЄС слід враховувати при формуванні механізмів реалізації норм Директиви 91/676/ЄЕС стосовно охорони вод від забруднення, спричиненого нітратами з сільськогосподарських джерел, зокрема у частині стимулювання заліснення придатних для цього земель. Основою цього має стати оптимізація площ землекористувань суб'єктів сільськогосподарського виробництва у напрямку скорочення фрагментації ділянок.

Список використаних джерел: 1. Постанова Верховної ради Української РСР «Про земельну реформу» від 18.12.1990 №563–XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/563-12. 2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011/print1433742917072196. 3. Концепція розвитку агролісомеліорації в Україні: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2013 р. № 725-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/725-2013-%D1%80/print1361280240144740. 4. Council Regulation (EEC) No 2080/92 of 30 June 1992 instituting a Community aid scheme for forestry measures in agriculture // Official Journal L 215, 30/07/1992. – P. 0096–0099 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu. 5. Балан С. Як створити умови для ефективного використання сільськогосподарських угідь / С. Балан // Тиждень. – № 12 (177). – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/Economics/19365.

УДК 631.1.016

А.С. Коваленко, аспірантка*
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Україна

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОГО СТАНУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ХАРКІВЩИНИ

З моменту приєднання економіки України до світової ринкової системи спостерігаються цикли її глибоких криз та поступового, але короткочасного зростання. Однією з найбільш стабільних, з точки зору дохідності, галузей, що повсякчас підтримує вітчизняну економіку є сільське господарство. Наявність родючих посівних площ, чималий досвід у розробці земель та переробці зернових є вагомою перевагою такої позиції. Проте останнім часом негативний вплив макроекономічних факторів і непрозорість фінансових та податкових важелів впливу нівелює досягнення та підвищує ймовірність настання глибокої фінансової та економічної кризи галузі. Характерна така вірогідність й для 6-го за обсягами виробництва регіону зернових культур в Україні – Харківської області. Виникає потреба у своєчасній перевірці фінансового стану аграрних підприємств регіону та розробці системи заходів уникнення впливу негативних важелів на їх фінансову стійкість.

Дослідженнями управління фінансовим станом та стійкістю аграрних підприємств довгий час займаються як іноземні так і вітчизняні науковці. Досягнення Матвійчука А.В.[1], Калашнікової Т.В.[2], Кошельника В.М.[3] та інших українських вчених вказують на наявну та гостру необхідність у доопрацюванні механізмів підтримки фінансової стійкості підприємств у невизначених ринкових умовах.

Щоб мінімізувати глибокі кризові загрози підприємство має бути фінансово стійким, а його продукція конкурентоспроможною. Якщо останнє – результат комплексного підходу до маркетингового забезпечення операційної діяльності, то фінансова стійкість знаходиться у постійному балансуванні. Розглядаючи фінансову стійкість як стан, за якого суб'єкт господарювання має можливість вільно маневрувати власними, а за потреби, й залученими коштами задля забезпечення розширення виробництва чи оновлення активів, слід спостерігати за збереженням фінансової рівноваги. Найліпший шляхом визначення таких тенденцій є перевірка фінансової діяльності підприємства.

На сьогодні з понад 2000 функціонуючих у Харківській обл. сільськогосподарських підприємств найбільш вагомими для економіки регіону вважаються 150 діючих аграрних підприємств, у їх володіннях зосереджено понад 100 га земельних володінь.

Дослідження даних щодо фінансово-економічних результатів роботи упродовж останніх років даної групи підприємств дало неоднозначні

* Науковий керівник – Д.В. Шиян, д-р екон. наук, професор

результати: загальні тенденції не показують суттєвого падіння результативності, проте існує сталий набір негативних ознак, що можуть вказувати на загрозу втрати дохідності та тяготіння до банкрутства. Зокрема, у табл.1 наведені результати узагальненого аналізу діяльності харківських підприємств.

Таблиця 1

Основні показники діяльності підприємств сільського господарства Харківської області у 2013-2014 рр.*

Показник	2013	2014	Приріст, %
Чистий прибуток, млн. грн.	962 881,00	1 623 517,00	+68,61%
Частка підприємств, що отримали прибуток, %	76%	79%	3,9%
Чистий збиток, млн. грн.	432 415,00	1 790 839,00	+314%
Частка підприємств, що отримали валовий збиток	20	5	-75%
- у %	13,3%	3,3%	
Частка підприємств, що отримали збиток від операційної діяльності	27	21	-22,3
- у %	18%	14%	
Частка підприємств, що отримали збиток за фінансовим результатом	36	31	-13%
- у %	24%	21%	

Так, можна спостерігати загальний приріст прибутку та кількості прибуткових підприємств, при цьому загальна сума збитків у 2014 році перевищила загальну суму прибутків підприємств. Це перша ознака настання фінансової кризи окремих підприємств.

За даними структури балансів підприємств Харківщини слід визнати іншу ознаку кризи, частка запасів у оборотних активах висока, дебіторська заборгованість також перевищує 30%. Це пояснює ріст зобов'язань та скорочення нерозподіленого прибутку. Детальна інформація щодо структури зваженого галузевого балансу Харківської обл. подана у табл. 2.

Таблиця 2

Діагностика зваженої структури балансу сільськогосподарських підприємств Харківської обл.

Показники	2012	2013	2014
Питома вага НА у А, %	40,76	39,95	40,58
Питома вага запасів у ОбА,%	44,17	41,72	43,94
Вага фондів обігу у ОбА,%	40,85	47,07	43,48
Вага нерозподіленого прибутку у ВК, %	59,14	61,82	54,21
Поточні зобовязання у капіталі, %	27,89	36,43	45,16
Питома вага ДЗ в ОбА,%	36,23	31,86	33,57

Щоб зробити певні висновки щодо фінансового стану аграрних підприємств запропоновано аналіз ліквідності 151 підприємства Харківської обл. (табл. 3). Дані щодо росту дебіторської заборгованості та зобов'язань

* Тут і далі розраховано автором на основі фінансової звітності підприємств

підтвердилися поступовим зростанням числа нестійких підприємств з точки зору ліквідності. Проблеми у розрахунках зі споживачами та реалізацією загалом критично відбилося на фінансовій стійкості.

Таблиця 3

Ліквідність сільськогосподарських підприємств Харківської області

Показник	Граничне значення	Стан	Кількість підприємств			Структура по роках, %		
			2012	2013	2014	2012	2013	2014
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	<0,2	Нестійкий	95	97	110	63,3	64,7	73,3
	≥0,2	Стійкий	55	53	40	26,7	35,3	26,7
Коефіцієнт швидкої ліквідності	<0,6	Нестійкий	53	65	66	35,3	43,3	44,0
	≥0,6	Стійкий	97	85	84	64,7	56,7	56,0
Коефіцієнт загальної ліквідності	<2,0	Нестійкий	42	48	61	28,0	32,0	40,7
	≥2,0	Стійкий	108	102	89	72,0	68,0	59,3

Остаточне підтвердження кризового стану фінансової системи великих аграрних підприємств Харківської обл. можна отримати з аналізу показників фінансової стійкості, приведених у табл. 4.

Таблиця 4

Показники фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств Харківської області

Показник	Граничне значення	Фінансовий стан	Кількість підприємств за роками			Структура за роками, %		
			2012	2013	2014	2012	2013	2014
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	<0,5	нестійкий	43	46	54	28,7	30,7	36,0
	≥0,5	стійкий	107	104	96	71,3	69,3	64,0
Коефіцієнт фінансового левериджу	>1,0	нестійкий	6	10	8	4,0	6,7	5,3
	1,0-0	стійкий	128	124	126	85,3	82,7	84,0
	<0	нестійкий	16	16	16	10,7	10,7	10,7
Маневреність власного капіталу	<0,1	нестійкий	24	22	21	16,0	14,7	14,0
	>0,1	стійкий	126	128	129	84,0	85,3	86,0
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	<0,1	нестійкий	27	31	34	18,0	20,7	22,7
	≥0,1	стійкий	123	119	116	82,0	79,3	77,3
Коефіцієнт стійкості фінансування	<0,5	нестійкий	32	36	38	21,3	24,0	25,3
	≥0,5	стійкий	118	114	112	78,7	76,0	74,7
Коефіцієнт фінансової стійкості	<0,85	нестійкий	75	75	83	50,0	50,0	55,3
	≥0,85	стійкий	75	75	67	50,0	50,0	44,7

Як видно, у 2014 р. близько третини досліджуваних підприємств вважаються фінансово нестійкими за більшістю показників. Порушення механізмів ефективного застосування власних коштів загрожує не тільки веденню економічно результативної діяльності, скільки перешкоджає

подальшому нарощенню активів та плануванню розвитку на перспективу. Це дає змогу узагальнити загрози та зробити висновок про порушення фінансової стійкості більшості досліджуваних підприємств.

Таким чином, фінансовий стан більшості великих аграрних підприємств Харківської обл. знаходиться у передкризовому стані. Проблеми нестійкого фінансового становища пов'язані з браком власних коштів, складнощами у розрахунках як зі споживачами, так і кредиторами. На тлі економічних негараздів та нестабільності фінансового ринку країни вирішення даних проблем вбачається у вчасному прогнозуванні ефективності діяльності та застосування механізмів економічної та фінансової адаптації до нових умов ринку.

Список використаних джерел: 1. Матвийчук А.В., Сметанюк О.А. Диагностика финансового состояния предприятия с применением инструментария нечеткой логики // Финансы Украины. – №12. – 2007. – с. 115-118. 2. Калашнікова Т.В. Фінансовий стан підприємства: сутність та оцінка / Т.В. Калашнікова // Вісник Сумського національного аграрного університету Серія «Економіка і менеджмент». – 2011. – № 3. – С. 115-118. 3. Кошельник В.М. Напрями зміцнення фінансового стану аграрних підприємств у посткризовий період їх розвитку / В.М. Кошельник, Л.В. Побережна // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. – 2013. – Вип. 10(1). – С. 262-270.

УДК 467.47

О.В. Ковальова, канд. екон. наук, доцент,
К.О. Утенкова, канд. екон. наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва,
Україна

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ЗВІТНОСТІ

Згідно НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», принципом бухгалтерського обліку є правило, яким слід керуватись при вимірюванні, оцінці та реєстрації господарських операцій і при відображенні їх результатів у фінансовій звітності.

Для обґрунтування та прийняття стратегічних, тактичних та оперативних рішень, зацікавленим користувачам необхідна така інформаційна система, що адекватно реагуватиме на їх потреби. Звітність є елементом комунікації та зворотного зв'язку між користувачами звітної інформації та обліковою системою. З початком реформування системи національного бухгалтерського обліку та звітності в Україні, об'єктивною необхідністю стала розробка вимог та принципів формування облікової та звітної інформації, що всебічно досліджені в науковій та навчальній літературі. Проте, існують протиріччя у визначенні їх кількості, складу та змісту, що зумовлено пріоритетом визнання одних користувачів звітності перед іншими. Принципи бухгалтерського обліку

та фінансової звітності, що законодавчо закріплені в Україні, є базою для створення єдиних правил ведення бухгалтерського обліку та формування звітності. Проте, основним недоліком їх є те, що вони охоплюють інтереси лише зовнішніх користувачів, і не придатні для обґрунтування та прийняття ефективних управлінських рішень внутрішніми користувачами звітності, що зумовлює необхідність у їх вдосконаленні та доповненні.

Принципи бухгалтерського обліку та звітності є невід'ємною частиною їх концептуальної основи в певній країні, тому їх визначення регламентовано власними законами або міжнародними стандартами фінансової звітності. В законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» наведено десять принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності: автономності підприємства; безперервності діяльності; періодичності; історичної (фактичної) собівартості; нарахування та відповідності доходів і витрат; повного висвітлення; послідовності; обачності; превалювання сутності над формою; єдиного грошового вимірника.

В НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» зазначені якісні характеристики фінансової звітності, які зумовлюють її корисність для прийняття управлінських рішень користувачами: зрозумілість (інформація, що відображена у звітності повинна бути зрозумілою і розрахованою на однозначне її тлумачення), доречність (впливає на прийняття рішень), достовірність (не містить помилок і викривлень), зіставність (можливість порівнювати фінансові звіти за різні періоди).

Зарубіжні автори традиційно підходять до трактування принципів бухгалтерської (фінансовою) звітності з позиції бухгалтерського обліку. На їх думку, базові облікові принципи закладені в основу регулювання бухгалтерської інформаційної системи і спрямовані на формування і представлення звітності.

Зростання значення звітності при прийнятті управлінських рішень користувачами (управлінцями різних рівнів та контрагентами суб'єктів господарської діяльності) вимагає окреслення чіткого переліку принципів формування звітних показників. У вітчизняній та зарубіжній обліково-економічній літературі принципи формування управлінської звітності практично не визначені, що зумовлює об'єктивну необхідність у їх розробці.

Управлінська звітність повинна відповідати принципу формування інформації «зверху» (від потреб вищого рівня управління); необхідно виходити із потрібної звітності, а потім перевіряти чи достатньою є інформація у облікових документах та реєстрах для отримання відповідного звіту.

Принцип агрегування (згортання інформації) передбачає, що детальність звітів зменшується у міру збільшення рівня керівника (менеджера), якому вони представляються, тобто керівництву повинні надаватися більш агреговані, тобто менш докладні звіти. Упродовж руху вниз за структурою управління компанією звіти стають все більш деталізованими, але охоплення компанії в цих звітах звужується. Надмірна деталізація інформації може призвести до інформаційного «перевантаження» користувачів та ускладнити розуміння

звітності. Проте, варто враховувати те, що «зайва» стисліть може спричинити втрату контексту, тобто, зменшити корисність звіту.

Принцип ієрархічності передбачає необхідність уникати дублювання оперативної інформації, що призначена для центрів відповідальності нижчих рівнів відповідальності, для середнього та вищого рівнів управління. Звіти необхідно формувати для забезпечення менеджерів оперативною управлінською інформацією, починаючи з нижнього рівня відповідальності, де можна безпосередньо впливати на результати роботи. Далі інформація консолідується відповідно до організаційної та ієрархічної структури підприємства. При формуванні управлінської звітності враховується рівень службової ієрархії посадовців в апараті управління підприємством, що зумовлює ранжирування даних по рівнях управління і мірі їх важливості (корисності для прийняття рішень).

Принципи організації управлінської звітності визначаються специфікою діяльності економічного суб'єкта, а також особливостями роботи конкретного підрозділу організації, що зумовлює важливість принципу відособленості (орієнтація на центри відповідальності).

Управлінська звітність повинна відповідати принципу конкретності, тобто інформація в ній має бути спрямована на рішення конкретних завдань управління. Звітність, що містить інформацію, не потрібну користувачеві, знижує якість управлінського контролю.

Важливе значення для цілей управління підприємством має принцип своєчасності формування і представлення управлінської звітності, що передбачає забезпечення користувачів необхідною інформацією до терміну ухвалення рішень. Необхідно встановити контроль за балансом між швидкістю надання інформації та її достовірністю, при цьому при підготовці управлінської звітності забезпечити порівнянність і звіряння даних фінансового і управлінського обліку.

Для об’єктивної оцінки динаміки показників, що представлені в управлінській звітності, необхідно дотримуватись принципу зіставності інформації з минулими періодами. При цьому варто враховувати принцип аналітичності – управлінська звітність повинна містити не лише фактичні показники діяльності центрів відповідальності, але й інформацію про відхилення фактичних показників від планових, що зумовлено орієнтацією на виявлення чинників, що впливають на відхилення.

У основі формування звітів за рівнями управління лежить принцип контрольованості витрат, який передбачає, що в звіті структурного підрозділу повинні відображатись планові і фактичні величини тільки тих видів витрат, на величину яких керівник центру відповідальності може здійснювати вплив.

Принцип конфіденційності передбачає, що передача інформації, що представлена в управлінській звітності, повинна суворо контролюватись збоку керівництва підприємства.

В науковій літературі питання щодо переліку, змістового навантаження та оптимального поєднання якісних характеристик, вимог та принципів

формування звітних показників є дискусійними. Основною проблемою є те, що більшість авторів ототожнюють поняття «вимоги», «принципи» та «якісні характеристики», що підтверджує відсутність однозначності в розумінні науковцями категоріального апарату обліку та звітності. Вважаємо, що для підвищення ефективності використання звітної інформації користувачами звітності, потрібен баланс між принципами бухгалтерського обліку, якісними характеристиками та вимогами до формування звітності. Окреслення чіткого переліку принципів формування звітних показників і подальшого їх дотримання матиме вплив на якість облікової інформації та прийняття (на підставі неї) ефективних управлінських рішень .

Список використаних джерел: 1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р.: [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996-14. 2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 р. № 73.: [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13. 3. Нагірська К.Є. Принципи та вимоги до формування звітності підприємств: управлінський аспект / К.Є. Нагірська, Я.Є. Герус [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua. 4. Михалків А.А. Принципи бухгалтерського обліку: суперечності поглядів / А.А. Михалків // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. - № 4(54). – 2010. – С. 123 – 127.

УДК 332.3

А.В. Колмыков, д-р экон. наук, доцент
Учреждение образования «Белорусская государственная сельскохозяйственная академия», Республика Беларусь

ЗЕМЛЕУСТРОИТЕЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЗЕМЛЕДЕЛИЯ

Организация эффективного сельскохозяйственного производства на всех этапах его развития тесно связана с энергозатратами в основных отраслях растениеводства и животноводства. Все большее число ученых-аграриев считает энергетические проблемы основным предметом экономики. Мнение, что энергия является главным условием получения материальных благ, справедливо при анализе сельскохозяйственного производства.

Современное сельское хозяйство характеризуется интенсивным потреблением всех видов энергии: топлива, удобрений, пестицидов и т. д. Возделывание сельскохозяйственных культур связано с большими затратами труда и энергии на обработку почвы, посев и уход, уборку и транспортировку урожая. Сельское хозяйство всегда было отраслью, работающей с положительным энергетическим балансом, т. е. энергия полученного продукта превышала энергозатраты на его производство.

Экономия энергозатрат в растениеводстве может достигаться за счет биологического, агротехнического, технического и территориального компонентов в результате внедрения энергосберегающих технологий, уменьшения металлоемкости используемой сельскохозяйственной техники и орудий, снижения расхода горюче-смазочных материалов при выполнении различных механизированных работ в земледелии. Вместе с тем вне достаточной степени учитываются территориальные условия использования сельскохозяйственной техники, которые возникают в процессе землеустройства.

Землеустройство создает пространственные условия эффективного использования и охраны земель, организации производства, внедрения прогрессивных технологий в земледелии, использования сельскохозяйственной техники, что во многом предопределяет энергетическую эффективность производства конкретной сельскохозяйственной организации.

В условиях дефицита ресурсов вообще и энергетических в частности привлечение землеустройства к решению проблемы ресурсосбережения является актуальной задачей.

В настоящее время в республике большое внимание уделяется энергосбережению в сельском хозяйстве. Исследования показали, что энергетический эффект производства продукции растениеводства может повышаться за счет улучшения территориальных условий землепользования в результате разработки и внедрения проектов внутрихозяйственного землеустройства, составленных на основе энергетического подхода, с учетом местоположения сельскохозяйственных земель, их плодородия, технологических характеристик и других факторов.

Рассматривая процесс производства сельскохозяйственной продукции в растениеводстве, можно выделить приходную часть энергии в виде вновь произведенного продукта и расходную – в виде энергозатрат на его получение и транспортировку.

Землеустройство путем рациональной организации территории и использования земель сельскохозяйственного назначения может целенаправленно влиять как на приходную, так и на расходную часть энергии в земледелии, создавая тем самым территориальные основы энергосбережения и повышения энергетической эффективности производства.

Территориальные условия для сокращения затрат в земледелии создаются в результате разработки и внедрения проекта внутрихозяйственного землеустройства сельскохозяйственной организации, который представляет собой своеобразную модель организации территории и использования земель, включает в себя семь известных составных частей, подразделяющихся на соответствующие элементы [1,6].

Так, при правильном решении первой составной части проекта «Размещение производственных подразделений и хозяйственных центров» энергосбережение может достигаться за счет:

– оптимизации размеров и размещения производственных подразделений и хозяйственных центров, сопровождающейся сокращением площадей,

занимаемых последними, и вовлечением освободившихся при этом земель в земледелие, получение с них дополнительной продукции растениеводства;

– сокращения расстояний от хозяйственных центров до обслуживаемых земель и уменьшения за счет этого энергозатрат на внутрихозяйственные транспортные работы;

– сокращения энергозатрат на связь жилой зоны поселка с производственным центром за счет максимального приближения последнего к жилой зоне, но не ближе допустимого санитарного разрыва;

– сокращения потери продуктивности скота от перегонов в результате приближения пастбищ к животноводческим фермам.

При осуществлении второй части проекта «Размещение внутрихозяйственных магистральных дорог, водохозяйственных и других инженерных сооружений и объектов общехозяйственного назначения» повышение валового выхода продукции растениеводства и соответственно энергии может достигаться за счет упорядочения занимаемых под инженерными объектами площадей и вовлечения освободившихся в земледелие. Рациональное размещение и обустройство внутрихозяйственных дорог ведет к уменьшению энергозатрат на транспортные работы.

В результате разработки и внедрения в производство третьей части проекта «Организация земель и севооборотов» увеличение выхода совокупной энергии растениеводческой отрасли достигается за счет:

– оптимизации структуры земель, их рационального размещения на территории, сокращения изъятия продуктивных земель из земледелия для несельскохозяйственных нужд;

– экологически допустимой ликвидации мелкой контурности пахотных земель;

– улучшения мелиоративного состояния земель;

– охраны земель как природного ресурса и главного средства производства в сельском хозяйстве от эрозии, загрязнения, истощения;

– поддержания экологического благополучия территории;

– сбережения сельскохозяйственных земель как природного ресурса для использования в продуктивных целях и воспроизводства энергоресурсов;

– увеличения производства продукции растениеводства (совокупной продуктивной энергии) в результате оптимизации структуры посевных площадей сельскохозяйственных культур, рационального размещения севооборотов с учетом качества и пригодности почв, рельефа местности, засоренности земель камнями, наличия эрозионных процессов, режима использования земель и природоохранных ограничений и т. д.

Внедрение в производство разработок четвертой составной части проекта «Устройство территории севооборотов» обеспечивает повышение урожайности сельскохозяйственных культур и соответственно выхода продуктивной энергии в результате рационального размещения посевов в севооборотах с учетом качества и пригодности почв, предшественников, фитосанитарных условий, уплотнения почвы и других факторов.

Снижение энергозатрат на внутриполевые и транспортные работы при

возделывании сельскохозяйственных культур достигается в результате:

– приближения размещения посевов трудоемких, грузоемких и машиноемких сельскохозяйственных культур к хозяйственных центрам и благоустроенным дорогам;

– размещения посевов сельскохозяйственных культур, возделываемых по интенсивным технологиям, на участках с максимальной длиной гона, минимальными уклонами и удельным сопротивлением почв, менее засоренных камнями;

– размещения посевов сельскохозяйственных культур (картофеля, корнеплодов, кукурузы), при возделывании которых объем грузов, перевозимых с хозцентра на поле, превышает объем обратных грузоперевозок, на участках, находящихся ниже по рельефу относительно хозцентра и, наоборот, выше по рельефу (зерновых, трав, льна), по которым объем грузоперевозок с поля в хозцентр больше, чем на поле;

– размещения посевов по полям и рабочим участкам, сокращающего межполевые перегоны машинно-тракторных агрегатов;

– размещения посевов сельскохозяйственных культур с учетом пространственных факторов, определяющих энергозатраты на внутриполевых работах.

Исследование влияния землеустройства на энергозатраты в растениводческой отрасли сельскохозяйственных организаций позволяет выделить основные направления энергосбережения и достижения в процессе производства положительного энергетического эффекта.

Энергетический эффект ($Д_{эij}$) возделывания *i*-й сельскохозяйственной культуры на *j*-м рабочем участке при бездефицитном балансе гумуса определяется по формуле:

$$Д_{эij} = Э_{уij} - Э_{зij}, \quad (1)$$

где $Д_{эij}$ – энергетический эффект возделывания *i*-й сельскохозяйственной культуры на *j*-м рабочем участке, МДж/га; $Э_{уij}$ – выход энергии, содержащейся в урожае основной и побочной продукции *i*-й сельскохозяйственной культуры, возделываемой на *j*-м рабочем участке, МДж/га; $Э_{зij}$ – совокупные затраты энергии на производство основной и побочной продукции і-й сельскохозяйственной культуры, возделываемой на *j*-м рабочем участке, МДж/га; i – вид сельскохозяйственной культуры; j – номер рабочего участка.

Суммарные энергозатраты по возделыванию *i*-й сельскохозяйственной культуры на *j*-м рабочем участке включают энергозатраты на внутриполевые механизированные работы; живого труда; энергию семян; ядохимикатов, органических и минеральных удобрений; транспортные энергозатраты на перевозки грузов, людей и перегоны техники.

Внутриполевые энергозатраты на возделывание и уборку сельскохозяйственных культур целесообразно определять с использованием технологических карт, по которым устанавливаются расходы материально-энергетических ресурсов в физических единицах (топливо, энергия, металл,

удобрение и т.п.). В соответствии с этим рассчитываются прямые затраты энергии топлива в сопоставимых единицах (МДж), а также овеществленные затраты энергии используемых машин и механизмов [3–5].

Обобщающим показателем, отражающим энергетическую эффективность возделывания сельскохозяйственных культур на рабочих участках, является коэффициент энергетической эффективности, который определяется как отношение выхода энергии, содержащейся в урожае валовой продукции сельскохозяйственной культуры, к совокупным энергозатратам на ее производство.

В результате установлено, что при благоприятных технологических характеристиках обрабатываемых земель, длине гона 1000 м, расстоянии от хозцентра 1,0 км, угле склона 1° коэффициент энергетической эффективности для озимых зерновых составит 2,34. При менее благоприятных условиях (длина гона – 100 м, угол склона – 3°, удаленность – 5 км) коэффициент будет равен 1,20. При возделывании картофеля в аналогичных благоприятных условиях коэффициент энергетической эффективности равен 1,66, при менее благоприятных – 0,71, для корнеплодов составит соответственно 1,81 и 0,74.

Наиболее энергетически эффективным из рассматриваемых сельскохозяйственных культур является возделывание озимых зерновых, а менее энергетически эффективным – производство пропашных культур.

Повышение коэффициента энергетической эффективности возделывания сельскохозяйственных культур может быть достигнуто в результате проведения внутрихозяйственного землеустройства, в процессе которого осуществляется размещение посевов сельскохозяйственных культур с учетом благоприятности почв, предшественников, фитосанитарных требований, посевов машиноемких культур на участках с большой длиной гона, что обеспечит уменьшение уплотнения почв и снижение на этой основе потерь урожайности культур, а также приближения посевов грузоемких, машиноемких и трудоемких культур к хозяйственным центрам, что приведет к снижению транспортных энергозатрат в земледелии.

В результате выполненных исследований установлено:

1. Землеустройство путем рациональной организации территории и использования земель сельскохозяйственного назначения может целенаправленно влиять как на приходную, так и на расходную часть энергии в земледелии, создавая тем самым территориальные основы энергосбережения и повышения энергетической эффективности сельскохозяйственного производства.

2. Повышение энергетической эффективности земледелия и возделывания сельскохозяйственных культур обеспечивается в результате осуществления мероприятий, разрабатываемых в проектах внутрихозяйственного землеустройства.

3. Обобщающим показателем, отражающим энергетическую эффективность возделывания сельскохозяйственных культур на рабочих участках, является коэффициент энергетической эффективности.

Список использованных источников: 1. Волков С.Н. Землеустройство [учебн.] / Волков С.Н. – М.: ГУЗ, 2013 –992 с. 2. Колмыков А.В. Оценка влияния пространственных факторов и производительных свойств земли на энергозатраты в земледелии // Вестник БГСХА. Научно-методический журнал, 2011. –№2.– С.110 – 118. 3. Колмыков А.В. Определение энергозатрат на полевые механизированные работы с учетом технологических характеристик пахотных земель / Колмыков А.В.// Землеустройство, кадастр и мониторинг земель. – 2013. – №1.– С. 44–48. 4. Колмыков А.В. Землеустроительное обеспечение организации рационального использования земель сельскохозяйственного назначения [моногр.] / Колмыков А.В.– Горки: БГСХА, 2013.– 337 с. 5. Севернев М.М. Энергосберегающие технологии в сельскохозяйственном производстве / Севернев М.М. – Минск: Урожай, 1994. – 221 с. 6. Инструкция о порядке разработки проектов внутрихозяйственного землеустройства сельскохозяйственных организаций / Гос. комитет по земельным ресурсам, геодезии и карт. Респ. Беларусь. – Минск, 2001. – 29 с. 7. Яковчиц, Н.С. Энергосбережение в сельском хозяйстве / Яковчиц Н.С., Лапотько А.М. – Барановичи: Баранович. укруп. тип., 1999. – 380 с.

УДК338.432

В.П. Колоша, здобувач*
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», Україна

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА

Молочне виробництво в ринкових умовах може бути стабільним тільки за умови його ефективності. Це один з принципових постулатів ринкової економіки. Відтак постає питання як запровадити відповідний економічний механізм, який би дозволяв мати ефективне виробництво молока державі. Одна з проблем, яка при цьому виникає, пов'язана з формуванням об'єктивних методичних підходів до оцінки ефективності його виробництва. Саме дану проблему і було вирішено дослідити.

Поняття ефекту, в економічній літературі, включає в себе співставлення отриманого результату з понесеними на нього витратами. Для галузі тваринництва в цілому показниками економічної ефективності прийнято вважати: виробництво валової продукції з розрахунку на 1 середньорічну голову тварин (у середньому по галузі - на умовну голову), 1 люд.-год, 1 ц корм. од., 1 грн. вартості кормів, 1 грн. затрат; валовий доход на 1 голову, на 1 люд.-год; чистий доход на 1 голову, 1 люд.- год, 1 грн. затрат; рівень рентабельності і оплати праці; продуктивність худоби і птиці [1].

* Науковий керівник – А.М. Москаленко, канд. екон. наук, доцент

Подібні показники ефективності виробництва молока приводить також Березівський П.С. [2], а саме: частка поголів'я корів у стаді; щільність поголів'я і валове виробництво продукції на 100 га сільськогосподарських угідь; середньорічний удій на 1 корову; затрати кормів і праці на 1 ц молока і на умовну голову; собівартість 1 ц молока; рівень товарності продукції; виручка від реалізації продукції на 100 га сільськогосподарських угідь; прибуток (збиток) від реалізації; рентабельність (збитковість) виробництва; обсяги валового і чистого доходу на 1 корову, розмір дивідендів на 1 акцію; окупність затрат на 1 грн. реалізованої продукції.

В сучасних умовах економічна ефективність функціонування підприємств молокопродуктового підкомплексу виражається не лише зростанням показника рентабельності, чистого доходу, продуктивності праці, але і підвищенням оплати праці працівників. Ці показники є класичними, хоча назва окремих з них з часом зазнає змін, але економічний зміст залишається. Інше питання, які саме чинники впливають на них та відповідним чином обумовлюють. В даному випадку погляди різних науковців суттєво відрізняються.

Зокрема Семенда О. відмічає, що досягнення високої молочної продуктивності корів можливе за умови створення міцної кормової бази,забезпечення тварин всіма поживними і біологічно активними речовинами відповідно до норм годівлі молочної худоби. Відповідно, вирішення проблеми максимального використання продуктивності корів вимагає істотного збільшення виробництва кормів, підвищення їх якості та вдосконалення структури кормовиробництва. Тому збільшення виробництва молока значною мірою пов'язане із інтенсифікацією кормовиробництва, економічно обґрунтованим використанням кормових ресурсів і організацією на цій основі повноцінної годівлі корів [3].Безумовно, в цьому висновку немає нічого принципово нового. Бо саме від збалансованості кормової бази багато в чому залежить загальна продуктивність тварин, а відповідно і ефективність всієї галузі. Тут погляди більшості економістів будуть співпадати.

Радько В.І. звертає увагу на взаємозв'язок економічної ефективності виробництва молока з ефективністю переробки цього продукту [4]. При цьому відмічається, що значною мірою від організаційно-економічних відносин між цими двома сферами залежить ефективність молочної галузі. Автор вважає, що низька рентабельність знижує можливості сільськогосподарських підприємств у розширеному веденні молочного скотарства. Більшість товаровиробників неспроможні удосконалити технологічні процеси та виробництво через брак фінансово-матеріальних ресурсів. Зменшення обсягів виробництва негативно впливає на діяльність переробних підприємств, знижуючи рівень завантаження їх потужностей. Внаслідок цього зростає вартість виробництва готової продукції. Крім того, якість виробленої сировини дуже низька, що ускладнює виробництво конкурентоспроможної продукції. Виходячи з цього робиться пропозиція про забезпечення своєчасних, систематичних поставок на переробні підприємства молока із максимальним збереженням якісних показників. На думку автора, безперспективним є розвиток виробництва молока в приватному

секторі і зростає значення великих сільськогосподарських підприємств [Там само, с. 81].

Як вважає Зубченко В.В. економічну ефективність інтенсифікації молочного скотарства доцільно розглядати із позиції: по-перше, системи факторів інтенсифікації, які впливають на розвиток галузі; по-друге, одержання результату на основі раціонального використання виробничого потенціалу; по-третє, мінімізацію/максимізацію віддачі вкладеного капіталу та мінімізацію негативного впливу виробничої діяльності на навколишнє середовище; забезпечення відповідних умов проживання сільського населення та забезпечення науково обґрунтованих норм споживання молока та молочної продукції [5]. Далі автор висловлює позицію, що під час аналізу ефективності інтенсифікації молочного скотарства важливо, щоб вибір системи показників найбільш повно характеризував стан рівня інтенсивності виробничої діяльності, результат інтенсифікації, а також економічну, екологічну та соціальну її ефективність.

Одним зі шляхів підвищення ефективності виробництва молока Кравченко О. вважає створення молочного обслуговуючого кооперативу. На її думку це дасть можливість:

по-перше, кооперація господарств населення у сільськогосподарський обслуговуючий кооператив зі збору та реалізації молока є єдиною можливістю збільшення їх доходів, швидкого розвитку сільських територій та забезпечення продовольчої безпеки якісним, в достатній кількості, молоком та молокопродуктами;

по-друге, виробництво молока (годівля та догляд за тваринами) здійснюється в домогосподарстві кожного члена кооперативу індивідуально. Кооператив надає можливість централізованого збору молока високої якості з сирого молока та одержання необхідних для збуту супроводжуючих документів, які підтверджують його якість. Що збільшує кінцеву ціну реалізації сирого молока від 2,50 грн. (без участі в кооперативі) до 3,84 грн. при реалізації на молокопереробне підприємство, або до 6,00 грн. на місцевому ринку;

по-третє, на кожну корову селянин – член СОК – отримуватиме замість 11 тис. грн. (без участі в кооперативі) близько 18 тис. грн., або в середньому щомісячно по 1518 грн. додаткового доходу. Також матиме змогу здійснювати заготівлю кормів, ветеринарне обслуговування, догляд за тваринами за меншими витратами, тим самим збільшувати різницю між доходами [6].

Також робляться пропозиції по підвищенню ефективності молочного скотарства шляхом створення і розвитку спеціалізованих великих товарних підприємств та інтеграційних об'єднань – аграрних промислово-фінансових груп (АПФГ) та нових інтегрованих виробничих систем, у яких набувають оптимального поєднання виробництво продукції в аграрних підприємствах та її промислова переробка. [7, 8].

При цьому об’єднання виробничих переробних і торгових підприємств із кредитно банківськими установами та створення АФПГ, на відміну від агрохолдингів, можуть через зацікавленість банківського капіталу більш цілеспрямовано використовувати бюджетні кошти, формувати власні та

залучені кошти у вигляді кредитів на реалізацію перспективних програм і проектів, здійснювати торгово-комісійні та лізингові операції, проводити необхідні розрахунки при фінансових відносинах між підприємствами і контрагентами. Водночас, за участю АФПГ уможливлюється проведення процесів кластеризації суб'єктів ринку молока і молочної продукції, розширяється доступ до інформації, нових технологій тощо.

Підвищення ефективності молочного скотарства пов'язується також з інтенсивними технологіями, в основі яких лежить інтенсивне вирощування ремонтного молодняка і щорічне введення в основне стадо не менше 25 -30% корів – первісток [9]. Автор вважає, що існуюча структура стада не може забезпечити в найближчі 5 - 6 років таке розширене відтворення. Виникає необхідність завезення як імпортного молодняка так і біопродукції (сперми, яйцеклітин, ембріонів).

Не менш важливим фактором прямого впливу на рівень виробництва молока виступає продуктивність корів. При цьому темпи зростання показника продуктивності корів в господарствах населення випереджають темпи її зростання в с.-г. підприємствах, що свідчить про більш кращий та раціональний догляд за утриманням та годівлею поголів'я. У 2012 році середньорічний удій молока від однієї корови в Україні склав 4361 кг. Для прикладу, у 2011 р. в США зафіксовані середньорічні надої в розмірі 9678 кг, Канаді – 8699 кг, Данії – 8429 кг, Швеції – 8341 кг, Фінляндії – 8058 кг, Великобританії – 7849 кг, Нідерландах – 7537 кг, Німеччині – 7236 кг [10]. Низька молочна продуктивність корів в Україні, на думку авторів, зумовлена передусім значним рівнем їх яловості, недоліками в організації виробництва та селекційно племінній роботі, недостатнім рівнем годівлі, в результаті чого корми використовуються головним чином на підтримку життєдіяльності поголів'я, а не на формування молока. Важливим є не тільки виробництво продукції, а й вигідна її реалізація, а саме пошук найбільш вигідних ринків збуту продукції.

Таким чином, проблема ефективності виробництва молока являє собою системну проблему, пов'язану не тільки з оцінкою та пошуком збільшення ефективності виробництва самого молока, а і розвитком кормової бази, взаємодією з переробниками продукції, розвитком кооперації.

Список використаних джерел: 1. Здоровцов О.І. Економіка сільського господарства / О.І. Здоровцов, Л.І. Касьянов, В.І. Мацибора, В.Й. Шиян. – К.: Вид-во УСГА, 1993 – 320 с. 2. Березівський П.С. Ефективність виробництва і формування ринку продукції скотарства в Карпатському регіоні / П.С. Березівський. – Львів: Укр. технологія, 1998. – 256 с. 3.Семенда О.В. Формування стійкої кормової бази як елемента інтенсифікації молочного скотарства / Семенда О.В. .- Економіка та управління АПК: Зб. наук. праць / Білоцерків. нац. аграр. ун-т. – Біла Церква, 2011. – Вип. 6 (89). – С. 153-156. 4. Радько В.І. Заготівля молочної сировини в сучасних умовах розвитку АПК / В.І. Радько. - Економіка та управління АПК: зб. наук. праць / Білоцерк. нац. аграр. ун-т – Біла Церква, 2013.– Вип. 10 (102).– С. 79-82. 5. Зубченко В.В. Методичні підходи до визначення ефективності інтенсифікації молочного скотарства / В.В. Зубченко.- Економіка та управління АПК: Зб. наук. праць / Білоцерк. нац. аграр.

ун-т – Біла Церква, 2012.– Вип. 9 (97).– С. 31-35. 6. Кравченко О.М. Наукові праці Полтавської державної аграрноїакадемії. –Вип. 1 (8). – Т.1. – Полтава: ПДАА. – 2014. – С. 179-186. 7. Молочне скотарство: курс на ефективність // Пропозиція. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.propozitsiya.com/?page=146&itemid=2940&number=96. 5. Про молоко // Інформаційно-аналітичний портал про молоко і молочне скотарство: MilkUA.info [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.milkua.info/uk/aboutmilk. 8. Копішинська О.П. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії / О.П. Копішинська, А.В. Калініченко, Ю.В. Бобир. –Вип. 1 (6). – Т.3. – Полтава : ПДАА. – 2013. – С. 147-154. 9. Доманський А.Я. Концептуальні основи розвитку високопродуктивного молочного скотарства в Україні / А.Я. Доманський, Душка В.І. - Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. –Вип. 1 (8). – Т.1. – Полтава: ПДАА. – 2014. – С.117-124. 10. Кільніцька О.С. Стан світового ринку молока і молочної продукції та особливості його функціонування в Україні / О.С. Кільніцька, М.Г.Звягінцев. – Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. –Вип. 1 (8). – Т.1. – Полтава: ПДАА. – 2014. – С.149-124.

УДК 332.3:330.115

С.М. Комлева, канд. экон. наук, доцент
Учреждение образования «Белорусская государственная сельскохозяйственная академия», Республика Беларусь

ПРОБЛЕМЫ РАЦИОНАЛЬНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПАХОТНЫХ ЗЕМЕЛЬ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Неоспоримый факт, что проблемы рационального использования и охраны земельных, как и других ресурсов – прежде всего совокупность экологических проблем, связанных с функционированием множества сопряженных в иерархической цепи комплексов, систем и объектов. В условиях хозяйствования и развития земельных отношений важное место должно быть уделено вопросам рационального и эффективного использования земельных ресурсов. Однако в последние годы наблюдается устойчивая тенденция к снижению их уровня использования. Причиной тому является множество негативных явлений, наблюдаемых в природе – это проявление водной и ветровой эрозии на большой территории, закустаривание, загрязнение земель радионуклидами, гербицидами, ядохимикатами и тяжелыми металлами. Происходит неуклонное увеличение заболоченных и переувлажненных земель. Выходят из строя осушительные и оросительные системы, а новые не создаются из-за нехватки денежных и материальных средств. Таким образом, из интенсивного оборота выходят значительные площади сельскохозяйственных земель. Кроме того, снижается уровень использования оставшихся в обороте земель. Почти повсеместно нарушена система севооборотов, они практически

не работают, бессистемно используются луговые земли, вследствие чего значительно снижается их продуктивность. Одна из важных задач состоит в том, чтобы всесторонне обоснованно вести перераспределение земель в хозяйстве, районе, области. Вторая основная задача состоит в том, чтобы наладить процесс рационального и эффективного использования земель, предотвратить процесс деградации земель сельскохозяйственного назначения. Землеустройство является основным механизмом и обязательным условием организации рационального использования и охраны земельных ресурсов. Оно должно быть направлено на реализацию законодательства в области использования и охраны земель, сохранение благоприятной экологической среды и природных ландшафтов. В этой связи можно сделать следующие выводы:

1) землеустройству должны подлежать все земли, независимо от их основного целевого назначения, формы собственности, владения и пользования землей;

2) установленные в порядке землеустройства режим использования и целевое назначение земель, организация территории, комплекс мер по поддержанию устойчивости (стабильности) ландшафтов и охране земель должны являться обязательными для собственников, землевладельцев, землепользователей, а также органов государственной власти и самоуправления.

Особую ценность представляют пахотные земли, наиболее интенсивно эксплуатируемая часть земельных ресурсов, систематически обрабатываемая и используемая под посевы сельскохозяйственных культур. В Республике Беларусь распаханность территории достигает 28%, или почти в 3 раза превышает среднемировые показатели и данные по странам СНГ в целом. За 1981-2009 гг. площадь пахотных земель уменьшилась на 7,2 %, что было следствием, главным образом, исключения из оборота радиационно-опасных земель, их предоставления для несельскохозяйственных нужд,а также перевода пахотных земель в другие виды сельскохозяйственных земель. В итоге обеспеченность одного жителя Беларуси пахотными землями сократилась с 0,64 до 0,58 га, что вдвое превышает среднемировые показатели.

Практический опыт хозяйственной деятельности и использования земель сельскохозяйственных организаций показывает, что традиционные классические севообороты осваиваются слабо в силу многочисленных причин.

В настоящее время происходят частые реорганизации землепользований сельскохозяйственных предприятий при их объединении и разукрупнении. В границах хозяйств также наблюдаются изменения состава и площадей видов земель, что обусловлено изъятием их части для образования крестьянских (фермерских) хозяйств, садоводческих товариществ, строительства объектов различного назначения и на другие цели.

В связи с этим нарушаются границы производственных подразделений, севооборотных массивов, полей севооборотов. Не соблюдаются условия равновеликости полей, значительно колеблется объем валовой продукции по годам ротации севооборотов.

Перечисленные выше факторы и условия не позволяют иметь в хозяйствах постоянную (стабильную) структуру посевных площадей, что не способствует организации научно обоснованных севооборотов, составленных по традиционным схемам, и ведет к снижению плодородия почв. Существует ряд причин, которые оправдывают отказ от проектирования традиционных севооборотов при использовании пахотных земель в современных условиях. Так, при переходе к рыночным отношениям хозяйства функционируют в условиях недостатка горюче-смазочных материалов, техники, удобрений, семян, денежных средств, поэтому руководители сельскохозяйственных предприятий принимают решения об изменении и специализации хозяйств с учетом объемов и условий реализации продукции.

Также в последние годы возможности трансформации и улучшения земель резко ограничены, или эти виды работ не практикуются совсем.

Агрономы предпочитают размещать посевы сельскохозяйственных культур не по полям севооборотов в целом, а по отдельным рабочим участкам.

Таким образом, причина неосвоенности севооборотов кроется в постоянных земельных преобразованиях, а также и в том, что большие поля различны по почвенным, технологических свойствам и природоохранным ограничениям. Данное обстоятельство затрудняет технологию земледелия, вызывает вынужденное нарушение правил агротехники в связи с различными сроками созревания почвы и возделываемых сельскохозяйственных культур. В этой связи преимущество необходимо отдавать дифференцированному использованию пахотных земель с учетом свойств каждого участка земель, его плодородия и материалов кадастровой оценки, что достигается путем внедрения динамичных эколого-технологических севооборотов.

При размещении посевов сельскохозяйственных культур необходимо создать условия для стабильного экономического роста и расширенного воспроизводства плодородия почв посредством поддержания бездефицитного баланса гумуса и учета предшественников.

При этом могут возникнуть варианты проектных решений, которые, кроме технического и экономического, должны получить и экологическое обоснование.

По нашему мнению, в экономическую оценку следует включать капитальные затраты и ежегодные расходы, дополнительный чистый доход и срок окупаемости капиталовложений.

Дополнительный чистый доход должен учитывать потери стоимости валовой продукции растениеводства, связанные с переуплотнением почв [2] и величину потерь урожайности сельскохозяйственных культур на рабочем участке в связи с неоднородностью почвенных условий.

Величина потерь урожайности сельскохозяйственных культур на рабочем участке в связи с неоднородностью почвенных условий ($П_н$) может быть определена по формуле (1) [1].

$$П_н = Р \times Б \times У \times Ц \times З \times (1 - К_н), \quad (1)$$

где *Р* – площадь рабочего участка, га; *Б* – средневзвешенный балл участка; *Ц* – цена балла почв для сельскохозяйственных культур, ц; *З* – закупочная цена урожая сельскохозяйственных культур, усл. ед./ц; $К_н$ – коэффициент неоднородности почвенных условий.

Вариант с минимальными затратами на механизированную обработку и потерями от уплотнения и неоднородности почв принимается в качестве лучшего.

Данное проектное решение обеспечивает наиболее полное и эффективное использование пахотных земель, позволяет получить больший объем продукции растениеводства, сократив при этом затраты на ее производство.

Список использованных источников: 1. Казакевич В.И. Оценка вариантов размещения экологически однородных участков пахотных земель // Тезисы докладов на научно-практической конференции профессорско-преподавательского состава ГУЗ по итогам НИОКР за 1997 год / В.И. Казакевич. Москва, 1998. С. 63-64. 2. Колмыков В.Ф. Учет фактора уплотнения почв при устройстве территории пашни / В.Ф. Колмыков // Совершенствование землеустройства в условиях перестройки хозяйственного механизма в АПК: сб. науч. тр. М, 1989. С. 13–16.

УДК 338.242

Н.В. Кондратюк, канд.екон.наук
М. Шацький, магістрант
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

У зв’язку з економічними перетвореннями в Україні в останні роки проблемам управління земельними відносинами і земельними ресурсами приділяється все більше уваги. Перш за все це пов’язано з тим, що земля стала об’єктом правовідносин і об’єктом нерухомості. Тому щороку з’являються нові принципи й методи управління земельними ресурсами, які дають змогу створити ефективну систему забезпечення прав і гарантій для суб’єктів земельних відносин. Зрештою формується система управління, в якій управлінські надбання минулого становлять його найзагальнішу основу, на якій зростає система регулювання, що відповідає вимогам сьогодення та майбутнього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що теоретичним та практичним аспектам управління земельними ресурсами присвячено праці таких науковців як В. Горлачук, О. Гуторов, Д. Добряк, О. Дорош, Р. Іванух, А. Попов, А. Третяк, М. Хвесик, В. Юрчишин та інших. Вони обґрунтували принципи і окремі методи управління земельними ресурсами.

Поняття управління земельними ресурсами не формалізоване настільки, щоб можна було дати його точне і досить широке визначення. Ми погоджуємося з думкою А. Третяк та О. Дорош, які відзначають, що управління земельними ресурсами – це систематичний, свідомий, цілеспрямований вплив держави і суспільства на раціональне використання землі через ринкові земельні відносини. Цей вплив заснований на пізнанні об'єктивних закономірностей з метою забезпечення ефективного функціонування земельних ресурсів країни [1, С. 40]. При цьому управління має за мету забезпечити динамічну рівновагу між використанням землі і її охороною, науково-обґрунтований розподіл землі за суб'єктами господарювання, захистити права власників і користувачів землі, накласти відповідальність за порушення чинного законодавства, розвиток земельного менеджменту і маркетингу, контролю за потоками коштів на земельному ринку тощо.

Сьогодні в Україні інституційно закріплено три форми власності на землю: державна, комунальна та приватна. Усі ці форми визначені як рівноправні. Але фактично існує і колективна форма власності на землю, яка сьогодні перебуває у стадії трансформації. За даними Держгеокадастру України станом на 1 січня 2015 р. у державній формі власності перебуває 29 млн га (47,8 %), приватній власності – 31 млн га (52 %), комунальній – 32 тис га (0,1 %) та в колективній 55 тис га (0,1 %). Фактично комунальна власність з'явилася лише в 2014 р. [2].

Якщо ж розглянути розподіл земель за категоріями, слід відзначити, що за даними Держгеокадастру України у 2014 р. найбільшу питому вагу мали землі сільськогосподарського призначення – 42,7 млн га (70,8 %) та ліси й інші лісовкривні площі – 10,6 млн га (17,6 %). Такий розподіл земельних ресурсів характеризується сільськогосподарською освоєністю і високою розораністю території України та недостатнім рівнем лісистості, який, згідно нормативів, для нашої держави має становити не менше 20 %. Питома вага заповідної зони в Україні становить 4,8 % від загальної площі території, що в 4-4,5 раза менше, ніж в країнах Європи [3].

Актуальною проблемою сьогодення є й рівень розораності земель. За даними вітчизняних науковців оптимальний рівень розораності території становить 45 %, гранично допустимим є рівень 60 % [4]. Що ж стосується реальних показників, то в цілому по Україні рівень розораності становить 54 %. Аналіз рівня розораності в розрізі адміністративно-територіальних одиниць дозволяє відзначити, що 16 областей країни перевищують оптимальний рівень розораності, 13 з них – перевищують гранично допустимий рівень. Зокрема, розораність земель Кіровоградської та Запорізької областей становить відповідно 71,8 та 70 %, що свідчить про погіршення стану земельних ресурсів у вказаних регіонах та проблеми наукового обґрунтування й управлінських дій щодо розподілу земельних ресурсів за цільовим призначенням в Україні у цілому.

Отже, у нашій державі є низка нерозв'язаних проблем щодо ринкових механізмів та інструментів управління використанням, збереженням та охорони природних ресурсів та не має відповідних дієвих механізмів управління для

вирішення поставлених завдань. Це, в свою чергу, не відповідає вимогам, що містяться в рекомендаціях європейських країн. Тому Україна потребує запровадження нового підходу в управлінні земельними ресурсами та землекористуванням в новітніх умовах господарювання [5].

Коли ми розглядаємо питання управління земельними ресурсами, відразу виникає запитання – якими повинні бути види управління, характер взаємин між ними, щоб система зберігала цілісність.

Так, В. Малиновський у своїй праці відзначає, що органи, які здійснюють державне управління – це органи виконавчої влади, де основним їх завданням є організація виконання законодавчих актів, прийнятих парламентом та актів глави держави [6, С. 158]. Глен Райт стверджує, що державне управління здійснюється всіма трьома гілками влади – виконавчою, законодавчою і судовою та у їхньому взаємозв'язку [7, С.10].

Відзначимо, що управління земельними ресурсами в Україні сьогодні здійснюється насамперед законодавчою гілкою влади, а тоді всіма іншими гілками. Щодо органів виконавчої влади і її центрального органу в галузі земельних відносин, то вони наділяються повноваженнями владного характеру, отримуючи від держави право здійснювати розпорядчу діяльність, діючи від її імені з метою реалізації державної політики.

Запровадження інституту приватної власності на землю зумовило реальну необхідність запровадження приватного виду управління земельними ресурсами. Це означає, що суб'єкт права на землю може приймати відповідні управлінські рішення, що не суперечать діючому законодавству. Наприклад, власники земельних ділянок мають право на прийняття таких управлінських рішень: продавати або іншими словами відчужувати земельну ділянку, передавати її в оренду, заставу, спадщину; самостійно господарювати на ній, використовувати в установленому для власних потреб наявні на земельній ділянці загальнопоширені корисні копалини, торф, лісові насадження, водні об'єкти, а також інші корисні властивості землі; подавати позив до суду на відшкодування збитків заподіяних іншою стороною; споруджувати житлові будинки, виробничі та інші будівлі і споруди; приймати власні рішення щодо розпорядження посівами і насадженнями сільськогосподарських та інших культур, виробленої сільськогосподарської продукції тощо.

У ході вивчення питання управління земельними ресурсами виявлено особливу роль принципів управління, тобто найзагальніших, вихідних положень, правил, що визначають сутність феномену управління. Пріоритетними з них будуть такі: науково-обґрунтований перерозподіл земельних ресурсів за формами власності, галузями, між юридичними і фізичними особами; рівноправність всіх форм власності і господарювання на землі; економічне регулювання раціонального використання і охорони земель; цільове використання земель; недоторканість права власності і користування землею; пріоритет у наданні продуктивних земель для потреб сільського господарства; регіональний підхід; екологізація землекористування; принцип ринкових відносин; принцип регулювання господарської діяльності; принцип

національних інтересів; принцип врахування історичного досвіду господарювання на землі і ін.

Потрібно звернути увагу на те, що сформульовані принципи управління земельними ресурсами випливають із принципів раціонального використання і охорони земель, що є апробовані на історичному шляху реалізації цілей землекористування.

Список використаних джерел: 1. Третяк А.М. Управління земельними ресурсами: навч. посібник / А.М. Третяк, О.С. Дорош. – Вінниця: Нова Книга, 2006. – 360 с. 2. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: land.gov.ua. 3. Про деякі заходи щодо збереження та відтворення лісів і земельних насаджень: указ Президента від 4 листопада 2008 року №995/2008 // Офіційний вісник України. – 2008. – №45. – С.17. 4. Попова О.Л. Екодіагностика природо господарської організації території України: агроландшафтний аспект / О.Л. Попова // Економіка і прогнозування. – 2012. – №3. – С. 92-101. 5. Третяк Н. Актуальні проблеми управління земельними ресурсами і землекористуванням та шляхи їх подолання в умовах децентралізації влади / Н. Третяк // Землевпорядний вісник. – 2015. – №9. – С. 36-40. 6. Малиновський В.Я. Державне управління: навчальний посібник / В.Я. Малиновський. – Вид. 2-е, доп. та перероб. – К.: Атіка2003. – 576 с. 7. Глент Райт. Державне управління / Глент Райт. – К.: Основи. – 1994. – 188 с.

УДК 339.138:338.436.33

С.Н. Коновалова, канд. экон. наук, доцент
ФГБОУ ВО Воронежский государственный аграрный университет имени Императора Петра I, Россия

МАРКЕТИНГОВЫЙ ПОДХОД К РАЗВИТИЮ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В АПК

Свобода организации хозяйственной деятельности, к проявлениям которой относится наличие конкурентной среды, является одним из важнейших условий формирования и развития предпринимательства в экономической системе.

Деятельность по производству товаров и оказанию услуг, как в промышленности, так и в сельском хозяйстве в большей степени присуща предпринимателям, чем государству. Анализ отечественной и мировой практики показывает, что в большинстве случаев наибольший экономический успех имеет хозяйственная деятельность, основанная на частной собственности.

Данный факт не снижает значения государства в системе предпринимательства. Только государство способно создать условия для возникновения класса предпринимателей, и только государство имеет

возможность создания условий для защиты класса предпринимателей при одновременном извлечении из деятельности предпринимателей максимальной пользы обществу.

В частности, государственная защита интересов и прав предпринимателей, кроме определенной законодательно, может принимать форму различных правительственных программ по поддержке предпринимательства, направленных на увеличение производства товаров и услуг в частном секторе экономики через разнообразные меры экономического стимулирования. Рост частного бизнеса приводит к насыщению товарных рынков, расширению ассортимента и номенклатуры потребляемых рынком продуктов. Повышение численности субъектов предпринимательства обуславливает усиление конкуренции и борьбы за потребителя, что, в свою очередь, стимулирует рост качества предлагаемых рынку товаров и услуг и полноты удовлетворения нужд и интересов покупателей.

Кроме перечисленных выгод, получаемых обществом от защиты прав и интересов предпринимателей, имеется еще одна, более прямая. Это налоговые поступления от частного бизнеса, прямым образом способствующие укреплению государства.

Особое внимание должно уделять государство предпринимательству в системе агропромышленного комплекса, поскольку хозяйственная деятельность в этой сфере экономики характеризуется рядом особенностей, препятствующих легкому формированию и развитию класса предпринимателей. К этим особенностям относятся: высокая степень риска инвестиций в аграрное производство, относительно низкий уровень экономической эффективности большинства отраслей сельского хозяйства, низкая кадровая обеспеченность села, удаленность аграрного производства от зон концентрации информационных и финансовых потоков, торговой инфраструктуры.

Вполне очевидной является необходимость нахождения значительной части предприятий АПК в частной собственности, способствующего повышению самостоятельности, самоуправления и самосознания работников сельского хозяйства, увеличению мотивации сельского труда. В той же степени необходимо наличие свободных экономических отношений между субъектами АПК на основе законов рыночной экономики. В данных условиях фактором экономического развития системы АПК может стать предпринимательство, воплощенное в разнообразные формы и активизирующее производственный и человеческий потенциал агрокомплекса. [2]

Исходя из главной цели предпринимательства, состоящей в удовлетворении нужд и интересов потребителей, можно сделать вывод, что в условиях рыночных отношений залогом успешного ведения дела является соответствие характеристик производимого продукта требованиям, предъявляемым покупателями. Данная формулировка слагает основной принцип концепции маркетинга, что подтверждает факт органичного слияния сущности предпринимательства, достигшего современного уровня развития, с базовыми установками бизнеса, ориентирующегося на маркетинг. Взаимосвязь

целей и задач современного предпринимательства с концепцией маркетинга указывает на необходимость принятия маркетинга как инструментария и философии на вооружение широких кругов предпринимателей и раскрывает актуальность стратегии бизнеса на инвестирование маркетинговой деятельности.

Поскольку маркетинг как философия и инструментарий предпринимательства неотделим от человека, можно констатировать проникновение маркетинга в механизм функционирования всех каналов взаимодействия между обществом, бизнесом и предпринимательством. Таким образом, маркетинг стал своеобразным катализатором бизнеса, средством и фактором экономического и социального развития общества.

Немалое значение приобрел маркетинг и в перераспределении ответственности между предпринимательством и обществом. В самом деле, отдельные приемы маркетинга, такие как спонсоринг или продукт-плейсмент, по ряду признаков трудноотличимы от благотворительности. Бизнес проник в жизнь потребителя на уровне постоянной опеки над его нуждами и потребностями. Таким образом, произошло слияние коммерческого интереса с социальной функцией системы предпринимательства, выражающейся в заботе об удовлетворении нужд человека, в более широком смысле - активном мониторинге проблем общества.

С другой стороны, потребитель, активно включаясь в комплекс маркетинга, стал участником развития бизнеса, поставщиком идей и ориентиров технического и технологического совершенствования. Признаком высокого развития экономической системы стало наличие таких форм государственной поддержки бизнеса, как помощь предпринимательским структурам в проведении маркетинговых исследований, мониторинг рынка органами государственного управления, государственное информационное и правовое обеспечение реализации концепции маркетинга на предприятиях, образование государственных центров по маркетингу, государственное стимулирование освоения маркетинга.

Это означает, что общество в лице государства использует в качестве одного из путей реализации ответственности перед бизнесом маркетинг как метод, возникший и резвившийся в недрах самого бизнеса, для оптимизации условий рыночной деятельности предприятий. Данные соображения подтверждают роль маркетинга как катализатора бизнеса и материального обмена в обществе.

Исходя из вышеизложенного, очевидным становится вывод о необходимости всесторонней поддержки предпринимательства в системе агропромышленного комплекса России. Чрезвычайно низкий уровень осознания и учета связи между обществом, являющим собой в рассматриваемом контексте совокупность потребителей продуктов АПК, с одной стороны и системой агробизнеса с другой, привел к отсутствию в массовом сознании россиян представления о взаимной ответственности между потребителями и производителями агропромышленных товаров. Доминирующей в сознании людей оказалась точка зрения, квалифицирующая

эту связь как одностороннюю - ответственность АПК за продовольственное обеспечение населения.

Важнейшим инструментом активизации аграрного предпринимательства должен стать маркетинг как рыночная философия хозяйственной деятельности. Возможность использования маркетинга, как на уровне предприятия, так и на уровне государственного регулирования экономики, позволит организовать ускоренное внедрение концепции маркетинга в деятельность хозяйствующих субъектов АПК с одновременным осуществлением государственной поддержки сельскохозяйственного производства на основе рыночных методов. [1]

В настоящее время концепция маркетинга приобретает вид своеобразного катализатора продуктивного взаимодействия сторон. В данном плане маркетинг становится институтом, в развитии которого заинтересован не только бизнес, по и общество, имеющее возможность через рычаги государственного регулирования ориентировать маркетинг и вместе с ним весь бизнес на наиболее оптимальные, продуктивные формы и режимы взаимодействия.

Развитию маркетинга в системе АПК будет способствовать, прежде всего, всесторонняя поддержка предпринимательства в аграрном секторе экономики. Гармонизация агропромышленного маркетинга возможна при условии параллельного развития маркетинга на микроуровне (развитие маркетингового потенциала предприятий АПК) и макроуровне (создание федеральных, региональных и местных маркетинговых служб; государственная поддержка интегрированных маркетинговых систем; государственное финансирование маркетинговых исследований; сбор, обобщение и распространение маркетинговой информации на уровне страны и отдельных ее территорий; развитие маркетингового консультирования .и т.д.). Повышение социальной роли предпринимательства, в том числе и в сфере агробизнеса, возможно при условии благоприятствования реализации концептуальных основ социально-этического маркетинга.

Оптимальными путями реализации предпринимательского ресурса в развитии маркетинговых систем АПК являются, на наш взгляд, меры по формированию условий свободной конкуренции между предприятиями, различающимися по размерам, организационно-правовой форме и структуре собственности. Эти меры должны применяться параллельно с утверждением и защитой прав собственности в системе АПК, в том числе прав собственности на землю, защитой аграрного предпринимательства, включая защиту непосредственно прав предпринимателей, а также поддержкой взаимовыгодного сотрудничества между системой АПК и обществом.

Список использованных источников**:** 1. Закшевская Е.В Маркетинговый подход к организации производства и сбыта аграрной продукции и продовольствия: проблемы и пути их решения / Е.В. Закшевская, // Современная экономика: проблемы и решения. - ВГУ. - 2012. - №1 (25). - С. 66-82. 2.Отинова М.Е. Малое предпринимательство в АПК ЦЧР: теория и практика / М.Е. Отинова, З.В. Гаврилова, Е.В. Аксютина. - Воронеж: ГНУ НИИЭОАПК ЦЧР РФ России, 2012. - 192 с.

УДК 633.527:338.43

К. П. Королев, научный сотрудник
РНДУП «Институт льна», Республика Беларусь

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ВОЗДЕЛЫВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ СОРТОВ ЛЬНА-ДОЛГУНЦА

В условиях рыночных отношений, производство льнопродукции, переработка волокна, и реализация готовых изделий, является гарантированным источником финансовых поступлений в сельское хозяйство и промышленность. Создание новых сортов и освоение их в производстве, является одним из важнейших моментов в стабилизации отрасли льноводства. Новые сорта обладают высокой урожайностью и качеством льнопродукции, значительно превосходят сорта, имеющиеся в производстве [1].

В результате целенаправленной селекционной работы и на основании проведенных полевых испытаний селекционных образцов в 2013 году на заключительном этапе селекционного процесса (питомник селекционного сортоиспытания) отобрано 11 сортообразцов льна-долгунца различных групп спелости. На основе двух генотипов (СИ - 1 и СИ- 9), прошедших трехлетние испытания, по совокупности положительных свойств и признаков, созданы два сорта льна-долгунца (СИ- 1 – сорт Маяк, СИ- 9 – сорт Рубин) и переданы в ГУ «Государственная инспекция по испытанию и охране сортов растений» для испытания по всей территории Республики Беларусь с 2014 года.

Характеристика нового сорта льна-долгунца Маяк представлена в таблице 1.

Таблица 1

Характеристика нового сорта льна долгунца Маяк по основным хозяйственно ценным признакам (2011 – 2013гг.)

Показатель	СИ - 1 (Маяк)	Ярок (ст.)	В % к ст.
Общая высота растений, см.	85,1	83,2	97,8
Урожайность семян, ц/га.	6,2	5,6	110,7
Урожайность соломы, ц/га.	58,4	59,7	97,8
Урожайность тресты, ц/га.	46,5	46,8	99,4
Урожайность общего волокна, ц/га.	16,1	15,9	101,3
Урожайность длинного волокна, ц/га.	11,6	10,6	109,4
Содержание общеговолокна,%.	34,7	33,9	102,3
в т. ч. длинного волокна.	25,0	22,6	110,6
Период вегетации, дней.	74,0	75,0	98,6
Устойчивость к полеганию, балл.	5,0	5,0	100,0
Номер длинного трепаного волокна.	12,3	12,0	102,5
РДП, км.	13,6	13,5	100,7
Степень развития фузариозного увядания на ИФ, %.	18,7	13,9	134,5

Сорт Маяк (80 $E_{6\text{-}1\text{-}2}$) создан в результате многократного индивидуального отбора из гибридной популяции, полученной от скрещивания (в 2003 г.) сортов И-9 × Весна.

Раннеспелый, вегетационный период в среднем за 2011-2013 гг. был уровне стандарта и составил – 74 дня. Средняя урожайность соломы за годы селекционного сортоиспытания составила 58,4 ц/га -(97,8% к ст.), тресты – 46,5 ц/га (99,4% к ст.), общего волокна – 16,16 ц/га (101,3% к ст.), в т.ч. длинного 11,6 ц/га (109,4% к ст.).

Сорт высоковолокнистый - содержание общего волокна в тресте составило 34,7%, что на 0,7 процентных пункта выше, чем у сорта-стандарта Ярок; содержание длинного волокна– 25,0%, что на 2,4 процентных пункта выше, чем у сорта-стандарта. Средний номер длинного трепаного волокна – 12,3 (выше сорта-стандарта на 0,3 номера), расчетная добротность пряжи – 13,6 км (на уровне сорта-стандарта). Среднеустойчив к фузариозному увяданию (развитие заболевания на инфекционно-провокационном фоне составило 38,7%). Высокоустойчив к полеганию – 5,0 балла.

Рис.1. Посевы льна долгунца сорта Маяк, ф. «цветения», 2012г.

Н.И. Шарапов, обобщая литературные данные о влиянии различных факторов на получение высокой урожайности и качественной продукции льноволокна, отмечает, что « … одной из важнейших предпосылок в этом деле является сорт, соответствующий данному климату и обладающий нужными свойствами» [2, с. 87].

Экономическая эффективность возделывания льна долгунца сорта Маяк представлена в таблице 2. Экономическую эффективность возделывания определяли на основании общепринятых методик оценки экономической эффективности. Согласно проведенного расчета установлено, что стоимость дополнительной продукции у сорта Маяк, по сравнению с сортом Ярок составило - 15608,5 тыс/га. Затраты на производство продукции составили

Таблица 2

Экономическая эффективность возделывания льна-долгунца сорта Маяк

Сорт	Продукция	Урожайность, т/га	Стоимость продукции, тыс. руб/га	Затраты, тыс. руб/га	Условно чистый доход, тыс. руб/га	Уровень рентабельности, %
Ярок - ст.	Семена Треста	0,56 4,68	2128,0 11606,4	13349,7	384,7	2,9
Маяк	Семена Треста	0,62 4,65	2356,0 1352,5	15608,5	2344,9	17,6

13263,6, что ниже сорта Ярок на 13,250 тыс. руб/га. При возделывании сорта Маяк, получен условно чистый доход в размере 2344,9 тыс. руб/га. Уровень рентабельности при производстве семян и волокна сорта Маяк составляет 17,6 %, что на 14,6 процентов выше сорта Ярок.

На основании всестороннего изучения селекционного материала, создан новый раннеспелый сорт льна долгунца- Маяк, превышающий стандартный сорт –(Ярок) по урожайности, качественным показателям, устойчивости к полеганию и степени развития фузариозного увядания. В 2014 году сорт предан в Государственное испытание.

Список использованных источников: 1. Богдан В.З. Сравнительная характеристика сортов льна-долгунца / В.З. Богдан, Л.В. Ивашко, Т.М. Богдан, Е.В. Иванова // Научные достижения льноводству: основные результаты и направления развития научных исследований по льну-долгунцу: материалы Междунар.науч.-практ. конф., посвящ. 80-летию образования ВНИИЛ, Торжок, 10-12 октября 2010 / ВНИИЛ; редкол С.Ф, Тихомирова [и др.].-Торжок, 2010.-С.125-131. 2. Шарапов Н.И. Повышение качества урожая сельскохозяйственных культур / Н.И. Шарапов. – М.: Колос, 1973. - 248 с.

УДК: 332.33:658.012.32

І.В. Кошкалда, д-р екон. наук, професор
Харківський національний аграрний університет ім.В.В.Докучаєва, Україна

НОВІ ПІДХОДИ ЩОДО УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМ РЕСУРСАМИ

З точки зору сфери застосування, термін «управління» можна вважати найбільш розповсюдженим, оскільки він використовується для характеристики будь-яких систем – чи то економічних, соціальних, технологічних, біологічних тощо. Якщо вести мову про управління земельними ресурсами, то слід зазначити, що це процес спрямований на забезпечення раціонального

використання та охорону земель. Саме від правильно побудованої системи управління земельними ресурсами і залежить подальший розвиток земельних відносин.

На сьогоднішній день головною проблемою тривалого і незавершеного процесу реформування земельних відносин відповідно до концепції сталого розвитку в Україні є відсутність дієвого механізму управління земельними ресурсами та землекористування і впровадження його у практику, що знижує рівень ефективності господарювання та конкурентоспроможність не тільки окремих суб'єктів, а й національної економіки в цілому.

У світовій практиці система управління земельним ресурсами (Land Administration Systems – LAS) поділяється на три типи: класичну, перехідного періоду та комплексну багатофункціональну. Класична система управління земельним ресурсами реалізує принципи «від загального до конкретного», у процесі проведення земельної політики держави та підтримує державний інтегрований підхід до землеустрою, що містить усі види діяльності, пов'язані з управлінням земельними і природними ресурсами, які необхідні для стійкого розвитку територій. Перехідна, в свою чергу, базується на принципі «від конкретного до загального». Первинними в цій системі є індивідуальні земельні ділянки та пов'язані з ними просторові дані. Дана система управління земельними ресурсами створена для підтримки земельних ринків і контролю земельного обігу. Внаслідок цього вона оперує індивідуальними ділянками та не може при прийнятті рішень адекватно враховувати широкі територіальні, економічні, екологічні й соціальні питання. Наразі національні стратегії розвитку землеволодіння і землекористування у світі замінюються на глобальні та регіональні об'єднані моделі просторової організації території. У зв'язку з цим об'єктивні економічні потреби обумовили необхідність виникнення комплексної багатофункціональної системи управління земельним ресурсами [1].

Експерти ФАО вважають, що управління земельними ресурсами повинно розроблятися на основі таких принципів і методик:

- широке застосування колективних та плюралістичних підходів до управління земельними ресурсами за умови підвищення рівня незалежності та відповідальності місцевих органів;
- збільшення інвестицій у поліпшення суспільної інфраструктури;
- оцінювання екосистемних послуг, зокрема, земельних ресурсів, з метою рамкового планування та прийняття інвестиційних рішень;
- проведення контролю повноважень та діяльності існуючих глобальних і регіональних організацій, що досліджують проблеми використання, охорони і відтворення земельних ресурсів, з метою створення сприятливих умов для більш тісного співробітництва або інтеграції;
- міжнародні торгові угоди, які забезпечують сприятливі умови для побудови «зеленої економіки» і сприяють сталому сільському господарству в цілому;
- створення рамкових програм та інституцій щодо управління водозбірними басейнами, які матимуть спільну мету – оптимізація економічних

вигод та забезпечення рівноправного використання переваг в басейнах міжнародних річок;

- створення цільового фонду для надання допомоги дрібним фермерам у переході до сталого управління земельними ресурсами [2].

Дані пропозиції можуть бути основою для обґрунтування і впровадження нових підходів щодо управління земельними ресурсами, які сприятимуть формуванню ефективної екологозбалансованої моделі природокористування загалом, оскільки роль землі у різних сферах діяльності людини неоднакова. Так, у сільському господарстві земля є не лише матеріальною основою його функціонування, а й активним чинником виробництва. Земля функціонує як предмет праці, коли людиною використовується лише верхній родючий шар, тобто ґрунт, для створення необхідних умов росту і розвитку сільськогосподарських культур. Результати виробництва залежать безпосередньо від родючості ґрунтів, фізико-хімічних і біологічних процесів, що відбуваються у них. Водночас земля виступає й знаряддям праці, коли використовуються її фізичні, біологічні і механічні властивості для отримання аграрної продукції. Лише в сільському господарстві земельні ресурси – найважливіша продуктивна сила – є одночасно предметом і знаряддям праці. У промисловості земля виступає як просторовий базис, який ніяким чином не пов'язаний із родючістю.

На думку дослідників Інституту економіки природокористування та сталого розвитку, управління земельним ресурсами слід проводити із застосуванням інноваційних підходів, проте науковці виділяють ряд чинників, що впливають на розвиток і впровадження у практику господарювання інноваційних форм управління [3]. Так, до чинників, що стримують розвиток інноваційних форм управління землекористуванням відносять:

- невизначеність і дублювання управлінських функцій щодо використання, охорони і відтворення земельних ресурсів державними інституціями. Недієвість організаційно-правового забезпечення впровадження інноваційних форм управління землекористуванням;
- відсутність чіткої стратегії розвитку суспільних відносин щодо використання, охорони і відтворення земельних ресурсів (земельної політики);
- неузгодженість даних земельного кадастру;
- неузгодженість прав власності та прав користування земельними ресурсами;
- неефективна практика господарювання, відсутність професійної освіти та досвіду у суб’єктів господарювання;
- застосування застарілих техніки та технологій господарювання, відсутнє управлінське і технологічне консультування;
- регламентовані норми, нормативи, стандарти використання, охорони, відтворення земельних ресурсів, встановлені стимули за їх дотримання та санкції за порушення;
- обмеження доступу місцевих жителів та НУО до процесу прийняття управлінських рішень щодо використання, охорони і відтворення земельних ресурсів, низька екологічна та правова культура місцевих жителів.

З усіма вказаними чинниками можна погодитися і на нашу думку варто до даного переліку додати ще й такий чинник, як недосконалість дієвого механізму економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель. У Земельному кодексі України в ст.205 хоча і визначено зміст економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель проте на практиці механізм стимулювання майже не діє.

Також вчені виділяють такі інноваційні підходи (форми) управління земельними відносинами в контексті збалансованого просторового соціально-економічного розвитку як: ландшафтний підхід, екосистемний підхід, інтегрований підхід, корпоратизація земельних відносин та капіталізація земель, баланс централізації/децентралізації повноважень органів державної влади щодо управління земельними ресурсами; кластерний підхід, застосування новітніх технічних та технологічних досягнень.

І звісно, застосування даних підходів дозволить покращити систему управління земельними ресурсами проте на нашу думку використання навіть інноваційних підходів може звестися на нівець, якщо не буде надано об'єктивної, правдивої та реальної інформації про стан земельних ресурсів. Земельна інформація повинна бути максимально відкритою та прозорою для користувачів і звичайно повинна бути змістовною.

Список використаних джерел: 1. Третяк Н. Актуальні проблеми управління земельним ресурсами і землекористуванням та шляхи їх подолання в умовах децентралізації влади / Н.Третяк // Землевпорядний вісник. – 2015. – № 9. – С.36-40. 2. Land Administration in the UNECE Region [Електронний ресурс]: Development Trends and Main Principles. Economic Commission for Europe, New York and Geneva, 2005. – 104р. – Режим доступу: http://www.unece.org 3. Механізми управління земельними відносинами в контексті забезпечення сталого розвитку / Ш.І.Ібатуллін, О.В.Степенко, О.В.Сакаль [та ін.]. – К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України. – 2012. – 52с.

УДК 658.17

В.Г. Краля, старш. викладач*
Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, Україна

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗМІН

Організаційні зміни можуть принести багатопланові, деколи важко вимірювані ефекти . Тому застосовувати єдину методику для оцінки

* Науковий керівник –М.М. Турченко, к.е.н.,професор

ефективності змін некоректно. Усунути багато проблем при оцінці ефективності організаційних змін дозволяє дотримання певних вимог. Економічна підоснова організаційних змін вимагає слідувати традиційному тлумаченню ефективності як відносного ефекту, визначуваного відношенням ефекту (результату) до витрат на його отримання. Так, в економічному словнику дано таке визначення: ефективність - відносний ефект, результативність процесу, операції, проекту, визначувані як відношення ефекту, результату до витрат, витрат, що зумовили, забезпечили його отримання [1]. В даному випадку йдеться про так звану внутрішню ефективність використання ресурсів підприємства. Але виходитимемо з того, що далеко не усі значимі результати утілюються в матеріальній формі, вони не можуть бути виражені через фінансові показники (принаймні, в найближчій перспективі).

Доречніше говорити про так звану зовнішню ефективність, яка відбиває здатність організації до розвитку, стійкість розвитку, її адаптивність, відповідність запитам зовнішнього середовища. Оцінка зовнішньої ефективності разом з внутрішньою цілком виправдана і в управлінні організаційними змінами, оскільки вони, навіть спеціально орієнтовані на цілі, дають попутні (побічні) результати по інших сферах підприємства

Отже, неможливо класичною формулою, що стала, результати/витрати виміряти ефективність організаційних змін по усьому різноманіттю прямих і непрямих, швидких і віддалених в часі ефектів організаційних змін.

У ширшому уявленні ефект організаційних змін має різну спрямованість:

1. Маркетинговий ефект проявляється в розвитку потреб і створенні нових способів задоволення потреб споживачів, в посиленні ринкових позицій підприємства і підвищенні його конкурентоспроможності.

2. Науковий ефект проявляється в появі нових конструкторських і технолого-технічних рішень (передових продуктових розробок, методів обробки предметів праці і так далі).

3. Організаційно-управлінський ефект - це нові форми організації, нові процеси, технології і процедури управління.

4. Соціальний ефект може бути орієнтований як на персонал підприємства, так і на суспільство. Він проявляється в поліпшенні умов праці і в розвитку персоналу, в активному використанні методів моральної мотивації, в підвищенні соціальної відповідальності бізнесу, у вкладі в рішення соціальних проблем.

5. Економічний (фінансовий) ефект (згідно з традиційним розумінням ефективності саме як внутрішній ефективності) проявляється в отриманні позитивної різниці між результатами проведення організаційних змін і понесеними витратами, вираженими в грошових одиницях.

6. Інформаційний ефект з'являється при створенні нової інформації про розвиток оточення і внутрішнього середовища підприємства. Він проявляється в нових способах збору і обробки даних, зберіганні і поширенні інформації, у тому числі знань.

7. Екологічний ефект визначається рівнем захисту довкілля від негативної дії на неї процесів життєдіяльності людини.

Сформулюємо ряд вимог до оцінки ефективності управління організаційними змінами:

1. Комплексність оцінки. Різнобічні ефекти (чисельник) можуть вимірюватися за різними показниками, тоді як витрати (знаменник) вимірюються найчастіше в грошових одиницях. Тому комплексне оцінювання ефективності організаційних змін можливе лише через оцінки різних видів ефективності в системі взаємозв'язаних показників ефективності з урахуванням прийнятих обмежень по значеннях показників При цьому підході комплексна оцінка не лише вбирає вже розглянуті підходи до оцінки ефективності (по мірі досягнення цілей підприємства, через оцінку задоволеності споживачів, через оцінку досягнення балансу із зовнішнім середовищем і традиційну оцінку ефективності результати / витрати), але і може включати інші важливі показники ефективності на розсуд дослідників.

2 Гармонізація внутрішньої ефективності і зовнішньої ефективності. Досягнення внутрішньої ефективності і досягнення зовнішньої ефективності - дві суперечливі, іноді взаємовиключні цілі, оскільки перша з них пов'язана з оперативним, а друга - із стратегічним управлінням. В той же час в управлінні змінами підвищення внутрішньої ефективності у ряді випадків може сприяти підвищенню зовнішньої ефективності, що наочно відіб'ється на маркетингових показниках . Так, наприклад, заходи по зниженню витрат на виробництво приведуть до зниження собівартості продукції, що дасть можливість понизити ціну. Зниження ціни, у свою чергу, у разі еластичного за ціною попиту приведе до збільшення виручки. Підвищення товарообігу основної продукції може викликати збільшення ринкової долі, позитивно позначитися на об'ємах продажів супутньої продукції і так далі. Таким чином, внутрішня і зовнішня ефективність організаційних змін взаємозв'язана і взаємообумовлена, але складно говорити про одночасне досягнення обох видів ефективності на кожному етапі реалізації і після закінчення організаційних змін.

Отже, не трапляється нагоди вимагати підвищення і внутрішньої, і зовнішньої ефективності для однакового тимчасового інтервалу. Але оцінювати внутрішню і зовнішню ефективність в процесі проведення організаційних змін і після їх завершення необхідно для контролю за витрачанням ресурсів, для оцінки міри досягнення цілей, для своєчасного внесення коригувань в план змін. Дотримання такої вимоги має на увазі виконання іншої, більше приватної вимоги - клієнтоорієнтованість при проведенні оцінки.

3. Інтеграція між стратегічним і оперативним рівнем управління. Власне, вона досягається в процесі встановлення взаємозв'язку між внутрішнім і зовнішнім ефектом. Досягнення стратегічних цілей розвитку пов'язане із зовнішньою ефективністю, в перспективі такі результати повинні забезпечувати внутрішню ефективність діяльності підприємства. Наприклад, стратегічні зміни в області продуктового ринку, технології виробництва надалі, поза сумнівом, вплинуть на фінансово-економічні показники

діяльності (виручка від реалізації, валовий прибуток, чистий прибуток, показники ліквідності, платоспроможності, ділової активності, рентабельності та ін.). І тоді на прикладному рівні наочно відіб'ється зв'язок між стратегією і її результативністю у фінансово-економічних термінах.

4. Осяжність показників оцінки. Багатоплановість і глибина оцінки ефективності управління, що отримали втілення в багатьох показниках, не повинні виявляти самоціллю при проведенні оцінки ефективності змін. Показники мають бути погоджені між собою і відповідати дійсності (у тому числі суб'єктно-об'єктним реаліям). «Володіння інформацією щодо джерела можливого впливу на підприємство, в період нестабільної ринкової економіки, вже достатньо для того, щоб розробити програму активної підготовки матеріально-технічного забезпечення та активізації резервів підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств»[2].

5. Своєчасність проведення оцінки. У загальному випадку ефективність організаційних змін складається з ефективності їх проведення і ефективності використання результатів організаційних змін. Тому остаточну оцінку організаційних змін можна проводити тільки тоді, коли отримані результати організаційних змін. Інакше потрібно встановити термін, після закінчення якого отримання навіть позитивних результатів вже не буде свідоцтвом успішної роботи. Пізнє проведення оцінки багате не лише неможливістю втручання в процес досягнення результатів; таке оцінювання вже прив'язане до іншого моменту часу оцінки, отже, іншим умовах існування. Оцінка ефективності організаційних змін повинна проводитися при їх плануванні (у тому числі для обґрунтування інвестицій), реалізації (економічний моніторинг) і після їх завершення

Так, щоб оцінка ефективності організаційних змін не носила вузький характер, вона повинна включати різнопланових вимірників. Із-за багатоплановості і різнонаправленості ефектів результатом оцінки ефективності змін не може бути одне значення якого-небудь інтегрального показника. Для визначення ефективності організаційних змін потрібно розгляд і встановлення взаємного впливу усіх ключових показників підприємства. З урахуванням безлічі чинників впливу оцінка за допомогою розрізнених показників завжди буде обмеженою і тому неточною. Розв'язати цю проблему представляється можливим за допомогою комплексної системи взаємозв'язаних показників ефективності. Така система показників розробляється для кожного підприємства виходячи із стратегії, пріоритетів і умов функціонування

Список використаних джерел: 1. Економічний словник. Тлумачно-термінологічний / [уклад. В.А.Коноплицький, А.І. Філіна]. — К., ТОВ "КНТ" 2007 . — 580 с. 2. Дудник О.В. Управління фінансовими ризиками на сільськогосподарських підприємствах //О.В.Дудник. - Вісник ХНТУСГ 150(2014): с.126-131. 3 Олексів І.Б., Лисович Т.Ю. Формування методу оцінювання ефективності впровадження організаційних змін у систему управління підприємством//Олексів І.Б.,Лисович Т.Ю. –Х.: -БІЗНЕСІНФОРМ №7. – 2014. – с. 359-364.

УДК 330.322.1:502.131.1:502.14

К.М. Крамаренко, канд. екон. наук, доцент
Національна академія Національної гвардії України, Україна

МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Однією з ключових умов переходу на принципи сталого розвитку є удосконалення інвестиційної діяльності в сфері природокористування. Це обумовлено впливом якості навколишнього природного середовища на динаміку економічного розвитку та якості життя населення. Інвестиційна діяльність в основному завдає шкоди навколишньому середовищу через сприяння розвитку різних видів діяльності, які негативно впливають на нього. Але за допомогою інвестиційної діяльності, а саме шляхом впровадження інноваційних, природозберігаючих техніки і технології, створення екологічно чистих виробництв і продукції, формування екологоорієнтованої структури економіки, екологічна ситуація може і покращуватися.

Екологізація – це процес безупинного і послідовного розроблення та впровадження у виробничі процеси нових технологічних і управлінських заходів, які дають змогу підвищувати ефективність використання природних ресурсів зі збереженням чи поліпшенням якості довкілля [1]. Екологізація інвестиційної діяльності – це комплексний і системний процес перетворення інвестиційної діяльності з урахуванням екологічних обмежень, спрямований на зниження екодеструктивної дії сфер виробництва, обігу, споживання, основним пріоритетом якого є повсюдне впровадження новітніх досягнень науково-технічного прогресу. Екологізація інвестиційної діяльності має чітко виражений стратегічний характер [2, с. 315].

Завданнями екологізації інвестиційної діяльності можуть бути: підвищення екологічності продукції, що випускається підприємствами для суспільного і особистого споживання; зниження споживання природних ресурсів на одиницю продукції, що випускається та здійснення ефективної господарської діяльності; зменшення забруднення природних комплексів; зниження концентрації шкідливих речовин у викидах, стоках, відходах; поліпшення стану середовища існування людей.

Механізм реалізації стратегії екологічної політики інвестиційного забезпечення охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів включає три підходи [3]:

- пряме регулювання, пов’язане з заходами державного впливу (нормативно-правові, адміністративно-контрольні заходи, пряме регулювання ті ін.);
- економічне стимулювання, пов’язане з розвитком ринкових механізмів;
- змішані механізми, які поєднують перші два підходи.

Для України, як і для більшості країн світу, характерним є змішаний підхід. У механізмі державного регулювання екологізації інвестиційної

діяльності беруть участь правові, адміністративні та економічні методи. Правові методи державного регулювання системи екологічного інвестування включають сукупність установлених державою норм, спрямованих на виконання заходів з охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та встановлення механізмів фінансування природоохоронних програм.

Адміністративні методи такого регулювання включають: ліцензування – обмеження на користування певними видами природних ресурсів. Необхідність ліцензування природоохоронної діяльності обумовлена обмеженістю природних ресурсів та збільшенням масштабів природокористування; систему екологічних норм і стандартів: нормативи екологічної безпеки (ГДК, гранично допустимий вміст шкідливих речовин у продуктах харчування); ГДВ та ГДС; рівень шкідливого впливу фізичних та біологічних чинників; штрафи за недотримання природоохоронного законодавства.

Економічні методи екологічного інвестування пов'язані зі створенням органами державного управління фінансових або матеріальних стимулів для здійснення природоохоронної діяльності суб'єктами господарювання. До економічних методів можна віднести: сплату збору за забруднення довкілля; бюджетне фінансування природоохоронних заходів, включаючи Державний та місцевий фонди охорони навколишнього природного середовища; надання підприємствам кредитних та податкових пільг [4].

Сьогодні під економічним механізмом екологізації виробництва розуміють комплекс різноманітних важелів, нормативів, інституціональних структур, який через фінансово-економічне та організаційне сприяння стимулює здійснення природоохоронних заходів [1]. Зрозуміло, що ці важелі передбачають і пряме регулювання, і економічне стимулювання за допомогою ринкових механізмів.

Функціонування економічного механізму можливе за наявності ефективного організаційного механізму як на рівні окремого підприємства, так і на загальнодержавному.

Загальнодержавний рівень складається з примусових, заохочувальних і маркетингових механізмів. Примусові механізми складаються з екологічних платежів та штрафів, санкцій і заборон, екологічної стандартизації й ліцензування, екологічного менеджменту. У примусових механізмах екологізації виробництва ресурсні платежі не мають суттєвого впливу на економічні інтереси суб'єктів господарювання, не відносяться до сталих джерел бюджетних надходжень і не стимулюють раціонального природокористування. Платежі (збори) за забруднення навколишнього середовища мають швидше фіскальний, а не стимулюючий характер, оскільки джерелом платежів за порушення в межах лімітних значень є виробнича собівартість підприємств, тобто природоохоронні витрати компенсуються в цінах на продукцію, а фінансові та кадрові можливості природоохоронних органів не дають змогу забезпечити своєчасний і ретельний контроль за сплатою платежів. Заохочувальні механізми спрямовують на застосування пільгового оподаткування і кредитування, субсидій, дотацій і грантів, премій і призів, держінвестування у НДР і розвиток інфраструктури. Маркетингові механізми

охоплюють створення та забезпечення розвитку ринку природних ресурсів і екобезпечних товарів; структурну перебудову «маркетингового ланцюга», в який входить виробництво, товарорух і споживання; екологічну експертизу (державну, наукову, суспільну, комерційну); торгівлю квотами на шкідливі викиди; екологічний акцизний збір, екологічне страхування та просування тощо [5].

Внутрішньоорганізаційний рівень реалізується через орієнтацію підприємства на концепції «зеленого офісу», «бережливого виробництва», екоменеджменту, екоаудиту, екомаркетингу, екокультури тощо. Основні принципи функціонування «зеленого офісу» полягають у такому: екологічний аналіз життєвого циклу продукції постачальників і власної; закупівля та виробництво екологічно безпечної продукції; енерго- і ресурсоефективність; зменшення шкідливих для довкілля викидів; повторне використання і перероблення продукції та відходів. Менеджмент "бережливого виробництва" орієнтований на виявлення потреб ринку і створення максимальної цінності для клієнта (споживача) за мінімальних витрат виробничих ресурсів [5].

Природоохоронна діяльність в ринкових умовах повинна бути економічно виправданою, даючи змогу підприємствам використовувати пов'язані з нею різноманітні вигоди. Це потрібно враховувати під час розробки механізмів державної мотивації та стимулювання екологізації виробничо-господарської діяльності. Підвищення ефективності діяльності підприємств з погляду екологічної безпеки можливо забезпечити шляхом запровадження екологічного менеджменту та екологічного аудиту.

Отже, механізм екологізації інвестиційної діяльності включає такі підходи, як пряме регулювання, пов'язане з заходами державного впливу; економічне стимулювання, пов'язане з розвитком ринкових механізмів; змішані механізми, які поєднують перші два підходи. У механізмі державного регулювання екологізації інвестиційної діяльності беруть участь правові, адміністративні та економічні методи. Функціонування економічного механізму передбачає наявність ефективного організаційного механізму екологізації інвестування як на внутрішньогосподарському, так і на загальнодержавному рівні.

Список використаних джерел: 1. Макарова Н. С. Економіка природокористування: Навч. посіб. / Н. С. Макарова, Л. Д. Гармідер, Л. В. Михальчук. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 322 с.; 2. Андрєєва Н. М. Теоретичні основи екологізації інвестиційної діяльності в Україні / Н. М. Андрєєва // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. - 2005. - № 15.6. -С. 314-320.; 3. Бобылев С. Н. Экономика природопользования: ученик / С. Н. Бобылев, А. Ш. Ходжаев. – М. : ИНФРА-М. – 2004. – 501 с.; 4. Кубай Д. Механізми державного регулювання екологічних інвестицій / Д. Кубай // Вісник Львів. Ун-ту. – 2009. – Вип. 41. - С. 301 – 307. – (Серія екон.).; 5. Дубодєлова А. В. Організаційно-економічні механізми екологізації виробництва на вітчизняних підприємствах / А. В. Дубодєлова, О. В. Юринець, М. М. Федорів // Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка". - 2011. - № 698. - С. 156-162.

УДК 332.334

А.В. Кривоносов, магистрант
И.В. Яурова, ассистент
ФГБОУ ВО «Воронежский государственный аграрный университет имени императора Петра I», Россия

ПОРЯДОК ОСПАРИВАНИЯ КАДАСТРОВОЙ СТОИМОСТИ ЗЕМЕЛЬНЫХ УЧАСТКОВ НА ТЕРРИТОРИИ ВОРОНЕЖСКОЙ ОБЛАСТИ

В соответствии с действующим законодательством в отношении каждого земельного участка в обязательном порядке подлежит определению его кадастровая стоимость.

Кадастровая стоимость участка применяется при расчете размера земельного налога, арендной платы или платы за пользование земельными участками, выкупной стоимости земельного участка в случае его выкупа из государственной или муниципальной собственности, продаже земельных участков из государственной или муниципальной собственности собственникам находящихся на этих участках зданий, строений, сооружений и других объектов недвижимости [6].

Очевидно, что размер кадастровой стоимости является одной из основных составляющих, определяющих экономическую эффективность использования земельного участка и затраты, связанные с приобретением и использованием земельных участков.

Неправильное определение кадастровой стоимости земельного участка может привести к многомиллионным потерям для его правообладателей либо по существу заблокировать отдельные способы его использования (например, путем застройки).

Государственная кадастровая оценка земли проводится в соответствии с законодательством РФ об оценочной деятельности (ч. 1 ст. 24.15 Закона от 29.07.1998 №135-ФЗ) [2]. В ее основу положено определение удельного показателя кадастровой стоимости земельного участка в пределах одного кадастрового квартала в разрезе различных видов разрешенного использования участков.

При этом органы исполнительной власти субъектов Российской Федерации утверждают средний уровень кадастровой стоимости по муниципальному району (городскому округу) (п. 2 ст. 66 ЗК РФ). В случаях определения рыночной стоимости земельного участка кадастровая стоимость этого земельного участка устанавливается равной его рыночной стоимости (п. 3 ст. 66 ЗК РФ) [1].

Несмотря на это, на практике встречаются ситуации, когда кадастровая стоимость участков явно завышается и является несоразмерной даже по отношению к его рыночной стоимости.

Такого рода завышение является, как правило, следствием двух причин. Во-первых, неправильное отнесение земельного участка к тому или иному виду разрешенного использования (разница между удельной стоимостью 1 кв.м. земли между различными видами разрешенного использования может отличаться в десятки раз). Во-вторых, игнорирование при определении кадастровой стоимости участка методом «общей» оценки конкретных индивидуальных показателей земельного участка, существенно негативно влияющих на его реальную стоимость (транспортная доступность, гидрологические особенности, правовая история и т. д.).

Кроме того, нередки случаи, когда размер удельного показателя определяется государственными органами вообще без каких-либо правовых оснований, что приводит к незаконному увеличению кадастровой стоимости участка в несколько раз.

Основаниями для пересмотра результатов определения кадастровой стоимости являются:

- недостоверность сведений об объекте недвижимости, использованных при определении его кадастровой стоимости;

- установление в отношении объекта недвижимости его рыночной стоимости на дату, по состоянию на которую была установлена его кадастровая стоимость.

Результаты определения кадастровой стоимости могут быть оспорены юридическими лицами в случае, если результаты определения кадастровой стоимости затрагивают права и обязанности этих лиц, а также органами государственной власти, органами местного самоуправления в отношении объектов недвижимости, находящихся в государственной или муниципальной собственности, в суде и комиссии по рассмотрению споров о результатах определения кадастровой стоимости. Результаты определения кадастровой стоимости могут быть оспорены физическими лицами в случае, если результаты определения кадастровой стоимости затрагивают права и обязанности этих лиц, в суде или комиссии [5].

Оспорить кадастровую стоимость возможно в комиссии по рассмотрению споров о результатах определения кадастровой стоимости или в суде. При этом обязанность использовать внесудебный порядок урегулирования данного спора законом не предусмотрена, в связи с чем заявитель вправе сразу обратиться в суд, минуя комиссию. Однако первоначально рекомендуется обратиться именно в нее (ч. 3 ст. 24.18 Закона от 29.07.1998 №135-ФЗ) [2].

Оспорить результаты определения кадастровой стоимости в комиссии возможно только в период с даты внесения в государственный кадастр недвижимости результатов определения кадастровой стоимости по дату внесения в государственный кадастр недвижимости результатов определения кадастровой стоимости, полученных при проведении очередной государственной кадастровой оценки или при оспаривании результатов определения кадастровой стоимости, но не позднее чем в течение пяти лет с даты внесения в государственный кадастр недвижимости оспариваемых результатов определения кадастровой стоимости.

В целях выявления оснований для пересмотра результатов определения кадастровой стоимости объекта недвижимости заявитель вправе обратиться к заказчику работ (информацию о заказчике работ по определению кадастровой стоимости можно уточнить в Управлении Росреестра по субъекту Российской Федерации) в случае, если кадастровая стоимость объекта недвижимости определена в ходе проведения государственной кадастровой оценки, или в орган, осуществляющий функции по государственной кадастровой оценке (Управление Росреестра по субъекту Российской Федерации), если стоимость определена в ходе осуществления кадастрового учета объекта недвижимости или кадастрового учета изменений объекта недвижимости, с запросом о предоставлении сведений об объекте недвижимости, использованных при определении его кадастровой стоимости [3].

В течение семи рабочих дней с даты поступления указанного запроса заказчик работ и орган, осуществляющий функции по государственной кадастровой оценке, обязаны предоставить заявителю соответствующие сведения.

К заявлению о пересмотре кадастровой стоимости необходимо приложить:

- кадастровую справку о кадастровой стоимости объекта недвижимости, содержащая сведения об оспариваемых результатах определения кадастровой стоимости;
- нотариально заверенную копию правоустанавливающего или правоудостоверяющего документа на объект недвижимости в случае, если заявление о пересмотре кадастровой стоимости подается лицом, обладающим правом на объект недвижимости;
- документы, подтверждающие недостоверность сведений об объекте недвижимости, использованных при определении его кадастровой стоимости, в случае, если заявление о пересмотре кадастровой стоимости подается на основании недостоверности указанных сведений;
- отчет, составленный на бумажном носителе и в форме электронного документа, в случае, если заявление о пересмотре кадастровой стоимости подается на основании установления в отношении объекта недвижимости его рыночной стоимости;
- положительное экспертное заключение на бумажном носителе и в форме электронного документа, подготовленное экспертом или экспертами саморегулируемой организации оценщиков, членом которой является оценщик, составивший отчет, о соответствии отчета об оценке рыночной стоимости объекта оценки требованиям законодательства Российской Федерации об оценочной деятельности, в том числе требованиям настоящего Федерального закона, федеральных стандартов оценки и других актов уполномоченного федерального органа, осуществляющего функции по нормативно-правовому регулированию оценочной деятельности, требованиям стандартов и правил оценочной деятельности такой саморегулируемой организации оценщиков в случаях, установленных этим уполномоченным федеральным органом, и в порядке, которые предусмотрены порядком создания и работы комиссии [2].

В свою очередь, только за 2014 год в производстве Арбитражного суда Воронежской области, Воронежского областного суда было рассмотрено 562 судебных дела, при этом сумма выпадающих доходов бюджета Воронежской области составила порядка 38 млн. руб. (и это только от использования земельных участков государственная собственность на которые не разграничена по городу Воронежу (по договорам аренды).

Особенно остро данный вопрос стоит в районах области, где в суды обратились градообразующие предприятия (Подгоренского, Лискинского, Борисоглебский, Новохоперского районов, городских округов г. Нововоронеж и г. Борисоглебск). При этом, во исполнение поручения губернатора Воронежской области А.В. Гордеева о предоставлении актуальных сведений по судебным делам, администрациями были даны ответы, что судебных дел не имеется. Однако, в производстве суда дела имеются (это Новоусманский, Новохоперский, Острогожский, Павловский, Рамонский, Россошанский, Аннинский, Кантемировский районы), что позволяет говорить даже о неосведомленности муниципальных образований [4].

Также следует особо отметить, что согласно ст.24.20 Федерального закона от 29.07.1998 №135-ФЗ [2] в случае изменения кадастровой стоимости по решению комиссии или суда, сведения о кадастровой стоимости, применяются с 1 января календарного года, в котором подано соответствующее заявление о пересмотре кадастровой стоимости, но не ранее даты внесения в государственный кадастр недвижимости кадастровой стоимости, которая являлась предметом оспаривания.

В соответствии с п. 3 ст. 66 Земельного кодекса РФ [1] в случаях определения рыночной стоимости земельного участка, кадастровая стоимость этого земельного участка устанавливается равной его рыночной стоимости.

Анализ судебной практики по делам данной категории, рассматриваемым Воронежским областным судом, показывает, что в качестве заинтересованных лиц к участию в деле привлекаются правительство Воронежской области, департамент имущественных и земельных отношений Воронежской области (в качестве органов, организующих проведение государственной кадастровой оценки земель), Управление Росреестра по Воронежской области, филиал ФГБУ «ФКП Росреестра» по Воронежской области, соответствующие органы местного самоуправления [4].

В настоящее время кадастровая стоимость земельных участков, будучи базисом для определения размера платы за землепользование, является камнем преткновения между субъектами предпринимательства и городскими властями. В производстве арбитражных судов находится большое количество дел по искам собственников и арендаторов земельных участков с требованиями установить кадастровую стоимость земельных участков в размере их рыночной стоимости. При этом подходы у всех судей, рассматривающих такую категорию споров, различные, поскольку единообразие в толковании и применении норм права отсутствует.

Анализ судебной практики показал, что надлежащее представление интересов государственных и муниципальных органов в суде и заявление

ходатайств о назначении судебной экспертизы по определению рыночной стоимости земельного участка с поручением ее проведения ФБУ «Воронежский региональный центр судебной экспертизы» Минюста России, являются наиболее эффективными средствами защиты интересов органов местного самоуправления по делам данной категории.

Кадастровая стоимость земельных участков оказывает непосредственное влияние на формирование бюджета и в свою очередь оказывает влияние на денежные средства плательщиков налога на землю и арендных платежей [3]. Величина платы за пользование землей указанных плательщиков, особенно хозяйствующих субъектов, может занимать значительную долю в составе затрат, а иногда может быть критичной. Изменение кадастровой стоимости земельного участка напрямую влияет на величину налога на землю и арендных платежей. Поэтому законодательство, регулирующее процедуру государственной кадастровой оценки, экономической целью которой является определение базиса для исчисления платы за землепользование, и оспаривания ее результатов, нуждается в реформировании, результатом которого должно быть введение местного налога на недвижимость.

Список использованных источников: 1. Земельный кодекс Российской Федерации от 25.10.2001 № 136-ФЗ (ред. от 13.07.2015) //Собр. законодательства РФ. – 29.10.2001. – № 44. – Ст. 4147. 2. Об оценочной деятельности в Российской Федерации: Федеральный закон от 29.07.1998 № 135-ФЗ (ред. от 13.07.2015) // Собр. законодательства РФ. – 03.08.1998. – № 31. – Ст. 3813. 3. Гуляев И.С. К вопросу о технологии государственной кадастровой оценки земель сельскохозяйственного назначения / И.С. Гуляев, А.А. Харитонов // Молодежный вектор развития аграрной науки: Матер. 65-й студ. науч. конф. – Ч. III. – Воронеж: ФГБОУ ВПО Воронежский ГАУ, 2014. – С. 61-63. 4. Кривоносов А.В. Актуальные вопросы оспаривания кадастровой стоимости земельных участков на территории Воронежской области / А.В. Кривоносов, И.В. Яурова // Инновационные технологии и технические средства для АПК: материалы международной научно-практической конференции молодых ученых и специалистов (Россия, Воронеж, 26-27 ноября). – Ч IV. – Воронеж: ФГБОУ ВО Воронежский ГАУ, 2015. – С.89-95. 5. Левченко А.С. Проблемы кадастровой оценки земельных участков и оспаривание ее результатов / А.С. Левченко, С.С. Викин // Молодежный вектор развития аграрной науки: Матер. 64-й студ. науч. конф. – Ч. II. – Воронеж: ФГБОУ ВПО Воронежский ГАУ, 2013. – С. 28-33. 6. Яурова И.В. Методика проведения государственной кадастровой оценки земель сельскохозяйственного назначения / И.В. Яурова, И.Д. Лукин, Е.С. Базилевская // Инновационные технологии и технические средства для АПК: материалы международной научно-практической конференции молодых ученых и специалистов (Россия, Воронеж, 26-27 ноября). – Ч VI. – Воронеж: ФГБОУ ВО Воронежский ГАУ, 2015. – С.67-71.

УДК 52.8.4 (476.4)

Н.Г. Крундикова, старш. преподаватель
Учреждение образования Белорусская государственная сельскохозяйственная академия, Беларусь

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ ПО ГОСУДАРСТВЕННОЙ РЕГИСТРАЦИИ И ЗЕМЕЛЬНОМУ КАДАСТРУ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ НА ПРИМЕРЕ ГОРЕЦКОГО ФИЛИАЛА РУП «МОГИЛЕВСКОЕ АГЕНТСТВО ПО ГОСУДАРСТВЕННОЙ РЕГИСТРАЦИИ И ЗЕМЕЛЬНОМУ КАДАСТРУ»

Агропромышленный комплекс – это совокупность взаимосвязанных отраслей хозяйства, участвующих в производстве, переработке сельскохозяйственной продукции и доведении её до потребителя. АПК занимает особое место в жизни государства, так как обеспечивает страну продовольствием и товарами народного потребления. Уровень жизни населения страны зависит от состояния и темпов развития агропромышленного комплекса и, особенно, от сферы пищевой и перерабатывающей промышленности.

Основным средством производства в агропромышленном комплексе является земля. Земля – это уникальный ресурс, который пространственно ограничен, ее не возможно искусственно создать, а предложение земли для использования практически не эластичен. Поэтому земля приобретает особую ценность для собственника.

Право собственности на землю в Республики Беларусь, как и другие вещные права, возникают, изменяются и прекращаются с момента государственной регистрации в республиканской или территориальных организациях по государственной регистрации и земельному кадастру.

В осуществлении регистрации должны быть заинтересованы все, как сома государство, так и собственники земельных участков, землевладельцы и землепользователи. Государство по средствам регистрации осуществляет сохранность земель, а собственники земельных участков, землевладельцы и землепользователи путем регистрации обеспечивают защиту своих прав и получают гарантии со стороны государства.

И те, и другие заинтересованы в простоте, быстроте и качестве выполнения регистрационных действий. Во много это зависит от законодательной базы в этой области. Однако не малое значение имеет организация и структура самих организаций, осуществляющий регистрацию.

Так, например, структура Горецкий филиал РУП «Могилевское агентство по государственной регистрации и земельному кадастру» включает: отдел технической инвентаризации №1; отдел технической инвентаризации №2; отдел регистрации недвижимости; финансово-экономический сектор; юрисконсульт; инженер-программист; архив; технический персонал.

В состав филиала также входит 5 бюро: Дрибинское, Круглянское, Мстиславское, Чаусское и Шкловское.

Общее число сотрудников филиала составляет 59,75 ед., в т. ч. отдел технической инвентаризации №1 – 6 ед., отдел технической инвентаризации №2 – 6 ед., финансово-экономический сектор – 3 ед., отдел регистрации 8,1 ед.

Такая структура позволяет осуществить разделение труда не только по видам выполняемых работ, но и по территориальному охвату.

Каждый из работников осуществляет свою трудовую деятельность лишь в определенной области деятельности, что способствует профессиональному росту и развитию работника, повышается производительность труда, снижаются затраты на обучение, стажировку и аттестацию работников.

Разделение труда по территориальному охвату способствует снижению затрат на переезды работников, в связи с осуществлением трудовой деятельности, а также увеличивает количество обращений заинтересованных лиц. Это связано прежде всего с тем, что регистрация осуществляется по месту расположения земельного участка и заинтересованные лице не спешат за обращением в организации по государственной регистрации т. к. они попросту находятся далеко.

Примером эффективности такой организационной структуры служит увеличивающее из года в год количество обращений за государственной регистрацией. Так в 2012 г. количество обращений составило 10637, в 2013 г. – 11176, в 2014 – 11730.

Наибольшее значение рентабельности производства филиала было достигнуто в 2012 г. (29,5%), а в 2013 г. данный показатель снизился на 4,9% и имеет минимальное значение за исследуемый период – 24,8 %.

Горецкий филиал РУП «Могилевское агентство по государственной регистрации и земельному кадастру» помимо государственной регистрации оказывает также следующие виды платных услуг:

1) Техническую инвентаризацию и проверку характеристик недвижимого имущества;
2) Кадастровую и индивидуальную оценку недвижимого имущества;
3) Установление (восстановление) границ земельных участков и изготовление землеустроительных дел;
4) Оказание консультаций по вопросам, связанным с государственной регистрацией недвижимого имущества и оценкой недвижимости.

В целях избежание волокиты и бюрократии, а следовательно уменьшения сроков по оказанию регистрационных услуг, в организациях по государственной регистрации и земельному кадастру успешно реализуется деятельность по заявительному принципу "одно окно", в соответствии с которым граждане обращаются к регистратору недвижимости дважды: при подаче заявления о государственной регистрации с приложением необходимых в соответствии с законодательством документов и предоставлении сведений и документов из регистра недвижимости; при получении всех изготовленных документов.

Итоги работы Горецкого филиала по принципу "одно окно" отражены в таблице. Из таблицы 1 следует, что в период с 2012 по 2013 годы количество обращений по заявительного принципа «одно окно» увеличивается, а в

Таблица

Итоги работы с обращениями граждан за выдачей справок и других документов на основе заявительного принципа «одно окно» по Горецкому филиалу РУП «Могилевское агентство по государственной регистрации и земельному кадастру»

Содержание сведений	Количество обращений		
	2012 год	2013 год	2014 год
Количество справок и других документов, выданных гражданам	18935	19120	19003
Количество документов и сведений, выданных по запросам других государственных органов, для выдачи гражданам справок	2789	2931	2837
Количество справок и других документов по земельным вопросам и государственной регистрации недвижимого имущества, выданных подразделениями Госкомимущества по заявлениям сельских жителей	7374	7423	7287
Время, затрачиваемое работником на подготовку одной справки (в среднем), мин	25-30	25-30	25-30

остальной период данный показатель снижается, хотя и незначительно.

Исходя из вышесказанного можно сделать вывод о том, что на успешную работу организаций по государственной регистрации и земельному кадастру в Республике Беларусь оказывает влияние не только нормативные правовые акты, регулирующие деятельность в области государственной регистрации, но и правильная организационная структура предприятия. Горецким филиалом РУП «Могилевское агентство по государственной регистрации и земельному кадастру» уже достигнуты больших успехов в этом направлении, но при этом постоянно пытается совершенствоваться, ищет новые путь развития.

Список использованных источников: 1. Устав РУП «Могилевское агентство по государственной регистрации и земельному кадастру»: утверждено Комитетом по земельным ресурсам, геодезии и картографии при Совете Министров Республики Беларусь от 24.07.2003г. №17-10. Могилев 2003г., 10с. 2.Положение о Горецком филиале РУП «Могилевское агентство по государственной регистрации и земельному кадастру» и его структурных подразделениях. Структуры и организационно-административные схемы организации, схемы организации управления: утверждено Директором РУП «Могилевское агентство по государственной регистрации и земельному кадастру» от 17.11.2009г. №124. Горки 2009г., 10 с. 3.Республиканское унитарное предприятие «Могилевское агентство по государственной регистрации и земельному кадастру» [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://mogilev.kadastr.by/- Дата доступа: 04.10.2015 г.

УДК 631.15:65.011.44

О. В. Ксьонова, викладач
Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва, Україна

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ СКОТАРСТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Сучасний стан скотарства в підприємствах Харківської області суттєво впливає на формування співвідношення між витратами й результатами в групах підприємств із різним рівнем інтенсивності виробництва. Так, за результатами досліджень попередніх періодів, у 2009 р. оптимальним для забезпечення рентабельного виробництва молока був середньорічний розмір витрат на одну корову на рівні 5000-7000 грн [1]. Проте, в сучасних умовах такий рівень вже не гарантує ефективного виробництва. За нашими даними, оптимальним розміром витрат для забезпечення максимального рівня рентабельності є середньорічні витрати на корову більше 17 000 грн й обумовлено це кількома факторами. По-перше, протягом чотирьох років зріс середній рівень виробничих витрат у розрахунку на одну корову. За результатами 2009 р. в середньому по сукупності підприємств витрати на корову становили 7011 грн. За нашими даними, у 2013 р. цей самий показник збільшився більш як удвічі й досяг 14 423 грн. По-друге, принциповим є те, що інтенсифікація галузі набуває дедалі більшого впливу на кінцевий результат виробничого процесу, що вимагає від товаровиробників поступового збільшення рівня інтенсивності виробництва задля досягнення і збереження конкурентних переваг[2].

Проведено дослідження і по всій сукупності підприємств, які протягом 2011-2013 рр. займалися скотарством. Згідно з параметрами побудованих економетричних моделей, у 2013 р. збільшення витрат на одну корову на 1 грн обумовлювало підвищення розміру середньорічної оплати праці в розрахунку на 100 га сільгоспугідь на 3,13 грн. Наявність значного лінійного зв'язку між обраними параметрами підтверджується і високими значеннями коефіцієнтів парної кореляції, які протягом 2011-2013 рр. коливалися у межах 0,830-0,850. При побудові аналогічної моделі у середньому за три роки, коефіцієнт детермінації дорівнював 0,714, тобто протягом цього періоду середньорічний розмір оплати праці в розрахунку на 100 га сільгоспугідь на 71,4 % залежав від розміру витрат на одну корову. Разом із тим збільшення середньорічного приросту худоби на вирощуванні на 1 кг протягом 2011-2013 рр. сприяло підвищенню середньорічного розміру оплату праці у розрахунку на 100 га сільгоспугідь на 41,58-63,09 грн.

Як було з'ясовано у процесі дослідження, середній рівень рентабельності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах Харківської області протягом 2011-2013 рр. дорівнював 14,9 %, проте за результатами аналітичного групування групи підприємств із кількістю поголів'я корів менше

100 голів зазнавали збитків. При цьому, за аналогічний період збільшення чисельності поголів'я на одну корову стало запорукою зростання середньорічного розміру оплати праці в розрахунку на 100 га сільгоспугідь на 41,90-61,60 грн. Значення коефіцієнтів парної кореляції протягом 2011-2013 рр. були у межах 0,870-0,900. За отриманими коефіцієнтами детермінації протягом досліджених років розмір середньорічної оплати праці у розрахунку на 100 га сільгоспугідь на 80,5 % залежав від кількості поголів'я корів. А збільшення поголів'я худоби на вирощуванні на одну голову спонукало до збільшення розміру оплату праці в розрахунку на 100 га сільгоспугідь у 2013 р. на 56,07 грн, у 2012 р. на 26,21 грн, у 2011 р. на 28,64 грн. При значеннях коефіцієнтів парної кореляції у межах 0,678-0,785. Високими були також коефіцієнти детермінації, згідно з якими впродовж 2011-2013 рр. середньорічний розмір оплати праці у розрахунку на 100 га сільгоспугідь на 53,8 % залежав від кількості поголів'я. Одержані результати підтверджують, що рентабельність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах залежить від концентрації та спеціалізації виробництва (табл. 1).

Таблиця 1

Рівень рентабельності (збитковості) виробництва молока в підприємствах з різним рівнем концентрації та спеціалізації, 2013 р.*

Показники	Групи підприємств за рентабельністю (збитковістю) виробництва молока, %						у середньому по області
	I	II	II	IV	V	VI	
	більше - 20	-20 - 0	0,1 - 20	20,1 - 40	40,1 - 60	більше 60	
Кількість підприємств	21	30	38	22	8	7	**125**
Рентабельність (збитковість) виробництва молока, %	-31,7	-7,6	10,2	29,9	46,9	91,0	**17,7**
Поголів'я корів у середньому на підприємство, гол.	195	206	260	358	553	727	**273**
Валове виробництво молока на підприємство, ц	7594,4	8988,1	14106,9	23957,5	34225,4	49518,3	**14602,0**
Питома вага виручки від реалізації молока у загальній структурі товарної продукції, %	18,9	16,2	27,3	28,7	31,5	49,4	**28,4**
Питома вага виручки від реалізації молока у структурі товарної продукції скотарства, %	84,4	85,7	88,6	88,8	90,3	92,0	**88,2**

* *Джерело: розрахунки автора за даними форми № 50 с.-г.*

Таким чином, на сучасному етапі виробнича спеціалізація сільськогосподарських підприємств галузі скотарства саме на виробництві молока дозволяє їм уникнути збитковості та поліпшити показники економічної, а разом із тим і соціальної ефективності.

Для підтвердження впливу системи чинників на соціально-економічну ефективність виробництва продукції скотарства було проаналізовано показники підприємств Дворічанського району Харківської області, а саме ПСП «Родіна», ПСП «Вільшанське» та ПСП «Виселок» (табл. 2).

Таблиця 2

Показники соціально-економічної ефективності виробництва продукції скотарства в сільськогосподарських підприємствах Дворічанського району Харківської області, 2014 р.*

Показники	Підприємства			Коефіцієнт варіації
	ПСП «Родіна»	ПСП «Вільшанське»	ПСП «Виселок»	
Середньорічне поголів'я корів у середньому на підприємство, гол.	850	500	324	48,0
Середньорічне поголів'я ВРХ на вирощуванні у середньому на підприємство, гол.	740	817	607	14,7
Середньорічний удій молока на 1 корову, кг	9943	9361	9869	3,3
Середньодобовий приріст 1 голови ВРХ на вирощуванні, г	765	704	458	25,3
Виробнича собівартість 1 ц молока, грн	292,29	215,72	241,04	15,6
Виробнича собівартість 1 ц приросту ВРХ, грн	2682,24	2557,77	1117,12	41,1
Повна собівартість 1 ц молока, грн	321,91	224,41	258,44	18,4
Повна собівартість 1 ц ВРХ реалізованої на м'ясо, грн	2954,04	2660,13	1197,52	41,4
Ціна реалізації 1 ц молока, грн	439,62	389,03	370,22	9,0
Ціна реалізації 1 ц ВРХ на м'ясо (жива маса), грн	582,11	1037,51	1123,03	31,8
Рівень рентабельності виробництва молока, %	39,6	73,4	43,3	35,6
Рівень рентабельності (збитковості) виробництва приросту ВРХ, %	-80,3	-61,0	-6,2	127,9
Рівень рентабельності виробництва продукції скотарства, %	27,1	26,8	37,3	19,7
Середньооблікова кількість працівників зайнятих у сільськогосподарському виробництві, осіб	117	162	121	18,7
у т. ч.: у тваринництві	82	92	60	21,0
Середньомісячна заробітна плата по підприємству грн	2029,78	2285,47	2793,60	16,4
у т. ч.: у рослинництві	1599,10	2433,12	2877,20	28,2
у тваринництві	2213,55	2173,25	2708,63	12,6
Середньорічна чисельність працівників у розрахунку на 100 га с.-г. угідь, осіб	4	3	2	33,3
Середньорічна оплата праці у розрахунку на 100 га с.-г. угідь, грн	95696,43	88700,29	78549,60	9,8
Результати оцінки на основі MAISE©				
Коефіцієнт ефективності соціально-кадрової політики	0,01	0,02	0,05	78,1
Загальна сума балів отриманих за параметрами MAISE©	71,5	68,5	64,0	5,6

** Джерело:розраховано автором за даними форми 50 с.-г. та на основі програми MAISE©*

По досліджених сільськогосподарських підприємствах виявлено суттєві розбіжності в показниках економічної ефективності виробництва молока, що підтверджується високими значеннями коефіцієнта варіації. Так, показник середньорічних витрат на одну корову коливався у межах від 20 196 до 29 069 грн. При цьому, найменші за розміром витрати на корову були у ПСП «Вільшанське». Дещо інша динаміка витрат була на голову великої

рогатої худоби на відгодівлі, а найменше їх значення досягли у ПСП «Виселок». Водночас найбільші за розміром витрати на одну корову та на одну голову худоби на вирощуванні були у ПСП «Родіна». Стосовно ж досягнутого рівня рентабельності, то слід констатувати, що в усіх досліджених підприємствах вирощування великої рогатої худоби на м'ясо було збитковим, а виробництво молока – рентабельним. Найбільше значення показника рентабельності виробництва молока було у ПСП «Вільшанське» (73,4%). Протилежна ситуація зафіксована щодо рівня рентабельності виробництва продукції скотарства загалом. Так, найнижчий показник рентабельності виробництва продукції скотарства був саме у ПСП «Вільшанське», яке мало найбільш прибуткове виробництво молока. Цей результат пояснюється більшою часткою виручки від реалізації худоби на м'ясо у структурі товарної продукції скотарства. Найвищих показників рівня рентабельності виробництва продукції скотарства досягло ПСП «Виселок», насамперед через найменшу збитковість реалізації великої рогатої худоби на м'ясо.

Найменший розмір середньомісячної заробітної плати склався у ПСП «Родіна» і становив 2029,78 грн, а найвищий - у ПСП «Виселок» і дорівнював 2793,60 грн. Вагомою обставиною є те, що співвідношення між розмірами заробітної плати у рослинництві та тваринництві в досліджених підприємствах дещо різнилося. Так, у ПСП «Родіна» рівень оплати праці у тваринництві істотно вищий ніж у рослинництві, різниця досягла майже 30 %. У ПСП «Вільшанське» та ПСП «Виселок» розмір середньомісячної заробітної плати у тваринництві був нижчим ніж у рослинництві, а різниця становила 6,7 і 5,9 % відповідно.

За результатами оцінки на основі MAISE© досліджені підприємства досягли IV рівня внутрішньої соціальної ефективності виробництва із результатами 64,0-71,5 балів із можливих 100. Зважаючи на те, що були виявлені всі проблемні категорії, у найближчому майбутньому ці підприємства мають високі шанси досягти еталонного рівня внутрішньої соціальної ефективності або підвищити її за окремими параметрами [2]. Визначено і коефіцієнт ефективності соціально-кадрової політики, який для ПСП «Родіна» становив 0,01, для ПСП «Вільшанське» - 0,02, для ПСП «Виселок» - 0,05. Отже, у всіх досліджених підприємствах простежується адекватна оцінка соціально-кадрової політики з боку керівництва.

Список використаних джерел: 1. Шиян Н.І. Організаційно-економічний механізм формування прибуткового виробництва продукції скотарства: монографія / Н.І. Шиян, Н.С. Ляліна. Х.: КП «Міськдрук», 2011. – с. 199. 2. Гуторов О.І. Економічні засади формування прибутковості виробництва молока в аграрних підприємствах : теоретико-прикладний аспект: монографія / О.І. Гуторов, Л.Ю. Кучер, А.В. Кучер. – Х.: Точка, 2013. - с. 173-174. 3. Ксенова Е.В. Экспресс-диагностика деятельности сельскохозяйственных предприятий на основе модели оценки внутренней социальной эффективности (МОВСЭ) / Е.В. Ксенова // Аграрная экономика. - 2014. - № 11. – С. 65–70.

УДК 657.37:336.225

Т.Є. Кучеренко, д-р екон. наук, професор
Уманський національний університет садівництва, Україна

НЕФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ ТА ЇЇ АКТУАЛЬНІСТЬ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СУБ'ЄКТІВ ЕКОНОМІКИ

Фінансова звітність як суспільне явище в історичному аспекті виникла внаслідок конфлікту інтересів власників і менеджерів товариств, корпорацій, інших фінансових установ, з однієї сторони, та інвесторів, кредиторів, інших користувачів звітності – з другої сторони. Зміст та вимоги до фінансової звітності, що формувалися під впливом потреб різних груп користувачів, соціально-економічного розвитку спочатку окремих країн, а в подальшому внаслідок глобалізації світового економічного простору, регламентуються на законодавчому рівні, вимогами фондових бірж, міжнародними професійними бухгалтерськими нормами. Об'єктивна потреба в нефінансовій звітності зумовлена умовами постіндустріального суспільства, стратегією сталого розвитку, що визнається більшістю країн світу, а також необхідністю ведення бізнесу в соціально відповідальний спосіб з метою залучення додаткових ресурсів на ринку капіталу. «Нефінансова звітність є інструментом соціальної відповідальності бізнесу (СВБ). В свою чергу, соціальна відповідальність бізнесу – це концепція, згідно з якою компанії добровільно інтегрують соціальні та екологічні аспекти у свою комерційну діяльність та взаємодію із зацікавленими сторонами [1, с. 6].

Різностороннім аспектам реалізації СВБ присвячені фундаментальні праці зарубіжних і українських учених-економістів. Представниками соціального напряму розвитку теорії бухгалтерського обліку, корпоративної соціальної звітності є західні економісти: Х. Андерсон, Би. Нідлз, М.Р. Метьюс, М.Х.Б. Перера, Ж. Рішар, Е.С. Хендріксон, І.Ф. Шер і ін. Українські учені та вчені близького зарубіжжя досліджують теорію і практику розвитку соціального орієнованого обліку і звітності, їх роль в системі управління при прийнятті рішень: Т.А. Бутинець, Т.В. Давидюк, І.В. Жиглей, І.В. Замула, Вахрушина, К. Іванова, Г. Акопян, В. Карагод, С І. Рикова, Я.В. Соколов; аналізують сучасний стан СВБ та його відображення в системі нефінансової звітності згідно вимог провідних міжнародних бухгалтерських організацій: В. Євдокимов, Д. Грицишин, О. Грищенко та О. Баришнікова.

Процес СВБ та відображення його результатів у нефінансовій звітності на міжнародному рівні відбувається шляхом утворення міжнародних організацій та розробки принципів і стандартів не фінансової звітності. У 1996 р. була створена «Європейська бізнес-мережа – КСВ Європа» (European Business Network – CSR Europe), головною функцією якої були популяризація ідей і поширення досвіду впровадження принципів соціальної відповідальності. У 1997 р. за підтримки «Програми ООН по довкіллю» утворена «Глобальна ініціатива із звітності» (Global Reporting Initiative), сферою діяльності якої була

розробка стандартів звітності підприємств і поліпшення якості звітності в частині сталого розвитку. У 2000 р. був створений «Глобальний договір» (Global Compact), учасниками якого стали компанії всього світу. В його рамках були сформовані принципи, які регулюють трудові, екологічні аспекти діяльності компанії та дотримання прав людини.

Загальні засади соціальної відповідальності держави та суб'єктів економіки визначено Конституцією України. Соціальна відповідальність держави проявляється, зокрема, через регулювання діяльності суб'єктів господарювання у соціально-економічній сфері та забезпечення вимог ст. 64, яка наголошує, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Конституція України частково (прямо або опосередковано) відтворює вимоги щодо прав людини, трудових відносин, навколишнього середовища та боротьби з корупцією. Проте, стандарти нефінансової звітності використовують в практичній діяльності лише ті національні корпорації, цінні папери яких котируються на міжнародних фондових біржах.

З позицій права СВБ – це форма структуризації відносин між бізнесом, суспільством і владою на основі взаємної вигоди і з врахуванням міжнародних стандартів (СКМ, «Звіт про сталий розвиток «Систем Кепітал Менеджмент», 2008–2009). Такі відносини в західних країнах розглядаються як соціальний договір між суспільством і бізнесом, за умовами якого діяльність суб'єкта економіки повинна бути спрямована на отримання економічних вигід також працівниками підприємства і суспільством. З точки зору суспільства основна функція суб'єкта економіки – розширення суспільного добробуту через задоволення інтересів споживачів і працівників. При цьому слід мати на увазі, що взаємовідносини суспільства і бізнесу західних країн, на відміну від національних, побудовані на принципах моральності і законності, що є безумовним аспектом існування бізнесу. Оприлюднення верифікованих нефінансових звітів разом із стратегією компанії, в якій врахована СВБ, основні етапи її виконання, має відображати середовище існування компанії, принципи та методи співпраці з групами впливу, результати діяльності компанії в економічній, соціальній та екологічній сфері життя суспільства. Нефінансова звітність подається як єдиний документ з наскрізною логікою, що базується на стратегії СВБ суб'єкта економіки. Одним із найпоширеніших форматів нефінансової звітності є звіти зі сталого розвитку, підготовлені за системою GRI. Ця система застосовується організаціями будь-якого розміру, типу і місцезнаходження. Вона постійно удосконалюється і розширюється в міру накопичення досвіду в звітуванні та зміни як потреб організацій, які звітують, так і аудиторії звітів.

Проведений огляд застосування норм і принципів нефінансової звітності на національному рівні не набув актуальності через ряд обставин, які на наш погляд, є домінантами ознаками сучасних суспільних відносин:

- відсутність реального впливу суспільства в особі держави на СВБ. З цього приводу Т. Доналдсон (T. Donaldson) зауважив: «Якщо політичний договір служить виправданням існування держави, то договір з бізнесом по

аналогії служить виправданням існування корпорації» [2, с. 37]. Окрім того, сама держава впродовж строку ринкових перетворень не створює сприятливі умови існування бізнесу, а відповідно, не забезпечує в повній мірі соціальні стандарти для суспільства;

- публічність фінансової звітності є основною умовою її складання і подання відповідним державним органам, проте ця умова не виконується щодо більшості суб'єктів економіки, окрім акціонерних товариств, фінансова звітність яких розміщується на сайті Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку. Органи державної статистики, яким подається фінансова звітність, пропонують суб'єктам економіки надати їм «Довідку про згоду надання даних з фінансової та статистичної звітності підприємства органам державної влади», що затверджено постановою КМУ від 26.05. 2005 р. № 384 (з наступними змінами, внесеними до Закону України «Про державну статистику»), що є нонсенсом по суті справи. Відсутність відповідної інформації є умовою корупції, різних порушень, в тому числі і СВБ;

- відсутність економічних стимулів оприлюднювати будь-яку звітність щодо суб'єкта економіки, оскільки ринок капіталу, який є основним джерелом розширеного відтворення, модернізації, впровадження науково ємних технологій тощо, перерозподіляється «в ручному режимі» через підконтрольні олігархам фінансові установи, як правило, із Державного бюджету. Останні новини щодо банкрутства і зникнення значної частини банківських та інших фінансових установ на теренах національної економіки є ярким тому підтвердженням.

Список використаних джерел: 1. Нефінансова звітність: інструмент соціально відповідального бізнесу / Воробей В., Журовська І. – К.: ФОП Костюченко О.М. – 2010. – 77 с. 2. Donaldson, T (1982). Corporations and Morality. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall/

УДК 657: 004.9:502/504

О.А. Кушніренко, канд. екон. наук
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України «Ніжинський агротехнічний інститут»
Є. С. Власов, менеджер з питань техногенно-екологічної безпеки
ПАТ «Дніпронафтопродукт», Україна

ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНИМИ РЕСУРСАМИ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

З кожним роком, по мірі нарощування обсягів виробництва та ускладнення його технологічних процесів, вплив людини на навколишнє природне середовище з негативного перетворюється на руйнівний – нещадно знищуються природні ресурси, забруднюється увесь земний простір, що в свою чергу ставить під загрозу існування майбутні покоління. Такі трансформаційні

зміни ставлять нові задачі перед управлінням процесами користування природними ресурсами і обумовлюють потреби повнішого використання можливостей всіх галузей економічної науки.

Впродовж останніх 100 років темпи споживання природних ресурсів різко зросли, у виробництво було залучено стільки ресурсів, скільки за всі попередні тисячоліття. Так, у другій половині XX ст. кожні 10 років подвоювалось видобування і споживання мінеральних ресурсів, кожні 12 років – енергетичні потужності, кожні 15 років – обсяги промислової продукції, кількість техніки збільшувалась вдвічі швидше зростання чисельності населення. На початку XXI ст. економічний розвиток продовжує базуватися на подальшому зростанні масштабів екстенсивного використання природних ресурсів. Загалом на початок XXI ст. зростання економіки становить приблизно 3 % на рік (темп зростання продуктивності живої речовини менше 1% на рік). Річний випуск товарів у світі дорівнює загальному обсягу Європи за всю історію. Якщо темпи, які були зафіксовані на кінець XX ст. збережуться, то до середини XXI ст. може виникнути критична ситуація щодо забезпечення цивілізації природними ресурсами [1].

Загалом у дослідженні впливу людини на екологічне середовище та процеси, що в ньому відбуваються пріоритетне місце належить системному бухгалтерському обліку, як інструменту управління цими процесами. Тому перед бухгалтерським обліком виокремились додаткові задачі – фіксувати кожну антропогенну дію на довкілля та управляти нею, документально закріплювати операції із природними ресурсами та створити комплексну інформаційну базу щодо таких ресурсів з метою забезпечення прийняття вмотивованих рішень.

Зокрема професор Г. Г. Кірейцев, стверджує, що «…бухгалтерский учет следует рассматривать как постоянно развивающуюся разомкнутую систему наблюдения и измерения, регистрации и группировки, анализа и синтеза, хранения и использования данных о совершающихся фактах и процессах…» [2, с. 27]. Тому, зміни та перетворення в науці є природними, при цьому правомірно говорити і про те, що перетворення у технологічних процесах, організаційних структурах, розходження в інтересах – навколишнього природного середовища та економіки неминуче привели до диференціації обліку. Адже на сьогодні постає гостра необхідність в системному накопиченні інформації про «об'єкти живої економіки», реєструвати і документально закріплювати взаємодію (та її результат) між навколишнім середовищем і економікою (господарською діяльністю людини), формувати систему облікових показників для здійснення екологічного контролю і аудиту.

Проте, низка актуальних питань, пов'язаних з особливостями обліково-інформаційного забезпечення управління природними ресурсами залишається поза увагою. З цього приводу, справедливо зазначає Л. Р. Воляк «відсутність однозначного трактування терміна «природні ресурси» спричиняє складність їх обліку й оцінки [3]. На нашу думку, природні ресурси – це найважливіші компоненти навколишнього природного середовища, які використовуються у сільськогосподарському виробництві в якості господарських засобів для задоволення потреб суспільства. Відсутній й однозначний підхід у класифікації

природних ресурсів, оскільки, використовуючись для задоволення потреб суспільства вони є доволі різноманітними, як і можливості їх застосування (рис.).

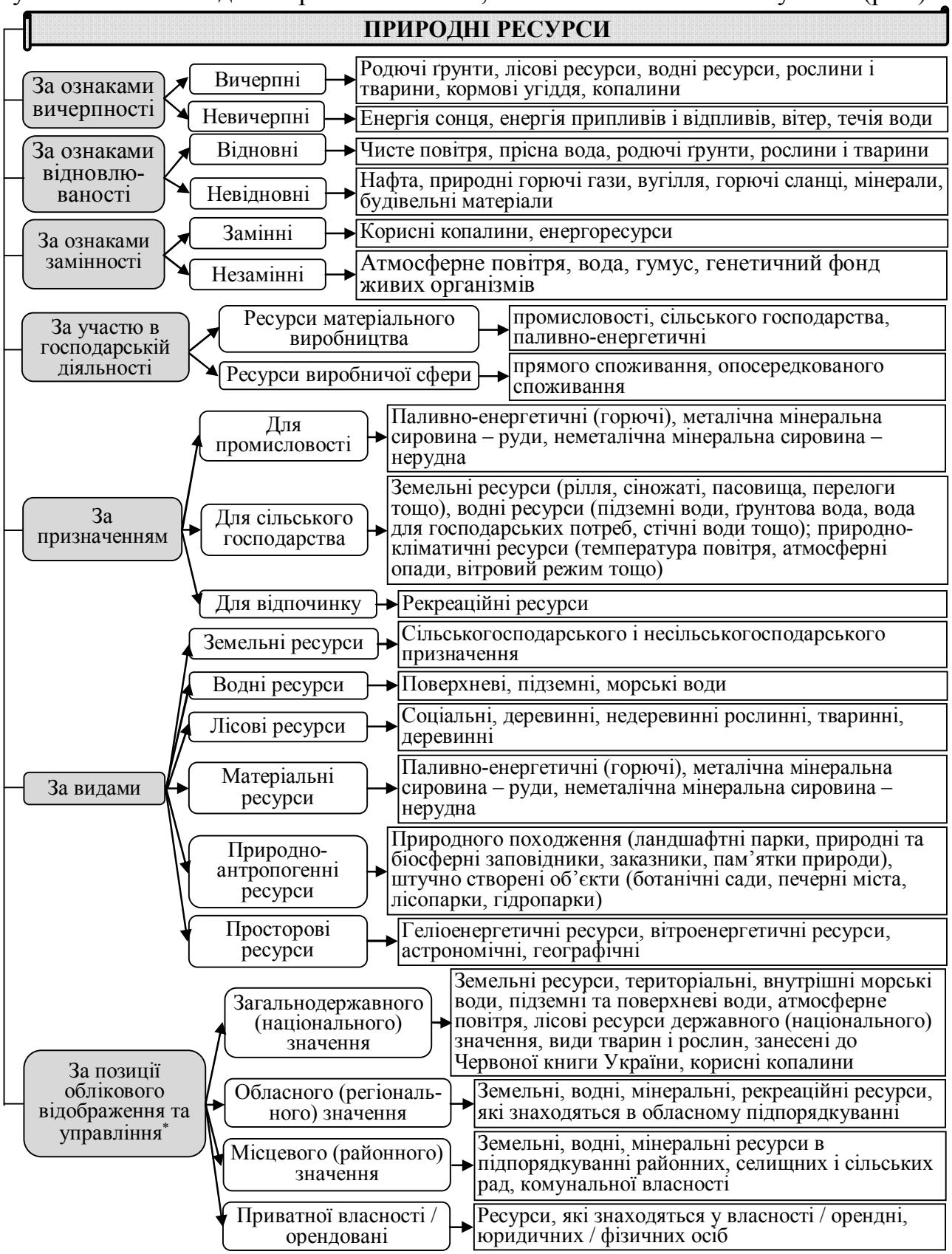

Рис. Характеристика природних ресурсів за сукупністю ознак (систематизовано авторами на підставі [3; 4, с. 25])

Примітка: * – пропозиції авторів

Розглянувши класифікацію природних ресурсів за різними класифікаційними ознаками вважаємо за доцільне виділити лише ті з них, які безпосередньо залучаються та використовуються у процесі сільськогосподарської діяльності, а саме: земельні, водні, повітряно-кліматичні ресурси. Дослідження їх облікового відображення дає підстави стверджувати, що інформація про економіко-екологічні відносини суб'єктів господарювання є розрізненою, не характеризується комплексністю і формується у різних підсистемах обліку та формах звітності. Відповідно для комплексного відображення в обліку інформації щодо природних ресурсів, необхідна класифікація природних ресурсів із урахуванням усіх виконуваних ними функцій і можливих напрямів використання.

Враховуючи наведене вбачаємо необхідність розвинути думку Л. Р. Воляк [3] і окрім традиційного поділу природних ресурсів за ознаками вичерпності, відновлюваності, замінності, за участю в господарській діяльності, за призначенням, за видами, уточнити їх класифікацію також з позиції облікового відображення та управління. Відповідно до уточненої класифікації доцільно виділити природні ресурси загальнодержавного (національного) значення, обласного (регіонального) значення, місцевого (районного) значення та приватної власності та (або) орендовані (див. рис.). Що дає змогу накопичувати інформацію щодо природних ресурсів та їх якісних характеристик, здійснювати управління цими ресурсами на всіх рівнях адміністративно-територіального устрою й на рівні підприємства з врахуванням права власності, а також проводити контроль стану і використання цих ресурсів відповідно до відомчої їх підпорядковуваності. Що в свою чергу формує засади переходу функціонування економіки України та сільського господарства зокрема на принципи сталого, екологічно орієнтованого розвитку.

У зв'язку з чим, на сучасному етапі розвитку суспільства постає необхідність побудови такої системи обліку, яка б відповідала моделі екологічно та соціально орієнтованої ринкової економіки. Через те, в загальній сукупності облікової інформації вважаємо за доцільне виділити її екологічну підсистему (систему), якою на наше переконання, має стати екологічний облік, як складова єдиної системи бухгалтерського обліку. При цьому, враховуючи вищевикладене, можна стверджувати, що актуальність впровадження екологічного обліку в галузі сільського господарства має економічний, екологічний та соціальні аспекти.

Ведення екологічного обліку дозволяє вирішити ряд актуальних проблем, серед яких системно виявляти, вимірювати, реєструвати, накопичувати, узагальнювати, зберігати та передавати інформацію щодо природних ресурсів та наслідків користування ними зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття вмотивованих управлінських рішень щодо «об'єктів живої економіки», своєчасно здійснювати екологічний контроль і аудиту.

Список використаних джерел: 1. Загорський В., Борщук Є., Жолобчук І. Соціально-економічні фактори сталого розвитку національної економіки / В. Загорський // Науковий вісник Демократичне відродження. – 2014. Вип. 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lvivacademy.com/visnik13 /fail/Zagorskyj_Borshchuk_Zholobchuk. 2. Кирейцев Г. Г. Функции учета в

механизме управления сельскохозяйственным производством. – Киев: Изд-во УСХА, 1992. – 240 с. 3. Воляк Л. Р. Обліково-аналітичне забезпечення управління природно-ресурсним потенціалом сільськогосподарських підприємств : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудиту» (за видами економічної діяльності) / Леся Романівна Воляк. – Київ, 2015. – 25 с. 4. Фурдичко О. І. Екологічні основи збалансованого розвитку агросфери в контексті європейської інтеграції України: монографія / О. І. Фурдичко. – К.: ДІА, 2014. – 432 с.

УДК 332.2 631.67

Л.В. Левковська, д-р екон. нак, с.н.с.
К.І.Рижова, канд. екон. наук, с.н.с.
Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», Україна

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВОДОГОСПОДАРСЬКО-МЕЛІОРАТИВНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Одним із основних факторів інтенсифікації сільськогосподарського виробництва є розвиток меліорації. Цілеспрямоване здійснення меліоративних заходів дозволяє суттєво підвищити родючість та ефективність використання сільськогосподарських угідь і рівень продовольчої безпеки.

Сільське господарство України і меліоративний комплекс як його складова є великими споживачами водних ресурсів, а тому в умовах зростаючого дефіциту води питання раціонального й ефективного використання зрошуваних земель та водних ресурсів повинні стати одним із пріоритетів водної політики. Так, в Україні діє «Загальнодержавна цільова програма розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року».

Її основними цілями є створення умов для розвитку меліорації земель і покращення екологічного стану зрошуваних та осушених угідь, забезпечення централізованим водопостачанням сільських населених пунктів, що користуються привізною водою, захист сільських населених пунктів і сільськогосподарських угідь від шкідливої дії вод та комплексний протипаводковий захист, підвищення стійкості сільськогосподарського виробництва в умовах зміни клімату, поліпшення продуктивності меліорованих земель за рахунок ефективного використання природних ресурсів.

Згідно з статистичними даними, площа поливу зрошуваних земель в країні скоротилася з 2,2 млн га в 1990 р. до 473 тис га в 2015 р. (без АР Крим), але знизилась не тільки площа зрошуваних земель але і їх продуктивність. Так, у зоні Степу середня урожайність зернових і зернобобових культур протягом останніх 15 років знизилась до 23 ц/га і перебуває на край низькому рівні.

Ці загрозливі тенденції спричинені занепадом зрошуваних систем в Україні. Так, у південному регіоні із 1,68 млн га таких земель у 2014–2015 рр. зрошувалося лише 27%, зокрема в Херсонській області – 68% від загальної площі зрошення, а в інших – менше 20% зрошуваних земель.

Причинами скорочення площ зрошуваних земель та їх продуктивності є такі:

1. У період реформування економіки з планової на ринкову інвестиційне забезпечення водного господарства практично не відбувалося, що в результаті призвело до інтенсивного зносу зрошуваних і дренажних систем та погіршення еколого-меліоративного стану земель.

За роки реформ площа земель, що зрошуються, в Україні зменшилась у 4,5 разу. При цьому різко погіршився стан меліоративних систем. Через відсутність необхідних робіт з реконструкції меліоративних об'єктів деградація меліоративних систем досягла критичного рівня, адже меліоративні фонди, які перебувають у державній власності, були побудовані в 50-90-ті роки XX століття й відпрацювали уже понад 30-50 років, а тому потребують капітального ремонту, реконструкції та модернізації.

Реконструкція та модернізація в сучасних умовах необхідні для створення економіко-екологічно орієнтованих зрошуваних систем, що відповідають тенденціям зростання попиту на товари рослинництва як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках.

Шляхом реконструкції та модернізації діючих зрошуваних систем можливо звести до мінімального рівня витрати, пов'язані з подачею зрошуваної води. Це сприятиме оздоровленню економічного стану водогосподарських організацій, зниженню собівартості послуг за подачу зрошуваної води, поліпшенню меліоративного стану зрошуваних земель і, як наслідок, підвищенню їх продуктивності.

2. На сьогодні обсяг як державних, так і приватних інвестицій є недостатнім. Кошти, котрі щорічно виділяються з державного бюджету на поточний ремонт і відновлення водогосподарських систем, дають можливість утримувати їх тільки на рівні мінімальних експлуатаційних вимог, але не вирішують меліоративні проблеми в повному обсязі.

Стимулювати залучення інвестицій у розвиток міжгосподарських систем можливо лише на основі адекватної тарифної політики із залученням коштів таких інститутів, як Світовий банк, ЄБРР, АБР, JBIC та інших, котрі можуть на спрощених умовах надавати довгострокове фінансування. Більше того, така система фінансування дає можливість залучення і приватних інвесторів.

Інвестиції в модернізацію меліоротавних систем в Україні дозволять збільшити експортний потенціал країни. Як зазначає В. Рутицька найближчим часом обсяг інвестицій у водогосподарську сферу становитиме близько 1,5-2 млрд. дол. США [1].

3. Необхідно зазначити, що у сільгоспвиробників немає стимулу до економії води. Низька вартість води дестимулює сільгосптоваровиробників впроваджувати водозберігаючі технології, а також проводити реконструкцію систем зрошення для недопущення її втрат. Єдиним механізмом, що забезпечує

і ощадливість у витраті води, і залучення інвестицій в міжгосподарські іригаційні системи, є встановлення адекватних ринкових тарифів.

Створення ефективної, економічно обґрунтованої системи платного водокористування визначається як найважливіший напрямок зрошуваного землеробства нашої держави в найближчій перспективі.

У світі загалом визнається необхідність раціонального використання водних ресурсів, чому найбільше сприяє плата встановлена за одиницю об'єму. В умовах ринку, при скороченні або повному припиненні бюджетного фінансування, введення зазначеного платежу для всіх категорій водоспоживачів неминуче. У сільському господарстві він повинен запроваджуватися поетапно, в тісному зв'язку з платою за послуги з подачі води.

Таким чином, на сьогодні ефективність використання водних ресурсів підприємствами меліоративного комплексу є вкрай незадовільною, що обумовлено суттєвими втратами водних ресурсів при транспортуванні, незначним технічним рівнем і високим ступенем зношеності водогосподарських систем, низькою продуктивністю зрошуваних угідь, застосуванням застарілих технологій та обладнання, недостатнім фінансуванням природоохоронних і ресурсозберігаючих заходів.

Обмеженість фінансування та відсутність дієвого економічного механізму функціонування водогосподарського-меліоративного комплексу обумовлюють ще більший дефіцит водних ресурсів як за обсягом так і якістю.

Гостро стоїть проблема залучення інвестицій у розвиток водогосподарського-меліоративного комплексу, що обумовлено низькими інвестиційними можливостями водогосподарських об'єктів, труднощами із залученням державних коштів, нерозвиненістю механізмів державно-приватного партнерства.

Дослідженнями було встановлено, що одним із основних шляхів підвищення економічної ефективності використання водних ресурсів у зрошуваному землеробстві є перехід до раціональної плати за водокористування, яка буде сприяти ресурсозберігаючому розвитку сільськогосподарських підприємств та зниженню водоємності виробництва продукції на зрошуваних землях.

В сучасних умовах необхідно переглянути економічні та фінансові відносини у сфері водокористування й забезпечити перехід на нову ідеологію формування господарського механізму, що відповідає ринковим умовам, котрий забезпечуватиме потреби економіки й населення у воді нормативної якості, безпеку гідротехнічних споруд, захист об'єктів економіки та населення від шкідливої дії вод. Вода як виробничий ресурс, володіє споживчими властивостями які не можна замінити. Важливим є визнання її економічним ресурсом для створення надійної фінансової основи водогосподарської діяльності.

Список використаних джерел: Стратегия развития орошения на юге Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://infoindustria.com.ua/strategiya-razvitiya-orosheniya-na-yuge-ukrainyi/.

УДК 632.931.1

Л.О. Лещенко, аспірант*
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

АГРОТЕХНІЧНІ ПРИЙОМИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ОВОЧЕВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Сучасні динамічно змінюванні ринкові умови потребують від керівників пошуку шляхів, які ведуть до стабільного стійкого положення їх підприємств. Мета забезпечення успішної роботи підприємства може бути досягнута через здійснення комплексу заходів щодо покращення фінансово-економічних результатів його діяльності. У зв'язку з цим представляється особливо актуальним питання підвищення прибутковості овочевих підприємств, а також виявлення нових резервів та методів його підвищення.

Завданням галузі овочівництва є збільшення об'єму виробництва овочів, розширення овочевого асортименту, покращення якості продукції та подолання сезонності у надходженні свіжої овочевої продукції [4].

Серед безлічі чинників зовнішнього і внутрішнього середовища, що впливають на зростання і розвиток рослин, мінеральне живлення є чи не найбільш доступним для регулювання. Разом с фотосинтезом мінеральне живлення рослин складає єдиний процес взаємодії між рослиною і середовищем. Задля підвищення урожайності продукції використовуються мінеральні та органічні добрива, засоби захисту рослин. Це дає змогу підвищити прибутковість виробництва на підприємстві.

Агротехнічні прийоми, що застосовуються при обробітку тієї чи іншої культурної рослини, обумовлені її біологічними особливостями, а також ґрунтово-кліматичними умовами району обробітку. Але існують і загальні принципи агротехніки, однакові майже для всіх польових, овочевих і плодових культур.

Важливим є агротехнічний план, який охоплює всі роботи, що забезпечують отримання вищого та сталого врожаю з найменшими витратами праці і коштів. У ньому вказуються приблизні календарні терміни виконання всіх робіт, а також зазначається, які машини, знаряддя і матеріали будуть використані при виконанні кожного агрозаходу.

Найважливішою частиною агротехнічного плану є показники якості роботи, тому в ньому повинні відображатися норми висіву насіння, дози внесення добрив і застосування отрутохімікатів і інші нормативи.

Підвищення економічної ефективності виробництва овочів змушує постійно вдосконалювати технологію вирощування, тому зараз, активно розробляється і проходить виробничу перевірку технологія вирощування огірка, при якій три оберти об'єднуються в один вегетаційний період.

* Науковий керівник – Т.І.Олійник, доктор економічних наук, професор

Впроваджується технологія інтерплантінга, тобто заміна плодоносних рослин в рамках одного культурообороту.

За останні роки в країнах європейського співтовариства істотно зросли вимоги до якості сільськогосподарської продукції. Все більша увага приділяється фітосанітарним технологіям, орієнтованим на зниження пестицидного навантаження, мінімізації негативних наслідків застосування хімічних засобів захисту рослин, поліпшення умов праці в теплицях, одержання екологічно чистої овочевої продукції. Особливо важливе значення екологізовані технології захисту мають при вирощуванні овочевої продукції захищеного ґрунту, значна частина якої вживається у свіжому вигляді, і призначена для дієтичного та дитячого та харчування.

З урахуванням сучасних вимог до якості плодів і технологіям їх вирощування та захисту асортимент овочевих культур постійно оновлюється. Створюються гібриди, поєднують високі показники якості плодів і підвищену стійкість рослин до несприятливих факторів середовища, в тому числі до шкідливих організмів.

У процесі вегетації рослини можуть бути схильні до різних захворювань і нападу шкідників, які псують овочі, знижуючи врожай. Про профілактичний захист рослин іноді забувають, а подальша обробка хімічними засобами, яка значно дорожча і складніша, вже не так ефективна. Хімічні засоби для захисту рослин негативно впливають на їх розвиток, тому вдаватися до цих засобів слід в крайніх випадках. Систематичне використання хімічних препаратів у великих дозах для овочів не корисно, а навіть шкідливо.

Профілактика захисних заходів - створення чистого середовища, в якому вирощуються овочі. При вирощуванні овочів в умовах теплиць крім протруювання насіння перед посівом, необхідно дезінфікувати увесь ґрунт, відведений під посадку і пікірування молодих паростків. Кращий спосіб дезінфекції - прогрів ґрунту.

Хімічні препарати рекомендується застосовувати тільки при високому ступені ураження рослин хворобами чи шкідниками. Доцільніше найбільш уражені рослини або групу рослин видалити і спалити, ніж піддавати їх обробці хімічними засобами.

Регулятори росту рослин, або біостимулятори - це природні або синтетичні сполуки, які в дуже малих дозах здатні викликати значні зміни в рості і розвитку рослин. До регуляторів росту рослин належать: фітогормони; інгібітори негормональної природи; синтетичні. Застосування біорегуляторів росту рослин призводить до зрушень в обміні речовин організму, прискорює метаболічні реакції і, в залежності від складу ферментативного каталізатора, підвищує захисні реакції організму до зовнішніх негативних факторів.

Дія регуляторів росту на сільськогосподарські культури проявляється в збільшенні польової схожості насіння, прискоренні масової появи сходів, проходження фенофаз, стимуляції ростових процесів, формуванні більш потужного асиміляційного апарату [4].

Доведено позитивний вплив мікроелементів та регуляторів росту на здатність рослин протистояти несприятливим умовам вирощування

(холодостійкість, жаростійкість, стійкість до вилягання, посухостійкість, солестійкість) [3], а також до грибкових захворювань.

Інсектициди - (від лат. Insectum - комаха і caedo - вбиваю) хімічні засоби, що вбивають комах, їхні яйця (такі інсектициди називаються овіциди) і личинки (такі інсектициди - ларвіциди). Деякі інсектициди активні також проти кліщів (інсектоакарициди) і нематод. Головна область застосування інсектицидів - захист сільськогосподарських культур від комах-шкідників.

Фунгіциди - (від лат. Fungus - гриб і caedo - вбиваю) хімічні речовини, здатні повністю або частково пригнічувати розвиток збудників хвороб сільськогосподарських рослин і використовуються для боротьби з ними.

Овочеві культури виносять з ґрунту багато поживних речовин і помітно знижують родючість його, якщо під них не вносити добрив [1]. Саме тому під овочі обов'язкове систематичне внесення органічних і мінеральних добрив. Найбільш ефективні органічні добрива черноземних ґрунтах у зоні достатнього зволоження. На внесення органічних добрив найбільше реагують капуста, огірок, цибуля, часник, помідор, баклажан, перець. Під цибулю, перець, баклажан і цвітну капусту з органічних добрив слід вносити перегній, під інші — напівперепрілий гній або торфокомпости.

Отже, при вирощуванні овочів слід дотримуватися рекомендованих норм внесення мінеральних добрив. Підвищення норми азотних добрив призводить до нагромадження в овочевій продукції нітратів і нітритів. Різке зростання в останні роки цін на мінеральні добрива призвело до того, що їх застосування в кількостях, визначених існуючими рекомендаціями, які б повинні забезпечити одержання високого врожаю сільськогосподарських культур, не завжди дають належний економічний ефект. Тому діяльність товаровиробників за нових економічних умов потребує нових методичних підходів при визначенні оптимальних доз добрив, внесення яких у ґрунт забезпечувало б максимальний дохід з одиниці посівної площі.

Список використаних джерел: 1. Барабаш О.Ю. Биологічні основи овочівництва / О.Ю. Барабаш, Л.К. Тараненко, З.Д. Сич // [Електронний ресурс – Режим доступу: http://agromage.com. 2. Воронина Л.Н., Малеванная Н.Н. Продолжительность обработки семян редиса, огурца, овса препаратом цирконом в различной концентрации. // Докл. РАСХН, -2003, -№5, - С.13-15. 6.Вакуленко В.В. Регуляторы роста. // Защита и карантин растений. – 2004, -№1, - С.24-26. 3. Ильина Л.В. / Тез. Докл. Науч.-практ. Конф. « Применение препарата циркона в производстве сельскохозяйственной продукции.». – М. - 2004. - С.35-36. 4. Корнієнко С. І. Концептуальні основи розвитку овочівництва та забезпечення продовольчої безпеки / С. І. Корнієнко, В. П. Рудь, О. О. Кіях, Л. А. Терьохіна // Овочівництво і баштанництво. – Вип. 58. – 2012. – С. 7–17.

УДК:631.15:636.2

Н.С. Ляліна, канд. екон. наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

ЗНАЧЕННЯ СКОТАРСТВА В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Скотарство є однією з найважливіших галузей сільського господарства України. Важливість її розвитку обумовлюється і взаємозв'язком із зовнішнім природним середовищем, і роллю в харчуванні людини, і значенням для функціонування економіки країни в цілому. З огляду на це значення і ефективність скотарства слід розглядати комплексно, під кутом зору оцінки не тільки з позиції економічної ефективності, а й того, як воно впливає на вирішення екологічних і соціальних проблем.

Одним із першочергових і головних завдань, які вирішує галузь скотарство – це забезпечення населення тваринницькою продукцією (молоком, яловичиною), рівень споживання якої, у теперішній час, не досягає раціональних науково-обґрунтованих норм. Так, зокрема, по Україні за даними 2014 р. у розрахунку на одну особу споживалось 222,8 кг молока та молочних продуктів і 54,1 кг м'яса та м'ясо-продуктів, тоді як у 1990 р. ці показники були наближеними до раціональних науково-обґрунтованих норм (380 кг і 83 кг) і дорівнювали 373,2 кг і 68,2 кг, відповідно.

У результаті вивчення значної чисельності наукових публікацій останнього часу, присвячених проблемам стану та розвитку галузі скотарства у нашій країні, було з'ясовано, що однією з головних причин подібного становища є те, що у період ринкових трансформацій у галузі відбулися суттєві зміни. Одна з них має вкрай негативний характер і полягає у тому, що загальні обсяги виробництва продукції суттєво скоротилися. Цей висновок підтверджується даними Держкомстату України, що віддзеркалюють стан розвитку галузі у 2014 р. Так, у цілому по Україні загальні обсяги виробництва молока в усіх категоріях господарств із 24508,3 тис. тонн у 1990 р. зменшилися до 11132,8 тис. тонн у 2014 р., тобто у 2,2 рази. Ще більш швидкими темпами відбувалося зменшення обсягів виробництва приросту ВРХ – у 5,6 рази (з 3248,1 тис. тонн до 576,4 тис. тонн).

Крім задоволення потреб у продуктах харчування, вона відіграє важливу роль в екологізації виробництва, якій останнім часом приділяється підвищена увага, бо позитивні якості галузі скотарства багатоаспектні. Зокрема розвиток скотарства сприяє вирішенню проблеми гумусу, вміст якого у ґрунтах України невпинно зменшується. Згідно з науковими даними, внесення у грунт 8-10 т гною дозволяє не тільки підтримувати баланс гумусу, а й поступово підвищувати його вміст [1, 2]. Тому слід вважати логічним, що з метою підвищення ефективності землекористування, О. І. Гуторовим, у запропонованій ним Концепції розвитку земельних відносин, передбачається

застосування екологічної інтенсифікації виробництва [3], а розвиток галузі скотарства сприятиме її реалізації.

Також розвиток галузі скотарства сприятиме призупиненню розвитку ерозійних процесів. У літературі наведені численні дані, які свідчать, що розвиток ерозійних процесів мінімізується на площах зайнятих під багаторічними травами [4, 5]. Але введення у сівозміну цих трав автоматично породжує питання: як їх можна використати? Як відомо, багаторічні трави відносяться до кормових культур, а отже краще за всіх з їх використанням впорається галузь скотарства, оскільки на неї припадає левова частка зелених кормів, що використовується у літній період.

Не можна пройти і мимо тієї обставини, що скотарство сприяє вирішенню соціальних проблем. Перш за все це зайнятість, вирішення проблеми сезонності, це створення робочих місць та стабільний заробіток. Але при цьому слід мати на увазі, що з'являється ще одна проблема – традиційні умови роботи не зможуть задовольнити сучасного трудівника. Як справедливо зазначає В. Дієсперов, вже зараз подекуди важко знайти бажаючих працювати доярками. І якщо сьогодні ще прийнятна робота з лінійними установками, то згодом не обійтись без доїльної зали [6]. Це пов'язано з важкою працею, незручностями з точки зору розпорядку дня, і тому формувати контингент робочої сили стає дедалі складніше. У сучасних умовах ці питання можна вирішити, як це роблять у передових господарствах, шляхом застосування інноваційних технологій.

Особлива роль галузі в економіці сільськогосподарських підприємств полягає ще й у тому, що воно виконує стабілізуючу функцію щодо розвитку економіки. Продукція щоденно поступає у реалізацію, що дає можливість безперебійно поновлювати оборотні кошти товаровиробників [7], покращувати ліквідність підприємства за рахунок безперервного надходження виручки від реалізації продукції на протязі року [8], тоді як у галузі рослинництва – отримання коштів є сезонним явищем. Крім того галузь скотарства виступає одним із основних ланцюгів, які забезпечують функціонування переробної сфери, будучі основним постачальником сировини для неї [9].

Отже, як з'ясувалося, галузь скотарства являється однією з провідних складових забезпечення сталого розвитку та дозволяє комплексно вирішувати цілу низку економічних, екологічних і соціальних та інших проблем.

Список використаних джерел: 1. Турченко М. М. Стратегічна організаційно-економічна реструктуризація організацій аграрного сектора: [монографія] / М. М. Турченко. – Х.: ТОВ «ЕДЕНА»,2006. – 537 с.; 2. Кравцов Е. Економічне обгрунтування собівартості тваринницької продукції, виробництва і використання гною / Е. Кравцов, Л. Кукла, З. Поладян, Д. Глущенко, А. Трончук // Тваринництво України. – 2005. – № 9. – С.6-8; 3. Гуторов О.І. Наукові основи сталого розвитку аграрного землекористування / О. І. Гуторов // Вісник ХНАУ. – Х., 2007.– № 2. – С.47-53. – (Серія: Економіка АПК і природокористування); 4. Славов В. Пасовища для м'ясної худоби / В. Славов, П. Шуст // Тваринництво України. – 2007. – № 2. – С.84-87; 5. Славова М. Повышение эффективности животноводства / М. Славова,

А. Галиакберов, Р. Байгулов, А. Байгулова // Международный сельскохозяйственный журнал. – 2008. – № 1. – С. 39-42; 6. Дієсперов В. На часі – потужні тваринницькі комплекси / В. Дієсперов // Тваринництво України. – 2007. – № 1. – С.13-16; 7. Стан і перспективи розвитку молоко продуктового підкомплексу АПК України / [за ред. член-кор. УААН, д-ра екон. наук, проф. О. М. Шпичака]. – К.: ІАЕ УААН, 1999. – 156 с.; 8. Ткаченко В. Г. Экономические аспекты повышения эффективности производства мяса крупного рогатого скота в новых условиях хозяйствования / В. Г. Ткаченко, Ю. Ф. Наумов, Н. В. Зось-Киор. – Луганськ: Эталон-2, 2005.– 256с.; 9. Криворучко Ю. Характеристика шкірсировини телиці створюваної української симентальської м'ясної породи / Ю. Криворучко // Тваринництво України. – 2005. – № 5. – С.8-10.

УДК 631.11:65-01

В.В. Макогон, канд. екон. наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ВИТРАТ НА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ У СИСТЕМІ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕНЕДЖМЕНТУ АГРОФОРМУВАНЬ

Класичні підходи до оцінки економічної ефективності окремих господарських процесів, у тому числі управління підприємствами, передбачають зіставлення результату і понесених за ради нього витрат (спожитих ресурсів). При цьому, якщо підходи до вибору результативних показників функціонування агроформуваннями та управління ним є усталеними, то відносно оцінки витрат на управління єдність у поглядах вчених відсутня, у наслідок чого, а ні у дослідженнях присвячених оцінці ефективності менеджменту, а ні у діючих формах звітності не наведено показників, здатних охарактеризувати їх величину, що обумовлює актуальність дослідження питань оцінки управлінських витрат. Аналіз останніх досліджень, зокрема Ф.К. Друрі [1], К. Юрченко[2], Ф. Бутинця [3], В. Палія [4], В. Кміть [5], Г. Партина [6], А. Поршнєва [7], Т. Карпової [8], В. Керімова [9] присвячених класифікації і оцінці накладних витрат засвідчив, що у більшості з них сферу управління підприємством визначають у якості функціонального середовища їх формування, що дає підстави для їх використання у якості адекватного аналогу управлінським під час оцінки ефективності менеджменту агроформувань.

Механічне ототожнення накладних і управлінських витрат є неприпустимим, оскільки як у складі прямих є ті, які можна пов'язати з управлінням підприємством, так і у складі накладних є такі, які визнати управлінськими важко. Зокрема наявність у складі останніх матеріальних і прирівняних до них статей є головною перепоною у їх використанні для оцінки

величини управлінських витрат. Вказану проблему вирішено у формі № 50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств» [8], оскільки під час її складання величина виробничої собівартості реалізованої продукції доводиться до повної собівартості. При цьому до першої додаються накладні витрати без урахування статей витрат, не пов’язані з управлінням підприємством – собівартості реалізованих виробничих запасів, понаднормативних втрат від знецінення запасів, втрат, пов'язаних з крадіжками, списаних сумнівних боргів, нарахованих резервів сумнівних боргів, визнаних економічних санкцій, втрат від участі в капіталі. Це дозволяє величину накладних витрат, отриману відніманням від повної собівартості реалізованої продукції її виробничої собівартості, наведених у формі 50-сг, вважати прийнятною для оцінки управлінських витрат .

Зроблене припущення обумовило необхідність його верифікації. Для цього за даними звітності сільськогосподарських підприємствах Харківської області за 2007-2013 рр. було досліджено вплив розмірів господарювання на величину операційного прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції. Було встановлено, що його зниження у великотоварних господарствах можна пояснити впливом закону спадаючої віддачі можна лише частково. Іншим вагомим чинником її зниження були вищі темпи приросту накладних витрат у них порівняно з прямими, у наслідок невідповідності структури управління великих господарств їх ресурсному потенціалу, що дало підстави констатувати кореляцію між складністю організаційно-управлінської структури сільськогосподарського підприємства та його накладними витратами і підтвердило припущення про те, що величина останніх є придатною для оцінки величини управлінських витрат.

Надалі було досліджено вплив на зміну накладних витрат спеціалізації сільськогосподарських підприємств Харківської області у 2007-2013 рр. Було встановлено непропорційність змін прямих і накладних витрат у глибше диверсифікованих господарствах порівняно з господарствами, що спеціалізувалися виключно на виробництві продукції рослинництва. Так якщо у господарств з часткою тваринницької продукції у структурі товарної до 30% прямі витрати були на 16,4 % нижчими ніж у господарств де вона становила 0%, то накладні були нижчими на 35,5%, то у господарств із її часткою понад 30,1% накладні витрати порівняно з господарствами де вона не перевищувала цю позначку були прямі і накладні витрати на 1 га були вищими відповідно на 53,9 та 57,8%. Наслідком цього стало неспівпадіння змін валового і операційного прибутку від реалізації товарної продукції. Так на фоні вищої на 23,7% валової прибутковості господарств з питомою вагою продукції тваринництва понад 30,1 %, порівняно з господарствами, де вона не перевищувала цю позначку, операційна прибутковість останніх виявилася нижчою ніж у перших на 8,0%. Таким чином, було доведено зростання рівня і частки накладних витрат пропорційно ускладненню управлінської структури глибше диверсифікованих господарств, що відповідає концепції зростання управлінських витрат по мірі ускладнення структури управління, що підтверджує припущення про доцільність використання накладних витрат для оцінки величини управлінських.

Аналіз причин неспівпадіння тенденцій змін валової і операційної прибутковості господарств з питомою вагою продукції тваринництва понад 30,1 % засвідчив, що головним її чинником було неспівпадіння тенденцій змін валової і операційної прибутковості тваринництва, на фоні синхронного зниження прибутковості рослинництва. Так якщо валовий прибуток від реалізації продукції тваринництва був на 371,7 грн/га вищим, ніж у господарств із питомою вагою виручки від реалізації продукції тваринництва у структурі товарної до 30,0%, то прибуток операційний виявився на 30 грн/га нижчим. Отже, постало завдання оцінки випливу динаміки накладних (управлінських) витрат на ефективність рослинництва і тваринництва окремо.

Нажаль система обліку не передбачає накопичення даних про витрати на управління окремими галузями, що обумовлюється відсутністю можливості ідентифікації об'єкту витрат у момент їх здійснення. Але ретроспективний огляд розвитку системи звітності вітчизняних агроформувань засвідчив наявність у різні періоду підходів до економічно доцільного віднесення накладних витрат на собівартість окремих видів продукції. Діючий на сьогодні порядок віднесення накладних витрат на окремі види реалізованої продукції пропорційно виробничій собівартості реалізованої продукції, передбачений у формі 50-сг, дозволяє підвищити об'єктивність оцінки фінансових результатів від виробництва і реалізації окремих видів продукції, але при цьому має низку недоліків. Одним з них є штучне заниження фінансового результату від реалізації тваринницької продукції пропорційно зростанню її частки у виручки . Для підтвердження цього було визначено рентабельність (збитковість) її виробництва у господарствах з питомою вагою тваринництва у структурі товарної продукції до 30,0% та понад цю позначку з використанням для цього у якості бази виробничої і повної собівартості. Так рентабельність (збитковість) виробництва тваринницької продукції, визначена з використанням прямих витрат, у перших становила мінус 7,7%, а у других – плюс 14,9%. Натомість аналогічний показник, визначений з використанням повних витрат, виявився нижчим у перших на 11,4 %, а у других – на 18,1 %.

При цьому, порівняння виробничої і повної собівартість реалізованої тваринницької продукції приведених до 1 га сільськогосподарських угідь у господарствах з питомою вагою тваринництва до 30,0% та понад цю позначку засвідчило зростання першого показника у 7,8 раза, а другого – у 8,3 раза. Ця диспропорція була обумовлена приростом накладних витрат галузі тваринництва у другій категорій господарств порівняно з першою у 10,6 раза у наслідок суттєвого приросту бази їх розподілу – частки у виробничій собівартості реалізованої продукції. Так, якщо у перших вона складала 11,8%, то у других вона становила 61,3%. А тому слід констатувати недосконаліть існуючого підходу до розподілу накладних витрат пропорційно до величини виробничої собівартості реалізованої продукції, що обумовлює необхідність апробації інших, більш універсальних і менш залежних від впливу цінових чинників баз їх розподілу, як основи достовірної оцінки ефективності як виробничої діяльності агроформувань, так і управління ними.

Список використаних джерел: 1. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський управлінський облік / Ф.Ф. Бутинець та ін. – Житомир: ПП «Рута», 2005. – 480 с. 1.1. Друри К. Управленческий и производственный учет / К. Друри – М.: Юнити-Дана, 2007. – 1423 с. 2. Карпова Т.П. Управленческий учет / Т.П. Карпова. – М.: ЮНИТИ, 2001. – 360 с. 3. Керимов В.Э. Управленческий учет / В.Э. Керимов. –М.: Изд.-торг. корпорация «Дашков и К», 2004. – 460 с. 4. Кміть В.М. Системний підхід до управління накладними витратами підприємств / В.М. Кміть // Фінанси України. – 2002. – № 7. – С. 51–57. 5. Палий В.Ф. Организация управленческого учета / В.Ф. Палий. – М.: Буратор-Пресс, 2003. – 224 с. 6. Партин Г.О. Управлінський облік / Г.О. Партин, А.Г. Загородній. – К.: Знання, 2007. – 303 с. 7. Поршнев А.Г. Управление организацией / А.Г. Поршнев, А.Я. Кибанов, В.Н. Гунин. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 822 с. 8. Про затвердження Інструкції щодо заповнення форми № 50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств» [Електронний ресурс]: Наказ Держкомстату України від 06.11.2007 р. № 403. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua.

УДК 338.43.02

О. А. Мельниченко, д-р наук з держ. управління, професор
Національний університет цивільного захисту України, Україна

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО АГРАРНОГО СЕКТОРА

Здавна Україна була "житницею Європи", а нині є потужним постачальником продовольства для багатьох країни світу. Означене стало можливим за рахунок як значного нарощування обсягів виробництва основних видів сільськогосподарської продукції, так і створення сприятливіших умов для її "виходу", передусім, на азійські та європейські ринки. До того ж, на тлі істотного скорочення обсягів експорту вітчизняної продукції металургійної та хімічної промисловості, саме аграрний сектор національної економіки займає провідні позиції у формуванні ВВП, забезпеченні валютних надходжень тощо. Однак, попри загалом позитивні тенденції, вітчизняні аграрії далеко не повною мірою використовують наявний власний потенціал. Відтак, зберігаються значні резерви подальшого покращання параметрів цієї галузі, а тому зростає значущість наукових розробок, спрямованих на визначення пріоритетних напрямів її розвитку, що й обумовлює актуальність даного дослідження.

Варто відзначити, що дана проблематика не нова для вітчизняної науки. Так, зокрема, В. Геєць, В. Юрчишин, О. Бородіна, І. Прокопа вважають, що "аграрна політика України має бути адаптованою до глобальних тенденцій розвитку, в якому виділяються два стратегічні напрями: 1) розвиток аграрного виробництва з урахуванням регіональної специфіки та необхідності підвищення його конкурентоспроможності; 2) сільський розвиток на основі громад. Ці

напрями взаємно зумовлюють і доповнюють один одного, а тому повинні розвиватись одночасно та у взаємозв'язку" [3, с. 6]. Проте такий підхід, радше за все, був доречним в умовах, коли селяни були працівниками й формальними власниками сільськогосподарських підприємств, а ті, зі свого боку, забезпечували розвиток соціальної інфраструктури сільських населених пунктів. Нині ж, більшість сільськогосподарських підприємств є власністю осіб, які не мають бажання вирішувати численні проблеми територіальних громад (пояснюючи означене, зокрема, тим, що це є функцією органів місцевого самоврядування, для виконання якої, між іншим, відсутнє належне ресурсне забезпечення), а враховуючи тенденцію до укрупнення агроформувань й, тим більше, зростання частки агрохолдингів – подібний розрив між аграріями та селом буде лише збільшуватись.

О. Бахматюк запропонував систему пріоритетів розвитку аграрного сектора: "1. *Економічні*: розвиток земельно-іпотечних ринкових відносин; необхідність стимулювання внутрішнього платоспроможного попиту населення, в т.ч. на продовольство, підвищення його життєвого рівня; забезпечення пріоритету вітчизняних товаровиробників на внутрішньому продовольчому ринку за допомогою податкових пільг, дотацій, компенсацій, митної політики; удосконалення форм кооперації та агропромислової інтеграції. 2. *Інвестиційні*: формування інвестиційної інфраструктури ринкового типу, в т.ч. створення інноваційних, інвестиційних, лізингових та інших фондів; здійснення структурної перебудови сільського господарства в напрямі технічної та технологічної модернізації; забезпечення доступності й привабливості для агровиробників різних форм кредитування інвестиційної діяльності" [2, с. 66]. Визнаючи значущість вищевикладених пропозицій (зокрема, наведення не лише напрямів розвитку галузі, а і засобів його забезпечення), слід відзначити таке: інвестиційна політика є складовою економічної політики, а тому викликає сумнів доцільність виділення економічних та інвестиційних пріоритетів як окремих (рівнозначних); не принижуючи значущості зміцнення позицій вітчизняних аграріїв на внутрішньому ринку (тим паче в умовах поглиблення глобалізації), все актуальнішим є розширення їхнього експортного потенціалу.

В. Бабко виділяє такі напрями розвитку вітчизняного аграрного сектора: "поглиблення земельної реформи; реформування амортизаційної, податкової та цінової політики; розвиток матеріально-технічної бази й форм господарювання; вдосконалення аграрного ринку та системи банківських послуг" [1, с. 112–113]. Вартий уваги не лише зважений і комплексний підхід, а й наведені аргументи щодо здійснення відповідних заходів задля вирішення означеної проблеми.

Проведені узагальнення публікацій за даною проблематикою та результати власних досліджень дозволили виділити такі пріоритетні напрями розвитку вітчизняного аграрного сектора, які також враховують проблеми галузі й доступні механізми регуляторного впливу для їх вирішення:

1. *Ресурсне забезпечення аграріїв*:

– упорядкування процесу землекористування, особливо зважаючи на ймовірне підвищення розміру оренди земель сільськогосподарського

призначення й зняття мораторію на їх продаж; проведення переоцінки земельних ділянок; запровадження обов'язкового аналізу їхньої якості при укладанні та завершенні орендної угоди задля забезпечення збереження родючості ґрунтів;

– покращання матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств за рахунок подальшого використання лізингу й прискореної амортизації, а також залучення інвестицій та пільгового державного кредитування для придбання аграріями сучасних засобів виробництва й предметів праці;

– підвищення умотивованості працівників сільськогосподарських підприємств, у т.ч. за рахунок недопущення штучного заниження розміру трудових доходів; відродження цільового фінансування агровиробниками підготовки молодих кваліфікованих кадрів для власних підприємств;

– надання (у т.ч. безоплатно) державними та приватними організаціями інформації про таке: стан і тенденції ринку сільськогосподарської продукції; сучасні технології, техніку, матеріали тощо, а також умови їх придбання; зміни у чинному законодавстві (зокрема щодо можливості отримання преференцій);

– сприяння інтеграції банківського, аграрного й промислового капіталів шляхом створення інститутів спільного інвестування; формування інтегрованих структур кооперативного типу в сферах виробництва, зберігання, збуту й переробки сільськогосподарської продукції, сервісного обслуговування тощо.

2. *Структурні зрушення в аграрному виробництві*:

– збереження (відродження) виробництва цукрового буряка, фруктів, тваринницької продукції тощо в крупнотоварних сільгосппідприємствах;

– узгодження обсягів виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції відповідно до спеціалізації, ресурсного потенціалу, кон'юнктури ринку та економічної ефективності, а також екологічних та агротехнічних вимог (зокрема, дотримання науково обґрунтованих сівозмін: недопущення зловживання посівами соняшнику й ріпаку; збереження кращих попередників).

3. *Реалізація сільськогосподарської продукції*:

– зниження впливовості агротрейдерів й інших посередників за одночасного полегшення доступу безпосередніх товаровиробників до внутрішнього та зовнішнього ринків сільськогосподарської продукції;

– організація гуртових розподільчих центрів задля створення умов для розвитку інфраструктури й логістичного забезпечення ринків основних продовольчих товарів.

4. *Державне регулювання розвитку сільського господарства*:

– посилення державного контролю за діяльністю суб'єктів ринку землі, а також економічних стимулів раціонального використання та охорони земель;

– забезпечення законності й справедливості щодо соціально-трудових, договірних і партнерських відносин, при укрупненні агроформувань і розширенні агрохолдингів, а також купівлі-продажу продукції, земельних ділянок;

– зважене збереження преференцій в кредитній, податковій, митній та амортизаційній політиці; сприяння стандартизації та сертифікації вітчизняної сільськогосподарської продукції відповідно до міжнародних вимог.

З урахуванням вищевикладеного матеріалу можна зробити такі висновки. За роки незалежності Україна так і не сформувала чіткої аграрної політики, яка б дозволила повною мірою використовувати значний потенціал вітчизняного аграрного сектора національної економіки. Вирішити нагальні проблеми вітчизняного аграрного сектора та забезпечити подальшу висхідну траєкторію його розвитку можна за рахунок поєднання ресурсів і зусиль усіх зацікавлених осіб, а також реалізації комплексу заходів за такими пріоритетними напрямами: ресурсне забезпечення аграріїв, структурні зрушення в аграрному виробництві, реалізація сільськогосподарської продукції, державне регулювання розвитку сільського господарства. Подальші наукові розвідки мають бути присвячені вдосконаленню механізмів державної підтримки аграріїв.

Список використаних джерел: 1. Бабко В. М. Напрями посилення регулюючої ролі держави в розвитку аграрного сектора / В. М. Бабко // Економіка та держава. – 2010. – № 5. – С. 112–113. 2. Бахматюк О. Р. Інвестиційне середовище реалізації інвестиційного процесу у аграрному секторі економіки регіону / О. Р. Бахматюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 21. – С. 63–66. 3. Геєць В. Соціоекономічна модернізація аграрного сектору України (концептуальні положення) / В. Геєць, В. Юрчишин, О. Бородіна, І. Прокопа // Економіка України. – 2011. – № 12. – С. 4–14.

УДК 336.647.648

А.М. Михайлов, канд. екон. наук, доцент
Сумський національний аграрний університет, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

За останні п’ять років аграрний сектор України перетворився в один із найбільш привабливих для інвесторів, і, за прогнозами експертів, цей процес буде продовжуватися. На разі, до 70 відсотків найбільших інвесторів, що працюють в аграрному секторі країни, готові збільшити обсяги інвестицій в наступному році, сподіваючись на позитивні зрушення в боротьбі з корупцією, правилах ведення аграрного бізнесу та його дерегуляції в Україні [1].

Аграрний сектор України відіграє все важливішу роль у забезпеченні продовольчої безпеки світу. На разі експорт сільськогосподарської продукції забезпечує більше третини валютних надходжень в країну. «Зараз Україна годує 140 млн. людей на планеті і у нас є всі можливості, щоб прогодувати майже півмільярда. До 2020 року плануємо збільшити експорт від 40 до 70 млн. тонн зернових», - повідомив Міністр Олексій Павленко [2]. Цільовим орієнтиром до 2020 р. заплановано збільшити обсяги виробництва валової

продукції сільського господарства (у порівнянних цінах) в 1,3 рази, а експорту сільськогосподарської продукції і продовольства — на 3–4 % щороку [3].

Втім беззаперечним є те, що для реалізації цієї амбітної мети, окрім бажання, родючих земель, сприятливого клімату та кваліфікованих фахівців потрібні інвестиції. Тому уже сьогодні в Україні має бути опрацьовано новий підхід до аграрної політики, що забезпечувала б доступ до фінансових ресурсів усіх виробників сільськогосподарської продукції.

Що ж маємо в реальному житті? Незважаючи на певні політико-економічні виклики, що тривають в українському суспільстві, обсяг капітальних інвестицій в сільське, лісове та рибне господарство за 6 міс.2015р. у порівнянні з 2014 р. зріс на 825 млн. грн. і склав 9,4 млрд. грн., що надійшли від іноземних та вітчизняних інвесторів. Це на 9,6 відсотків більше, ніж за цей період 2014 р. Тобто, на тлі загальних негативних тенденцій в економіці України, на думку академіка Ю.О.Лупенко, інвестицій в АПК дещо збільшилися [4]. Серед іноземних інвесторів ЄБРР, що направив в аграрний сектор країни за останні п’ять років більше 1 мільярда доларів, в 2015 р. інвестував в сільське господарство України більше 330 млн. доларів. І за попередніми домовленостями, як зазначалося в інформаційному телевізійному повідомленні на каналі «5 канал» 26-27.01.2016 р., ЄБРР планує інвестувати в агропродовольчий сектор України в 2016 р. не менше 200 тис. дол..

Втім однозначно стверджувати, що іноземні інвестиції сприяють досягненню збалансованого соціально-економічному розвитку територій та є беззаперечним чинником розвитку продуктивних сил регіону, вважаємо неможливим. І для таких висновків є певні передумови.

По-перше, слід вказати на триваюче посилення диспропорцій в розвитку окремих галузей сільського господарства за умов залучення іноземних інвестицій. Тваринництво через тривалість окупності капіталу та несприятливу кон’юнктуру ринку на свою продукцію, зумовлену також і посиленням відкритості української економіки з 2008 р. завдяки набуття членства України в СОТ, що охарактеризувалося кількаразовим зростанням обсягів імпорту продукції тваринництва, не виступає привабливою галуззю сільського господарства для вітчизняного агробізнесу та для іноземного приватного капіталу. Тому вважаємо доцільним ще на етапі укладання інвестиційних угод використовувати важелі державного регулювання для зміщення уваги інвесторів до розвитку тваринництва та завдяки цьому забезпечення більш збалансованого розвитку сільських територій, сприяння зайнятості сільського населення та охорони навколишнього середовища. Світовий досвід та власні спостереження автора за розвитком аграрного сектору в країнах Східної та Центральної Європи підтверджують, що процеси іноземного інвестування в сільське господарство, зміна власників підприємств, що безперечно супроводжуються змінами в їх господарсько-фінансовій політиці, певним чином мають регламентуватися державою, місцевими та галузевими органами управління, що сприятиме своєчасному розв’язанню галузевих та регіональних структурних проблем.

По-друге, визначаючи певні пріоритети направляння інвестицій та водночас зважаючи на посилення значущості досягнення рівнозваженого розвитку регіонів для економіки країни в цілому, слід застосовувати розробку науково обґрунтованих інвестиційних програм, що мають базуватися на державному сприянні самоврядування громад та управління кожним регіоном, на чому наголошували вчені ще в 2002 р. [4]. Нехтування законами регіональної економіки спричиняє формування «замкнутого кола», сутність якого випливає із наслідків недофінансування окремих регіонів та відповідного спаду виробництва, що в свою чергу викликає зниження інвестиційних можливостей підприємств, галузей та держави в цілому.

По-третє, оцінюючи перспективи розвитку продуктивних сил та соціально-економічного розвитку сільських територій, слід опиратися на особливості складових елементів природно-ресурсного потенціалу визначеного регіону. І враховуючи останнє системно обирати пріоритетні галузі для інвестування. Такі інтегровані об'єднання, що формуються із взаємопов'язаних та взаємозалежних науково-дослідних та виробничих організацій на окреслених територіях, постають інноваційними структурами – кластерами чи технопарками, що можуть стати чинником економічного зростання регіону та його продуктивних сил.

По-четверте, ефективне функціонування підприємств з іноземними інвестиціями потребує ефективного менеджменту та кваліфікованого кадрового забезпечення. Такі підприємства здійснюють ґрунтовний відбір персоналу, пропонують дієву систему мотивації до праці, а головне, постійно та цілеспрямовано інвестують у навчання та підвищення кваліфікації, сприяючи зростанню людського капіталу сільських територій. Таким чином, з одного боку, це позитивно впливає на розвиток продуктивних сил регіону, а з іншого боку, сформовані великотоварні аграрні формування з іноземними інвестиціями, що спеціалізуються переважним чином на вирощуванні продукції рослинництва, залишають без роботи сільських жителів, що були зайняті в тваринництві, м'яко кажучи, «нехтують» наявними трудовими ресурсами сільських територій, що і донині мали обмежені можливості працевлаштування через відсутність альтернативних джерел зайнятості.

Водночас для покращення фінансового стану сільськогосподарських підприємств з боку підсистеми фінансового державного регулювання запропоновано та впроваджено такий фінансовий інструмент, як страхування, перш за все, з метою захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників та забезпечення стабільності виробництва в сільському господарстві відповідно до Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [7]. Постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 року № 813 затверджено Порядок та умови надання сільськогосподарським товаровиробникам державної підтримки у страхуванні сільськогосподарських культур шляхом здешевлення страхових платежів (премій), яким передбачається: – надання сільгосптоваровиробникам із державного бюджету субсидій у формі компенсації до 50 % вартості страхового платежу; – пропорційність розподілу

бюджетних коштів; – створення комісії Мінагрополітики для надання фінансової підтримки з державного бюджету [8].

Ще один інноваційний проект Міністерство аграрної політики та продовольства з метою поліпшення інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств різних форм та розмірів господарювання було запроваджено ще в 2014 р. в декількох областях України, суть якого полягає у застосуванні аграрних розписок як одного із фінансових інструментів. Є сподівання, що впровадження аграрних розписок може суттєво збільшити обсяг інвестицій і надати доступ до фінансів середнім і малим виробникам. Аграрії можуть отримати товарне або фінансове кредитування без залучення банківського сектору, а безпосередньо у постачальників матеріально-технічних ресурсів [9]. Оцінюючи нетривалий досвід застосування цього фінансового інструменту в системі інвестування сільгоспвиробників, на засіданні Комітету з аграрного права Всеукраїнської громадської організації «Асоціація правників України», яке відбулося 26 листопада 2015 р., О.Сидоренко зазначила, аграрні розписки можуть стати одним із інструментів кредитування, доступних для малих та середніх сільськогосподарських підприємств. Не зважаючи на усі законодавчі прогалини та брак досвіду у їх впровадженні, аграрні розписки мають «право на життя», але без системної державної підтримки цього процесу суттєвих результатів досягнути не вдасться.

Таким чином, інвестиції є важливим чинником запровадження інноваційних технологій, розвитку сільськогосподарського виробництва та формування високої конкурентоспроможності його продукції. Розвиток світогосподарських зв'язків України сприятиме інтеграційним процесам і в аграрній сфері, що супроводжується злиттям та поглинанням агроформувань, підпорядкуванням їх виробничої діяльності короткостроковим потребам, зумовлених кон'юнктурою світового ринку. Тому вважаємо доцільним ще на етапі укладання інвестиційних угод, використовуючи важелі державного регулювання, керуватися потребами регіонів, громад щодо забезпечення збалансованого розвитку продуктивних сил регіону, сільської економіки, сільських територій, сприяння зайнятості сільського населення та охорони навколишнього середовища.

Список використаних джерел: 1. Із виступів на VI Міжнародній конференції «Ведення агробізнесу в Україні: перспективи 2015 року», організованою асоціацією «Український клуб аграрного бізнесу». 4 грудня 2014 р., м. Київ. 2. Павленко О. Україна – ключовий гравець світової продовольчої безпеки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://minagro.gov.ua/node/19767. 3. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Стратегія розвитку аграр- ного сектору економіки України на період до 2020 року (З внесеними змінами і доповненнями НААН): [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.uaan.gov.ua/sites/ default/files/ strateg_do_2020r.pdf. — 7.11.2013. 4. Кісіль М.І., Коденська М.Ю. Основні засади розробки регіональних інвестиційних програм в АПК //Збірник наукових праць Луганського НАУ. Серія Економічні науки. – Луганськ, 2002. -

№14 (26). – Т.3. – С. 73-77. 5. Кластер дає шанс. – Урядовий кур'єр, 3 лютого, № 18. - 2009. 6. Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» // Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 41. — С. 491. **7.** Лемішко О.О. Стан та перспективи розвитку аграрного сектору України / О.О. Лемішко [Електронний ресурс]:- Режим доступу: http://www.e-u.in.ua/journal/329.pdf. 8. Рутицька В. Аграрні розписки доступні не лише для малого і середнього фермера але і для великих агровиробників [Електронний ресурс]. — Режим доступу:http://minagro.gov.ua/uk/node/19745.

УДК 338.43:631.82

А. М. Москаленко, канд. екон. наук, доцент
Інститут сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН, Україна

ЕКОЛОГО–ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ НОВОЇ СТРАТЕГІЇ ЗАСТОСУВАННЯ МІНЕРАЛЬНИХ ДОБРИВ

Сучасний розвиток сільськогосподарського виробництва неможливий без використання мінеральних добрив, які дозволяють підвищувати рівень поживного режиму ґрунтів та збільшувати врожайність сільськогосподарських культур. За даними ФАО Західна Європа та США третину врожаю одержують за рахунок мінеральних добрив. Розрахунки М.М. Городнього свідчать, що частка добрив у формуванні врожаю становить: у країнах Європи – 45 - 50%, у США – 40 - 45, в Україні – 30-40% [1].

Але поряд з позитивним значенням мінеральних добрив є також і негативні наслідки їх використання. Реальна практика господарювання свідчить про неконтрольоване використання мінеральних добрив та інших хімічних засобів, що може призвести до порушення природнього перебігу біологічних процесів у ґрунтах агроценозів і забруднення довкілля.

У зв'язку з вищезазначеним, назріла потреба в розробці нової (еколого безпечної і економічно вигідної) стратегії застосування мінеральних добрив.

Не дивлячись на значну кількість наукових робіт, присвячених використанню мінеральних добрив, слід констатувати, що надійних методик визначення оптимальних доз азотних добрив для сільськогосподарських культур не існує. Найчастіше розрахунки робляться на запланований урожай з урахуванням результатів попередньої діагностики ґрунтів та коефіцієнтів використання рослинами діючої речовини з добрив [2]. Є різні модифікації цього методу, але принципова їх суть зводиться до оцінки виносу елементів із запланованим урожаєм [3, 4, 5]. Зазначені методичні підходи були б ідеальними за умови повного використання культурними рослинами застосованих туків. Проте ступінь засвоєння поживи з добрив невисока: азоту – 35 - 50%, фосфору – не більше 20%, калію – в межах 25 - 60% залежно від ґрунтово-кліматичних

особливостей [6]. Відповідно, використання цих методичних підходів призводить до планування більшої частини розрахованих доз на забруднення довкілля. Очевидно, що це недоцільно також і з економічної точки зору. Особливою мірою зазначене стосується азотних добрив, оскільки вони є найбільшими забруднювачами довкілля. Крім того, на виробництво, пакування, транспортування, складування і застосування саме цих добрив витрачається найбільша частка коштів, задіяних у аграрному виробництві. Так, у Європі цей показник у середньому дорівнює 38%, у США сягає 42% [7].

Виходячи з логіки мінерального живлення рослин, оптимальними нормами азотного живлення є такі, що забезпечують конструктивні потреби рослин і, водночас не забруднюють довкілля. Вирішення проблеми з'явилося наприкінці 20-го – початку 21 століть і пов'язане з появою нового напряму в ґрунтовій мікробіології – асоціативної азотфіксації. Так, при визначенні впливу різних доз мінерального азоту на перебіг процесу асоціативної азотфіксації показано, що існують норми добрив, які стимулюють активність біологічного зв'язування азоту з атмосфери бактеріями, що просторово і функціонально тісно зв'язані з корінням рослин. Такі кількості добрив визначено як фізіологічно оптимальні для рослинно-бактеріальних асоціацій [8, 9]. Це наштовхнуло вчених-мікробіологів Інституту сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН на пошук не лише норм мінерального азоту, які стимулюють азотфіксацію, але й таких, що принаймні не знижують рівень активності порівняно до показників варіанту без застосування добрив (своєрідного екологічного критерію). Такі дози можуть вважатися екологічно доцільними [2]. Застосування фосфорних і калійних добрив при цьому може здійснюватися збалансовано до кількості мінерального азоту. За дотримання зазначених методологічних підходів зростають коефіцієнти засвоєння діючої речовини з добрив [2].

Значне зростання ступеню використання сільськогосподарськими культурами поживних речовин і, зокрема, з мінеральних добрив, досягається також за рахунок застосування мікробних препаратів. На нашу думку, саме недостатня увага до мікробіологічного фактора трансформації сполук основних елементів живлення рослин значною мірою призвела до низької ефективності використання добрив та забруднення довкілля. Традиційно проблеми мінерального живлення рослин розглядалися виключно як проблеми агрохімії та фізіології рослин. Сьогодні до їх розв'язання потрібно підійти комплексно й обов'язково з урахуванням розробок у ґрунтовій мікробіології з відповідним економічним обґрунтуванням.

Економічне обґрунтування застосування фізіологічно (екологічно) доцільних доз мінерального азоту для прийняття відповідних управлінських рішень і було метою даного дослідження.

В сучасних умовах ринкових відносин екологічна складова застосування мінеральних добрив, на наше переконання, обмежується екологічно пороговими дозами мінеральних добрив, тобто тими дозами, які не забруднюють довкілля. Критерієм економічної ефективності при визначенні

оптимальних доз мінеральних добрив, на нашу думку, повинні стати прибуток та рівень рентабельності.

Екологічно доцільні дози мінеральних добрив визначено попередньо в Інституті сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН [2, 10].

Результати розрахунків економічної ефективності застосування різних доз мінеральних добрив при вирощуванні пшениці озимої в ґрунтово-кліматичних умовах Полісся наведено в табл.1.

Таблиця 1

Економічна ефективність виробництва зерна озимої пшениці за різних рівнів мінерального удобрення*

Показники	Варіант 1	Варіант 2	Варіант 3
Урожайність, т/га	5,17	4,99	5,65
Витрати із розрахунку на 1 га, грн.	7341,23	8546,15	8678,65
в т. ч. вартість мінеральних добрив, грн.	2106,56	3162,40	3162,40
Собівартість 1 т, грн.	1419,97	1712,66	1536,04
Ціна реалізації 1 т, грн.	3300,00	3300,00	3300,00
Виручка із розрахунку на 1 га, грн.	17061,00	16467,00	18645,00
Прибуток на 1 т, грн.	1880,03	1587,34	1763,96
Прибуток із розрахунку на 1 га, грн.	9719,77	7920,85	9966,35
Рівень рентабельності, %	132,4	92,7	114,8

Примітки: Варіант 1 – внесення фізіологічно доцільних доз мінеральних добрив ($N_{60}K_{40}$) та інокуляція Поліміксобактерином; Варіант 2 – внесення високих доз мінеральних добрив ($N_{90}K_{60}$) без інокуляції; Варіант 3 – внесення високих доз мінеральних добрив ($N_{90}K_{60}$) та інокуляція Поліміксобактерином.

*Розраховано авторам з використанням даних [2, с. 92].

За використання фізіологічно (екологічно) доцільних норм мінеральних добрив - $N_{60}K_{40}$ (фосфорні не застосовували через високий вміст рухомих фосфатів у ґрунті) та передпосівної бактеризації насіння Поліміксобактерином і урожайності зерна – 5,17 т/га, собівартість 1 т продукції складатиме 1419,97 грн., а рівень рентабельності – 132,4% . За підвищення агрофону до $N_{90}K_{60}$ (без інокуляції) та отримання урожайності – 4,99 т/га, собівартість зросте до 1712,66 грн./т, а рентабельність зменшиться до 92,7%. Застосування Поліміксобактерину за такого ж рівня мінерального удобрення сприятиме підвищенню урожайності до 5,65 т/га, зменшенню собівартості до 1536,04 грн./т і підвищенню рентабельності до 114,8% у порівнянні з другим варіантом. Отже, використання фізіологічно (екологічно) доцільних норм мінеральних добрив (варіант 1) забезпечує найвищий прибуток і рівень рентабельності виробництва зерна пшениці озимої, не зважаючи на те, що урожайність на 0,48 т/га нижча порівняно з варіантом внесення вищих доз добрив з інокуляцією Поліміксобактерином (варіант 3).

Базуючись на досліджених особливостях перебігу процесів біологічної азотфіксації та денітрифікації в кореневій зоні пшениці озимої при вирощуванні на лучно-чорноземному ґрунті під впливом різних доз

мінерального азоту, внесених роздрібно, екологічно доцільними дозами мінерального азоту визначено такі, що не перевищують 60 кг/га. Застосування 90 кг мінерального азоту на гектар посіву є компромісним в екологічному трактуванні [2].

Економічне обґрунтування використання різних доз мінеральних добрив при вирощуванні картоплі наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Економічна ефективність виробництва картоплі за різних рівнів мінерального удобрення*

Показники	Варіант 1	Варіант 2	Варіант 3
Урожайність, т/га	27,1	23,2	25,1
Витрати із розрахунку на 1 га, грн.	37849,92	38256,01	39013,48
в т. ч. вартість мінеральних добрив, грн.	7471,27	8695,77	8695,77
Собівартість 1 т, грн.	1396,68	1648,97	1554,32
Ціна реалізації 1 т, грн.	3200,00	3200,00	3200,00
Виручка із розрахунку на 1 га, грн.	86720,00	74240,00	80320,00
Прибуток на 1 т, грн.	1803,32	1551,03	1645,68
Прибуток із розрахунку на 1 га, грн.	48870,08	35983,99	41306,52
Рівень рентабельності, %	129,1	94,1	105,9

Примітки: Варіант 1 – внесення фізіологічно доцільних доз мінеральних добрив ($N_{90}P_{90}K_{120}$) та інокуляція Біограном; Варіант 2 – внесення високих доз мінеральних добрив ($N_{120}P_{90}K_{150}$) без інокуляції; Варіант 3 – внесення високих доз мінеральних добрив ($N_{120}P_{90}K_{150}$) та інокуляція Біограном.

*Розраховано авторам з використанням даних [10, с. 15].

Для картоплі сорту „Світанок київський” фізіологічно (екологічно) доцільні норми мінеральних добрив становлять $N_{90}P_{90}K_{120}$ у поєднанні з обробкою садивного матеріалу мікробним препаратом Біограном. Урожайність при цьому сягає 27,1 т/га. Згідно наших розрахунків (табл. 2) за таких умов собівартість 1 т бульб складе 1396,68 грн., а рівень рентабельності – 129,1%. За підвищення норм внесення туків до $N_{120}P_{90}K_{150}$ без бактеризації урожайність становитиме 23,2 т/га, при рентабельності на рівні 94,1%. Використання Біограну по цьому агрофону сприяє підвищенню врожайності до 25,1 т/га, а рівня рентабельності – до 105,9%. Підсумовуючи, слід констатувати, що фізіологічно (екологічно) доцільні норми мінеральних добрив (варіант 1) забезпечують найвищу урожайність, прибутковість і рентабельність виробництва картоплі.

Дослідження перебігу процесів біологічної азотфіксації та денітрифікації в кореневій зоні рослин картоплі свідчать, що серед досліджених доз добрив екологічно прийнятними є такі, що не перевищують (за азотом) 90 кг/га [10].

Висновки. Застосування фізіологічно (екологічно) доцільних норм мінеральних добрив у поєднанні з використанням мікробних препаратів забезпечує найповнішу реалізацію їх удобрювального потенціалу, а відтак і досягнення найвищих економічних результатів. Це дає підстави стверджувати, що вказані дози добрив є одночасно і найбільш економічно вигідними. Отже,

сучасна стратегія застосування мінеральних добрив повинна базуватися на використанні фізіологічно (екологічно) доцільних норм мінеральних добрив у поєднанні з мікробними препаратами, що дозволить сільськогосподарським товаровиробникам не тільки суттєво економити на мінеральних добривах, а і мати кращі економічні показники, не забруднюючи при цьому довкілля.

Список використаних джерел: 1. Марчук І. NPK - три важливі літери для врожаю // Пропозиція. – 2002. – № 3.– С. 62–63. 2. Волкогон В. Биологическая трансформация азота / В. Волкогон – Palmarium Academic Publishing. - 2013. – 116 с. 3. Науково-методичні рекомендації з оптимізації мінерального живлення сільськогосподарських культур та стратегії удобрення / За ред. М.М.Городнього. – К., 2004. – 140 с. 4. Созінов О.О., Козлов М.В., Лапа М.А. та ін. Агроекологічні основи раціонального використання добрив // Агроекологія і біотехнологія. – К.: Аграрна наука, 1996. – С. 77 – 95. 5. Якість ґрунтів та сучасні стратегії удобрення / За ред. Дж. Гофмана, Д.Мельничука і М. Городнього. – К.: Арістей, 2004. – 488 с. 6. Кореньков Д.А. Вопросы агрохимии азота и экология / Д.А.Кореньков // Агрохимия. – 1990.- № 11. – С. 28 – 37. 7. Posgate J. Nitrogen fixation /J. Postgate. – Inst. Biol. Stud. Biol. – 1978. - № 92. – P. 1 – 671. 8. Ladha J.K., Tiror A.C., Calbo G., Watanabbe I. Riceplant associated N_2 – fixation as affected by genotype, inorganic N fertilizer and organic Matture // Trans. XIII Congr. ISSS (Hamburg.1986): Abstr. Hamburg. 1986. P. 598 – 599. 9. Umarov M.M., Shabaev V., Smolin V., Aseeva O. Incorporation of «biological» nitrogen by nonlegumenous plants during associative N_2 – fixation // IX Int. Symp.on Soil Biol and Conservation of the Biosphere: Abstr. Pap. 1985. P. 65. 10. Гриник І. В. Ефективність поєднання мікробних препаратів з мінеральними добривами у технологіях вирощування сільськогосподарських культур / І. В. Гриник, А. С. Заришняк [та ін.]. – Київ, 2010. – 24 с. 11. Махортов Ю. А. Еколого-економічна оцінка системи застосування мінеральних добрив / Ю. А. Махортов // Вісник аграрної науки. – 2001. - № 6. – С. 72–74.

УДК 631. 1. 65

В.М. Нагаєв, д-р пед. наук, професор
Л.С. Земляна, магістрант
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КАДРОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

Стратегічним завданням України є ефективне використання кадрового потенціалу, що обумовлюється досягненням гармонізації основних параметрів аграрної сфери (внутрішніх чинників) та сприяння зростанню попиту на науково кваліфіковані кадри в економіці (зовнішніх чинників). Для вирішення цього завдання необхідним є побудова гнучкої, адекватної системи управління

персоналом, здатної не лише ефективно реагувати на зовнішні виклики, а й сприяти формуванню перспективних напрямів розвитку економіки країни як підґрунтя її суспільно-економічного прогресу. Можна стверджувати, що система управління кадровим потенціалом являє собою систему наукових закономірностей, принципів, методів та прийомів управління найважливішою складовою господарського механізму [2]. Це система поєднує у собі теорію, практику і мистецтво управління людьми, потоками матеріальних, фінансових та трудових ресурсів.

Для досягнення цієї мети велику роль відіграє система управління кадровим потенціалом, рівень якої проаналізовано на прикладі Приватного підприємства «Агропрогрес» Кегичівського району Харківської області. На підприємстві питання кадрового менеджменту покладені на директора, інспектора по кадрах, керівників і спеціалістів господарства. Сьогодні дане підприємство є прибутковим, великотоварним комплексом. Так, виробництво валової продукції у постійних цінах 2010 р., за останні три роки збільшилося на 18,6 % і становило 31 млн 758,1 тис. грн. Середньорічна вартість основних виробничих фондів збільшилася у 1,5 рази і становила 22229,2 тис. грн. Прибуток ПП «Агропрогрес» у 2015 р. становить 4 млн 635,7 тис. грн. У господарсмтві однаково добре розвинуті як рослинництво, так і тваринництво. У 2015 р. напрям спеціалізації визначається як зерно-молочний з великою питомою вагою виробництва соняшнику.

Поряд із високим загальним рівнем розвитку підприємства, його підсистема кадрового менеджменту за останні три роки зазнає зменшення основних показників. Так, середньорічна чисельність працівників зменшилася на 16,2 % і становила 135 чоловік. При цьому зменшення чисельності кадрового складу відбувається як за рахунок рядового (14,3 %), так і управлінського (18,6 %) персоналу. Однак, скорочення чисельності працюючих сприяло підвищенню показників продуктивності. Наприклад, збільшилася виробництво валової та товарної продукції у розрахунку на 1-го працівника на 65,4 %та 49,3 % відповідно, а відношення цих показників на 1- люд.-годину – в 1,9 та 3,2 рази.

Розглядаючи систему управління керівними кадрами даного господарства, ми визначили, що більшість працівників мають вищу освіту, достатній стаж роботи і досвід. У господарстві простежується прагнення спеціалістів до підвищення кваліфікаційного рівня. Керівник та головні спеціалісти є професіоналами з гарними організаторськими здібностями. На підприємстві нами проведено експертну оцінку системи якості персоналу, яка склала 4,2 бали (коефіцієнт якості становить 0,84). При цьому у групі загального керівництва кваліфікаційні вимоги виконуються на 92 %, у групі керівників з тваринництва – на 87 %. Найбільшу оцінку мають такі показники якості: професійний інтерес до роботи, творчий характер роботи (4,7). Найнижчі показники: рівень справедливості при винагороді, гарантія робочого місця, рівень інформаційного забезпечення. Але в силу постійних змін, що відбуваються в різних сферах життєдіяльності нашої країни, працівникам треба устигати за нововведеннями і постійно підвищувати свою кваліфікацію.

Далі розглянемо умови управлінської праці, як сукупність елементів виробничої сфери, що впливають на здоров'я та працездатність працівників. Існує чотири специфічні групи умов праці: санітарно–гігієнічні, фізіологічні, психологічні, естетичні. Оцінка організації робочих місць і умов праці за більшістю критеріїв відповідає нормативам. Середня оцінка цих параметрів за останній рік склала 4,1 бали. Однак, на підприємстві доцільно розробити проект організації робочих місць, що включатиме: покращення умов змісту праці; оптимізацію інформаційних зв'язків в системі управління; оптимальне забезпечення необхідними ресурсами; визначення кваліфікаційно-професійних вимог до працівників.

Проаналізуємо сучасний стан системи управління кадровим потенціалом (СУКП) на підприємстві. Нами проведено експертну оцінку системи якості персоналу за методикою М.О.Бєсєдіна [1], яка склала 4,2 бали (коефіцієнт якості становить 0,84). При цьому у групі загального керівництва (керівник підприємства, інженер з техніки безпеки, інспектор відділу кадрів) - кваліфікаційні вимоги виконуються на 92 %, у групі керівників з тваринництва – на 87 %. Найбільшу оцінку мають такі показники якості: професійний інтерес до роботи, творчий характер роботи (4,7). Найнижчі показники: рівень справедливості при винагороді, гарантія робочого місця, рівень інформаційного забезпечення.

Для визначення існуючого рівня організації управлінської праці у господарстві проаналізуємо стан виробничого середовища управлінського персоналу**.** Нами було розраховано 10 показників, які отримані експертним і аналітичним методом. Проведений моніторинг зазначив, що: загальний коефіцієнт організації управлінської праці у ПП «Агропрогрес» дорівнює 0,78. Цей показник свідчить про дотримання вимог щодо організації управлінської праці на середньому рівні. Найвищим показником є коефіцієнт трудової дисципліни персоналу (0,915). Найменше значення має коефіцієнт плановості (0,5) та регламентації управлінських функцій (0,59). Слід відзначити, що високий показник трудової дисципліни визначався проведеними в останній час організаційно-економічним заходами щодо стимулювання високопродуктивної роботи персоналу. Низький коефіцієнт плановості попереджає керівництво про необхідність вносити зміни, які стосуються розробці виробничих програм по підрозділах, а також розробці індивідуальних планів роботи персоналу. Також, за даними спостережень маємо низький коефіцієнт регламентації управлінських функцій. Це пов'язано з тим, що значна кількість працівників не має затверджених посадових інструкцій.

Для удосконалення системи формування кадрового потенціалу ПП «Агропрогрес» запропоновано концепцію формування висококваліфікованого кадрового персоналу на основі комплексної моделі компетенції фахівців в системі соціально-економічного розвитку підприємства. Основою компетенції має стати творча спрямованість кадрів, вміння приймати інноваційні рішення в умовах невизначеності і ризику [3]. Дана концепція має бути реалізована наступними стратегічними і тактичними задачами: розробка кадрової політики підприємства, формування принципів і цілей управління персоналом,

визначення методів управління персоналом, залучення персоналу до управління організацією, формування високого рівня професійно-творчої компетентності фахівців.

Основними напрямками удосконалення СУКП ПП «Агропрогрес» є: раціональний розподіл обов'язків; організаційне закріплення процесів поділу (функціональний, технологічний, кваліфікаційний поділ праці) та кооперації праці; розстановка кадрів по ланках системи управління; нормування управлінської праці та оптимальне використання робочого часу; раціональна організація робочого місця і створення оптимальних умов праці та відпочинку; використання раціональних методів і засобів виконання управлінських робіт; забезпечення необхідної кваліфікації працівників; регламентація виробничих процесів, матеріальне й моральне стимулювання управлінської праці. Для підвищення ефективності СУКП даного господарства керівникам та спеціалістам слід більше уваги приділяти економічним та соціально-психологічним методам управління, а саме залучати безпосередніх виконавців до планування, поліпшити економічний аналіз в господарстві, використовувати моральне і матеріальне стимулювання праці, створити приємний соціально-психологічний клімат. Слід також особливу увагу звернути на підвищення освіти та кваліфікації працівників.

Основою формування кадрового потенціалу підприємства виступає кадрова політика, що являє собою генеральний напрям кадрової роботи, сукупність принципів, методів, форм організаційного механізму розробки цілей і завдань, направлених на збереження, зміцнення і розвиток кадрового потенціалу, на створення відповідального і високопродуктивного колективу.

Список використаних джерел: 1. Бєсєдін М.О. Основи менеджменту. Оцінно-ситуаційний підхід : підручник / М.О.Бєсєдін, В.М.Нагаєв. – К.: ЦУЛ, 2005. – 496 с. 2. Виноградський М.Д. Управління персоналом: навч. посібник / М.Д.Виноградський, С.В.Бєляєва. – К.: ЦУЛ, 2006. – 504 с. Нагаєв В.М. Формування кадрового потенціалу аграрної сфери: освітній аспект / В.М.Нагаєв, П.О.Абременко // Вісник ХНАУ. - № 6., 2014. – С. 50-60.

УДК 504.03 : 339.13 : 633.8

Ю.А. Никитюк, канд. с.-г. наук, старш. наук. співробітник
Інститут агроекології і природокористування НААН, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЛІКАРСЬКОЇ РОСЛИННОЇ СИРОВИНИ

Останнім часом, незважаючи на економічну кризу, в Україні активно починає розвиватися ринок лікарських рослин. Про це переконливо свідчать не тільки щорічні обсяги продажу лікарських препаратів на основі рослинної сировини, але й збільшення кількості вітчизняних підприємств, які займаються вирощуванням, заготівлею, первинною переробкою цієї сировини, а також

виробництвом готової продукції на її основі. Ефективне функціонування вітчизняного ринку лікарських рослин передбачає необхідність розробки теоретико-методичних засад організаційно-економічного забезпечення його регулювання, що відповідають принципам сталого розвитку. Проте в теорії і практиці ефективної організації ринку лікарських рослин в Україні недостатньо дослідженими залишаються питання наукового обґрунтування його функціонування з точки зору оптимізації інтересів та відносин учасників даного ринку. Тому, актуальними є дослідження даних проблем на основі нових підходів, зокрема інституціональної теорії, яка дозволяє виявити значущі фактори, що забезпечують ефективні взаємодії між суб'єктами ринку лікарських рослин в сучасному економічному середовищі.

Інституціональне середовище безпосередньо впливає на інституціональну структуру, яка визначається як набір формальних і неформальних норм, що включають сукупність інститутів, найважливішими з яких є інститути ринкової координації, власності, права та ринкової етики [2]. У нашому розумінні інституціональна структура це сукупність формальних норм, що фіксуються в нормативних документах, і неформальних, що фіксуються в звичайному праві, інститутів, що структурують взаємодії індивідів і організацій в економіці, зокрема на ринку лікарських рослин. На нашу думку, важливим аспектом в сфері правового забезпечення економічної діяльності на ринку лікарських рослин є функція визначення та забезпечення державою «правил гри» між усіма ланками товароруху, які необхідні для: стимулювання підприємницької діяльності; дотримання інтересів особистості і суспільства в цілому; раціонального використання лікарських рослин (ресурсозберігаюча функція) та охорони навколишнього природного середовища.

Апроксимуючи ідеї теорії інституціоналізму на практику регулювання діяльності на ринку лікарських рослин, на нашу думку, можна сформулювати необхідні вимоги до інституційного середовища, зокрема: спрямованість на покращення результатів економічної діяльності; досягнення оптимальної щільності інституційного середовища для забезпечення достатньої інтенсивності регулюючого впливу та гнучкої адаптації господарської системи до необхідних змін; простота, чіткість формулювань та доступність для розуміння всіх зацікавлених сторін формальних норм і правил; доступність інформації на всіх рівнях інституційного середовища для всіх сторін; здатність до пристосування та адаптації систем інституційного середовища нижчого рівня до нових умов, створених системою вищого рівня.

Формальні норми включають політичні, юридичні, економічні правила і контракти. Функціями цих обмежень є: створення правової бази для підтримки основних умов регулювання діяльності на ринку. Однак навіть у самих розвинених економіках формальні норми і правила складають лише невелику частину тієї сукупності обмежень, які формують поведінку суспільства. Більшою мірою цю функцію несуть неформальні обмеження, що беруть початок у передачі цінностей за допомогою культури, у розширенні і застосуванні різних правил для вирішення проблем вибору, обміну, координації та мотивації господарської діяльності.

На інституціональну структуру впливають інституціональні процеси, під якими розуміють процеси, пов'язані з формуванням, функціонуванням, зміною та взаємодією формальних і неформальних інститутів у вигляді трансакційних витрат. Формальні і неформальні норми взаємодіють у так званому інституціонально-економічному просторі. Умовою їх функціонування і показником ефективності є рівень та структура трансакційних витрат [2, с.47].

Отже, з точки зору інституціонального підходу, різні інститути мають неоднакову ефективність щодо трансакційних витрат. Ті, що вимагають занадто високих витрат, відмирають, ті, що виявляються більш економічно ефективними, виживають і отримують все більш широкий розвиток. Тому економіка трансакційних витрат виступає як, свого роду, вектор інституціональної економіки.

Інституціональні оператори формують середовище, в якому створюється мотиваційна структура господарських агентів. Загальна структура мотивів представляється у вигляді наступних складових: економічних інтересів, культурно-нормативних схем, стимулюючого впливу. Традиційна економічна теорія припускає, що суб'єктів ринку спонукають в основному економічні інтереси, при реалізації яких вони керуються критеріями економії витрат та отримання вигоди. Стимулюючий вплив представлений на ринку у вигляді просування товарів, у рамках якого виділяються: стимулювання збуту, формування мереж, реклама і т.д. [2]. На основі вищевикладеної схеми нами вивчена інституціональна матриця ринку лікарських рослин, яка також була розділена на три блоки: інституціональний устрій, мотиваційна структура і управлінський контроль, представлені у вигляді структурно-функціональної схеми на рис. 3.5.

Інституціональний устрій виражається через інституціональне середовище як взаємозв'язок інституціональних операторів та інституціональних засобів (матеріального потоку), що є основою формування двох базових інститутів. Для вивчення інституціонального середовища були запропоновані два методичних підходи [3, с. 18]: (а) методичний підхід до вивчення способів класифікації, який ґрунтується на принципах інституціональної структури, відповідно до якої класифікаційні ознаки ділилися за формальними і неформальними нормами з позначенням сфери застосування цих класифікацій за трьома напрямками досліджень: заготовки, виробництва, збуту та споживання; (б) методичний підхід до вивчення інституціональних операторів, що ґрунтується на дослідженні їх асортименту та оцінки взаємодії між ними на рівні аптечної організації.

Мотиваційна структура базується на понятті інституціонального простору, пов'язаного з інституціональною матрицею і включає вивчення мотиваційних переваг споживачів лікарських рослин. Передумова та обґрунтування мотиваційних переваг визначаються за допомогою процедури моделювання індивідуального економічного простору споживача лікарських рослин, що ґрунтується на вивченні впливу інституціональної структури та інституціональних процесів (трансакційних витрат) на мотиви споживання. Управлінський контроль реалізується за допомогою інституціональних

процесів, що виражаються в мінімізації трансакційних витрат за рахунок реалізації контролю на рівні суб'єктів ринку лікарських рослин, тобто інституціонального оператора.

Список використаних джерел: 1. Базаркина О.В. Структура и принципы формирования рынка лекарственного растительного сырья с позиции институционального подхода // Фармация XXI века: материалы IV межрегиональной научно-практической конференции. – Новосибирск, 2004. – С. 35–38. 2. Норт Д. Институты, институциональное изменение и функционирование экономики. / Д. Норт; [пер. с англ. А. Н. Нестеренко]. – М. : Фонд экономической книги "Начала", 1997. – 527 с. 3. Robert J. Bogers, Lyle E. Craker, Dagmar Lange, Medicinal and aromatic plants: agricultural, commercial, ecological, legal, pharmacological, and social aspects Wageningen UR frontis series (Volume 17), Springer, 2006. – P. 16–21.

УДК 631.16: 658.124

Т.І. Олійник, д-р екон. наук, професор
Ю.С. Гребенщікова, магістрант
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНИМ ВИРОБНИЦТВОМ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

Сучасний розвиток аграрної сфери національної економіки України вимагає змін в організації виробництва на регіональному та міжнародному рівнях, що є основою для активного формування нового типу економічних відносин між економічними суб'єктами, а також організації нових механізмів сталого розвитку аграрних галузей, зокрема галузі рослинництва в сільськогосподарських підприємствах, реалізації їх економічних інтересів.

Перехід суспільства на нові економічні та соціальні умови функціонування вимагає змін у системі керування виробництвом. За всього різноманіття причин, які обумовлюють кризову ситуацію в агропромисловому виробництві, однією з головних є різке зниження керованості процесами, що відбуваються [1, с. 49].

Наразі в галузі рослинництва спостерігається стан нерозвиненості ринкової інфраструктури, тінізації національної економіки, непрозорості та нестабільності ринкових відносин та соціально-економічної нестабільності. Підтверджується факт несформованості системи адаптації економічного механізму щодо організації сталого розвитку і функціонування сільськогосподарських підприємств до умов ринку України [2, с. 140]. Виробництво рослинницької продукції є постійною задачею всіх господарюючих суб'єктів аграрного сектору та спрямоване на формування ринку продовольства. Ефективність розвитку рослинництва формується під

впливом багатьох чинників, зокрема грунтово-кліматичних, технологічних, біологічних та інших, що ускладнює пошук додаткових можливостей для її підвищення.

Одним із важливих чинників, які впливають на ефективність виробництва та виробничу структуру підприємства, є концентрація сільськогосподарського виробництва. Концентрація виробництва справляє істотно впливає на його ефективність. З її підвищенням зростають економічні показники господарської діяльності підприємств за рахунок позитивної дії фактора масштабів виробництва. Однак надмірна концентрація погіршує процес управління виробництвом, знижує контроль за якістю та дотриманням технологій виконання робіт. Тому важливим є вирішення проблеми досягнення оптимального рівня концентрації виробництва, який дасть змогу одержувати максимальний обсяг продукції при мінімальних затратах живої та уречевленої праці [3]. Затяжна економічна криза суттєво вплинула на виробничу діяльність сільськогосподарських товаровиробників. Виробництво сільськогосподарської продукції, особливо тваринницької, перемістилося в особисті господарства населення. Слід зазначити, що за останні роки ситуація почала змінюватися, а підприємства стали займати свою нішу у загальному виробництві сільськогосподарської продукції.

Серед матеріальних стимулів праці провідне місце посідає саме заробітна плата, оскільки вона найповніше відображає залежність між результатами праці окремого працівника та його матеріальною винагородою. Заробітна плата значною мірою визначає рівень життя населення і є необхідною умовою розвитку всієї економіки країни. Згідно з результатами опитування, які були проведені Work.ua [4], зокрема масштабне дослідження актуальних тенденцій в управлінні персоналом, складено прогнози на 2014 р. для України та Європи (у межах проекту проводилися круглі столи за участі понад 20 провідних експертів – директорів із управління персоналом усіх галузей економіки. Також були опитані понад 600 керівників українських і міжнародних компаній та 4 327 осіб по всій Україні). Дослідження виявило, що більше ніж половина українців (56%) готові працювати удвічі ефективніше за наявності гідної оплати праці. Третина опитаних (31%) вважають, що високий оклад збільшить їх працездатність наполовину. Гідний рівень заробітної плати не позначиться на ефективності праці 3% українців. Отже, розмір заробітної плати відіграє важливу роль, але вона повинна бути значно вищою, ніж розмір мінімальної зарплатні, щоб працівники були частково задоволені.

Оплата праці завдяки специфічним мотиваційним властивостям відіграє значну роль у розвитку всіх галузей народного господарства. Однією з її функцій є стимулювання високопродуктивної праці, відтворення робочої сили та вирішення соціальних проблем суспільства. Але на сьогодні оплата праці в сільському господарстві втратила свою головну стимулюючу функцію, так як її рівень є найнижчим серед усіх видів економічної діяльності. Нині проблема рівня оплати праці в сільському господарстві є дуже гострою, оскільки на неї безпосередньо впливає надзвичайно низька продуктивність праці та відсутність умов для повної продуктивної зайнятості на селі. Необхідно знаходити й

підтримувати баланс між показниками зайнятості та дохідності праці відповідно до змін її продуктивності. Оплата праці та продуктивність взаємопов'язані між собою, оскільки підвищення продуктивності праці створює умови для розширення фонду її оплати, але з іншого – більш висока оплата стимулює підвищення продуктивності праці.

В сучасних умовах, на нашу думку, однією з найбільш прогресивних форм матеріального стимулювання праці в аграрних підприємствах є застосування грейдерної системи оплати праці, що дає змогу забезпечувати стимулюючий ефект для працівників, оскільки керівництво може в міру потреб впливати на суму винагороди залежно від ефективності виконання або досягнення інших цілей та завдань підприємства. Отже, для стимулювання сільськогосподарської праці починають використовувати зарубіжний досвід стимулювання праці на основі системи грейдів, процесно-орієнтованого підходу, використовуючи ефективні системи й методи оцінки персоналу (бальний, факторний, ранжування, класифікація), а також зарплатні системи, які заохочують активних співробітників.

Послідовна інтенсифікація сільськогосподарського виробництва на основі вдосконалення і раціонального використання всіх його чинників зазвичай забезпечує високі кінцеві результати. При цьому темпи зростання виробництва продукції можуть перевищувати темпи збільшення додаткових витрат. Інтенсифікація всебічно впливає на розвиток сільського господарства, створює нові можливості підвищення економічної ефективності виробництва. Процес інтенсифікації передбачає створення високопродуктивного сільського господарства на основі підвищення його технічного рівня, широкого використання більш досконалих засобів виробництва і кваліфікованої праці.

З розвитком науково-технічного прогресу у сільськогосподарському виробництві змінюється співвідношення між затратами уречевленої і живої праці – частка першої зростає, а другої, відповідно, зменшується. Тому інтенсивний розвиток сільського господарства насамперед базується на широкому впровадженні в усіх його галузях комплексної механізації і автоматизації виробництва, що є основою підвищення його економічної ефективності.

Умови ефективної реалізації сільськогосподарської продукції такі: забезпечення вільної конкурентної діяльності всім учасникам; активна діяльність кредитних організацій і страхових компаній, що сприяють зниженню економічного ризику; вільне переміщення продукції; наявність економічних важелів, що стимулюють зниження собівартості та підвищення дохідності в процесі виробництва, переробки й реалізації продукції; забезпечення нормативними документами, стандартами, що визначають якість продукції; встановлення ефективних зовнішньоекономічних зв'язків і входження держави до світової ринкової системи.

Очевидно, що майбутнє неможливо спостерігати, а очікуваний результат - виміряти, його можна лише передбачити за певних умов, якщо тенденція не зміниться. Статистичні прогнози ґрунтуються на гіпотезах про стабільність

значень величини, що прогнозується. Спочатку розглянемо прогнозування по рядам динаміки. Основою прогнозування по рядам динаміки є передбачення, що закономірність, яка діє в середині досліджуваного о ряду динаміки, який виступає в якості бази прогнозування, зберігається надалі. Точність прогнозування залежить від обґрунтування припущення про збереження направленості та ступені впливу тих факторів, які формували явища в попередньому періоді. Для того, щоб зробити прогноз, необхідно дослідити квадрат відхилення фактичного від вирівняного значень по прямій.

Забезпечення високого рівня якості продукції потребує постійного навчання і підвищення кваліфікації працівників, модернізації обладнання, запровадження нової техніки й сучасної технології, а також зниження виробничих витрат. Нині вирішити ці питання можна за допомогою науково – інноваційної діяльності, здатної кардинально змінити не тільки зміст і результати виробничих процесів, але й умови існування суспільства в цілому. Зазначимо, що в нашій державі контролюється в основному якість кінцевого продукту, що є дорогою технологією. Важливе значення має стимулювання запровадження інноваційних технологій у аграрному виробництві для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних сільгоспвиробників, однією з головних умов якої виступає висока якість продукції. З цією метою сільськогосподарські підприємства повинні брати на себе не тільки виконання своїх традиційних функцій (організаційно – економічна, соціальна тощо), а й вважати пріоритетними такі, як ресурсозберігаюча, екологічна, ресурсопродукуюча, реалізація яких повинна відбуватися з урахуванням усіх наявних можливостей сучасних інноваційних перетворень.

Ресурсозберігаюча функція набуває особливої актуальності заради збереження і відтворення основного засобу виробництва в сільському господарстві – землі. Надмірна хімізація, значне забруднення землі пестицидами й іншими хімічними речовинами призвели до виробництва екологічно небезпечної сільськогосподарської продукції. В зв’язку з цим, у сучасних умовах, намагаючись зберегти й відтворити земельні ресурси, аграрії вдаються до використання інноваційних технологій обробітку грунтів, здатних поєднати підвищення ефективності виробництва з ощадливим використанням сільськогосподарських угідь. Ці технології також сприяють відновленню рівноваги між елементами агроекосистем і забезпеченню адаптивності індустріальних форм сільськогосподарського виробництва до вимог відновлення навколишнього природного середовища.

Екологічна - полягає в потребі усунення техногенного впливу природного середовища на агропродовольчу сферу, яка значно модифікована в результаті її індустріалізації в умовах НТР. Тобто виникає проблема подолання наслідків хіміко – техногенного шляху інтенсифікації сільського господарства. В зв’язку з цим пропонуємо перехід до органічного землеробства, метою якого є виробництво екологічно чистої продукції, яке включає застосування хімічних добрив при вирощуванні рослин і тварин. Розвиток органічного сільського господарства забезпечить постійне нарощування обсягів випуску сільськогосподарської продукції та гарантує якісне виробництво продовольства

на певному стабілізаційному рівні, а також потребує постійного інноваційного оновлення методів виробництва.

Список використаних джерел: 1. Прядко В.В. Економічна ефективність виробництва товарів народного споживання: методологія і практика управління. Автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.07.01 / В.В. Прядко; НАН України. Рада по вивч. продукт. сил України. – К., 2005. – 29 с. 2. Збарський В.К. Економіка сільського господарства: навч. посібник / В.К. Збарський, В.І. Мацибора, А.А. Чалий та ін. За ред. В.К Збарського і В.І. Мацибори. – К.: Каравела, 2010. – 280 с. 4. Колос З.В. Вплив концентрації виробництва на ефективність господарської діяльності сільськогосподарських підприємств file:///C:/Users/Elina/Downloads/nvnau_econ_2013_181(1)__23%20(3).pdf.5.Масштабне дослідження актуальних тенденцій в управлінні персоналом, прогнози на 2014 рік для України та Європи. Результати дослідження work.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.work.ua/news/ukraine/490/.

УДК 339.564:631.11

В.М. Онегіна, д-р екон. наук, професор
Т.О. Бабан, старш. викладач
Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. П. Василенка, Україна

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА МЕТОДИ ЙОГО ОЦІНКИ

Глобальні процеси, що відбуваються у світовому господарстві, впливають як на національні економіки в цілому, так і на окремі їхні складові. Не виключенням є і сільське господарство, яке є за оцінкою багатьох науковців своєрідним локомотивом української економіки. Відображенням участі держави та окремих її галузей в міжнародних економічних відносинах та відповідних перспектив є її експортний потенціал, який формується з експортних потенціалів окремих підприємств.

Питанням формування та розвитку економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств і його складових, у тому числі експортного потенціалу, присвячені роботи таких вчених, як О.І. Гуторова, О.І. Кондратюка, О.В. Ульянченка, В.Й. Шияна та інших [1-5]. Але навіть за значної уваги до цієї проблеми потребують уточнення багато питань щодо архітектоніки економічного потенціалу та його складових, їх оцінки, тенденцій змін.

На сучасному етапі розвитку світової економіки експортний потенціал являється однією з найважливіших характеристик економічної потужності будь-якої країни. Реалізація експортного потенціалу та використання переваг від участі у світовій торгівлі вимагають створення ефективного механізму зовнішньоекономічної діяльності, аналізу експортних можливостей країни та нейтралізації проблем їх реалізації.

Розглядаючи сутність поняття експортний потенціал більшість авторів визначають його як можливості, ресурси або ж складову інших видів потенціалів. Відповідно в трактуванні експортного потенціалу простежуються такі три основні підходи:

– структурно-функціональний – спирається на структурно-методологічну схему «загальне – особливе – окреме» та наступний понятійний ряд «потенціал – економічний потенціал – експортний потенціал», тобто експортний потенціал визначається як складова економічного потенціалу, що забезпечує формування його міжнародних конкурентних переваг;

– ресурсний підхід – визначення експортного потенціалу як здатності або можливості підприємства, використовуючи наявні ресурси, виробляти конкурентоспроможні товари і послуги, що можуть бути реалізовані на світових ринках;

– результативний підхід – тлумачення експортного потенціалу як механізму або засобу досягнення певної мети, а конкретніше максимального обсягу товарів і послуг, що можуть бути вироблені і реалізовані на світових ринках.

На нашу думку, ці підходи є взаємодоповнюючими. Тільки їх поєднання дозволяє найбільш повно розкрити сутність експортного потенціалу, його структуру та взаємозв'язок з іншими складовими економічного потенціалу, функціональне призначення. Враховуючи вищезазначене, експортний потенціал підприємства ми пропонуємо визначати як сукупність факторів, ефективне поєднання яких зумовлює можливості виробляти та реалізовувати продукцію підприємства на зовнішніх ринках при збереженні економічної та екологічної безпеки країни. В умовах сучасних глобалізаційних і технологічних викликів експортний потенціал має оцінюватися з урахуванням вимог щодо збереження економічної й екологічної безпеки країни.

Експортного потенціал утворюють фактори виробничої, інноваційної, управлінської та маркетингової складових, що мають зовнішньоекономічну спрямованість та забезпечуються відповідними кадровими, матеріально-технічними, фінансовими, інформаційними та технологічними ресурсами підприємств та економічної системи. Між складовими експортного потенціалу існує взаємодоповнююча та взаємозалежна єдність, тобто кожна з цих складових впливає одна на одну, визначаючи в результаті на скільки ефективно буде реалізований експортний потенціал суб'єкта господарювання.

На формування експортного потенціалу аграрних підприємств впливають чинники як внутрішнього так і зовнішнього характеру. Серед них ми пропонуємо виділити такі їх групи: чинники пропозиції, чинники попиту, інституціональні та інфраструктурні.

Між експортним потенціалом та конкурентоспроможністю існує тісний взаємозв'язок. З одного боку, експортний потенціал закладає підвалини формування конкурентоспроможності продукції, з іншого – забезпечення конкурентоспроможності створює умови для реалізації експортного потенціалу.

Значна увага вітчизняних науковців зосереджена на визначенні методів оцінки експортного потенціалу. Дослідження показали, що велика кількість

існуючих методик зумовлена різноманіттям критеріїв, за якими визначається експортний потенціал, різними поглядами щодо його структури, а також галузевою специфікою. Адже саме галузеві особливості визначають фактори, що формують експортний потенціал, склад ресурсного забезпечення.

Оцінювання експортного потенціалу країни є основою дослідження її експортних можливостей, місця на світовому ринку, ступеня перспективності її функціонування у світовому господарстві та світогосподарських зв'язках, а для окремих підприємств – перспективності їхнього функціонування як окремих суб'єктів ЗЕД та можливості завойовувати нові закордонні ринки збуту своєї продукції.

Визначення розміру експортного потенціалу підприємства дає можливість контролювати та коригувати показники його діяльності для відповідного прийняття рішень щодо покращення, оптимізації структури та нарощування його експортного потенціалу в майбутньому. Залежно від класифікаційних ознак методи оцінки експортного потенціалу нами були згруповані в шість основних груп (рис.), що дає можливість упорядкувати проведення оцінки, обрати найбільш відповідний метод завданням оцінки.

Рис. Методи оцінки експортного потенціалу

Сукупний експортний потенціал аграрних підприємств залежить від таких факторів як виробничий потенціал, що формується на основі можливостей залучення земельних ресурсів та потенційної урожайності сільськогосподарських рослин, потенціалу внутрішнього споживання, яке в свою чергу залежить від фізіологічних потреб людей в продуктах харчування, внутрішньогалузевого споживання сільськогосподарської продукції у вигляді сировини (для кормовиробництва), а також від потенціалу експортних логістичних можливостей, який залежить від розвитку логістичної інфраструктури. Відповідно експортний потенціал аграрних підприємств можна розглядати як функцію, що залежить від таких аргументів, як виробничий потенціал ($Е_в$), потенціал внутрішнього споживання ($Е_с$) та потенціал експортних логістичних можливостей ($Е_м$):

$$Е_е = f\ (Е_в, Е_с, Е_м)$$

Питання розвитку експортного потенціалу аграрних підприємств наразі має стати одним з пріоритетних у формуванні стратегії розвитку аграрного сектору. Адже в сучасних умовах глобального середовища тільки через

розвиток експортного потенціалу може бути реалізований ресурсний потенціал сільськогосподарського виробництва.

Список використаний джерел: 1. Гуторов О.І. Сутність, оцінка та ефективність використання аграрного ресурсного потенціалу: теоретичні аспекти: лекція / О.І. Гуторив, І.О. Шарко / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Харків: ХНАУ, 2009. – 48 с. 2. Колесников А.А. Современные подходы к оценке потенциала предприятий в Украине / А.А. Колесников // Економіка: проблеми теорії і практики. Зб. наукових праць. Випуск 195: в 4 т. Т. ІІІ – Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – С. 750-755. 3. Піддубна Л.І. Експортний потенціал підприємства: сутність і системні імперативи формування та розвитку / Л.І. Піддубна, О.А. Шестакова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. - № 37 – С. 223-229. 4. Ульянченко О.В. Формування та використання ресурсного потенціалу в аграрному секторі : монографія / О.В. Ульянченко – Харків: ХНАУ ім.. В.В. Докучаєва. – Харків, 2006. – 357 с. 5. Фоменко Д. Формирование и оценка экспортного потенциала промышленных предприятий / Д. Фоменко, С. Дубков, С. Дадалко // Банковский весник. – 2011. - № 10. – С.29-35.

УДК 338.43

В.В. Орлов, здобувач*
Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва, Україна

ФАКТОРИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА НАСІННЯ ВИСОКИХ ГЕНЕРАЦІЙ

Формування системи організаційних і економічних важелів та інструментів забезпечення розвитку сільськогосподарської галузі на сучасному етапі має бути спрямовано на максимальне використання наявного аграрного потенціалу України, де є багато невикористаних резервів [1].

Результатом поєднання організаційних та економічних важелів підвищення ефективності виробництва насіння є організаційно-економічний механізм. Тому вважаємо за доцільне глибокого проаналізувати економічну сутність та структуру даної наукової категорії та можливості її застосування до виробництва насіння високих генерацій.

Сучасна методологія наукового пошуку оперує різними категоріями, вихідним базисом яких є дефініція «механізм». Серед найбільш поширених є категорії «господарський механізм», «економічний механізм», «організаційно-економічний механізм», «внутрішній механізм підприємства».

* Науковий керівник – М.Ф. Огійчук, канд. екон. наук, професор

Теорія господарського механізму почала розвиватися у ІІ половині ХХ ст., зокрема значний внесок у її обґрунтування зробили Л.І. Абалкін [2] та П.А. Прауде [3]. Ці вчені визначали господарських механізм як спосіб організації суспільного виробництва, наголошуючи на забезпеченні за допомогою нього виробництва, розподілу, обміну та споживання життєвих благ у суспільстві. Видається очевидним, що головну роль у вирішенні питань удосконалення господарського механізму відіграють саме методи економічного впливу на виробничі процеси у органічному поєднанні з удосконаленням управлінського процесу. Таким чином, ми приходимо до висновку, що саме організаційно-економічний компонент є визначальним чинником функціонування господарського механізму.

Визнаний енциклопедичний словник за редакцією С.В. Мочерного містить визначення «організаційно-економічних відносин»: відносини між людьми з приводу організації виробництва (в т.ч. обміну, розподілу і споживання) матеріальних благ та послуг. Це важливий елемент (підсистема) економічної системи, проміжна ланка між техніко-економічними та виробничими відносинами (відносинами економічної власності), організаційна форма розвитку продуктивних сил [4, с. 643].

Організаційно-економічний механізм, так само як і система категорій і законів політекономії, є абстракцією конкретної системи економічних відносин, але абстракцією, що має відмінний від системи категорій і законів політекономії зміст, який визначається її функціональною спрямованістю [5].

Таким чином, під організаційно-економічним механізмом підвищення ефективності виробництва насіння високих генерацій ми розуміємо систему органічного взаємозв`язку та взаємозалежності інструментів, важелів, принципів та організаційних заходів (зовнішнього та внутрішнього спрямування), а також управлінських рішень, прийнятих на їх основі, що у відповідності до дії об`єктивних економічних законів дозволяє підвищити економічну, технологічну та соціальну ефективність виробництва насіння високих генерацій на рівні сільськогосподарського підприємства та задовольнити інтереси всіх суб`єктів галузі насінництва.

Зазначимо, що функціонування організаційно-економічного механізму підвищення ефективності виробництва насіння високих генерацій знаходиться під впливом низки факторів, які у нашому досліджені згруповані у групу макро- та мікросередовища (рис. 1).

Складовими організаційно-економічного механізму є його методи, форми та важелі. Для забезпечення ефективного управління будь-яким механізмом, в тому числі організаційно-економічним, потрібне всебічне розуміння його елементів, закономірностей їх взаємодії всередині цього механізму, а також пізнання його як єдиної системи і врахування його взаємодії з іншими елементами зовнішнього середовища [6].

На думку автора структура модель організаційно-економічного механізму підвищення ефективності виробництва зернових культур високих генерацій має двоякий зміст: (1) відповідає раціональному поділу на організаційну і економічну складові; (2) враховує масштаб впливу факторів макро- та

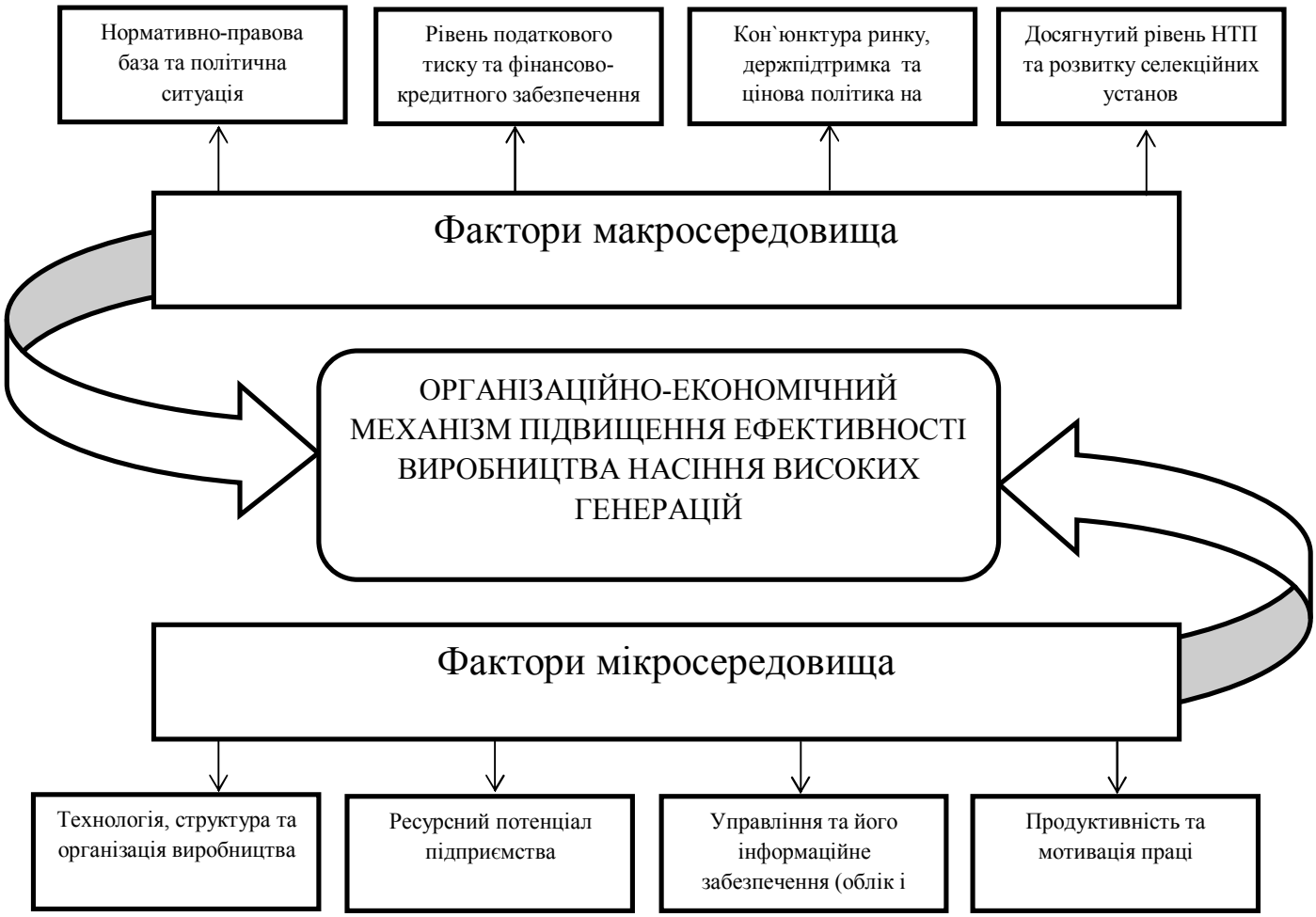

Рис. Диференціація факторів впливу на організаційно-економічний механізм підвищення ефективності виробництва насіння високих генерацій*

**Джерело*: авторська розробка.

мікросередовища, описаних вище, тобто обумовлює поділ на зовнішній та внутрішній під механізми

Отже, зазначимо, що успіх у функціонуванні пропонованого організаційно-економічного механізму заключається у вчасному та оптимальному поєднанні окремих управлінських методів та інструментів. Невчасність у виявленні слабких сторін механізму може призвести до суттєвого зниження ефективності вирощування насіння, що актуалізує релевантність у прийнятті рішень стосовно підвищення ефективності виробництва.

Список використаних джерел: 1. Сава А.П. Організаційно-економічний механізм забезпечення виробництва екобезпечної сільськогосподарської продукції: моногр. / А.П. Сава, Б.О. Сидорук, О.Р. Олійник, С.В. Довгань. – Тернопіль: Крок, 2014. – 264 с. 2. Абалкин Л.И. Сущность, структура и актуальные проблемы совершенствования хозяйственного механизма / Л.И. Абалкин // Экономические науки. – 1978. - № 8. – С. 33-44. 3. Прауде В.Р. Хозяйственный механизм и его совершенствование в торговле / В.Р. Прауде. – Рига.: 1980. – 214 с. 4. Організаційно-економічні відносини. Економічна

енциклопедія: У трьох томах. Т. 2 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий дім «Академія», 2001. – 848 с. 5. Шибаєва Н.В. Теоретичні підходи до визначення категорії організаційно-економічний механізм / Н.В. Шибаєва // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки. – Харків: ХНТУСГ, 2015. – С. 296-305. 6. Пархомець М.К. Організаційно-економічний механізм забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств: методика, практика: моногр. / М.К. Пархомець, В.В. Гудак. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 256 с.

УДК 330.341:332.1

С.І. Павлюк, аспірант*
Миколаївський національний аграрний університет, Україна

РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВАЖЕЛІВ У СІЛЬСЬКОМУ РОЗВИТКУ

Сільські території відіграють важливу роль у національній економіці, забезпечуючи населення продуктами харчування, а переробну промисловість – сировиною. Наявність протягом тривалого часу низки економічних, соціальних, та екологічних проблем сільських територій в Україні вказує на потребу в наукових дослідженнях щодо особливостей їх функціонування й розвитку на сталій основі. Сучасні умови розвитку села вимагають відмови від підходу до оцінювання сільських територій винятково як ресурсної бази агропромислового виробництва на користь концепцій, що поєднують функції соціального розвитку з економічно ефективним багатофункціональним виробництвом та забезпеченням екологічно сприятливого стану сільських територій.

Актуальність проблеми розвитку сільських територій обумовила застосування комплексу соціально-економічних важелів регулювання, які адекватно відображають особливості розвитку сільських територій та науково обґрунтовують управлінські рішення.

Протягом останніх років опубліковано низку праць, присвячених проблематиці розвитку сільських територій, серед них роботи М.Маліка, О.Онищенка, О.Павлова, П.Саблука, М.Хвесика, В.Юрчишина, О.Шубравської та інших. В згаданих вище працях розроблено вагоме методологічне та методичне підґрунтя для дослідження проблем забезпечення розвитку сільських територій. Але вивчення даних питань в умовах погіршення соціально-економічної ситуації в державі залишається актуальним і потребує безперервного подальшого моніторингу і застосування дієвих важелів регулювання розвитку українського села.

У науковому відношенні категорія «сільський розвиток» уособлює сукупність знань про сучасне, найближче, доступне для огляду і стратегічно

* Науковий керівник – І.І. Червен, докт. екон. наук, професор

відділене майбутнє українського села, селянства і всього сільського соціуму, а також про напрями, шляхи і механізми виведення сільського господарства на засади сталого розвитку.

Сільський розвиток – це процесний прояв розвитку сільських територій, тобто такий, що охоплює усі складові сільської територіальної підсистеми суспільства, яка знаходиться у тісному взаємозв'язку з міською підсистемою. Сільський розвиток асоціюється із сільськими територіями як його об'єктом і середовищем розгортання суспільного процесу й протиставляється міському розвитку як дихотомічному. Проте він, по-перше, не обмежується аграрною галуззю, по-друге, як певний спосіб життєдіяльності поширюється і в міських поселеннях, а за функціональністю є домінуючим у місцях сполучення сільської та міської територіальних підсистем суспільства, тобто у приміських зонах [5].

Як відмічають академіки О.Онищенко і В. Юрчишин, у прикладному відношенні сільський розвиток виправдано розглядати як матеріалізацію системних загальнодержавних, регіональних і безпосередньо місцевих заходів і практичних дій, підпорядкованих сучасним стратегічним інтересам і потребам кожної конкретної сільської території, кожного сільського поселення, кожної сільської виробничо-господарської структури, кожного селянина та іншого сільського жителя [4].

Серед ключових суспільно-політичних та науково-методологічних основ формування та розвитку сільських територій В.В. Юрчишин зазначає, що однією із запорук відроджувального успіху є, з одного боку, його базування на чітких стратегічно-концептуальних вихідних засадах, а з іншого – синхронізація відроджувальних процесів на всіх рівнях – державному, регіональних та безпосередньо виробничому. Поряд з державною, достатньо відповідальною повинна бути роль регіональних рівнів управління [4].

У сучасному економічному словнику відзначено, що назва «важіль» – відображає той факт, що вони використовуються в якості засобу зміни економічного стану об'єкту, здійснення повороту в економіці. Економічні важелі різного або одного виду використовуються як інструменти регулювання економіки в цілому і впливу на економічні процеси на рівні підприємств, фірм. Економічні важелі представляють невід'ємну частину господарського механізму. У ринковій економіці термін замінюється поняттям ринкові регулятори, або економічні регулятори, під якими розуміють механізми та інструменти державного регулювання та ринкового саморегулювання [6].

Роль соціально-економічних важелів у сільському розвитку полягає в поєднанні двох напрямків: соціального та економічного, які в свою чергу в сукупності визначають певні цілі, завдання, принципи та механізми регулювання.

Соціальна складова передбачає реалізацію економічної політики спрямованої на покращення і стабілізацію рівня якості життя та добробуту населення країни, забезпечення впровадження гарантованих державою соціальних стандартів та підвищення їх рівня, постійного підвищення рівня зайнятості сільського населення, вдосконалення системи управління сільськими

територіями, сприяння розвитку освіти та інформаційно-консультаційного забезпечення, забезпечення охорони та збереження природних ресурсів.

Економічна складова, в свою чергу, покликана забезпечити умови для всебічного розвитку сільських територій, шляхом створення умов для ефективного функціонування сільськогосподарських товаровиробників всіх форм власності за рахунок використання передових технологій, впровадження інновацій та залучення інвестицій, надання підтримки для розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, підтримки сільського підприємництва, розвитку туристичної та рекреаційної діяльності у сільській місцевості.

Соціальний фактор визначається як домінуючий у формуванні оновленого сільського середовища, а економічна складова повинна розглядатися як інструмент досягнення поставлених цільових орієнтирів розвитку сільських територій.

Механізми регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій ґрунтуються на важелях та являють собою певну систему відповідних правових, адміністративних, фінансово-економічних, організаційних інструментів.

На думку О.Бородіної та І.Прокопи сільський розвиток по-перше, має бути спрямований на задоволення потреб і забезпечення реалізації інтересів якнайширших верств населення, а по-друге, селяни повинні бути активними учасниками і провідниками заходів сільського розвитку [1].

Соціальний розвиток села – це комплекс суспільних відносин, які виникають у зв’язку з облаштуванням сільських територій, соціальним і матеріальним забезпеченням достатнього життєвого рівня сільського населення на рівні стандартів сучасного розвитку суспільства, а також вільного розвитку кожного селянина, що передбачає задоволення його потреб матеріального, морального, духовного та фізичного характеру [7].

Управління соціальним розвитком сільських територій, повинно базуватися на системі заходів, які спрямовані на вирішення стратегічних завдань щодо соціального розвитку сільської території і на цій основі підвищення якості життя, збереження та зростання добробуту селян.

Як зазначає Є.В. Мішенін комплекс відповідних заходів має базуватися на узгодженості інтересів держави, роботодавців і найманих працівників з метою забезпечення сталого прогресу територіальної громади, повної реалізації здібностей та інтересів особистості [4].

Ми погоджуємося з думкою І.А. Чухно, що при організації і здійсненні управління розвитком сільських територій вкрай важливим є відхід від традиційного галузевого підходу в цій сфері. При розробці відповідної державної політики необхідно орієнтуватись не на проблеми аграрного виробництва, а на потреби сільських жителів, конкретних людей, прагнучи покращення умов їх життя, підвищення добробуту. При цьому об’єктивно-необхідним вбачається створення на державному рівні єдиного координаційно-управлінського органу, в рамках якого будуть зосереджені важелі управління економічною, соціальною, демографічною, гуманітарною політикою на селі. А

для забезпечення цих процесів необхідним є пошук нових і ефективних джерел економічного забезпечення розвитку сільських територій [8].

У розвинутих країнах механізми впливу на розвиток сільських територій є більш гнучкими, мають не директивний, а рекомендаційний характер. Роль уряду щодо підтримки й регулювання сільського розвитку базується на пріоритетності людського розвитку, має не стільки фінансовий характер, скільки інформаційний та освітній, – через розвинену систему дорадчих служб, які особливо в США є провідниками державної політики розвитку сільської території. Існуючий досвід успішного розвитку сільських територій інших країн не завжди придатний для адаптації та використання в Україні, оскільки дещо відрізняється їх макро- і мікрооточення.

Таким чином, основний акцент у соціально-економічному розвитку сільських територій необхідно зробити на соціальності їх розвитку, ефективному веденні сільського господарства, диверсифікації господарської діяльності на селі та збереженні природного середовища сільської місцевості. Сьогодні існує реальна необхідність не просто реалізовувати підтримуючі заходи, а здійснювати стратегічні проекти, що покращать рівень та якість життя сільського населення.

Список використаних джерел: 1. Бородіна О. Сільський розвиток в Україні: проблеми становлення / О. Бородіна, І. Прокопа // Економіка України. – 2009. – № 4. – С. 74-85. 2. Малік М.Й. До питання сталого розвитку сільських територій / М.Й. Малік // Економіка АПК. – 2008. – №5. – С. 51-55. 3. Мішенін Є.В. Соціально-економічні та екологічні напрями розвитку сільських територій / Є.В. Мішенін, Р.П. Косодій // Економіка АПК. – 2005. – №5. – С. 98-105. 4. Онищенко О. Сільський розвиток: основи методології та організації / О.Онищенко, В. Юрчишин // Економіка України. – 2006. – №10. – С. 4-13.). 5. Павлов О.І. Сільський розвиток як результуюча функціонування сільських територій та аграрної сфери / О.І. Павлов // Економіка АПК. – 2013. – №1. – С. 77-82). 6. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь [Електронний ресурс] / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – 4–е изд., перераб., доп.]. – М.: Издательский Дом «Инфра-М», 2005. – 478 с. – Режим доступу : http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_67315/. 7. Статівка А.М. Організаційно-правові питання соціального розвитку села в Україні / А. М. Статівка. – Харків «Право». – 2007. – 207 с. 8. Чухно І.А. Визначення джерел фінансово-економічного забезпечення державного управління розвитком сільських територій в сучасних умовах [Електронний ресурс] / І.А. Чухно // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – 2015. – № 3 – Режим доступу : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3897.

УДК [631.15: 330.36] : 633

Е.В. Пахуча, канд. екон. наук, старш. викладач
Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва, Україна

ЕФЕКТИВНА ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА – ЗАПОРУКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Забруднення навколишнього природного середовища та посилення загрозливих тенденцій вичерпності природних ресурсів, стрімке зростання чисельності народонаселення – все це створює небезпеку поступальному суспільному розвитку і навіть існуванню життя на планеті. Загроза виживанню людства прийшла саме з боку навколишнього природного середовища, яке швидко деградує під натиском людської діяльності. Ця загроза має глобальний, загальнопланетарний характер. Промисловий розвиток у всьому світі відбувається без належного обліку вичерпності багатьох видів невідновлюваних ресурсів і розуміння тієї обставини, що відновні здібності живої природи не безмежні. Такий стан речей потребує негайного вирішення завдань, пов'язаних з пошуком підстав, принципів і цінностей, які сприятимуть виживанню і подальшому динамічному безперервному розвитку суспільства. Йдеться про перехід цивілізації до принципово нової моделі розвитк – моделі «сталого розвитку».

Сталий розвиток слід розглядати як соціоприродний процес, який забезпечує безперервний соціально-економічний розвиток при високому ступені безпеки системи «людина – суспільство – природа». Проблема забезпечення сталого розвитку потребує досягнення взаємозв'язку між соціальною, екологічною та економічною підсистемами та підтримки рівня збалансованого функціонування соціальної, екологічної та економічної систем. Критеріями реалізації цієї нової цивілізаційної парадигми мають бути економічна ефективність, екологічна безпека і соціальна справедливість [1, с. 68]. Таким чином, під «сталим розвитком» слід розуміти багатовимірний процес змін, який відображає здатність системи стабільно забезпечувати динамічне зростання, зберігаючи рівновагу та збалансованість рівноцінних за своєю значимістю взаємозв'язаних соціальної, економічної та екологічної сфер, протидіючи негативному впливу зовнішніх та внутрішніх факторів. Економіка в своєму розвитку повинна забезпечувати потреби людей без виходу за допустимі екологічні межі, тобто стати принципово іншою, або біосферосумісною. Значну роль в цьому процесі відіграє науково-технічний прогрес. Безумовно, сучасний НТП впевнено наступає на природу в усіх напрямах, причому найбільш катастрофічні техногенні зміни відчувають країни, які розвиваються, впроваджуючи технології вже освоєні розвинутими країнами. Об'єктивно доводиться визнати, що багато глобальних проблем обумовлені суперечливістю НТП. З одного боку, рівень життя в різних країнах обумовлений здатністю продукувати і широко використовувати наукові знання

та втілювати їх у відчутні досягнення науково-технічної думки. З другого боку, некероване впровадження досягнень НТП провокує появу безлічі екологічних та соціальних проблем. На основі справжнього технічного прогресу людство в змозі вирішити соціально-економічні проблеми, сповільнити темпи руйнування екосистеми та розвиватися.

Сьогодні, потрібна переорієнтація не тільки технічного мислення, а й взагалі суспільної свідомості та самосвідомості кожного індивіда на зовсім нове уявлення про науково-технічний прогрес, оскільки сталий розвиток можливий лише в результаті формування нової системи цінностей. Це означає моральну і юридичну відповідальність конкретних осіб, які приймають рішення з приводу розвитку тих чи інших технологічних напрямів, за можливі негативні наслідки для людини і навколишнього середовища, незалежно від того, яку користь вони принесуть. Це вимагає паралельного інституційного розвитку системи оцінки наслідків нової техніки і технології та соціально-екологічної експертизи наукових, технічних і господарських проектів.

Радикальна зміна підходу до розвитку техніки та технології за умов сталого розвитку вимагає докорінного перетворення технологічного способу виробництва і переходу на цій основі до інтенсивного способу відтворення, зміни типу відтворювальних пропорцій у напрямі переважання у сукупному суспільному продукті частки споживчих благ; істотної зміни принципів і характеру розподілу життєвих благ між регіонами, спільнотами, соціальними групами; розробки методів цивілізованого упорядкування зростання чисельності населення [2, с. 157].

Розглядаючи стан інноваційних процесів в Україні, слід зазначити, що в національній економіці домінують низькотехнологічні галузі виробництва. У цілому в Україні переважує відтворення виробництва третього технологічного укладу, тоді як у розвинених країнах відбувається формування вже шостого технологічного укладу. Зростання ВВП за рахунок введення нових технологій в Україні оцінюється всього у 0,7-1 %. Більшість коштів, що витрачаються на інноваційну діяльність, припадає на закупівлю обладнання, в той час як на придбання прав на нову інтелектуальну власність або на проведення НДДКР витрати на порядок менші. Зростаюча залежність національної економіки від зовнішніх факторів, обмеженість і дорожнеча енергетичних ресурсів, необхідність більш раціонального використання сировинної бази і робочої сили мають служити стимулом для використання інновацій задля підвищення потенціалу віддачі від наявних в країні ресурсів, переходу вітчизняної економіки до стандартів екологічно безпечного виробництва і споживання з метою забезпечення сталого економічного розвитку в цілому

Україна є однією з найбільш багатих на природні ресурси країн світу, але їх використання є вкрай нераціональним. Залишається дуже високою ресурсоємкість ВВП, зберігається низький рівень глибини переробки мінеральної сировини, зростають обсяги експорту сировини і продукції з неї. Надмірне експортування сировини призводить до таких негативних наслідків, як забруднення навколишнього середовища, посилення деградації земель, зростання техногенних загроз. У сукупності з кліматичними змінами і

загрозами вони суттєво впливають на вибір державних рішень стосовно забезпечення ефективного сталого економічного розвитку країни. Ці рішення можуть базуватися лише на нових знаннях, високих технологіях та інноваціях.

Існує потреба підвищення ефективності наукової діяльності. Українські наукові установи функціонують в умовах обмеженого доступу до інформації про передові дослідження світової науки. З іншого боку, досягнення українських учених залишаються невідомими для широкої наукової громадськості [3]. Таке становище обумовлено, головним чином, відсутністю дієвої державної системи стимулювання інноваційної діяльності. Слід звернути увагу на недосконалість нормативно-правової бази регулювання інноваційної діяльності, поширення практики ігнорування законодавства. І хоча в Україні створено досить широке поле для державного регулювання розвитку науки та інновацій, воно не має необхідної структурної повноти і системної завершеності. Ефективна інноваційна політика разом з національною економічною політикою, спрямованою на сталий розвиток, є єдиним вірним шляхом до добробуту країни. За роки незалежності України старий технологічний потенціал було зруйновано, а створення нового, більш інноваційного, ще майже не розпочато. Наука, технології, інновації мають стати пріоритетами державної політики. Таким чином, слід зазначити, що сталий розвиток – це такий суспільний розвиток, при якому не руйнується його природна основа, створювані умови життя не ведуть до деградації людини, а соціально-деструктивні процеси не розвиваються до масштабів, які загрожують безпеці суспільства.

Забезпечення сталості розвитку має розглядатися з позиції трьох складових: людини, суспільства та природи. Але слід зауважити, що забезпечення стійкості такої системи можливе лише за допомогою механізмів, які спрямовані відразу на всі три аспекти. Заходи, необхідні для переходу до сталого розвитку, залишаються багато в чому неясними. Виділяються чотири напрямки: збереження природних екосистем, стабілізація чисельності населення світу, екологізація виробництва, раціоналізація споживання. Ідеї сталого розвитку ще не є загальноприйнятими і такими, що стали в один ряд з найголовнішими засадами формування політики урядів усіх країн світу. Прийняті світовим співтовариством декларації і програми дій нерідко не виконуються або виконуються лише частково. Безперечно те, що сталий розвиток суспільства можливий лише завдяки розумному науково-технічному прогресу, який не слід призупиняти, а треба, навпаки, прискорювати.

Список використаних джерел: 1. Урсул А.Д. Путь в ноосферу (концепция выживания и устойчивого развития цивилизации) / А.Д. Урсул – М.: Луч, 1993. – 275 с. 2. Сталий розвиток суспільства: навч. посібник / Садовенко А. П., Середа В. І., Масловська Л. Ц.; під заг. ред. Л. Ц. Масловської. – К: ТОВ «Компанія ВАІТЕ», 2009. – 240 с. 3. Українська наука практично ізольована від того, що відбувається у світі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: - 08-09 minosvity-ukrayinska-nauka-praktychno-izolo/ru.

УДК 330.131.5

Ю. В. Пащенко, канд. екон. наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

СУТНІСТЬ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ЇЇ ВИДИ

Проблема ефективного виробництва продукції на всіх етапах розвитку суспільства являється однією з головних в економіці та економній теорії.

Вся сукупність теоретичних положень економічної думки щодо суті ефективності виробництва Прядком В.В. була зведена у дві основні групи:

- теоретичні концепції, які започаткували і розвинули трудову теорію вартості, класиками якої були А. Сміт, Д. Рікардо, С. Сімсонді, К. Маркс, Ж.-Б. Сей. Вони виходили з того, що прибуток власника засобів виробництва є неоплаченою часткою праці найманих працівників, яку власник засобів виробництва привласнює, купуючи на ринку робочу силу;
- існуючий напрям економічної теорії виходить з цілей економічної ефективності та обмеженості факторів виробництва і продуктивного їх використання. Хоча і тут основу теорії становить забезпечення економічного зростання як вираз інтересів власників засобів виробництва, власників капіталу. До представників даного напряму відносять А. Маршала, Дж. Кейнса [1].

Відповідно до економічної енциклопедії ефективність розглядається як «здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту тощо, які визначаються як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечили цей результат [2]». Тобто в даному випадку термін ефективність визначається майже як синонім результативності. Але, як зазначають результатом будь-якої діяльності може бути продукт, який не відповідає суспільним потребам, відповідним показникам якості і не має попиту у споживачів, і тому відповідно дане виробництво буде результативним але не ефективним [3]. Погоджуючись з вищезазначеними вченими П. С. Березівський конкретизує, що за умови прирівнювання ефективності до результативності ігнорується момент корисності [4].

Варто зупинитися на ще одній особливості розуміння суті ефективності, коли вона ототожнюється з продуктивністю, адже окремі науковці ці два поняття розглядають як взаємозамінні. Хоча на нашу думку це є дещо некоректним, адже продуктивність праці по своїй суті, є частковим показником, що характеризує рівень використання лише одного з виробничих ресурсів – трудових.

В.В. Прядко ефективність розглядає як результативну категорію економічного розвитку з найвищим ступенем узагальнення та відображення процесів, явищ економічної дійсності. А категорія продуктивності виступає вихідною по відношенню до ефективності і характеризує рівень використання сукупних ресурсів [1]. Тобто науковець ці дві категорії розглядає як самостійні.

На нашу думку варто з ним погодитися в тому плані, що ефективність є більш широким поняттям ніж продуктивність, і продуктивність використання всіх ресурсів на кінцевому етапі буде характеризувати ефективність виробництва. Колектив авторів на чолі з С.П. Азізовим ефективність виробництва визначають як узагальнюючу економічну категорію, через яку проявляється дія об'єктивних економічних законів і яка показує результативність виробництва тобто це якісна характеристика результативності використання живої й уречевленої праці [5]. В.Й. Шиян економічну ефективність виробництва вбачає в відносинах «между двумя сторонами производства, одна из них – результаты производства, а вторая – ресурсы используемые в процессе производства [6]».

Широкого розповсюдження в економічній літературі набула думка згідно з якою суть ефективності визначається не як співвідношення ефекту (результату) з ресурсами, а як досягнення максимального ефекту за мінімальних витрат ресурсів [7,1]. Не погоджуючись з цим твердженням В.Г. Андрійчук зазначає, що неможливо досягти максимуму ефекту з мінімальними витратами через дію закону спадної дохідності, адже суть економічних ресурсів полягає в їх обмеженості. Виходячи з цього, на його думку, більш розширено категорію ефективності можна тлумачити як «досягнення максимального ефекту за фіксованих наперед визначених обсягах ресурсів, або ж досягти заданого результату (ефекту) за мінімальних витрат ресурсів [8]».

Методи визначення ефективності, що набули поширення в нашій країні значною мірою залежать від визначення її форм та видів. Довгий час не було сформовано класифікаційного апарату відносно ефективності і тому існують розбіжності в поглядах науковців. Так С. П. Азізов виділяє два види ефективності: народногосподарську і госпрозрахункову [5]. В. А. Добриніним додатково було визначено галузеву, виробничу (підприємства в цілому), внутрігосподарську ефективність та ефективність окремих заходів [9]. В багатьох дослідженнях науковцями виділяється три види ефективності, а саме економічна, технологічна та соціальна [10 - 12]. Технологічна ефективність характеризує використання виробничих ресурсів, і є результатом взаємодії факторів виробництва з живими організмами які використовуються в сільськогосподарському виробництві. Економічна ефективність – відображає ступінь реалізації виробничих відносин та характеризує ефективність виробництва продукції як наслідок сукупного впливу технологічної ефективності та економічного механізму господарювання. А соціальна ефективність показує ступінь досягнення нормативного рівня життя на підприємстві.

Тарасевич В.Н. зазначає про необхідність врахування і природних ресурсів як факторів виробництва. Тому відповідно постає питання про виділення екологічної ефективності, за допомогою якої має оцінюватися результативність затрат на охорону навколишнього середовища, масштаби втрат від нераціонального використання природних ресурсів і ін. [13].

Найбільш ґрунтовні та обширні видові класифікації ефективності виробництва було здійснено С. Ф. Покропивним, яка включає в себе 10

класифікаційних ознак [14]. Кожна з зазначених класифікацій має право на існування, а в сукупності вони повною мірою враховують всі форми виявлення, принципи та особливості формування ефективності в суспільному виробництві.

Отже, ефективність як економічна категорія є узагальнюючим теоретичним виразом і мисленою формою виробничих відносин у тісній взаємодії з продуктивними силами та їх розвитком і відображає певні сторони елемента, явища чи процесу що досліджується.

Список використаних джерел: 1. Прядко В.В. Теоретико-методологічні аспекти ефективності сільськогосподарського виробництва / В.В. Прядко // Економіка АПК.- 2003.- № 10.- С.69-77; 2. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1 / Редкол.: …. С. В. Мочерний (Відп. редактор) та ін.- К.: Видавничий центр «Академія», 2000.- 864 с.; 3. Черевко Г. Людський аспект соціано-економічної ефективності / Г. Черево, В. Лукаш // Економіка України.- 1998.- №3.- С. 45-50; 4. Березівський П.С. Ефективність виробництва і формування ринку продукції скотарства в Карпатському регіоні.- Львів: Українські технології.- 1998.- 256 с.; 5. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах. Підручник / С.П. Азізов, П.К. Канінський, В.М. Скупий. За ред. проф.. С.П. Азізова. К.: ІАЕ, 2001.- 834 с.; 6. Шиян В.И. Закон экономии времени и методология измерения эффективности сельскохозяйственного производства / Шиян В.И. // Повышение эффективности сельскохозяйственного производства в условиях межхозяйственной кооперации и интеграции. Сб. науч. тр. / Харьк. с.х. ин-т им. В.В. Докучаева, Т. 262, Х..: 1979, 116 с.; 7. Мочерний С.В., Некрасов В.Н. и др. Экономическая теория: Учеб. для вузов.- М.: ЗАО «Книга-сервис», 2003.- 416 с.; 8. Андрійчук Г.В. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективності виробництва // Економіка АПК.- 2005.- № 5.- С. 52-63; 9. Экономика сельского хозяйства / [В.А. Добрынин, П.П. Дунаев, А.В. Беляев и др.]; под ред. В.А. Добрынина.- М.: Колос, 1978.- 399 с.; 10. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник.- 2-ге вид., доп. і переробл. / В.Г. Андрійчук.- К.: КНЕУ, 2004.- 624 с.; 11. Смагин Б. И. К вопросу о методике определения интегрального показателя эффективности сельскохозяйственного производства // Экономии сельского хозяйства и перерабатывающих предприятий.-2002.- №7.- С. 18-20; 12. Пархоменко Л.М. Теоретичні основи дослідження економічної ефективності сільськогосподарського виробництва в умовах ринку // Економіка АПК.- 2006.- № 8.- С. 82-87; 13. Тарасевич В.Н. Эффективность общественного произврдства: сущность и механизм роста / В. Н. Тарасевич.- К.: Выща шк., 1991.- 191 с.; 14. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред.. С. Ф. Покропивного.- Вид. 2-ге, перероб. та доп.- К.: КНЕУ, 2005.- 528 с.

УДК 631.173.001.7:316.334.55

В.М. Петров, канд. екон. наук, професор університету
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

ТЕХНІЧНЕ ПЕРЕОЗБРОЄННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА ТА СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

При розробці та здійсненні будь-яких реформаторських заходів у вітчизняному сільському господарстві визначальною необхідно прийняти їх соціальну складову, тобто спрямованість на задоволення першочергових потреб людини праці, бо українське село не тільки виконує функцію продовольчого забезпечення держави, а й залишається носієм і продовжувачем самобутніх матеріальних, культурних, моральних надбань і традицій минулих поколінь. Саме у селі сконцентрована значна частина соціально-економічного потенціалу суспільства.

Станом на 1 січня 2015 р. в Україні у сільській місцевості проживало 13325,3 тис. чол., що складало 31,2 % від усього населення країни. З них особи працездатного віку (16–59 років) становили 7911,9 тис. чол. (18,5 % загальної чисельності по країні) [1]. Така структура розселення характерна для більшості постсоціалістичних держав, економіки яких характеризуються аграрно-індустріальним типом розвитку (у країнах такого типу 20–30 % населення зайнято у сільському господарстві). У країнах індустріальної і постіндустріальної економік кількість зайнятих у сільськогосподарському виробництві перебуває у межах до 10 % (у Великобританії 2 %, Німеччині і США – по 3, Канаді – 4, Франції – 6%) [2]. З урахуванням великої частки сільського населення в Україні цей фактор повинен обов’язково враховуватися при розробці стратегії і тактики проведення ринкових реформ як по народному господарству взагалі, так і в аграрному секторі зокрема.

Незважаючи на те, що технічне переозброєння сільськогосподарського виробництва і соціальний розвиток сільських населених пунктів повинні вирішувати принципово відмінні завдання і передбачають здійснення специфічних заходів, у кінцевому підсумку вони мають підпорядковуватися досягненню спільної стратегічної мети – створення сприятливого середовища для відтворення і життєдіяльності сільського населення. Необхідно відпрацьовувати моделі розвитку, які б враховували усі особливості розселення сільських жителів, просторове розташування населених пунктів, менталітет, традиції і звичаї українського селянства, сформовані протягом десятиліть виробничі, культурні, міжетнічні зв’язки.

Необхідно докорінно змінити у суспільстві ставлення до престижу сільської праці, створити навколо неї імідж привабливості, пошани і значущості для суспільства. Ця робота повинна бути охоплювати усі аспекти виробництва і селянського способу життя. Разом з першочерговими заходами щодо значного

підвищення рівня оплати праці і створення належних соціально-побутових умов для працівників сільськогосподарських підприємств, визначальне місце у цій роботі повинно відводитися технічному переозброєнню аграрного виробництва на принципово новій якісній основі. В ринкових умовах господарювання необхідна не просто нова сільськогосподарська техніка, а така матеріально-технічна база, яка дозволить у декілька разів підвищити продуктивність праці. При цьому на стадіях розроблення, конструювання і серійного випуску засобів механізації соціальний аспект повинен домінувати. Якщо на виробництво будуть постачатися машини і механізми, що не відповідають загальноприйнятим у світі ергономічним вимогам, вирішити проблему закріплення молоді у сільській місцевості буде практично неможливо.

За всю історію існування вітчизняного сільськогосподарського машинобудування на усіх стадіях від проектування до серійного виробництва ергономічна складова була найвідсталішою. Це пояснюється монополізмом і відсутністю конкуренції між виробниками техніки для села; її постійним дефіцитом і готовністю сільських товаровиробників брати на озброєння все, що вдасться отримати через централізовані державні розподільчі фонди; необхідністю здешевлення машин за рахунок спрощення конструкцій. Ситуація докорінно змінилася після того, як на український ринок почала надходити сучасна іноземна техніка. Високотехнологічні, надійні, значно продуктивніші, сучасні за дизайном і, що саме головне, комфортні у роботі і обслуговуванні трактори, самохідні комбайни, ґрунтообробні і посівні машини, обладнання для тваринницьких ферм, зберігання і переробки сільськогосподарської продукції виробництва країн Західної Європи і Північної Америки одразу залишили поза конкуренцією аналогічну вітчизняну техніку і технологічні комплекси. Єдине, що сьогодні стримує експансію закордонних машинобудівників у вітчизняний аграрний сектор – це висока вартість їхньої продукції порівняно з аналогічною продукцією українських виробників.

З урахуванням зазначених чинників вітчизняним підприємствам сільськогосподарського машинобудування у своїй подальшій діяльності слід керуватися загальносвітовими тенденціями розвитку галузі. Слід категорично відмовитися від практики здешевлення складних машин (особливо тракторів і самохідних комбайнів) за рахунок спрощення конструкцій і недотримання встановлених стандартів забезпечення техніки безпеки і санітарно-гігієнічних умов праці. Сьогодні ціна кабіни іноземного трактора або самохідного комбайна із сучасною системою управління і контролю якості виконання робочих операцій може сягати 25 % вартості машини [3]. Українським машинобудівникам слід категорично відмовитися від практики пропонування споживачам декількох варіантів спрощеної комплектації однієї марки машин. В умовах вкрай низької платоспроможності сільських товаровиробників саме така техніка сьогодні користується попитом, але вона остаточно заводить проблему привабливості сільської праці у глухий кут. Фінансове забезпечення закупівлі дорогої сучасної сільськогосподарської техніки – це проблема загальнодержавної технічної політики в АПК та ефективності господарської

діяльності як сільського господарства взагалі, так і кожного окремого суб'єкта господарювання у галузі.

Проблему незворотного поступового вивільнення робочої сили із сфери сільськогосподарського виробництва, яка неодмінно виникатиме у процесі зростання продуктивності праці внаслідок інноваційного удосконалення виробничих систем, необхідно вирішувати шляхом закріплення самодостатності і соціальної стійкості територіальних сільських громад. Робота у цьому напрямку повинна спрямовуватися на створення додаткових робочих місць і забезпечення умов життя, відпочинку та соціально-культурного обслуговування не гірших, ніж у містах. Взаємозалежність цих двох складових утворює своєрідне замкнене коло, бо без забезпечення належних соціально-побутових умов проживання неможливо утримати людей (особливо молодь) у сільській місцевості, у той же час, ефективно працююче виробництво (як сільськогосподарське, так і несільськогосподарське) на даній території – це передумова наповнення місцевих бюджетів, що створює матеріальну основу для розвитку місцевої соціальної інфраструктури.

Додаткові робочі місця у сільській місцевості необхідно створювати, як правило, у сферах несільськогосподарського виробництва. Одержання у сільському господарстві продукції на 1 грн забезпечує виробництво продукції на 12 грн в інших галузях народного господарства [4]. Це, перш за все, підприємства третьої сфери АПК, які займаються доробкою, переробкою, зберіганням, транспортуванням та реалізацією готової сільськогосподарської продукції. Крім створення додаткових робочих місць і диверсифікації джерел фінансових надходжень до місцевих бюджетів, наближення цих підприємств до сільськогосподарських товаровиробників дозволить значно зменшити безповоротні втрати сільгоспсировини, сприятиме скороченню непродуктивних транспортних витрат та наповненню місцевих споживчих ринків недорогими якісними продуктами харчування.

З метою заохочення суб'єктів господарювання різних сфер виробничої і комерційної діяльності щодо вкладання коштів у соціальний розвиток сільських населених пунктів необхідно на державному і регіональному рівнях виконувати у повному обсязі вже напрацьовані, а також розробляти і впроваджувати нові ефективні механізми стимулювання. Вони повинні передбачати пільгове оподаткування і кредитування; відшкодування з бюджетів різних рівнів суб'єктам господарювання витрат, що спрямовуються на соціальне облаштування сільських поселень; створення сприятливих умов для вільного розвитку підприємницької діяльності не пов'язаної з сільськогосподарським виробництвом тощо.

Список використаних джерел: 1. Сільське господарство України у 2014 році: [стат. збірник] / Відп. за випуск О.М. Прокопенко. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 379 с. 2. Радіонов Ю.Д. Про сільськогосподарське землекористування в Україні та інших країнах / Ю.Д. Радіонов // Економіка АПК. – 1998. – № 6. – С. 63–67. 3. Войтюк В. Технічний рівень сільгосптехніки – битва за врожай неминуча / В. Войтюк, А. Демко // Пропозиція. – 2004. – № 6. – С. 90–94. 4. Саблук П.Т. Основні напрями розроблення стратегії розвитку

агропромислового комплексу в Україні / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2004. – № 12. – С. 3–15.

УДК 332.365

В.С. Печко, здобувач
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

ЗЕМЕЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ У ПРОЦЕСІ АГРАРНОЇ РЕФОРМИ

Аграрна реформа триває в Україні вже більше двадцяти років. Земельна реформа є складовою частиною даної реформи. Завданням цієї реформи є перерозподіл земель з одночасною передачею їх у приватну та колективну власність, а також у користування підприємствам, установам і організаціям з метою створення умов для рівноправного розвитку різних форм господарювання на землі, формування багатоукладної економіки, раціонального використання та охорони земель [1].

Земельна реформа є складовою аграрної політики, яка на сучасному етапі передбачає докорінну перебудову земельних відносин, роздержавлення земель, зміну форм власності і господарювання, удосконалення структури земельних і сільськогосподарських угідь, раціональне їх використання, поліпшення родючості ґрунтів та їх захист, ведення земельного кадастру, інші заходи.

Нормативно-правова база, що включає понад 120 нормативно-правових актів з питань реформування і регулювання земельних відносин, в основному забезпечила проведення в Україні земельної реформи, перерозподіл земель за формами власності. Якщо на початок 1992 року весь земельний фонд України перебував у державній власності, то на початок 2008 року питома вага державної власності складала 48,9%, приватної – 51,0% і колективної (згідно з державними актами) – 0,1%.

В результаті здійснення земельної реформи понад дві третини сільськогосподарських угідь передано у приватну власність громадян та юридичних осіб. Біля 7 млн. громадян отримали сертифікати на право на земельну частку (пай), з яких понад 90% замінили сертифікати на Державні акти на право власності на земельну ділянку.

Інша проблема була пов’язана з концентрацією земель в великих об’єднаннях – агрохолдингах. Чому такої концентрації не спостерігається в розвинутих капіталістичних країнах, зокрема США, Канаді, Європейському Союзі? Відповідь, як вважає С.І. Дем’яненко, проста – в країнах, де ринкова економіка тільки формується, ринки функціонують недосконало, тобто не створено відповідних інституційних та правових умов для їх ефективного функціонування [2]. Так, сільськогосподарська земля в Україні, Росії, Казахстані є занадто дешевою, не існує легального, розвинутого ринку земель

цієї категорії. В цій ситуації для бізнесових структур, таких як агрохолдинги, відсутні проблеми з дешевою орендою значної кількості землі, і, фактично, сільськогосподарська земля для них є не лімітованим виробничим ресурсом. Наприклад, вартість оренди сільськогосподарської землі в Україні приблизно в 20-25 разів нижча, ніж в ЄС. Обмежувати розміри агрохолдингів можуть інші виробничі ресурси, зокрема, капітал, праця, менеджмент. При цьому висококваліфікована праця є найдефіцитнішим ресурсом, зокрема праця механізаторів, операторів у тваринництві, менеджерів, особливо найвищого рівня. Тому на сьогодні вузьким місцем в діяльності агрохолдингів і чинником, що лімітує їх подальше розширення, є дефіцит висококваліфікованих кадрів.

Після стислого розгляду, окремих проблем земельної реформи розглянемо конкретні аспекти та наслідки даної реформи. Розпочнемо даний аналіз з розгляду динаміки зміни розподілу сільськогосподарських підприємств за розмірами (табл.1.)

Таблиця 1

Розподіл сільськогосподарських підприємств за розміром сільськогосподарських угідь в Україні у 2007–2014 рр.

Групи підприємств за площею, га	2007		2014		Відхилення 2014 від 2007 (+, -)	
	кількість підприєм-ств у %	площа с.-г. угідь у %,	кількість підприєм-ств у %	площа с.-г. угідь у %,	кількість підприєм-ств у %	площа с.-г. угідь у %,
до 5	10,5	0,1	8,6	0,1	-1,9	0
5,1–10,0	7,4	0,2	6,5	0,1	-0,9	-0,1
10,1–20,0	8,7	0,4	8,5	0,3	-0,2	-0,1
20,1–50,0	24,9	2,7	24,0	2,2	-0,9	-0,5
50,1–100,0	8,2	1,7	9,9	1,8	1,7	0,1
100,1–500,0	13,2	9,1	13,5	8,1	0,3	-1
500,1–1000,0	5,0	10,2	4,8	8,4	-0,2	-1,8
1000,1–2000,0	5,1	20,6	4,6	16,1	-0,5	-4,5
2000,1–3000,0	2,4	16,6	2,2	13,0	-0,2	-3,6
3000,1–4000,0	1,2	12,1	1,1	9,1	-0,1	-3
4000,1–5000,0	0,7	8,5	0,6	6,0	-0,1	-2,5
5000,1–7000,0	0,5	8,3	0,6	8,2	0,1	-0,1
7000,1–10000,0	0,2	5,1	0,3	5,9	0,1	0,8
Більше 10000,0	0,1	4,4	0,4	20,7	0,3	16,3
Підприємства, що не мали сільськогосподарських угідь	11,9		14,4		2,5	
Підприємства, що мали сільськогосподарські угіддя	88,1		85,6		-2,5	

Примітка. Розраховано автором з використанням даних Держкомстату України за 2007 та 2014 рр.

В якості бази порівняння було взято 2007 рік виходячи з того, що саме в цьому році з’явились перші дані по структурі розподілу сільськогосподарських підприємств за розмірами. Тепер, безпосередньо перейдемо до характеристики

наведених даних. В першу чергу, звертає на себе увагу суттєве зростання питомої ваги останньої групи підприємств з площею більше 10000 га. Якщо у 2007 році вона дорівнювала 4,4% від загальної площі, то у 2014 році вона вже становила 16,3%. При цьому питома вага даної групи підприємств в їх загальній кількості дорівнювала 0,1% та 0,35 відповідно. Серед суттєвих змін також необхідно відзначити, зменшення як питомої ваги кількості підприємств, як і питомої ваги земельної площі у груп господарств з площами 1000,1–2000,0 та 2000,1–3000,0 га. Чисельність підприємств в цих групах зменшилась відповідно на 0,5 та 0,2 %, а контрольована їм площа – на 4,5 та 3,6%. Також необхідно відзначити скорочення чисельності та площ підприємств з площами до 50 га та зростання чисельності підприємств з площами понад 5000 га, а площ у підприємств з площею понад 7000 га. Виходячи з даного аналізу можна чітко констатувати тенденцію до концентрації земель, в першу чергу, у підприємств з площами понад 7000 га.

Таблиця 2

Розподіл сільськогосподарських підприємств за розміром сільськогосподарських угідь в Харківській області у 2007–2014 рр.

Групи підприємств за площею, га	**2007**		**2014**		**Відхилення 2014 від 2007 (+, -)**	
	кількість підприєм-ств у %	**площа с.-г. угідь у %,**	**кількість підприєм-ств у %**	**площа с.-г. угідь у %,**	**кількість підприєм-ств у %**	**площа с.-г. угідь у %,**
до 50	1,6	0,0	1,4	0,0	-0,1	0,0
50,1-500	8,1	1,2	18,5	2,6	10,4	1,5
500,1-1000	16,7	5,0	16,2	6,1	-0,6	1,0
1000,1-2000	24,0	14,5	25,9	18,6	1,9	4,1
2000,1-3000	18,6	18,7	15,6	19,3	-2,9	0,5
3000,1-5000	16,7	25,8	11,5	21,7	-5,2	-4,1
5000,1-7000	6,1	14,0	4,7	13,7	-1,4	-0,3
більше 7000	5,0	20,8	3,2	18,0	-1,7	-2,8
Підприємства, що не мали сільськогосподарських угідь	3,2	0,0	2,9	0,0	-0,3	0,0

Примітка. Розраховано автором з використанням даних ф. 50-сг за 2007 та 2014 рр.

Нами також було окремо проаналізовано зміну розмірів сільськогосподарських підприємств в Харківській області (табл 2.) В даному випадку нами також використовувався той же самий період для аналізу: 2007 та 2014 роки. Однак, в наслідок того, що кількість підприємств була меншою, кількість груп було вирішено скоротити до восьми.

Тепер, безпосередньо до аналізу отриманих результатів. В даному випадку в першу чергу слід відмітити, значне зростання кількості підприємств, які входили до групи з площею земель 50,1-500 га. Питома вага кількості підприємств, які входили до даної групи збільшилась з 8,1 % до 18,5%, або 10,4%. Але при цьому питома вага сільськогосподарських угідь зросла з лише з 1,2% до 2,6%, або на 1,5%.

З точки зору, зміни питомої ваги сільськогосподарських угідь в окремих групах, то в даному випадку необхідно звернути увагу на дві групи: 1000,1-

2000 га та 3000,1-5000 га. В перша група збільшила питому вагу сільськогосподарських земель на 4,1%, а друга на так ж саму величину її скоротила. Крім того, на 1,7 % зменшилась питома вага сільськогосподарських підприємств з площами понад 7000 га, а питома вага контрольованих ними земель – на 2,8%. Наглядно відмічені тенденції характеризує гістограма розподілу підприємств (рис.).

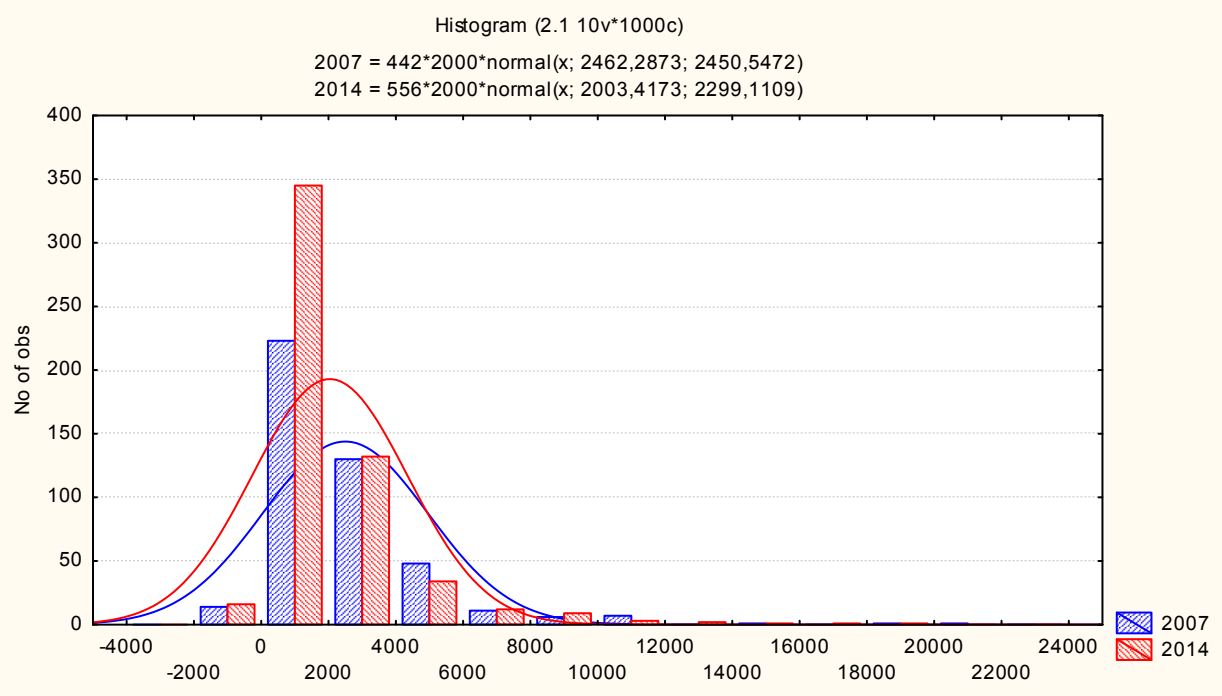

Рис. Гістограма розподілу сільськогосподарських Харківської області підприємств за розмірами сільськогосподарських угідь у 2007 та 2014 рр.

Виходячи з наведених результатів можна констатувати дещо іншу тенденцію, ніж ту яка відмічалась нами по результатам аналізу ситуації в цілому в Україні. В даному випадку ми маємо зростання як чисельності, так і площ сільськогосподарських угідь у підприємств з їх величино до 2000 га та відповідно зменшення у підприємств з площею понад 3000 га. Одна з причин цього полягає в тому, що за аналізуємий період загальна кількість підприємств в Харківській області збільшилась з 442 до 556.

Підсумовуючи викладений матеріал, ще раз підкреслимо, що головною тенденцією змін землекористування в Україні на протязі останніх років є концентрація земель в великих підприємствах, в тому числі – агрохолдингах.

Список використаних джерел: 1. Федоров М.М. Трансформація земельних відносин до ринкових умов / М.М. Федоров // Збірник матеріалів одинадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників, 26-27 лютого 2009 року, м. Київ. – К: 2009. – С. 6-11. 2. Дем'яненко С.І. Концентрація сільськогосподарських земель в Україні: причини і наслідки / С.І. Дем'яненко // Збірник матеріалів одинадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників, 26-27 лютого 2009 року, м. Київ. – К: 2009. – С. 77-82.

УДК:658.562.009.12

Піскун І.О., магістрант*
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

СУТНІСТЬ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ

Розвиток ринкових відносин в Україні неможливий без ефективного та стабільного зростання економіки та виробництва конкурентоспроможної продукції, що відображає не лише ефективність діяльності окремого підприємства, але й в цілому економіки країни. За умов зростання конкурентної боротьби конкурентні переваги підприємства формуються з урахуванням потреб та вимог споживачів, задовольнити які можна шляхом виготовлення конкурентоспроможної продукції. Саме конкурентоспроможність продукції значною мірою визначає конкурентну позицію виробника, адже збільшення її рівня зумовлює зростання кількості споживачів виробленої продукції [1].

В умовах скорочення попиту на товар або послугу найбільших труднощів зазнають виробники неякісної продукції, неефективні підприємства. При всій масштабності конкурентної боротьби виграє той, хто аналізує і бореться за свої конкурентні позиції.

Однією з головних причин сучасної низької конкурентоспроможності українських товарів та послуг є неспроможність вітчизняних підприємств відстоювати та розширювати частку ринку, просувати товари та задовольняти інтереси споживача у повній мірі. Крім того важливою проблемою стає кількісна оцінка рівня конкурентоспроможності товару і управління нею, так як це досить трудомісткий, інтегрований процес, що складається із взаємопов'язаних складових і від якого залежить конкурентоспроможність всього підприємства. Складність управління конкурентоспроможністю підприємства полягає у тому, що немає достатньої кількості теоретичних і практичних методик досягнення та підтримання позицій конкурентоспроможності підприємства [2].

На сьогоднішній день існує значна кількість визначень поняття «конкурентоспроможність». За визначенням О.В. Копистка, конкурентоспроможність – це здатність товару витримувати конкуренцію порівняно з аналогічними товарами в умовах конкретного ринку в певний проміжок часу [3]. Інші науковці наводять формулювання, відповідно до якого під конкурентоспроможністю «варто розуміти співвідношення ціни і якості конкретних товарів, вироблених окремими підприємствами і фірмами, або послуг, що надаються ними» [4].

Визначаючи конкурентоспроможність І.Малярчук виділяє і деякі інші найважливіші аспекти її формування, які характеризують за допомогою

* Нуковий керівник – доцент Ляліна Н.С.

різноманітних показників, що відбивають інвестиційну привабливість продукції і її виробника, ступінь освоєння ринку, динаміку експорту продукції, цінову стійкість продукції і рентабельність її збуту на різних ринках, поточний етап і тривалість життєвого циклу продукції [5].

Конкурентоспроможність продукції – це сукупність характеристик продукту, які відрізняють його від продуктів – аналогів за ступенем задоволення конкретних потреб індивідуального споживача та за рівнем витрат на його купівлю і подальше використання [6], а також визначають відповідність товару вимогам ринку та можливість його збуту на конкретному ринку.

Єдиного визначення поняття конкурентоспроможність продукції, як показує аналіз спеціальної наукової літератури, не вироблено. Однак, даючи різні формулювання, автори єдині в тому, що конкурентоспроможність товару - поняття відносне, чітко прив'язане до конкретного сегменту ринку та часу продажу. Дійсно, будь-який товар, попадаючи на ринок, фактично проходить там перевірку на здатність задовольняти суспільні потреби. Тому конкурентоспроможність товару можна визначити тільки порівнюючи товари конкурентів між собою.

Конкурентоспроможність продукції – це характеристика продукції, яка відображає її відмінність від товару – конкурента як по ступені відповідності конкретної суспільної потреби, так і по витратах на її задоволення. Показник, який виражає таку відмінність, визначає конкурентоспроможність аналізованої продукції по відношенню до товару – конкурента [7].

Основними показниками, що характеризують рівень конкурентоспроможності продукції, є її якість, собівартість і ціна реалізації готових виробів. Якісні показники продукції, як складові її конкурентоспроможності забезпечують товаровиробнику переваги в конкурентній боротьбі та є головним критерієм для покупця. Особливо важливого значення це набуває у зв'язку з розширенням сфери впровадження нових енергозберігаючих технологій виробництва сільськогосподарської продукції. За допомогою якості продукції можна визначити взаємозв'язок між виробниками й переробними підприємствами, а також збільшити попит на ринку. Таким чином, в умовах конкуренції аграрні підприємства України зможуть успішно функціонувати лише тоді, коли постійно дбатимуть про поліпшення якості продукції та задоволення платоспроможного попиту споживачів.

Серед важливих чинників підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції виділяють її собівартість, що вимагає зниження витрат на її виробництво. Щоб агропромислове виробництво було беззбитковим і конкурентоспроможним, необхідно поліпшувати матеріально-технічну базу суб'єктів господарювання, впроваджувати у виробництво енерго-й ресурсозберігаючі технології.

Нині, в умовах ринкової економіки зможе конкурувати зі світовими аналогами лише високоякісна продукція, яка матиме низьку собівартість. Слід відзначити, що важливість собівартості як чинника конкурентоспроможності продукції посилюється у зв'язку із залежністю від її рівня досягнення основних

критеріїв конкурентоспроможної продукції: ефективності виробництва, збільшення прибутку, підвищення рентабельності, запровадження інновацій. Рівень собівартості враховується при встановленні економічно обґрунтованих цін на продукцію. Конкурентоспроможна продукція повинна мати такий рівень цін, який би оптимально співвідносився із собівартістю та середніми конкурентними ринковими цінами, а також задовольняти платоспроможний попит населення [8].

Конкурентоспроможність будь-якої продукції може бути визначена тільки в результаті порівняння і тому являється відносним показником. Вона визначається сукупністю властивостей цієї продукції, які входять в склад її якості та важливих для споживача, визначають затрати споживача при купівлі, вживанні (експлуатації) та утилізації продукції.

У найбільш загальному визначенні конкурентоспроможність доцільно розглядати властивість продукції, що виражає її здатність бути реалізованою споживачам на конкретному ринку у визначений період [9].

Тобто конкурентоспроможність – це ключ до ринкового успіху товару і його виробника, тому вирішення проблеми конкурентоспроможності - найбільш складне завдання в діяльності будь-якого підприємства, що вимагає погодженої, цілеспрямованої роботи всіх підрозділів при лідируючій ролі служби маркетингу, особливим напрямком діяльності підприємства є розробка ефективної системи управління конкурентоспроможністю [10].

Під управлінням конкурентоспроможністю продукції слід розуміти процес планування, забезпечення необхідного рівня підвищення конкурентоспроможності продукції за допомогою цілеспрямованого впливу на умови і чинники, що формують конкурентоспроможність. При цьому конкурентоспроможність продукції створюється в рамках функціонування певних процесів: дослідження, розробки, виготовлення і споживання [11].

Основними складовим управління конкурентоспроможністю продукції є: управління обслуговуванням в процесі продажу та після продажним сервісом, управління якістю, управління витратами.

Системний підхід в управлінні конкурентоспроможністю реалізується за допомогою ефективно побудованої системи менеджменту конкурентними перевагами. Це, на наш погляд, можливо завдяки сукупності взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів підтримки та контролю діяльності підприємства стосовно конкурентоспроможності.

Слід зауважити, що функціонування системи управління конкурентоспроможністю продукції повинно відбуватися у взаємодії з загальною системою управління підприємством, так як міжнародні стандарти ISO не використовують поняття «управління конкурентоспроможністю», а тільки «управління якістю». Саме тому система управління конкурентоспроможністю повинна доповняти систему управління якістю, а саме розробкою конкурентної стратегії, аналізом конкурентів, можливостями фірми, що в сукупності дає можливість спланувати діяльність та забезпечити конкурентоспроможність.

Список використаних джерел: 1. Прищепа М.С. Узагальнення теоретичних підходів до визначення поняття «конкурентоспроможність продукції» / М.С. Прищепа // Наука й економіка. – 2012. – № 1. – с. 54-59. 2. Степанкова А.А. Система управління конкурентоспроможністю продукції підприємства / А.А. Степанкова, О.П. Кавчиш // *В*існик ДАУ.- Вінниця, 2011. – Вип. 54. – с. 75-90. 3. Копистко О.В. Теоретичні основи конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції // Копистко О.В. // Економіка АПК. – 2010. –№1. – С. 60. 4. Гальвановский М. Конкурентоспособность в микро-, мезо- и микроуровневом измерениях / М. Гальвановский, В. Жуковская, И. Трохимова // Российский экономический журнал. – 1998. – №3. – с.67-78. 5. Малярчук І. Конкурентоспроможність експортної продукції: поняття, оцінка та шляхи підвищення / Малярчук І. // Економіст. – 2000. – №4. – с.56-58. 6. Герчикова И.Н. Маркетинг и международное коммерческое дело / И.Н. Герчикова. – М.: Внешторгиздад, 1990. – 263 с. 7. Сопільник Л.І. Теоретичні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств / Л.І. Сопільник, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ, 2009. – № 19. – 2009. – с.183-187. 8. Економічна енциклопедія / С.В.Мочерний – К.: «Академія», 2000. – Т.1. – 864 с. 9. Олехнович Г. И. Конкурентные стратегии на мировых рынках: курс лекций / Г. И. Олехнович. – М.: Изд-во деловой и учебной литературы, 2005. – 256 с. 10. Фатхутдинов Р.А. Стратегический маркетинг: учеб. пособие / Р.А.Фатхутдинов – М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 2007. – 640 с. 11. Клименко С.М. Управління конкурентоспроможністю підприємства / С.М. Клименко, О.С. Дуброва, Д.О. Барабась – К.:КНЕУ, 2006. – 527 с.

УДК 658.27:631.11

В. Я. Плаксієнко, д-р екон. наук, професор
О. О. Черкасов, здобувач
Полтавська державна аграрна академія, Україна

ІНТЕГРАЛЬНА ОЦІНКА ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розробка й удосконалення методичного інструментарію наукового дослідження відтворення основних засобів є необхідною передумовою об’єктивного аналізу, здійснення порівняльної оцінки та виявлення резервів підвищення ефективності використання вкладених активів у перспективі.

До методичних прийомів узагальнення і реалізації результатів аналізу відтворення основних засобів підприємства належать: прийоми систематизації отриманих результатів, їх групування та узагальнення; визначення втрачених можливостей і обчислення обсягу невикористаних резервів; визначення напрямів і розробка економічно обґрунтованих заходів щодо підвищення

ефективності діяльності; прийняття управлінських рішень і контроль за їх виконанням.

Аналіз стану та результативності відтворення основних засобів підприємства передбачає здійснення певних аналітичних заходів (рис. 1).

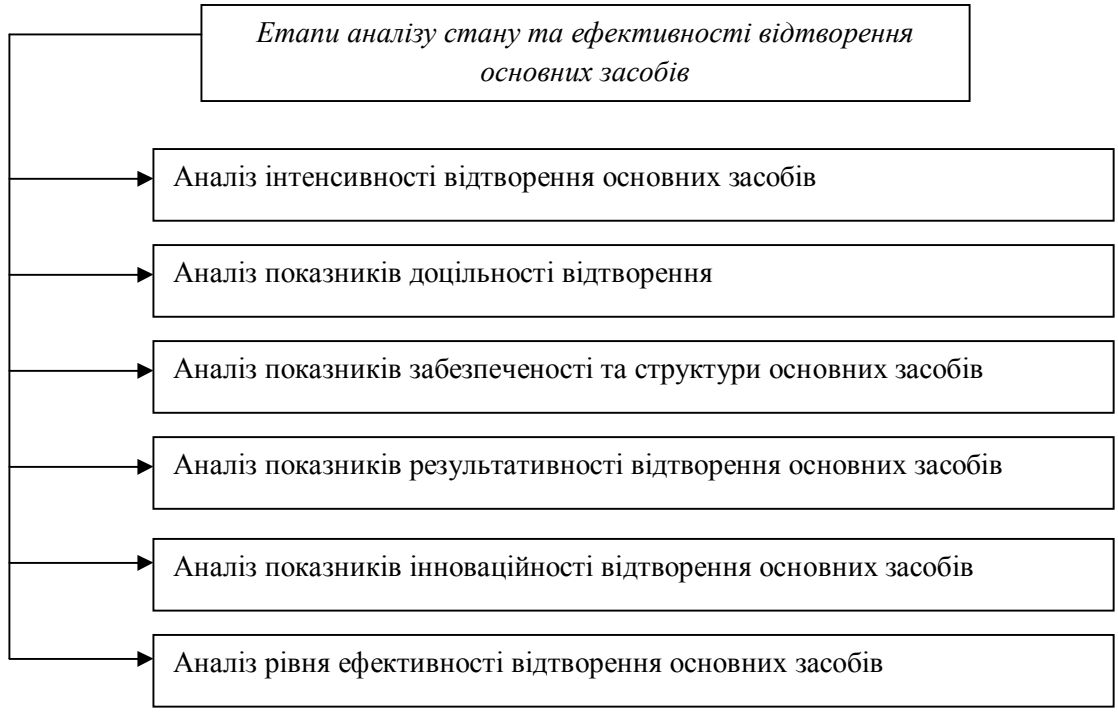

Рис. 1. Етапи економічного аналізу відтворення основних засобів у сільськогосподарських підприємствах

Джерело: розробка авторів

До групи показників інтенсивності відтворення нами віднесено:

– коефіцієнт оновлення, що визначається відношенням нових основних засобів до засобів на кінець період;

– коефіцієнт надходження, розраховується як відношення надходження основних засобів протягом року до вартості основних засобів на кінець періоду;

– коефіцієнт вибуття, що визначається відношенням вартості основних засобів, що вибули протягом періоду до суми основних засобів на кінець року;

– коефіцієнт заміни – відношення вартості основних засобів, що надійшли протягом року до суми основних засобів, що вибули;

– коефіцієнт інтенсивності оновлення – відношення вартості основних засобів, що вибули протягом досліджуваного періоду, до надходження основних засобів за даний час.

До показників доцільності відтворення належать:

– коефіцієнт введення основних засобів в експлуатацію – відношення вартості основних засобів, що введені в експлуатацію, до тих основних засобів, що надішли;

– коефіцієнт заморожування визначається відніманням коефіцієнта введення основних засобів у експлуатацію від одиниці, а його значення має наближуватися до нуля;

– коефіцієнт необхідності заміни – відношення накопиченої суми амортизації до первісної суми основних засобів;

– коефіцієнт своєчасності заміни – відношення вартості фактично ліквідованих основних засобів до суми річної амортизації, що відображає нормативний знос основних засобів;

– коефіцієнт доцільності проведення капітального ремонту.

Показники забезпеченості та структури основних засобів:

– фондозабезпеченість, розраховують як відношення вартості основних виробничих фондів до площі сільськогосподарських угідь;

– фондоозброєність праці. розраховують як відношення вартості основних засобів до середньооблікової чисельності працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві;

– забезпеченість основних засобів оборотними – відношення суми оборотних засобів до основних засобів;

– енергозабезпеченість виробництва;

– енергоозброєність праці;

– питома вага активної частини (машини та обладнання, транспортні засоби тощо) у структурі основних засобів;

– співвідношення активної та пасивної частини основних засобів підприємства.

Показники результативності відтворення:

– коефіцієнт фізичного зносу – відношення суми зносу до вартості основних засобів;

– коефіцієнт загального зносу, враховує фізичний та моральний знос основних засобів;

– коефіцієнт придатності – відношення залишкової вартості основних засобів до первісної;

– абсолютна зміна вартості основних засобів, показує збільшення або зменшення первісної або залишкової вартості основних засобів;

– темп зміни основних засобів, показує, як змінилася вартість основних засобів за аналізований період;

– темп надходження показує приріст або зменшення надходження засобів відносно основних засобів на початок періоду;

– коефіцієнт розширеного відтворення основних засобів, показує, яка частина основних засобів направлена на покриття вибуття;

– коефіцієнт обороту основних засобів відображає швидкість обороту вартості, авансованої в основні засоби;

– машиноозброєність, характеризує вартість машин в розрахунку на одного середньооблікового працівника, зайнятого у сільськогосподарському виробництві;

– продуктивність праці, визначається відношенням валової продукції сільського господарства до середньооблікової чисельності працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві.

Показники інноваційності відтворення основних засобів:

– коефіцієнт механізації виробничих процесів – відсоткове відношення обсягу робіт, виконаних машинами, до загального їх обсягу;

– коефіцієнт новизни, показує, яка частка нових основних засобів із тієї суми засобів, що надійшли;

– коефіцієнт масштабності оновлення – відношення нових основних засобів до суми основних засобів на початок року;

– коефіцієнт морального зносу характеризує знос основних засобів, зумовлений розвитком науково-технічного прогресу і зниженням продуктивності використовуваного засобу порівняно з новим прогресивним засобом;

– коефіцієнт забезпечення підприємства новітньою технікою – відношення кількості (вартості) нової техніки до загальної кількості (вартості) техніки у підприємстві.

Показники ефективності відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств:

– фондовіддача основних засобів;

– фондомісткість основних засобів;

– рентабельність використання основних засобів, визначається відношенням чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості основних засобів;

– норма прибутку характеризує ефективність використання основних та оборотних засобів підприємства.

Для здійснення поглибленого аналізу оцінки стану, руху та використання основних засобів всі показники можна поділити на основні, додаткові та подібні. Основними є показники, аналіз яких дозволяє зробити висновки про ефективність відтворення. Додаткові показники необхідні у випадку неможливості зробити однозначні висновки в результаті аналізу основних показників і забезпечує більш об’єктивну оцінку. Дублюючі показники підтверджують результати, отримані в результаті аналізу основних показників. При наявності двох і більше показників, що адекватно відображають одну зі сторін відтворення, то до основних відносяться показники, розрахунок яких є менш трудомісткими і є комплексними.

При проведенні інтегральної оцінки ефективності відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств у розрізі кожної групи основних показників визначають відповідні комплексні індекси. Останні характеризують певний аспект відтворення, і на їх основі визначають інтегральний індекс, враховуючи вагомість кожної групи показників (рис. 2).

Значущість комплексних показників відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств визначається методом експертних оцінок. У випадку, якщо $I_{еф.відт} > 1$, то це свідчить про ефективність політики відтворення основних засобів у підприємстві. Отже, темпи оновлення основних засобів відповідають потребам виробництва та рівню розвитку продуктивних сил в країні. Відповідно, якщо $I_{еф.відт} < 1$, то у підприємстві існують певні проблеми щодо оновлення основних засобів, а комплексні індекси дозволяють визначити резерви підвищення ефективності процесу відтворення.

Рис. 2. Концептуальний підхід до розрахунку інтегрального індексу ефективності відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств
Джерело: розробка автора

Таким чином, аналіз відтворення основних засобів у підприємствах є передумовою виявлення потреби, своєчасності, необхідності та результативності оновлення основних засобів і на цій основі підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва.

УДК 504.06.01:631.1

Г.Б. Погріщук, канд. екон. наук, доцент
Б.В. Погріщук, д-р екон. наук, професор
Вінницький навчально-науковий інститут економіки Тернопільського національного економічного університету, Україна

НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Вирішення завдань, які стоять перед сільським господарством, його перехід до якісно нового рівня розвитку можливий шляхом екологобезпечного ведення інноваційно-орієнтованого виробництва, що дасть змогу розв’язати завдання насичення внутрішнього ринку високоякісною екологічно чистою вітчизняною продукцією, гарантувати продовольчу безпеку держави,

розширити ринки збуту за рахунок здобуття конкурентних переваг вітчизняної сільськогосподарської продукції.

За умови постійного економічного розвитку, всебічного охоплення економічною діяльністю людини, перед людством все гостріше постають екологічні проблеми як регіональні, так і глобальні щодо збільшення обсягів шкідливих викидів, обмеження можливостей щодо самовідновлення окремих видів природних ресурсів. Поруч зі зростанням імовірності глобального конфлікту між економічною діяльністю людини та довкіллям, збільшуються знання людства про еколого-економічні зв'язки і продовжується пошук практичних шляхів розв'язання існуючих і потенційних конфліктів [1].

Оскільки, нинішня модель, яка діє в більшості країн, є наслідком антропоцентризму з характерною моделлю незбалансованого розвитку (масштабна не завжди продумана розробка та споживання аграрного природно-ресурсного потенціалу, зокрема енергетичних та сировинних ресурсів) не виправдала себе.

Впродовж тривалого періоду для сільськогосподарського виробництва була характерною технократична концепція розвитку. Її вплив на галузь можна охарактеризувати як суттєве поглиблення екологічної кризи, чому сприяла ресурсномістка екстенсивна, енергозатратна система велення господарства, що не забезпечила раціонального природокористування і еколого-економічного збалансованого розвитку агроландшафтів, продовжуючи спричиняти падіння продуктивності агросфери. У постіндустріальнму суспільстві формується інноваційний сектор економіки з високопродуктивним виробництвом, індустрією знань, з високою часткою у ВВП високоякісних та інноваційних послуг, з конкуренцією у всіх видах економічної та іншої діяльності. У постіндустріальному суспільстві ефективна інноваційна діяльність насичує потреби всіх економічних агентів, споживачів і населення, поступово знижуючи темпи свого зростання і нарощуючи якісні, інноваційні зміни [2]. Наукові розробки стають головною рушійною силою економіки – базою індустрії знань.

Потреба розробки екологічної концепції розвитку визначається рядом взаємозалежних причин:

– відсутність дієвої політики у взаємовідносинах: суспільство-індивід-природа. Домінування економічних пріоритетів над екологічними, недооцінка екологічного фактора при розміщенні продуктивних сил як на державному, так і на регіональному рівнях є характерною тенденцією сучасності. Використання технократичного підходу є недопустимим, адже прибуток у багатьох галузях національго господарства є похідною величиною від стану навколишнього природного середовища;

– екологічне законодавство України необхідно привести у відповідність до норм міжнародного права. Для цього вітчизняній науці у сфері екологічної безпечної безпеки необхідно сприйняти та засвоїти кращі міжнародні концепції у галузі охорони довкілля та здійснення розширеного відтворення без шкоди навколишньому природному середовищу;

– одним із пріоритетів на шляху збалансованого екологобезпечного розвитку сільського господарства є нерозривність взаємозв'язку між суспільством, суспільним виробництвом та природою в контексті розгляду людини як складової частини природи. В ім'я майбутніх поколінь людина зобов'язана підкоритися законам природного середовища. Гармонійний розвиток окремих територій, продуктивних сил суспільства та планети в цілому – це останній шанс зберегти сучасну цивілізацію від втрати життєвого потенціалу.

Екологічна концепція розвитку сільськогосподарського господарства слугуватиме основою для стратегічної державної екологічної політики, яка має забезпечити гармонійний розвиток продуктивних сил агропродовольчого комплексу. Обов'язковою умовою є дотримання екологічної та продовольчої безпеки як складових частин національної безпеки. Орієнтир на якість товарів, які мають забезпечити матеріальні, культурні та духовні потреби життєдіяльності людини через використання екологобезпечних (ресурсозберігаючих та природо-відновлювальних) технологій є альтернативою завершальній стадії чинного екологічного апокаліпсису.

Щодо наукового забезпечення реалізації концепції то його основними функціями є проведення науково-дослідної, освітньої, науково-інноваційної та інформаційно-консультаційної діяльності. Така діяльність має бути спрямована на вивчення сучасних проблем навколишнього природного середовища та впливу на нього господарської діяльності людини; відтворення та збалансоване використання природних ресурсів; збереження екосистем; впровадження у виробництво інноваційних енергозберігаючих технологій, новітніх природоохоронних біотехнологій, покращення родючості ґрунтів, розвитку системи управління екологічною безпекою сільськогосподарської продукції; удосконалення правового регулювання щодо дотриманням стандартів якості виробленої та переробленої продукції.

Науково-дослідні відіграють установи важливу роль в реалізації інноваційного розвитку сільського господарства, що відображається через:

– розробку засобів для виробництва екологобезпечних продуктів, ресурсоощадних наукоємних технологій та технічного інструментарію;

– сприяння науково-інноваційному розвитку та зростанню конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

– дослідження сільськогосподарської сировини, переробленої продукції та продуктів дитячого харчування вітчизняного і зарубіжного виробництва щодо відповідності її якості і безпечності з метою ринкового нагляду та сертифікації;

– розробку заходів щодо організаційного забезпечення для створення умов виробництва якісної екологобезпечної, конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції з урахуванням соціально-економічних та екологічних факторів;

– здійснення заходів з удосконалення вітчизняної нормативної бази щодо розвитку аграрного сектору у відповідність до міжнародних вимог, стандартів та директив.

Дослідження явищ і процесів потребує застосування необхідного методичного інструментарію [3].Адже, наука досягає мети лише при умові розкриття змісту явищ, процесів, взаємозв'язку і взаємодії, зміни за формою і суттю, що може бути забезпечене саме багаторівневим пізнанням.

В умовах інтенсивного зростання обсягів наукової та науково-технічної інформації, швидкозмінності й оновлення системи наукових знань виникає потреба в розробці якісно нових підходів до проведення наукових досліджень, впровадження у виробництво наукомістких технологій з врахуванням ринкових умов ведення господарства [4].

Органи влади різних рівнів, підприємства різних форм господарювання та власності, неурядові установи та організації повинні застосовувати положення екологічної концепції України в якості базової основи щодо комплексного вирішення проблем гармонійного розвитку довкілля, розробки довгострокової державної екологічної політики, яка здатна забезпечити збалансований розвиток суспільства та екологічну безпеку держави. Результативність реалізації екологічної концепції розвитку сільського господарства в значній мірі залежить від рівня організації наукового забезпечення, єдності застосовуваних прийомів та методів.

Список використаних джерел: 1. Вишневська О. М. Напрями і складові екологоорієнтованого розвитку економіки країни / О. М. Вишневська // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2014. Вип. 3 – С.18-24. 2. Мочерний С. В. Концепція постіндустріального суспільства – технократична модель майбутньої цивілізації / С. В. Мочерний. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 856 с. 3. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень / О. В. Крушельницька. – К.: Кондор, 2003. – 192 с. 4. Погріщук Б. В. Наукові основи методології дослідження економічних явищ і процесів / Б. В. Погріщук, В. І. Мельник // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. – 2010. – № 3 (104). – С. 40-49.

УДК 338.439.63(477)

В.М. Полях, аспірант*
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН СПОЖИВАННЯ М'ЯСА ТА М'ЯСОПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ

Ринок м'яса і м'ясної продукції необхідно розглядати як одну із складових агропродовольчого ринку, який складається з окремих ринкових сегментів (ринок яловичини, ринок свинини, ринок м'яса овець і кіз, ринок птиці). Сутність ринку м'яса і продуктів його переробки можна визначити як

* Науковий керівник – Р.М. Шелудько, к.е.н., доцент

цілісну, відкриту організаційно-економічну систему, що розвивається під впливом факторів внутрішнього і зовнішнього середовища та складається із сукупності підприємств, які беруть участь у виробництві, переробці, зберіганні, транспортуванні та реалізації. Відмінні риси м'ясного ринку визначають основні стратегічні напрямки його розвитку, що передбачають необхідність у регіонах України відповідно до їх природних умов нарощувати власне виробництво конкурентної екологічно чистої м'ясної продукції, покращити інфраструктуру її руху для скорочення строків, кількості, якості та витрат у сфері обігу товарів.

Раціональна для організму людини норма споживання м'яса складає 80 кг. Потрібно також дотримуватись і раціональної структури споживання цього продукту – 40% раціону має становити телятина та яловичина, 34,5-35% – свинина, а решту має становити м'ясо птиці. Сьогодні ж стан галузі забезпечує для населення мінімальну норму споживання – 52 кг м'яса на рік, яловичина і телятина в раціоні складає лише 18,5%. Однією з причин такої ситуації є нестача пропозиції на ринку яловичини, через що українці змушені споживати більше м'яса свиней та птиці, ніж це рекомендовано нормами здорового харчування.

Сьогодні Україна ще не досягла продовольчого самозабезпечення окремими продуктами харчування за рахунок функціонування власного агропродовольчого комплексу (табл. 1).

Таблиця 1

Споживання основних видів продуктів харчування населенням України на одну особу за рік, кг

Вид продуктів харчування	Норми харчування		Фактичне споживання			Фактичне споживання у 2014 р. до норми, %	
	раціональні	мінімальні	2000 р.	2010 р.	2014 р.	раціональні	мінімальні
М'ясо та м'ясопродукти	83,0	52,0	32,8	52,0	54,1	65,18	104,04
Молоко та молочні продукти	380,0	341,0	199,1	206,4	222,8	58,63	65,34
Яйця, шт.	290	231	166	290	310	106,90	134,20
Хлібні продукти	101,0	94,0	124,9	111,3	108,5	107,43	115,43
Картопля	124,0	96,0	135,4	128,9	141,1	113,79	146,98
Овочі та баштанні продовольчі культури	161,0	105,0	101,7	143,5	163,2	101,37	155,43
Плоди, ягоди та виноград	90,0	68,0	29,3	48,0	52,3	58,11	76,91
Риба та рибні продукти	20,0	12,0	8,4	14,5	11,1	55,50	92,50
Цукор	38,0	12,0	36,8	37,1	36,3	95,53	302,50
Олія	13,0	8,0	9,4	14,8	13,1	100,77	163,75

Зокрема, фактичний рівень споживання м'яса та м'ясопродуктів в Україні, який у 2014 році становив 54,1 кг, є значно нижчим від раціонального та відповідає тільки мінімальному нормативному показнику. У відношенні до фізіологічних норм споживання продуктів харчування на одну особу в Україні спостерігається перевищення за раціональною нормою лише хліба та хлібопродуктів (на 7,43 %), яєць (на 6,9%), картоплі (на 13,79 %), на достатньому рівні знаходиться споживання овочів та олії.

Нижчим порівняно з раціональною нормою споживання м'яса є споживання молока та молокопродуктів, плодів і ягід, риби та рибопродуктів. З 2000 р. до 2008 р. споживання м'яса та м'ясних продуктів на одну особу поступово збільшувалося, і в 2008 р. склало – 50,6 кг. Але у 2009 р. внаслідок фінансово-економічної кризи в Україні споживання м'яса дещо зменшилося, після чого у 2010 р. цей показник зріс до 52 кг. Починаючи з 2010 до 2013 року рівень споживання збільшувався до 56 кг на одну особу, а уже в 2014 році зв'язку з тяжкою економічною ситуаціє і підвищенням цін зменшився на 2 кг і опустився до рівня 2012 року[1].

Кількісне споживання продуктів харчування в Україні залежить від багатьох факторів, таких як низька купівельна спроможність населення, збільшення витрат домогосподарств на купівлі продуктів харчування в порівнянні з непродовольчими витратами, високі, не завжди економічно обґрунтовані ціни на продукти харчування та ін.

Так, за даними Міністерства аграрної політики та продовольства, в 2014 р. показник питомої ваги витрат населення на продукти харчування в загальному обсязі витрат складав 55,3%, що тільки на 5% менше за порогове значення цього показника. Крім того, бачимо збільшення витрат на продовольчі витрати в 2014 році на 2,3%, хоча починаючи з 2009 року продовольчі витрати зменшувалися в структурі споживчих витрат і за період 2009-2013 рр. зменшилися на 7,4% (табл. 2).

Таблиця 2

Структура споживчих витрат домогосподарств, %

Види споживчих витрат	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	3073,3	3458,0	3592,1	3820,3	4048,9
Продовольчі товари	55,0	54,7	53,6	53,6	55,3
Непродовольчі товари та послуги	34,9	35,4	37,2	36,6	36,3
Неспоживчі сукупні витрати	10,1	9,9	9,2	9,8	8,4

Слід зазначити, що для економічно розвинутих держав цей показник коливається від 10 до 15%, в Словенії населення витрачає на їжу близько 17% всіх витрат, а в Польщі - близько 30% коштів власного бюджету,то для України цей показник в останні роки варіює в межах граничного показника 60%, що свідчить про загрозу продовольчій безпеці Україні[2].

Слід відзначити, що зростання соціального напруження через підвищення цін на продовольство і збільшення питомої ваги витрат домогосподарств на харчування до 60% ускладнює проведення виваженої державної політики підвищення рівня продовольчої безпеки України в контексті забезпечення економічної доступності продовольства.

Щоб зрозуміти тенденції ринку м'яса та можливості забезпечення норм споживання м'яса та м'ясних продуктів для населення, потрібно розібратися зі станом справ в галузі тваринництва та виявити проблеми, які стримують розвиток даної галузі.

Список використаних джерел: 1. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України: статистичний збірник / За ред. О.М. Прокопенко. – К.: ДССУ, 2015. – 54 с. 2. Сайт державного комітету статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/

УДК 332.122: 477

М.С. Пономарьова, канд. екон. наук, доцент
Н.В. Вовк, студентка
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

ОСНОВНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СЕЛА І СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Розвиток села і сільських територій – одне із пріоритетних завдань державної політики України, спрямоване на підвищення стандартів життя сільського населення та покращення якості людського капіталу, поліпшення стану довкілля, розвиток функціональних можливостей АПК [1].

Питання розвитку сільських територій є комплексним і потребує розгляду багатьох аспектів, головними серед яких є подолання безробіття і підвищення заробітної плати у сільськогосподарському виробництві; демографічна стабілізація й активізація інвестиційних процесів, відновлення та розвиток соціальної інфраструктури.

Деградація сільських територій та зубожіння селян зумовлені, зокрема: низьким рівнем розвитку та переважно монофункціональністю аграрного сектора; низьким рівнем дохідності сільськогосподарського виробництва; відсутністю фінансової підтримки дрібних сільськогосподарських товаровиробників; обмеженістю фінансових ресурсів місцевих бюджетів;

зменшенням кількості об'єктів соціальної інфраструктури села; адміністративними перешкодами в залученні інвестицій [2].

Ефективне функціонування сільських територій залежить від системи соціально-економічних та екологічних компонентів. Однак сучасна соціально економічна ситуація на селі свідчить про системну кризу сільських територій. Проблематичність відображає тенденція деградації сільських територій, яка призвела до зникнення історично сформованих поселенських структур зі всією соціально-економічною, духовно-культурною інфраструктурою, відбувається обезлюднення територій. Ці проблеми набувають першочергового значення у формуванні та реалізації нової державної аграрної політики, зорієнтованої на поліпшення умов життєдіяльності сільських товаровиробників, розв'язання важливих соціальних проблем на селі. Це зумовлюється також тими обставинами, що формування і становлення незалежної демократичної України певною мірою пов'язане з розвитком сільськогосподарського виробництва та інших галузей агропромислового комплексу, в яких виробляється більше 75 % загального обсягу харчових продуктів, що гарантує продовольчу безпеку країни.

Соціальна інфраструктура села – сукупність підприємств і організацій, які активно приймають участь у відтворенні робочої сили, забезпечують сприятливі умови життєдіяльності сільського населення на виробництві та в побуті. У нових умовах господарювання з метою децентралізації управління та максимального врахування місцевих інтересів і потреб здійснюється перерозподіл функцій між державою, місцевими органами влади та місцевого самоврядування у сфері інвестування розвитку соціальної інфраструктури на селі на користь останніх. У зв’язку з цим вони повинні отримати дійові засоби впливу на інвестиційні процеси на підвладній території через механізм регулювання інвестицій з використанням регіональних важелів впливу, який дозволить узгодити інвестиційні наміри усіх інвесторів на території регіону з його потребами та ресурсами для досягнення найвищої ефективності інвестиційних процесів у регіоні. Існуючі проблеми сільських територій України спричинені тим, що сьогодні не використовується у повній мірі їх наявний потенціал, який складається зі значних людських та земельних ресурсів. Саме внаслідок цього спостерігаються значні диспропорції у доходах сільського та міського населення, рівнях забезпеченості об’єктами інфраструктури, а також проблеми, пов’язані з забезпеченням продовольчої безпеки країни.

Україна має слабкий фундамент для запровадження кардинальних змін. Адже в Україні до цього часу не сформовано повноцінної інформаційної бази про власників і реальний стан використання земельних ділянок, відсутня належна виробнича і комунальна інфраструктура для розвитку сільськогосподарської кооперації та ведення високотехнологічного агробізнесу, існують прогалини в контрактному праві, потребує удосконалення система судочинства, спостерігається дефіцит ефективно діючих фінансово-банківських установ, готових кредитувати сільськогосподарське виробництво і розвиток підприємництва на сільських територіях, не вистачає консалтингових центрів,

бірж та аукціонів, а також навчально-освітніх закладів з підготовки висококваліфікованих кадрів тощо.

Екологічний аспект враховує насамперед, вплив людини на землю і грунти, оскільки і прогрес людства пов'язаний з використанням природи для своїх потреб, а не навпаки. За сьогоднішніх умов часто спостерігається споживче ставлення власників та орендарів до землі, тому недооцінка екологічних факторів при її виконанні недопустима, особливо в умовах становлення земельного ринку. Наявна нормативна база недостатньо забезпечує екологічну безпеку при використанні і охороні земель [3]. Розвиток сільського зеленого туризму міг би зупинити тенденцію бідності в українських селах, підвищити матеріальний добробут та частково вирішити проблеми зайнятості сільського населення. Сьогодні, розвиток сільського зеленого туризму в Україні обмежують і гальмують такі фактори: політико-економічна нестабільність у державі; відсутність належного правового забезпечення розвитку сільського зеленого туризму; відсутність механізму раціонального та екологічно збалансованого використання природного та історико-культурного потенціалу для потреб туризму; низький рівень інфраструктури та комунікацій; недостатній рівень кадрового та рекламноінформаційного забезпечення [4].

Сутність екологічних проблем зводиться до того, що зміни клімату, які спостерігаються на даний час, можуть мати негативний вплив на сільське господарство; розширення земель придатних для сільськогосподарського обробітку є обмеженим; інтенсивне використання земель зменшує їх родючість. Основними причинами кризової ситуації є ігнорування наукових рекомендацій щодо ефективного використання земель, різке скорочення внесення органічних добрив, недостатнє проведення заходів, направлених на ліквідацію причин деградації земель, нестабільність у дотриманні екологічних принципів землекористування.

Наявність вище зазначених екологічних проблем вимагає раціонального і ефективного використання природно-ресурсного потенціалу сільських територій, зокрема нових технологій ведення сільського господарства, які призведуть до підвищення продуктивності останнього із зниженням негативних екологічних наслідків від господарської діяльності в ньому. Крім того, вирішення екологічних проблем, насамперед, за рахунок збереження і відтворення навколишнього природного середовища, безпосередньо пов’язане із раціональним використанням рекреаційних ресурсів та формуванням можливостей для розвитку туризму [5]. Питання збереження природно-ресурсного та екологічного потенціалу також пов’язані з підвищенням ефективності використання земель – має збільшитися віддача – зрости доходи держави, місцевих громад – від використання інвестиційно привабливих громад земель, водночас має гарантуватися збереження та примноження потенціалу цінних природних територій, які є природною спадщиною [6].

Отже, сталий розвиток будь-якого господарського суб’єкта передбачає триєдину мету – екологічне благополуччя, економічну рентабельність, рівні соціально-економічні умови. Сталість базується на принципі, за яким необхідно забезпечити потреби сьогодення з урахуванням потреб майбутніх поколінь.

Список використаних джерел: 1. Проблеми та перспективи розвитку сільських територій України (на прикладі Карпатського регіону): науково-аналітична доповідь / [В. В. Борщевський, Х. М. Притула, В. Є. Крупін, І. М. Куліш]; НАН України. Інститут регіональних досліджень; [наук. ред. В. В. Борщевський]. – Львів, 2011. – 60 с. 2. Концепція Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2010 р. N 121-р [Електронний ресурс] // Верховна рада України офіційний веб-портал. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/70-2006-%D1%80 3. Лобунько Ю. Стале землекористування сільських територій як фактор підвищення економічної ефективності використання земель. // Землевпорядний вісник. Наук.-виробн. журнал. – 2015. – №8. – С. 42–45. 4. Соціально-трудовий потенціал: теорія і практика / Відп. редактори М. І. Долішній, С. М. Злупко; част.1. – К. : Наукова Думка, 1994. – 264 с. 5. Лобунько Ю. Стале землекористування сільських територій як фактор підвищення економічної ефективності використання земель. // Землевпорядний вісник. Наук.-виробн. журнал. – 2015. – №8. – С. 42–45. 6. Голян В.А. Напрями вирішення проблем лісокористування / Голян В.А. // Економіка та держава. – 2006. – №11. – С.44 – 47

УДК 322.1 : 477. 63

М.С. Пономарьова, канд. екон. наук, доцент
А.Ю. Донченко, студентка
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

РЕАЛІЇ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА ТА СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

В сучасних умовах підвищення ефективності національної економіки - одне з пріоритетних умов, яке може бути розв’язане завдяки сприянню соціально-економічному розвитку країни є врахування основних проблем українського села. У сучасних соціально-економічних та екологічних умовах чітко простежується занепад сільських господарств, зменшення доходів сільського населення, залежного від їх розвитку, відзначається погіршення демографічної ситуації, що, основним чином зумовлюється міграцією населення, яке втрачає будь-які стимули до проживання у сільській місцевості, відбувається руйнування соціальної інфраструктури сіл, найгострішою проблемою залишається відсутність мотивації до праці, пошук шляхів підвищення соціально-економічного розвитку.

Сільські території – це не тільки просторовий базис виробництва, а й природне середовище та місце життєдіяльності людей. Саме тому від людини, її культурно-освітнього рівня, професійної підготовки, політичної активності,

навичок, вмотивованості, бажання та вміння працювати і господарювати залежить ефективність використання території. Система сільського розселення в Україні формувалася століттями. На це явно впливали природні умови. Простежується, що найбільша густота сільського населення характерна для лісостепової зони. Що стосується областей, то найвищий показник густоти сільського населення з розрахунку на 1 км^{2}маютьТернопільська та Чернівецька області.

Мережа сільських населених пунктів в Україні впродовж останніх 30 років постійно скорочувалася. Спочатку зникли неперспективні села, а потім почала зменшуватися людність усіх інших. Поступово інтенсивність цих процесів наростала. Найгостріше постають демографічні проблеми сільського населення в центральних областях. Це пов'язано з тим, що на протязі десятків років з українського села виїжджали на постійне місце проживання молоді люди [1].

Чисельність сільських жителів на початок 2009 р. складала 14,7 млн. осіб, за останні 15 років скоротилася на 1,8 млн., або на 12 %, а чисельність дітей шкільного віку в сільській місцевості зменшилась на третину і складає лише 1,3 млн. осіб. За межею бідності знаходиться 15,5% загальної кількості селянських господарств, у 25% - сукупні витрати не перевищують рівень прожиткового мінімуму. На 1 січня 2015 року чисельність селян становить 13,3млн.осіб. Харківська область займає середню позицію по населенню, а саме 530 тис. осіб. Політична ситуація і соціально-економічні умови на Україні спричинили те, що 71% сіл не мають дошкільних установ, 41% - клубів і будинків культури, 50% - середніх навчальних закладів. Дільничні лікарні є в 2% сільських населених пунктів, амбулаторно-поліклінічні установи - в 12%, фельдшерсько-акушерські пункти - в 57% сіл. Газопроводи є тільки в 36% сіл, дороги із твердим покриттям - в 58%, а централізованим водопостачанням забезпечене всього 22% населених пунктів [2]. Щоб знайти альтернативні шляхи реабілітації сільської місцевості на даному етапі, потрібно детальніше заглибитьсь у проблеми українського села.

По-перше – це складна економічна ситуація, що характеризується занепадом сільськогосподарського виробництва. Сільське господарство наразі зазнає великого податкового тиску. Податок на землі сільськогосподарського призначення становить 3% від нормативно-грошової оцінки. У 2016 році податок на прибуток та доходи фізичних осіб становитиме 18 %. Звичайному фермеру або підприємцю важко утриматись на не стабільному ринку. По-друге, особливе місце займає екологічна проблема, а саме зміни клімату, які можуть мати як позитивний, так і негативний характер. Дані зміни є досить актуальні на даний час і користуються особливою увагою з боку окремих дослідників та організацій. Лопатинською А.Ю. були проведені останні дослідження, що дозволяють стверджувати, що зміни клімату приведуть до зміни структури вирощуваних культур, змін в тваринництві, зміни в біорізноманітті та поширенні хвороб та шкідників, це може спричинити зміну умов ведення сільського господарства, необхідність у додатковому зрошенні, через підвищення періоду посухи, та змін у харчування населення. Розглянуті зміни

вимагатимуть адаптації сільської місцевості до нових умов ведення сільського господарства і загострять проблеми продовольчої безпеки України [3].

По-третє – це масове безробіття. Відсутність будь-якого стимулювання до працевлаштування. Люди у сільській місцевості можуть бути задіяні лише в одній сфері виробництва – в агропромисловому комплексі. Це не правильно, адже у країнах Західної Європи жителі сіл часто працюють не тільки у сільському господарстві, а й у сфері послуг або займається інтелектуальною працею. У вітчизняних реаліях необхідно хоча б дати людям на селі змогу або самостійно обробляти землю, вигідно продаючи врожай, або здавати землю в оренду по ринковим цінам і працювати у секторі переробки агропромислового комплексу.

Зробити це можливо, реалізувавши ідею, створення Державного земельного банку. Цей банк не тільки робитиме дешеві інвестиції у розвиток сільського господарства, а й контролюватиме законність усіх комерційних операцій із землею: купівлі, оренди, продажу. Рішення про створення цієї установи було задекларовано в постанові КМУ від 2 липня 2012 року № 609, яка передбачає створення публічного акціонерного товариства «Державний земельний банк» зі статутним капіталом 120 млн грн, сто відсотків статутного капіталу якого належить державі [4].

На сьогодні для створення цієї установи необхідно значно працювати у напрямку удосконалення законодавчого рівня, а саместворення єдиної Державної системи кадастрової реєстрації, розробляти нові методики грошової оцінки земельних ділянок різного призначення тощо. Це особливо актуально з огляду на те, що зараз за даними ДержкомземуУкраїни, майже 88% селян передають свою землю у оренду на строк до 5 років. Вирішити проблему безробіття на селі можна також через створення нових аграрних підприємств за рахунок приватних інвестицій. Залучення ж додаткових коштів у сільське господарство можливе за умов зменшення податкового тиску і спрощення системи реєстрації сільгосппідприємств. Таким чином спроститься процесс відкриття бізнесу на селі і з'являться нові робочі місця.

Економічний підйом села автоматично потягне за собою покращення соціальної ситуації. Частина приватних інвестицій буде спрямовуватися на розвиток соціальної інфраструктури сіл. Ефективним методом стимуляції людей до приїзду на роботу в село може стати надання безкоштовного житла, що цілком актуально за умов економічного дисбалансу.

Тож, виходячи з сучасних реалій повинна ставитись першочергова задача – це об'єктивне вирішення проблеми сільської місцевості. Для цього необхідною є підтримка інноваційних перетворень з метою забезпечення сталого розвитку на сільських територіях, що,з європейського досвіду, повинна здійснюватись у формі інноваційних програм.

Одними з найважливіших кроків повинно бути створення нових аграрних підприємств за рахунок приватних інвестицій, запровадження сільського туризму, зміни на законодавчому рівні стосовно ДЗК, розподілу бюджету,зменшення енергозалежності, пошук адекватних форм державного управління,взаємодія між сільськими і міськими центрами.

Підвищення соціально-економічного стану на селі повинно базуватись на комплексному використанні ресурсів спеціально створених державних фондів, однак покладатись на державну підтримки є короткостроковим засобом вирішення проблеми через що необхідно підшукувати нові ринкові механізми фінансування.

Список використаних джерел: 1. Проблеми соціально-економічного розвитку сільських поселень. [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/1132. 2. Міністерство аграрної політики. Офіційний сайт. [Електронний ресурс].- режим доступу : http:// www.minagro.kiev.ua. 3. Стратегічне планування розвитку аграрного сектора в умовах зміни клімату: автореферат дис. канд. екон. наук. / А.Ю. Лопатинська; 08.00.03 - економіка та управління нац. господарством. - Київ : ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України", 2013. - 20 с.[Електронний ресурс]. – режим доступу: http: // libtomcat. knteu. kiev.ua/ library/ DocRequest Form? doc_id=199373. 4. Мельник Л.Ю. Стан і перспективи розвитку аграрного сектору економіки України / Л.Ю. Мельник, Ю.Є Осацька // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. - 2007. - №1. - С. 218 - 224. 5. Л. Лисенко. Ефективність місцевого самоврядування як чинник сталого розвитку сільських територій / Лисенко Л. // Біоресурси і природокористування. Том 2, № 3. 2010. С.15.

УДК 332.37.003.13

А.С. Попов, канд. екон. наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТІВ КОНСОЛІДАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Виконання консолідацією земель сільськогосподарського призначення триєдиної функції – економічної, екологічної, соціальної – вимагає проведення комплексного дослідження пов’язаного з оцінкою ефективності її реалізації. Результатом такого дослідження повинна стати комплексна система, що включає в себе безліч об'єктів і показників, якість яких безпосередньо буде впливати на реалізацію проектів з консолідації земель.

Проведення оцінювання ефективності результатів консолідації земель сільськогосподарського призначення є досить важким, оскільки складно провести комплексний порівняльний аналіз консолідованої території та попередньої структури землеволодіння/землекористування. Ефективність від проведення консолідації земель, як показує Європейський досвід, характеризується системою показників, які виражають співвідношення вигід (переваг) і витрат проекту з точки зори його учасників.

Переваги від проведення консолідації земель хоча і можуть забезпечити підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, але і потребують дуже великих фінансових витрат на реалізацію програми з консолідації. Технічні та адміністративні витрати на проведення консолідації включають в себе проведення геодезичних/кадастрових зйомок, складання детального плану що відображає місце розташування, висоти (рельєф місцевості), площу, агровиробничі групи ґрунтів, вартість тощо кожної земельної ділянки. Землевласники та землекористувачі нерідко несуть непрямі витрати на проведення консолідації земель, навіть коли така програма фінансується за рахунок державних коштів. Також, при оцінці ефективності консолідації земель необхідно враховувати можливість призупинення отримання врожаю сільськогосподарської продукції протягом кількох років та екологічних переваг фрагментації земель. Не слід забувати, що заходи з консолідації, які спрямовані на підвищення сільськогосподарського виробництва та умов праці, також, чинять негативний вплив на навколишнє середовище.

Слід зазначити, що крім вимірюваних витрат на проведення консолідації земель існують фактори, які не можуть бути виміряні, наприклад: неефективне управління земельними ресурсами чи сільським господарством; наявність неточних державних земельного реєстру та реєстру прав власності на землю та індексних кадастрових карт (планів); невизначеність меж земельних ділянок (землеволодінь); незнання серед власників своїх прав щодо володіння земельними ділянками і місця розташування їх меж зумовлює виникнення суперечок і конфліктів; умови щодо існування або відсутності механізму застави земель (іпотеки); вирішення проблеми пов’язаних із спільно сумісною та частковою власністю на земельну ділянку (землеволодіння).

На сьогодні, не існує єдиної конкретної методології для оцінювання ефективності проведення консолідації земель та реалізації проектів щодо її впровадження. Нами встановлено, що багато закордонних вчених для оцінки ефективності проведення консолідації земель використовують показники, які характеризують кількісні особливості просторового розташування земельних ділянок (землеволодінь), а тому показники фрагментації і консолідації земель розглядаються як схожі за ознаками.

Одним із конкретних показників економічного ефекту від впровадження консолідації земель є розмір державних або приватних інвестицій у розробку та реалізацію проектів з консолідації земель сільськогосподарського призначення, але нажаль у більшості випадках його неможливо визначити в наслідок відсутності безпосереднього джерела отримання точних даних. Наступним економічним показником який може бути визначеним – це скорочення транспортних витрат за рахунок зменшення відстаней між земельними ділянками (землеволодіннями). Дослідження консолідації земель у Західній Європі показали, що за рахунок зменшення інтенсивність руху сільськогосподарської техніки відбувається зниження експлуатаційних витрат на 20 %, при об’єднанні 3,5 земельних ділянок в одну ділянку робочий час

фермера зменшується на 40 %, продуктивність праці при повній зайнятості фермера збільшується на 44 %, а при частковій зайнятості на 49 % [1].

Порівняння просторових умов використання земель до і після проведення консолідації земель сільськогосподарського призначення відносять до економічних показників ефективності консолідації земель. Недоліком такої оцінки є тривалий проміжок часу для її здійснення, а в окремих країнах (наприклад Україна) ускладнюється ще й відсутністю необхідної для цього земельно-кадастрової інформації.

Показники соціальної ефективності консолідації земель набули актуальності лише нещодавно. В першу чергу це обумовлено складністю отримання даних, а по-друге – основні критерії, які використовується при перерозподілі земель складаються з сукупності земельних ділянок (землеволодінь) та значень середніх відстаней між головними садибами та земельними ділянками (землеволодіннями). Насправді показники перерозподілу земель відображають економічні цілі. Хоча, окремі автори [2, 3] зазначають, що наслідки перерозподілу земель вимірюються пріоритетами землевласників/землекористувачів і їх мотивацією.

Екологічна оцінка ефективності консолідації земель може проводитися з використанням двох різних підходів в залежності від об’єктів оцінки: оцінювання конкретних проектів та планів, програм і політики. Останній підхід у Європі практично не застосовується на відміну від Канади, США, Австралії та Нової Зеландії де він набув широкого використання і проводиться у вигляді Стратегічної Екологічної Оцінки (Strategic Environmental Assessment) планів, програм і політики щодо консолідації земель.

Одним із способів впровадження та поліпшення екологічного аспекту консолідації земель сільськогосподарського призначення лежить через процес освіти. З метою запобігання екологічних катастроф і проблем необхідно навчити людей про наслідки ігнорування екологічних питань і це стосується особливо тих фахівців, які беруть безпосередню участь у проектуванні, управлінні та реалізації проектів з консолідації земель. Не менш важливим таке навчання є і для всіх типів фермерів і керівників агроформувань в більшості країн світу, що дає їм розуміння та підстави для збереження земельних ресурсів у сільській місцевості. Система землекористування, також, може використовуватися як екологічний показник, який відображає результати людської діяльності та її вплив на використання природних ресурсів.

Враховуючи багатоцільове призначення консолідації у сталому розвитку сільських територій окремі дослідники використовують метод багатокритеріальної (комплексної) оцінки, яка стосується прямих і непрямих економічних, соціальних і екологічних наслідків від реалізації проектів консолідації земель. Цей метод дозволяє визначити, оцінити, порівняти і перелічити позитивні та негативні наслідки від реалізації проекту консолідації. Однак, необхідно індивідуально підходити до визначення вагових коефіцієнтів кожного фактору, розуміючи той факт, що в кінцевому рахунку вибір оптимальних рішень буде залежати від політичної думки.

Дослідження показують, що підсумкова оцінка ефективності проведення консолідації земель використовується не часто і розглядають її в якості інструменту для знаходження розбіжностей між минулими і теперішніми пріоритетами консолідації і можливостей для поліпшення умов реалізації плану (проекту) консолідації на основі отриманих критеріїв.

Слід наголосити, що оцінка ефективності консолідації земель сільськогосподарського призначення повинна проводитися лише після реалізації проекту в життя, коли його результати вступили в дію.

Європейського досвід проведення консолідації земель, а зокрема оцінки ефективності її результатів, показує, що на сьогодні не існує єдиної чітко визначеної методики щодо оцінювання ефективності проектів з консолідації земель. На нашу думку це обумовлено багатоцільовим призначенням консолідації земель та вирішенням цілої низки економічних, соціальних і екологічних питань пов'язаних із сталим розвитком сільських територій.

Питанням оцінки ефективності консолідації земель сільськогосподарського призначення в Україні майже не приділяється уваги в силу відсутності політики щодо її розвитку та зацікавленості з боку відповідних органів з приводу розробки методики щодо її проведення.

Список використаних джерел: 1. Thomas J. Property rights, land fragmentation and the emerging structure of agriculture in Central and Eastern European countries / J. Thomas // electronic Journal of Agricultural and Development Economics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/112607/ 2/ah757e00.pdf. 2. Van Huylenbroeck G., Coelho J., Pinto P.A. Evaluation of land consolidation projects (LCPs): a multidisciplinary approach / G. Van Huylenbroeck, J. Coelho, P.A. Pinto // Journal of Rural Studies. – 1996. – № 12 (3). – P. 297-310. 3. King R.L., Burton S.P. Land ownership values and rural structural change in Cyprus // Journal of Rural Studies. – Cyprus: Imprint ELSEVIER, 1989. – № 5(3). – P. 267-277.

УДК 338.43:631.173 (4/9)

Н.М. Проценко, канд. екон. наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

ТЕХНІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

В умовах прискорення відтворювальних процесів, зумовлених потребою нарощування обсягів виробництва високоякісної сільськогосподарської продукції саме виробничий потенціал стає тією основою, яка визначає суспільне виробництво, надає можливості досягнення конкурентних переваг для успішної діяльності того чи іншого суб'єкта господарювання, визначає

питання якісного й ефективного його розвитку. Одним з перших поняття виробничого потенціалу ввів до наукового обігу О. Анчишин, включивши до його змісту набір ресурсів, які в процесі виробництва набувають форми чинників виробництва [1, С. 14]. На думку українського вченого В. Андрійчука термін «виробничий потенціал» характеризує рівень розвитку продуктивних сил. Разом з тим цей термін відображає не фактичні результати виробничої діяльності підприємств і регіонів, а передусім їхні потенційні можливості по досягненню цих результатів за умов належного використання чинників виробництва Інші дослідники, які займаються визначенням рівня забезпеченості підприємства чинниками виробництва, часто використовують такі поняття, як «виробнича потужність», «виробничі можливості господарств», «потенційні можливості виробництва» та ін. [2, С. 7-8]. Отже, можна підсумувати, що виробничий потенціал є органічною єдністю всіх основних елементів процесу виробництва. Йому належить вища сходинка в ієрархічній структурі потенціалу підприємства.

Водночас технічний потенціал як потенціал нижчого рівня правомірно розглядати як складову частину виробничого потенціалу сільського господарства. Поняття «техніка» є одним з найдавніших і водночас одним з найпоширеніших у сучасній літературі. На сьогодні існує безліч визначень цього поняття. Техніка супроводжувала людину від самого початку виникнення людського суспільства, адже саме появу стандартизованих знарядь праці (отже, техніки) сучасна наука вважає за відправну точку у становленні людського суспільства. Поняття «технічний потенціал» набуло сталого використання у науковій літературі у 90-х рр. ХХ ст.

На сьогоднішній день більшість розвинених країн світу пов’язують довгостроковий сталий розвиток своєї економіки передусім з переходом до інноваційних моделей розвитку. Інноваційна основа передбачає підвищення якості продукції, що вже існує, або виготовлення нової; розробку і реалізацію нових технологій тощо. За сучасних умов розвитку виробництва технічний потенціал забезпечує не стільки збільшення обсягів продукції, що виробляється, скільки її урізноманітнення, що відображає можливості використання всього спектру технологій, які має підприємство.

Сьогодні багато говорять про надану вітчизняним товаровиробникам можливість вільніше і ширшого виходу на ринки Євросоюзу. Але тут необхідно позбутися від ілюзій і тверезо оцінити наші перспективи на цих ринках, враховуючи низький технічний рівень виробничого потенціалу нашої країни, а також домінування застарілих технологій, через що вироблена в Україні продукція має високу енерго- та матеріаломісткість; невідповідність міжнародному та європейському рівням вимог вітчизняних стандартів на продукцію; наявність цілого ряду технологічних, управлінських, інституціональних та інших несумісностей з країнами ЄС.

Слід зазначити, що за останні роки відбулися зміни у структурі виробництва сільськогосподарської продукції: найбільша динаміка зростання спостерігається в сільськогосподарських підприємствах (20,8 %), а в господарствах населення – на 5,5 %. У 2014 р. питома вага

сільськогосподарських підприємств у валовій продукції сільського господарства становила 55,3 %, господарств населення – 44.7 проти відповідно 33,7 та 66,3 % у 2003 р. та 48,3 і 51,7 % у 2010 р. Позитивну динаміку у своєму розвитку у 2013 році продемонстрували як рослинництво (порівняно з 2012 р. приріст 17,9 %), так і тваринництво (приріст – 4 %). У структурі валової продукції сільського господарства переважала продукція рослинництва – 70,7 % [3, С. 201, 205]. Проте, незважаючи на в цілому позитивні досягнення аграрного сектору, наявний виробничий потенціал не дозволяє не тільки закріпити отримані результати, а й значно наростити виробництво якісної і безпечної сільськогосподарської продукції, підвищити експортний потенціал галузі. Сучасна модель функціонування сільськогосподарського виробництва не спроможна зробити суттєво якісний стрибок у своєму розвитку, забезпечити вирішення соціально-економічних проблем села, реалізувати повною мірою той потужний природно-ресурсний потенціал, яким володіє галузь. Цьому заважає низка системних перешкод, які не вдалося подолати протягом тривалого періоду реформування сільськогосподарської галузі, головними з яких є: зниження технологічного рівня виробництва; моральне та фізичне зношення обладнання; зниження інвестиційного та інноваційного потенціалу; відсутність достовірної інформації про ринки збуту; підвищення ступеня операційного ризику. Варто відмітити, що значний сегмент серед перелічених причин пов’язаний саме з технічним потенціалом сільськогосподарського виробництва. Проаналізуємо деякі з них.

Так, незважаючи на те, що абсолютна величина основних засобів всієї економіки країни та зокрема сільського господарства постійно збільшувалася впродовж 2000-2014 рр., проте частка сільського господарства в загальній величині основних засобів постійно зменшувалася (з 11,7 % у 2000 р. до 1,2 % у 2014 р.) [4, С. 4; 5, С. 7-8]. Це зниження зумовлено більш низькими темпами зростання порівняно з загальним показником.

В результаті низької ефективності сільськогосподарського землекористування Україна за показником урожайності окремих культур поступається провідним світовим виробникам аналогічної продукції майже вдвічі. Неефективне використання земель обумовлене, насамперед, незадовільним станом матеріально-технічного забезпечення сільгоспвиробників. Так, за оцінками експертів, середньогалузевий рівень фондооснащеності 1 га сільськогосподарських угідь в Україні останніми роками став у 3-7 разів нижчим порівняно з розвинутими країнами світу [6, С. 61-67]. Динаміку вартісних показників забезпеченості основними засобами сільського господарства можна проаналізувати у показниках фондооснащеності та фондоозброєності. На кінець 2014 р. фондооснащеність 1 га сільгоспугідь становила лише 109 % від рівня 2000 р., а фондоозброєність 1 працівника була на рівні 165 % від показника 2000 р. [3, С. 30, 70]. Проте, така тенденція пояснюється значно вищими темпами скорочення чисельності працівників та площі землекористування порівняно з темпами зменшення вартості основних виробничих фондів, наявних в аграрних підприємствах. Поряд з тим відмічається зниження кількісних показників, зокрема забезпеченість

сільськогосподарських підприємств основними видами сільськогосподарських машин. Так, за період 2000–2014 рр. кількість тракторів усіх марок знизилася до 41 %, зернозбиральних комбайнів – до 41,7 %, сівалок – до 53,9 %, доїльних установок – до 31,3 %. [7, С. 7]. Внаслідок низького рівня забезпеченості сільськогосподарських підприємств матеріально-технічними ресурсами спостерігається масове спрощення технологій, особливо у рослинництві, де часто виконується обмежений обсяг найнеобхідніших агротехнічних заходів – поверхневий обробіток ґрунту при сівбі і збиранні врожаю [8, С. 29-33].

Варто звернути увагу ще на один факт: з кожним роком в господарствах населення збільшується виробництво валової продукції сільського господарства, однак забезпеченість сільськогосподарськими машинами значно гірше ніж, наприклад, у наших сусідів, у фермерських господарствах Польщі, які здійснюють сільськогосподарську діяльність. На сьогодні навряд чи знайдуться в Україні домогосподарства, що мають у власності картоплезбиральні, бурякозбиральні чи кормозбиральні комбайни. Така сама ситуація і з гноєрозкидачами, польовими і садовими обприскувачами. Забезпечення сільськогосподарською технікою українських домогосподарств в десяток разів відстає порівняно з польським. Тридцять п’ять тракторів на тисячу домогосподарств та мінімальний набір навісного обладнання – ось реалії українського села. Переважну більшість у загальній кількості господарств становлять невеликі за розмірами господарства населення, які в основному використовують малогабаритні трактори (до 40 кВт) та трактори середнього класу (до 60 кВт). Однак, забезпеченість агропідприємств основними сільськогосподарськими машинами та інвентарем знаходиться на мінімальному рівні. Це пов’язано з нерозвинутим ринком міні-техніки з сільськогосподарським інвентарем та низькою платоспроможністю українських аграріїв. За даними Міністерства аграрної політики і продовольства, в сільському господарстві України – понад 70 % сільськогосподарської техніки, яка експлуатується понад 15 років. Модернізація машинно-тракторного парку здійснюється вкрай повільно [9].

Для формування та ефективного використання технічного потенціалу в системі сільськогосподарського виробництва сучасні господарства потребують фінансової допомоги з боку держави. Важливим напрямом державного регулювання економіки є інвестиційна політика. В останні роки спостерігається скорочення бюджетних асигнувань як основного джерела фінансування інвестицій, що супроводжуються зменшенням частини прибутку на розширене відтворення у виробництві. Тому великого значення набуває залучення зовнішніх інвестицій у сільськогосподарське виробництв, але залучення іноземних інвестицій у розвиток сільськогосподарського виробництва, їх обсяг та рівень ефективності залишаються вкрай недостатніми через наявність цілої низки чинників: неплатоспроможність вітчизняного сільськогосподарського товаровиробника, нестабільність політичної ситуації, законодавчої бази, низька інвестиційна привабливість агропромислового комплексу тощо.

Виробничий потенціал є основною складовою економічного потенціалу суспільства. Безперечно, що основою успішного функціонування і розвитку

підприємства є раціональне відтворювальне використання наявного виробничого потенціалу, яке неможливе без впровадження нових технологій виробництва сільськогосподарської сировини у рослинництві та тваринництві; застосування нових технічних засобів та технологій обробітку ґрунту; впровадження екологічних інновацій, які дають можливість підвищити врожайність (продуктивність), мінімізувати втрати та забезпечити безпеку навколишнього середовища. Тобто неможливе без технічного потенціалу, який буде сприяти переведенню сільського господарства країни на інноваційно-інвестиційну модель розвитку, як того потребують реалії сьогодення.

Список використаних джерел: 1. Анчишин А.И. Наука, техника, экономика (2 изд.). / А.И. Анчишин. – М.: Экономика, 1989. – 383 с. 2. Андрийчук В.Т. Эффективность использования производственного потенциала в сельском хозяйстве / В.Т. Андрийчук.– М.: Экономика, 1983. – С. 7-8. 3. Сільське господарство України 2014 р.: статистичний збірник / Держ. служба статистики України; відпов. за випуск О.М. Прокопенко. – К., – 2015. – 380 с. 4. Основні засоби України 2014 р.: статистичний збірник / Держ. служба статистики України; відпов. за випуск О.М. Прокопенко. – К., – 2015. – 19 с. 5. Основні засоби України за 2000-2010 рр.: статистичний збірник / Держ. служба статистики України; відпов. за випуск О.М. Прокопенко. – К., – 2011. – 292 с. 6. Могилова М.М. Матеріально-технічне забезпечення аграрної галузі / М.М Могилова, Я.К. Білоусько, Г.М. Підлісецький // Економіка АПК. – 2013. – №2 – С. 61-67. 7. Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2014 році.: статистичний бюлетень / Держ. служба статистики України; відпов. за випуск О.М. Прокопенко. – К., – 2015. – 44 с. 8. Білоусько Я.К. Техніко-технологічне забезпечення сільського господарства / Я.К. Білоусько, Ю.Я. Лузан, В.Л. Товстопят // Економіка АПК. – 2009. – №12. – С. 29-33. 9. Захарчук О. Техніко-технологічне забезпечення малих форм господарювання в Україні та досвід Польщі /[Електронний ресурс]/ О. Захарчук, О. Вишневецька. – Режим доступу: http://ndipvt.com.ua/ konf7/1/zaharchuk.htmukrstat.gov.ua.

УДК 336.77:338.432(043.2)

О.О. Прутська, д-р екон. наук, професор
Т.Ю. Прутська, асистент,
Л. В. Саламаха, магістр
Вінницький національний аграрний університет, Україна

ПРОБЛЕМИ КРЕДИТУВАННЯ МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

В усьому світі розвиток малого і середнього бізнесу відбувається в умовах суттєвої державної підтримки. Особливо це стосується аграрного сектору. В Україні правові та економічні засади державної політики у цій сфері

визначаються Законом України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні». Проте все різноманіття видів державної підтримки, передбачених законодавством України, стикається з проблемою обмеженості державних фінансових ресурсів. Тому важливим напрямом розширення державної підтримки є пошук механізмів і інструментів додаткового залучення коштів з інших (крім державного і місцевих бюджетів) джерел.

За оцінками Мінагрополітики та продовольства України 75% компаній агробізнесу мають обмежений доступ до фінансів. Внутрішнє самофінансування у вигляді заощаджень прибутку (60%) та особистих заощаджень (13%) залишаються найбільш поширеним джерелом фінансування компаній агробізнесу. Зовнішнє фінансування через банківські кредити (28%) та товарні кредити від постачальників (11%) рідко розглядаються як повноцінна можливість для агробізнесу. Приблизно половина виробників негайно продає 80-100% свого врожаю для поповнення обігових коштів [1].

Хоча нестача фінансування є актуальною для всіх категорій агробізнесу, найгострішою є проблема доступу до фінансових ресурсів для представників малого і середнього бізнесу, а також особистих селянських господарств. Ці категорії підприємців мали дуже обмежений доступ до короткострокових кредитів і практично не мали доступу до довгострокового фінансування. Однією з причин становища, що склалося, є відсутність застав. Сподівання, які покладалися на прийнятий в 2012 р. Закон України «Про аграрні розписки» (очікувалося, що аграрні розписки здатні забезпечити 2-3 млрд. грн. додаткових кредитних ресурсів), не виправдалися через відсутність механізму гарантування.

Прийнятий того ж року Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» також не був реалізований через відсутність фінансування зазначеної програми підтримки та ряду інших причин. Це змушує знов пригадати важливе положення інституціональної теорії про важливість процедур імплементації формальних регуляторів. Прийняття правильного і своєчасного закону зовсім не гарантує прогресивних інституційних змін і економіці. Повинні бути задіяні механізми примусу до виконання формальних норм. В іншому разі нові формальні правила залишаються на папері і не працюють.

Кредитування аграрного сектора економіки України не створює сприятливих умов для розвитку підприємництва в цій сфері . Загальні обсяги кредитів сільськогосподарським підприємствам України за останні роки представлені на рис. Вони залишаються на низькому рівні (від 14,9 млрд.грн. у 2011 р. до 11,0 млрд.грн. у 2014 р.) і не перевищують 4,5 – 5% від сукупного обсягу кредитів, наданих на кредитному ринку країни.

Рис. Кредити підприємствам агропромислового комплексу України за 2010-2014 рр.

**Джерело: [1]*

Проблема кредитування для сільського господарства значно ускладнюється тим, що ця галузь розцінюється комерційними банками як кредитно-ризикована. Тому кредитна ставка для аграрних підприємств встановлюється вищою порівняно з рівнем для підприємств інших галузей. Крім високих процентних ставок, відбувалося і блокування кредитування аграрного сектора економіки через неможливість використання землі як об'єкта застави, спричиненою нерозвиненістю ринку цього ресурсу, а також через звужену можливість використання готової продукції як об'єкта застави у зв'язку з існуванням протягом тривалого часу першочерговості розрахунків. Адже відповідно до їх вимог продукції могло і не вистачити для задоволення потреб кредиторів, оскільки вона могла бути використана для задоволення вищих за рангом зобов'язань.

Аналіз інформації про окремі програми кредитування підприємців в аграрній сфері (табл.), які пропонувалися комерційними банками, станом на кінець 2014 р. показав, що найбільш привабливі умови мав банк «Креді Агріколь», який пропонував підтримку агровиробника на всіх етапах виробничого циклу: сезонне фінансування робочого капіталу, фінансування складу, пов'язане з продажем зібраного урожаю, фінансування покупки сільськогосподарської техніки. В кредитному портфелі Креді Агріколь частка сільськогосподарських компаній становить 30%, обслуговуються 5000 активних агроклієнтів (від малих ферм до агрохолдингів).

Однією з головних цілей політики Банку «Креді Агріколь» є розвиток партнерських програм та замкнення ланки від виробника до споживача. В червні 2013 р. Креді Агріколь Банк запустив новий продукт для підтримки фінансових рішень для малого та середнього бізнесу в агропромисловому секторі. Банк надає фінансування під подвійні складські свідоцтва (кредит під заставу зерна). Це дозволяє фермерам не відразу продавати свій урожай, а чекати кращих ціні в той же час отримати фінансування для поточних потреб. Однак через нестабільну економічну та політичну ситуацію в країні отримати

Таблиця

Програми кредитування для підприємців в аграрній сфері*

Банк	Програма	Номінальна річна ставка, %	Комі-сія	Строк/ Мінімальний аванс, %	Примітки
Укргаз-банк	Партнерська програма з Білоцерків-ським маши-новудівним заводом	Від 0,1%	1 % від суми	До 12 місяців/ 50 %	Кредит надається юридичним особам чи ФОП. Строк прийняття рішень – 2 тижні
Ощад-банк	Інвести-ційний кредит	Від 21%	0,5 % від суми	До 3 років/ від 50%	Окрім техніки заставою може виступити рухоме і нерухоме майно, товари в обороті. При достроковому погашенні – штраф 0,5 % від суми кредиту
Райффай-зен Банк Аваль	Інвестицій-ний кредит для бізнесу	19-21%	0,99 % від суми	Від 6 місяців до 5 років/ від 20%	Кредит надається юридичним особам чи ФОП. Строк прийняття рішень – 2 тижні
Банк Кредит Дніпро	Кредит на агротехніку	23%	0,5 – 2 % від суми	До 5 років на іноземну те-хніку, до 3 років на вітчизняну техніку / від 20%	Сума кредиту від 500 тис. грн.
Credit Agricole	Агрокредит	23% - на с/г техніку будь-якого вироб-ника; від 7% - партнерські програми	1% від суми	До 5 років / від 30%	Спеціальні умови кредиту-вання на техніку, що виго-товляється / постачається партнерами ПАТ "КРЕДИ АГРИКОЛЬ БАНК": ВАТ "Карловський машинобудівний завод", ТОВ "ЕридонТех", ТОВ "Ведерстад", ТОВ "Конкорд" та ін.

**Джерело: [2]*

кредити сільгоспвиробникам буде значно важче, особливо представникам малого та середнього підприємництва (надалі МСП). Зменшення кредитного портфелю і невизначеність майбутніх періодів змушує банки надавати перевагу великім агропідприємствам, тим самим нехтуючи малим та середнім бізнесом, що залишаються без допомоги.

Серед найбільш важливих факторів, які обмежують доступ представників підприємницької діяльності в аграрній сфері до фінансових ресурсів слід назвати ризик невизначеності аграрного виробництва; нестачу заставних активів; обмеження можливості надання агрофінансування поза банківською системою, зокрема, кредитними спілками; низьку кредитоспроможність

потенційних позичальників; низьку ефективність виробництва, недостатній професіоналізм бухгалтерської і фінансової служб фермерських господарств.

Формально в Україні створено нормативно-правове підґрунтя підтримки фермерства. Відповідно до Закону «Про фермерське господарство», Український державний фонд підтримки фермерських господарств передбачає надання підтримки на поверненій та неповерненій основах. На неповерненій основі кошти надаються на такі цілі:

- відшкодування вартості розроблення проектів відведення земельних ділянок для ведення фермерського господарства;
- відшкодування частини витрат на сплату відсотків за користування кредитами комерційних банків і надання послуг, пов'язаних з обслуговуванням кредитів, зокрема, забезпечення гарантій кредитування банками фермерських господарств;
- часткову компенсацію витрат на придбання першого трактора, комбайна, вантажного автомобіля, будівництво тваринницьких приміщень, включаючи вартість проектно-кошторисних документів, а також на сплату страхових платежів;
- пільгові умови кредитування й страхування фермерських господарств;
- сприяння у підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації кадрів фермерських господарств [3].

Підсумовуючи викладене, слід наголосити, що пошук шляхів залучення додаткових фінансових ресурсів для підтримки малих та середніх підприємств аграрного сектору повинно стати наріжним каменем державної політики.

Список використаних джерел: 1. Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.minagro.gov. 2. Простобанк Консалтинг: дані [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.prostobank.com. 3. Хоменко О. Можливості розвитку фермерства в Україні: «бути чи не бути?» [Електронний ресурс] / О. Хоменко. – Режим доступу до сторінки: http://ir.kneu.kiev.ua:8080/bitstream/2010/1125/1/Khomenko.pdf.

УДК 332.3

Т.Б. Романенко, аспірант*
Інститут агроекології і природокористування НААН, Україна

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Базовим змістом екологізації є поширення відповідних, переважно екологічних принципів, землекористування. Якщо традиційне землекористування в кращому випадку направлено на збереження існуючих

* Науковий керівник – Будзяк В.М., д.е.н., проф., заступник директора з наукової роботи та інноваційного розвитку Інституту агроекології і природокористування НААН

елементів та характеристик земель і ґрунтів, то органічне землекористування є довготривалим процесом не лише землекористування, але й екологічності та екологічної стабільності відповідних ґрунтових процесів та функцій земельних ресурсів. Збереження і якщо необхідно, то і посилення ґрунтових процесів та екосистемних функцій земельних ресурсів необхідно здійснювати покомпонентно (поелементно) і послідовно. В першу чергу слід звернути увагу на базові елементи [1].

Одним із таких базових елементів органічного землекористування є планування системи сівозмін. При цьому власне сівозміни мають забезпечити значну компенсацію органічних добрив. В то й час як самі органічні добрива повинні сприяти розширеному відтворенню органічної речовини, що в свою чергу сприятиме підвищенню родючості грунтів. Власне тому одним із ключових індикаторів екологізації органічного землекористування є рівень родючості грунтів. Підвищена родючість вказує на природність грунтоворення та підтримання основних функцій грунтів. Наступним показником екологізації є екологічна стійкість та безпечність відповідної території або відповідного землекористування. Зростання екологічної стійкості та відповідно безпечності землекористування і є рухом в бік підвищення екологічності використання земель [2].

На відмінну від вище зазначених комплексних показників екологізації землекористування існує і індивідуальний показник власне екологізації, а саме вміст шкідливих речовин у грунті. Звичайно, порівняно із традиційним землекористуванням при органічному землекористуванні цей вміст є мінімальний а часто і на межі математичної похибки. При цьому найбільшою мірою шкідливі речовини можуть негативно впливати на вище зазначені комплексні показники екологізації власне землекористування. Втім суттєву небезпеку при органічному землекористуванні несе надмірний вміст або не достача власне органічної речовини. В першу чергу це стосується органічної речовини, яка вноситься із органічними добривами. Тобто йдеться про передозування або недостачу обсягів внесених органічних добрив. Також якість органічних добрив іноді бажає кращого або ж самі ці добрива не вдало застосовуються.

Органічні сільськогосподарські культури мають властивість краще адаптуватися до умов природного середовища. Більше того такі культури можна вирощувати і часто в екстремальних умовах. До таких екстремальних умов можна віднести посушливі райони, що особливо актуально в умовах глобального потепління. При цьому часто у посушливих умовах органічні культури дають більший урожай а ніж традиційні культури. Очевидно, що тут спрацьовують певні генетичні механізми або свого роду генетична пам’ять багатьох поколінь відповідних рослин (сільгоспкультур).

Ведення органічного землекористування максимально сприяє урізноманітненню та збільшенню вмісту поживних речовин у грунті, а також покращує фізико-хімічні властивості грунту. Збільшення площ органічних землекористувань позитивно впливає на мікрокліматичні умови відповідної території та здатне, до певної міри, сповільнити глобальні, негативні кліматичні

зміни, а саме процес потепління, наприклад за рахунок зв'язування у грунті більших обсягів вуглецю а ніж при традиційному землекористуванні.

Не достатньо досліджена, але не менш важлива складова екологізації при органічному землекористуванні є покращення мікрофлори грунту за рахунок тих же органічних добрив [3]. В окремих випадках їх органічні речовини здатні відновити навіть мертві грунти, а саме відновити всі природні функції грунтів та їх здатність до самовідновлення і саморегулювання відповідних ґрунтових процесів. Одночасно з'являються ті складові грунту, які забезпечують його високу родючість та продуктивність.

Загалом екологізація органічного землекористування повинна бути направлена не лише на покращення стану грунтів, але й на покращення стану екосистем і, звичайно здоров'я людей. Тобто екологізацію органічного землекористування можна визначити як посилення екологічних та збереження природних процесів при використанні земель та інших природних ресурсів, а також збереження біологічного різноманіття та екологічних і біологічних циклів, що покликані забезпечити максимальну адаптацію власне органічного виробництва до природних умов.

Серед природних умов, в першу чергу слід розглядати кліматичні умови, а саме: характеристику пори року, характер опадів, річний хід температури повітря та температури грунту, величину відносної і абсолютної вологості, а також запаси продуктивної вологи, швидкість вітру і розу вітрів. До інших природних умов можна віднести забезпечення природних циклів водообміну, повітрообмінну, ґрунтоутворення тощо.

Початок екологізації органічного землекористування слід пов'язувати із усуненням існуючих негативних екологічних процесів та тенденцій. До цих тенденцій слід віднести: сталу тенденцію щодо зниження родючості грунтів; тенденцію щодо деградації земель; тенденції щодо збільшення ризиків органічного землекористування внаслідок кліматичних змін. При цьому слід врахувати той факт, що зберегти і тим більше покращити стан земель сільськогосподарського призначення традиційними методами землеробства вже неможливо. Більше того навіть застосування органічного землеробства також не гарантує автоматичного покращення стану земель сільськогосподарського призначення. Одним із важливих напрямів екологізації органічного землекористування є повне усунення будь-яких видів забруднення. Одночасно слід підвищувати і стійкість агроекосистем до різних видів забруднення.

Всі ці заходи особливо важливими є в перехідний період від традиційного до органічного землекористування. При цьому слід врахувати площі земель відповідного господарства, які підлягають переходу до органічного землекористування, оскільки не завжди все господарство, тобто всі його землі будуть використовуватися під органічне виробництво. Впливає на екологізацію і види сільськогосподарських культур, які будуть вирощуватися як органічні. Так, для прискорення екологізації органічного землекористування необхідно надавати перевагу місцевим органічним культурам.

Органічні добрива залишаються чи на найбільш значимими для процесу екологізації органічного землекористування. При цьому слід оптимізувати, з

одного боку види та обсяги внесених органічних добрив у відповідності до потреб рослин, а з іншого боку - у відповідності до потреб відповідного типу грунту. Загалом органічні добрива слід вносити в такій кількості, щоб забезпечити адекватну (природну) реакцію складових агроекосистем. Для цього слід вчасно переглядати та встановлювати норми внесення органічних добрив та вимоги до умов щодо їх виробництва або одержання.

Екологізація органічного землекористування повинна здійснюватися поетапно. Якщо на першому етапі слід зупинити негативні природні процеси, то на наступному етапі доцільно створити умови, які б забезпечили упередження або запобігання появі відповідних негативних процесів. Далі слід забезпечити стійкість розвитку і функціонування існуючих екосистем. Для цього необхідно зменшити використання невідновлюваних елементів та складових частин самих екосистем. При цьому буде покращуватися структура як грунту, так і екосистем та збільшуватиметься біорізноманіття в агроекосистемі. Кінцевою метою екологізації органічного землекористування повинно стати усунення існуючих протиріч в системі «природа-суспільство».

Екологізація органічного землекористування повинна забезпечити зворотній позивний вплив вирощеної сільськогосподарської продукції на земельні ресурси, навколишнє природнє середовище та здоров'я людини. Дотримання принципу «не зашкодь» для органічного землекористування не достатньо. При цьому екологічними мають бути не лише відповідна сільськогосподарська продукція, але й умови в яких ця продукція вирощувалася. Забезпечення таких сприятливих екологічних умов можливе лише якщо навколо земель виділених під органічне землекористування будуть екологічно чисті або відносно екологічно чисті землі і виробництва.

Список використаних джерел. 1. Щурик М.В. Оптимізація землеволодінь як напрям відтворення земельних ресурсів Карпатського макрорегіону // Регіональна економіка. - 2007. - № 1. - С. 161-168. 2. Паньків З.П. Земельні ресурси. – Л.: ВЦ ЛНУ, 2008. – 272 с.
3. Фурдичко О.І. Фітомеліорація низькопродуктивних і деградованих земель, що виводяться з обробітку // Вісник аграрної науки. - 2003. - №6. - С.5-8.

УДК 311.313 (470.6)

М. С. Рыбянцева, канд. экон. наук, доцент
А. Ю. Такахо, магистрант
ФГБОУ ВПО Кубанский государственный аграрный университет, Россия

СУЩНОСТНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ УЧЕТНЫХ МОДЕЛЕЙ

Рыночная экономика, как и плановая, имеет ряд универсальных характеристик, но в каждой стране специфика экономического, политического, социального и религиозного устройства накладывает отпечаток и приводит к

появлению особенностей, отличающих данное государство. В зависимости от сочетания характеристик выделяются:

– англо-американская модель;

– континентальная модель;

– южно-американская модель;

– исламская модель;

– интернациональная модель (теоретическая конструкция, т.к. интересы транснациональных корпораций могут быть реализованы в рамках англо-американской и континентальной моделей).

Характеристики моделей приведены в таблице 1.

Таблица 1

Основные модели учета

Характеристика	Англо-американо-голландская модель	Континентальная модель	Южноамериканская модель	Исламская модель	Интернациональная модель
Отчетность ориентирована на удовлетворение информационных потребностей налоговых и иных органов государственного регулирования		+	+		
Ориентация учетной системы на высокий уровень инфляции			+		
Модель основана на применении международных стандартов бухгалтерского учета	+				+
Учетная система отличается максимальной степенью раскрытия информации, прежде всего, для инвесторов и кредиторов	+				
Огромное влияние богословских идей Корана				+	
Учетные стандарты разрабатываются при активном участии профессиональных организаций	+				
Акцент на интересы транснациональных компаний и иностранных участников международных валютных рынков					+
Наличие законодательного регулирования бухгалтерского учета		+	+		
Модель запрещает получение финансовых дивидендов, ростовщичество и ряд видов деятельности				+	

Основными характеристиками любой учетной модели можно считать:

1. Наличие приоритетности интересов определенного сектора экономики (например, отражение в российском бухгалтерском балансе статей «материальные поисковые активы» и «нематериальные поисковые активы»).

По строке «Нематериальные поисковые активы» (строка 1130) бухгалтерского баланса – приводится информация о сумме фактических затрат на приобретение (создание) нематериальных поисковых активов с учетом переоценки, амортизации и обесценения. Под поисковыми затратами понимают затраты на поиск, оценку месторождений полезных ископаемых и разведку

полезных ископаемых на определенном участке недр, которые понесены до того, как в отношении этого участка недр установлена и документально подтверждена коммерческая целесообразность добычи. По строке«Материальные поисковые активы» (строка 1140) приводится информация о сумме фактических затрат на приобретение (создание) материальных поисковых активов с учетом переоценки, амортизации и обесценения. К материальным поисковым активам относят сооружения (система трубопроводов и т.д.), оборудование (специализированные буровые установки, насосные агрегаты, резервуары и т.д.), транспортные средства, используемые в процессе поиска, оценки месторождений полезных ископаемых и разведки полезных ископаемых.

Таким образом, строки 1130 и 1140 бухгалтерского баланса заполняют организации, осуществляющие затраты на поиск, оценку месторождений полезных ископаемых и разведку полезных ископаемых на определенном участке недр и применяющие для учета указанных объектов нормы ПБУ 24/2011«Учет затрат на освоение природных ресурсов». Тем не менее, эти строки указаны в бухгалтерском балансе, рекомендованном для организаций торговли, промышленности, сельского хозяйства и др.

2. Степень фискальной направленности учета.

В России основным пользователем бухгалтерской отчетности является государство в лице фискальных органов.

3. Уровень регулирования и директивности учетных методик.

4. Влияние профессиональных организаций на учетный процесс, возможность участия в учетном законотворчестве.

Институт профессиональных бухгалтеров не оказывает существенного влияния на разработку нормативных документов.

5. Наличие единого плана счетов.

6. Цель ведения учета и составления отчетности.

7. «Реальные» пользователи отчетности и учетной информации (категория пользователей, действительно запрашивающих финансовую отчетность).

8. Разрыв между декларируемыми характеристиками модели и исторически сложившимися особенностями.

Как бы ни декларировалась необходимость перехода на международные стандарты, их реальное (а не номинальное) применение затруднено невозможностью применения таких категорий МСФО, как «справедливая стоимость» или «профессиональное суждение» (последнее не может применяться именно в силу неоспоримости мнения представителей налоговых органов, отсутствия в законодательной базе возможности использования профессионального суждения как аргумента).

9.Наличие политической или религиозной жесткой идеологии.

Следует отметить, что эти характеристики взаимосвязаны. Основным параметром следует считать влияние государства на учетную систему страны.

Российская модель относится скорее к континентальной учетной модели. Реформирование последних десятилетий незначительно приблизило к

характеристикам англо-американской модели (сходство с которой реформаторы стремились достичь). Государство по-прежнему приоритетный пользователь учетной информации, Институт профессиональных бухгалтеров не влияет на формирование нормативных документов, фискальная ориентация учета и др. признаки позволяют судить о низкой результативности усилий по реформированию.

Кроме того, отмечается резкое снижение информативности финансовой отчетности. Рассмотрим этот тезис на примере такого показателя, как «Дебиторская задолженность». В таблице 2 представлены требования по отражению данного показателя, представленные в нормативных документах, начиная с 2000 г.

Таблица 2

Требования к раскрытию показателя «Дебиторская задолженность»

Нормативный документ	Показатель	Расшифровка
Приказ Минфина от 13 января 2000 г. «О формах бухгалтерской отчетности организаций» (отменен)	Дебиторская задолженность (платежи по которой ожидаются более чем через 12 месяцев после отчетной даты)	Покупатели и заказчики Векселя к получению Задолженность дочерних и зависимых обществ Авансы выданные Прочие дебиторы
	Дебиторская задолженность (платежи по которой ожидаются в течение 12 месяцев после отчетной даты)	Покупатели и заказчики Векселя к получению Задолженность дочерних и зависимых обществ Задолженность участников (учредителей) по взносам в уставный капитал Авансы выданные Прочие дебиторы
Приказ Минфина от 22 июля 2003 г. № 67н «О формах бухгалтерской отчетности организаций» (отменен)	Дебиторская задолженность (платежи по которойожидаются более чем через 12 месяцев после отчетной даты)	Покупатели и заказчики
	Дебиторская задолженность (платежи по которой ожидаются в течение 12 месяцев после отчетной даты)	Покупатели и заказчики
Приказ Минфина от 02 июля 2010 г. № 66н «О формах бухгалтерской отчетности организаций»	Дебиторская задолженность	–

Очевидна тенденция снижения информативности данных бухгалтерской (финансовой) отчетности, начиная с 2000 г. Пользователи не смогут сделать обоснованных выводов на основании представленных показателей, рассчитанные аналитические характеристики будут неинформативны.

Таким образом, можно выделить ряд универсальных характеристик учетных моделей. Но и в рамках отдельной модели важную роль играет вектор ее развития, способствует ли проводимое реформирование повышению ее информативности. В отношении российской финансовой отчетности можно отметить наличие отрицательной динамики, финансовая отчетность не раскрывает существенных показателей, позволяющих пользователям принимать обоснованные управленческие решения.

Список использованных источников: 1. О формах бухгалтерской отчетности организаций: утв. приказом Минфина от 13 января 2000 г. № 4н. 2. О формах бухгалтерской отчетности организаций: утв. Приказом Минфина от 22 июля 2003 г. № 67н. 3. О формах бухгалтерской отчетности организации: утв. приказом Министерства финансов РФ от 2 июля 2010 г. № 66н. 4. Моисеенко, А. С. Концепция кайдзен как выражение системного подхода к изучению сущности / А.С. Моисеенко, М.С. Рыбянцева // Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета [Электронный ресурс]. – Краснодар: КубГАУ, 2014. – № 10(104). – IDA [article ID]: 1041410086. – Режимдоступа: http://ej.kubagro.ru/ 2014/10/pdf/86.pdf.

УДК 332(476)

В.В. Савченко, старш. преподаватель
Белорусская государственная сельскохозяйственная академия,
Республика Беларусь

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНИЗАЦИИ И ПРОВЕДЕНИЯ ЗЕМЕЛЬНЫХ АУКЦИОНОВ В МОГИЛЕВСКОЙ ОБЛАСТИ

На современном этапе Республика Беларусь уходит от практики, когда на первичном рынке земельных ресурсов используется нормативный принцип ценообразования, а на вторичном рынке иной принцип – рыночный. Проведение земельных аукционов – это реальный способ вовлечения в гражданский оборот не только земельных ресурсов, но и прав на них, обладающих оборотоспособным потенциалом.

Согласно ст. 1 Кодекса Республики Беларусь о земле под аукционом понимается способ продажи с публичных торгов земельного участка в частную собственность граждан Республики Беларусь, негосударственных юридических лиц Республики Беларусь либо права заключения договора аренды земельного участка, в том числе с расположенным на нем недвижимым имуществом [1].

Впервые организация и проведение земельных аукционов в республике были предусмотрены постановлением Совета Министров Республики Беларусь от 31 декабря 1997 г. № 1790 «Об утверждении Положения о проведении аукционов по продаже земельных участков для индивидуального жилищного

строительства» и постановлением Совета Министров Республики Беларусь от 17 декабря 2002 г. № 1764 «Об утверждении Положения о порядке организации и проведения аукционов на заключение договоров аренды земельных участков». А в дальнейшем они нашли свое отражение в Указе Президента Республики Беларусь от 12 января 2005 г. № 11 «О некоторых вопросах развития сети автозаправочных станций», Указе Президента Республики Беларусь от 28 января 2006 г. № 58 «О некоторых вопросах изъятия и предоставления земельных участков» и т.д.

В настоящее время организация и проведение земельных аукционов регулируются Кодексом Республики Беларусь о земле от 23 июля 2008 г. № 425-З, Указом Президента Республики Беларусь от 27 декабря 2007 г. № 667 «Об изъятии и предоставлении земельных участков», Указом Президента Республики Беларусь от 5 мая 2009 г. № 232 «О некоторых вопросах проведения аукционов (конкурсов)», постановлением Совета Министров Республики Беларусь от 26 марта 2008 г. № 462 «О некоторых мерах по реализации Указа Президента Республики Беларусь от 27 декабря 2007 г. № 667», другими нормативными правовыми актами. Согласно Указу Президента Республики Беларусь от 27 декабря 2007 г. № 667 земельные участки предоставляются в установленном порядке по результатам аукционов:

- на право заключения договоров аренды земельных участков – в аренду гражданам, индивидуальным предпринимателям и юридическим лицам;

- с условиями на право проектирования и строительства капитальных строений − в аренду индивидуальным предпринимателям и юридическим лицам либо в частную собственность негосударственным юридическим лицам Республики Беларусь;

- по продаже земельных участков в частную собственность – в частную собственность гражданам Республики Беларусь и негосударственным юридическим лицам Республики Беларусь [2].

Впервые в Могилевской области земельные участки были выставлены на продажу в 2003 г., но аукционы не состоялись по причине отсутствия желающих их приобрести. В табл. 1 представлены данные о проведенных аукционах по продаже земельных участков в частную собственность в Могилевской области за 2008-2014 гг.

Таблица 1

Результаты проведения аукционов по продаже земельных участков в частную собственность в Могилевской области за 2008−2014 гг.

Год проведения	Количество аукционов	Количество земельных участков	Площадь земельных участков, га	Начальная стоимость, долл.	Конечная цена, долл.
2008	47	203	31,3029	379413,759	1003689,677
2009	23	58	9,3255	36429,484	182410,042
2010	19	80	11,2997	133945,408	449543,951
2011	17	56	7,3782	197125,818	382007,251
2012	27	76	12,9680	143221,104	431919,883
2014	32	65	8,8077	169275,151	590556,700
Всего	165	538	81,082	1059410,724	3040127,503

Из таблицы видно, что наибольшее количество земельных участков было продано в 2008 г. (203). Однако уже в 2009 г. происходит серьезный спад количества проданных в частную собственность участков (58). С 2009 по 2014 гг. средние показатели количества земельных участков, проданных по результатам аукциона, колеблются в пределах 2−6%. В табл. 2 содержится информация об аукционах на право заключения договоров аренды земельных участков.

Таблица 2

Результаты проведения аукционов на право заключения договоров аренды земельных участков в Могилевской области за 2008−2014 гг.

Год проведения	Количество аукционов	Количество договоров	Площадь земельных участков, га	Начальная стоимость, долл.	Конечная цена, долл.
2008	46	90	8,3104	505025,184	1630420,257
2009	43	182	20,6230	53090,452	321621,846
2010	30	105	2,8991	116250,112	376709,912
2011	23	41	3,1180	69719,701	102045,492
2012	7	9	0,2602	15221,403	50967,740
2014	36	45	10,9054	310263,439	552778,882
Всего	185	472	46,1161	1069570,291	3034544,129

Наибольшее количество договоров аренды земельных участков было заключено в 2009 г. – 182, общая площадь предоставленных в аренду земельных участков при этом составила 20,6230 га. Наименьшее количество аукционов на право заключения договоров аренды земельных участков было проведено в 2012 г. – семь аукционов, по результатам которых было заключено девять договоров аренды земельных участков общей площадью 0,2602 га.

Согласно данным 2009 г. наибольшее количество аукционов было проведено в г. Могилеве – 20 аукционов. Из них состоялось два аукциона по продаже земельных участков в частную собственность, а также 18 аукционов на право заключения договоров аренды земельных участков, в результате которых было заключено 197 договоров.

Наибольшее количество аукционов в 2014 г. было проведено в Могилевском районе – 16 аукционов, из них состоялось 12 аукционов по продаже земельных участков в частную собственность, а также четыре аукциона на право заключения договоров аренды земельных участков, в результате которых было заключено 4 договора.

Наиболее низкие показатели проведения аукционов по продаже земельных участков в частную собственность в 2009 г. зафиксированы в Дрибинском, Кировском, Климовичском, Кричевском и Мстиславском районах, а в 2014 г. – в Дрибинском, Мстиславском и Славгородском районах – количество проведенных аукционов в данных районах равно единице.

Незначительные показатели до 2007 г. объясняются необязательностью в период 1998 – 2007 гг. предоставления земельных участков в собственность по результатам земельных аукционов, большей трудоемкостью по сравнению с отводами земельных участков в административном порядке, а также тем, что на

аукционах зачастую выставлялись малопривлекательные земельные участки. Согласно проделанному анализу развитие института земельных аукционов в республике напрямую зависело от совершенствования законодательной базы, регулирующей отношения по изъятию и предоставлению земельных участков. При этом особое влияние оказали Указы Президента Республики Беларусь от 28 января 2006 г. № 58 и от 27 декабря 2007 г. № 667.

Таким образом, проведение земельных аукционов − это один из способов поиска эффективного землепользователя и формирования первичного рынка земельных участков и прав на них. Кроме того, данная форма возмездной конкурентной передачи прав на земельные участки, находящиеся в государственной собственности – это реальный и достаточно эффективный путь получения дополнительных доходов в бюджет.

Однако вопрос состоит не только в том, что могут дать земельные аукционы в бюджет регионов. Выгода для бюджета – лишь видимая часть айсберга. Земельные аукционы – необходимое условие для создания и функционирования рыночного оборота земли. А создание конкурентной ситуации в свою очередь – необходимое условие формирования благоприятного инвестиционного климата.

В качестве мер по повышению эффективности организации и проведения земельных аукционов целесообразно предложить следующее: совершенствование законодательной базы, механизма организации и проведения земельных аукционов; активизацию работы местных исполнительных и распорядительных органов в данном направлении, наличие ответственности за несоблюдение требований действующего законодательства; дифференцированный подход к субъектам и объектам земельного рынка, создание эффективного механизма кредитования; расширение полномочий по распоряжению приобретенным на аукционе правом аренды; активизацию работы по привлечению заинтересованных лиц к участию в аукционах, проведение мероприятий по предотвращению сговора участников аукциона, выставление на аукцион пользующихся спросом объектов недвижимости и прав на них; внесение при формировании бюджета административно-территориальной единицы отдельной статьи расходов на организацию и проведение земельных аукционов.

Список использованных источников: 1. Кодекс Республики Беларусь о земле от 23 июля 2008 г. № 425-З // Консультант Плюс: Беларусь [Электронный ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. − Минск, 2016. 2. Об изъятии и предоставлении земельных участков: Указ Президента Республики Беларусь от 27 декабря 2007 г. № 667 // Консультант Плюс: Беларусь [Электронный ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. Минск, 2016.

УДК 658.155:635

І.О. Севідова, канд. екон. наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ГАЛУЗІ ОВОЧІВНИЦТВА

Найбільш важливою фінансовою категорією, що відображає позитивний фінансовий результат господарської діяльності підприємства, характеризує ефективність виробництва і свідчить про обсяг і якість виробленої продукції овочівництва, стані продуктивності праці, а також рівні собівартості, є прибуток.

Прибутковість підприємства за економічною сутністю пов'язана з отриманням прибутку і тісно пов'язана з показниками капіталу, витрат, доходів, які є головними орієнтирами і водночас критеріями стану та ефективності виробництва. [2]

Формування та подальший розвиток ринку овочевої продукції залежить, в першу чергу, від кількості населення, його купівельної спроможності, питомої ваги міського населення, природно-кліматичних умов. Також важливими чинниками є розвиток овочівництва в країні, питома вага імпортної овочевої продукції, співвідношення попиту і пропозиції і т.д. Овочевий ринок слід розглядати як сукупність економічних взаємовідносин між виробниками і споживачами, в результаті яких відбувається купівля і продаж продукції овочівництва в межах певної території, яка має природно-кліматичні, соціально-економічні, політико-правові, історичні та етнографічні особливості.

Таким чином, основними показниками, що впливають на розмір прибутку, є обсяг реалізації продукції і її собівартість. Відповідно, на зміни обсягу реалізації продукції впливає зміна обсягу виробництва, залишків нереалізованої продукції та її рентабельність.

Через управління цими факторами на підприємстві можна створити механізм пошуку резервів збільшення прибутку і досягнення необхідного рівня рентабельності. Розмаїття чинників, що впливають на прибуток і рентабельність, вимагає їх класифікації, яка відіграє важливу роль при визначенні основних напрямків пошуку резервів підвищення ефективності господарювання підприємства. [6]

На формування прибутку впливають різні фактори. Фактори - це елементи, причини і умови, які можуть розглядатися як рушійні сили економічних явищ, що відбуваються і процесів, дія яких в кінцевому підсумку знаходить відображення в рівнях, темпах зростання, абсолютних величинах конкретних показників або цілої групи економічних ознак. До числа економічних ознак вищого порядку відносяться прибуток і рівень рентабельності виробництва. При аналізі цих показників необхідно знати всі можливі фактори, що впливають на їх величину, володіти методикою

розрахунку впливу цих факторів на узагальнюючі показники ефективності. Через управління цими факторами на підприємстві можна створити механізм пошуку резервів збільшення прибутку і досягнення необхідного рівня рентабельності. Розмаїття факторів, що впливають на прибуток і рентабельність, вимагає їх класифікації, яка відіграє важливу роль при визначенні основних напрямків пошуку резервів підвищення ефективності господарювання підприємства.

Прибуток овочевих підприємств залежить в більшості випадків від внутрішніх факторів, адже саме на них підприємство може впливати безпосередньо, і саме вони є головними важелями впливу на формування прибутку підприємства. Але найважливішим фактором зростання прибутку є збільшення обсягу виробництва і реалізації продукції, підвищення продуктивності праці, поліпшення якості продукції. Не менш важливим фактором є зниження рівня собівартості. Якщо зміна обсягу реалізації впливають на суму прибутку прямо пропорційно, то зв'язок між розміром прибутку і рівнем собівартості будується на зворотній основі. Відзначимо одну важливу обставину стосовно собівартості продукції. Вартість засобів виробництва сільськогосподарського підприємства повинен компенсувати йому покупець його продукції. Всі інші витрати компенсуються йому за умови, що витрати виробництва відповідають суспільно необхідним витратам.

Для сільського господарства характерний диспаритет цін не тільки на «вході», а й на «виході». Тобто сільгоспвиробники купують засоби виробництва за монопольно високими цінами, а свою продукцію продають по монопольно низькою. Утворюється «стійкий диспаритет» («ножиці») цін по сільському господарству. Його наслідком є низькі доходи і низький рівень рентабельності. [4]

В основному партнери сільгоспвиробників функціонують в умовах, наближених до монопольним або олігопольних. Різниця лише в тому, що одні використовують монопольно високі ціни на продаж енергоносіїв, засобів і предметів праці, а інші монопольно низькі закупівельні ціни на продукцію сільськогосподарських підприємств. Відповідно, зростання цін на покупні засоби і предмети праці теоретично призводить лише до зростання собівартості і ціни, тож розмір прибутку сільськогосподарського підприємства залишається незмінним. Відзначимо, що оцінку ефективності діяльності підприємств з формування прибутку потрібно проводити за трьома напрямками:

– оскільки прибуток відображає економічні відносини в процесі виробництва продукції, виконання робіт або надання послуг, то критерієм ефективності в цьому аспекті є оптимальне співвідношення засобів праці, предметів праці і витраченої праці;

– в ході дослідження прибутку, який відображає фінансові відносини, ефективність діяльності по його формуванню на підприємствах слід характеризувати наявністю ефекту, який в умовах ринкової економіки представлений позитивним сальдо між доходами і витратами;

– критерієм ефективності діяльності по формуванню прибутку на підприємствах, як результат соціальних процесів, слід вважати показник рівня

забезпечення добробуту суб'єктів ринкової економіки, які мають фінансово-господарські зв'язки з цим підприємством.

Ми вважаємо, що поряд з розглянутими факторами формування прибутку слід досліджувати і специфічні фактори, до яких відносять леверидж, облікову політику. Леверидж в економіці визначається як фактор, незначна зміна якого може призвести до суттєвих змін результативного показника, тобто це потенційна можливість впливати на прибуток шляхом відповідної зміни деяких факторів. Виробничий леверидж дозволяє впливати на формування прибутку від основної діяльності за рахунок зміни обсягу виробництва або реалізації продукції (робіт, послуг) і питомої ваги умовно постійних і умовно змінних витрат. Тобто зростання обсягу виробництва (реалізації) зменшує рівень постійних витрат на одиницю продукції і збільшує прибуток на одиницю, що в кінцевому підсумку позначиться на обсязі і структурі основних і обігових коштів та ефективності їх використання. Фінансовий леверидж тісно пов'язаний з фінансовою діяльністю підприємства. За допомогою фінансового левериджу можна оптимізувати співвідношення між власними та залученими ресурсами і визначити їх вплив на прибуток.

Ефективність управління прибутком підприємства доцільно досліджувати в двох напрямках: оцінка ефективності формування фінансових результатів з урахуванням оперативних і стратегічних цілей управління, а також оцінки ефективності використання прибутку підприємства, що має забезпечувати розвиток стратегічного потенціалу суб'єктів господарювання.

Для управління прибутком не завжди можна розраховувати на сприятливий вплив зовнішніх і внутрішніх факторів. Серед досліджуваних факторів значне місце займає диверсифікація діяльності, яка впливає на економічну стійкість підприємства, так як аграрне виробництво характеризується фінансовою нестабільністю протягом операційного періоду. Внаслідок сезонного характеру виробництва сільськогосподарської продукції визначення кінцевих результатів можна зробити тільки після закінчення звітного року, але необхідність в оперативному аналізі основних економічних показників залишається ще при здійсненні діяльності. На наш погляд, повинен приводитися систематичний аналіз отриманих результатів за центрами відповідальності і визначення впливу на результати відхилень від встановлених планових показників за розміром отриманих доходів і розмірами витрат.

Список використаних джерел: 1. Олексюк О.І. Прибутковість в управлінні результативністю діяльності сучасних компаній / О.І. Олексюк, Л.М. Дзюбенко // Фінанси України. - 2006. - № 12. - С. 101-111. 2. Мельник Л.Ю. Фактори впливу на прибутковість аграрних підприємств / Л.Ю. Мельник, П.М. Макаренко, Л.Л. Мельник // Економіка АПК. - 2010. - № 5. - С. 79-86. 3. Янковий О.Г. Фактори формування прибутку підприємства / О.Г. Янковий, Г.В. Кошельок // Вісник соціально-економічних досліджен: зб. наук. пр. / ред. М. І. Звєряков; Одеський держ. екон. ун-т. - Одеса, 2011. - Вип. 43 (3). - С. 298-305

УДК 65.325.157.633.34

В. В. Сидора, магістрант*
Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ ВИРОБНИЦТВА СОЇ В УКРАЇНІ

Соя є основним джерелом у світі для виробництва рослинної олії. Вона використовується у понад однієї тисячі різних видів харчових продуктів. Із сої виготовляють лаки, фарби, мило, пластмасу, клей, штучні волокна. Як кормову культуру її використовують у годівлі тварин у вигляді макухи, соєвого шроту, дерті, молока, білкових концентратів, зеленого корму, сіна, силосу, соломи. До того ж, вона є одним із кращих попередників у сівозмінах сільськогосподарських культур. Незважаючи на широке господарське призначення основою розвитку масштабів виробництва цієї культури є сприятлива ситуація на внутрішньому ринку. На сою тримається стабільний попит впродовж усього сезону, а ціни забезпечують високий рівень рентабельності. Це дає можливість не тільки вести розширене виробництво цієї культури, а й частково фінансувати менш доходні, але необхідні напрями діяльності аграріїв [1, 2].

З кожним роком виробництво й споживання сої у світі та Україні зростають. Україна стрімко розширює посівні площі під соєю (рис. 1). Соя має потребу у великій кількості вологи, тому її вирощують у центральних областях – Полтавській, Кіровоградській, Вінницькій, Хмельницькій, Київській, Черкаській, а також Херсонській. Частка посівів сої постійно зростає. За офіційною статистикою у структурі посівів 2015 року соя займала 8 % (3,1 млн га), тоді як 2014 році – 6,6 % (1,8 млн га). Аналогічні тенденції спостерігаються і з валовим виробництвом сої. Якщо в 1990 році її валовий збір становив лише 99,3 тис. т, то в 2014 році він досяг 3882 тис т. Врожаї останніх років дозволили Україні увійти в десятку найбільших світових виробників та експортерів сої.

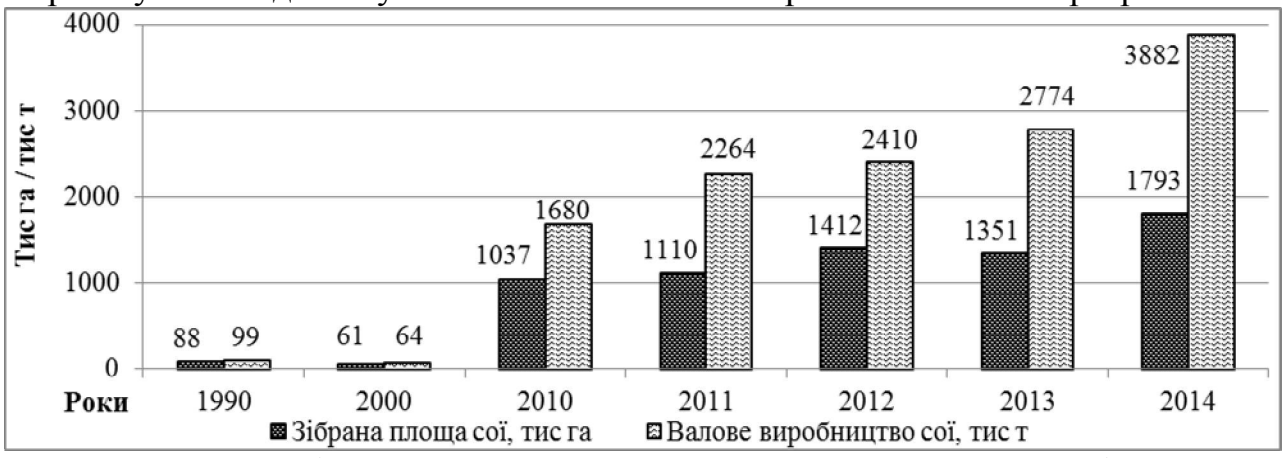

Рис. 1. Зібрана площа та валове виробництво сої в Україні в усіх категоріях господарств, 1990–2014 рр.

* Науковий керівник – Л. Ю. Кучер, канд. екон. наук, доцент

Погодні умови 2015 року здійснили суттєві корективи врожаю сої. Посуха, що тривала в провідних регіонах інтенсивного виробництва сої, погіршила перспективи її врожаю. Експерти прогнозують валове виробництво сої в обсязі 4 млн т, що менше ніж прогнозувалося, проте й на такому рівні виробництво сої перевищуватиме рівень 2014 року. Середня урожайність сої у 2015 році оцінюється експертами в межах 19 ц/га, що на 12 % менше попереднього року і на 0,7 % – середнього показника за останні п'ять років. Урожайність сої в усіх категоріях господарств України в 2014 р. становила 21,6 ц/га, що є найбільшим показником за досліджуваний період, оскільки у 1990 р. урожайність становила 11,3 ц/га, а в 2010 р. – 16,2 ц/га. Більш детально динаміку урожайності сої в Україні за 1990 – 2014 рр. зображено на рис. 2.

Як видно з рисунку, урожайність сої в Україні має чітку тенденцію до зростання, і порівняно з 1990 р. у 2014 р. вона зросла на 10,3 ц/га, тобто у два рази, при цьому середньорічне зростання урожайності сої протягом аналізованого періоду становило 1 ц/га.

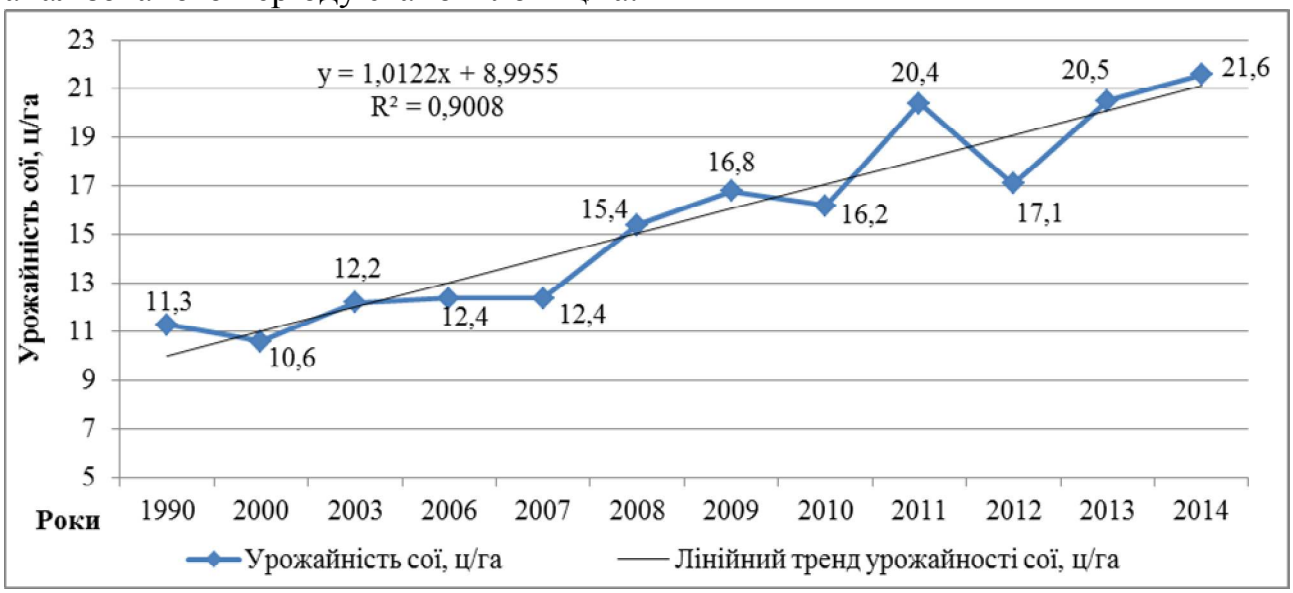

Рис. 2. Динаміка урожайності сої в Україні в усіх категоріях господарств, 1990–2014 рр.

Виходячи з попиту на сою, формуються канали реалізації продукції. Більшість цього насіння реалізується комерційним структурам для подальшого продажу на внутрішньому та зовнішньому ринках. За офіційною статистикою за вісім місяців 2015 р. комерційним підприємствам було продано 93,5 %, тоді як переробним підприємствам – 5,2%, місцевих ринках – 1,3 %. Враховуючи внутрішні товарні потоки цієї продукції, дві третини вирощеного врожаю знаходять свого кінцевого споживача за межами України. Решта продукції переробляється на олієжирових комбінатах та комбікормових заводах. Таким чином, основними споживачами товарної сої є комерційні підприємства, які формують власну цінову політику, виходячи з цінової ситуації світового ринку. Обсягами експорту соя поступається тільки пшениці, кукурудзі та ячменю. У 2014 р. експорт сої досяг 2,2 млн т на суму 1,2 млрд доларів. Основними споживачами української сої були Турція, Іран та Єгипет [3].

Останніми роками в Україні активно розвиватися переробка сої на корм та олію. В країні працює близько двохсот переробних підприємств. Нині потужності з переробки олійного насіння становлять 15 млн т на рік, а до кінця поточного року збільшаться до 16 млн. Тож для України вигідніше переробляти сою й експортувати шрот та олію. Зокрема, застосування соєвого шроту чи макухи знижує собівартість продукції тваринництва, збільшується її виробництво та якість. В 2014 р. було вироблено 150 тис. т соєвої олії, що є рекордним показником для України. Очікується, що й надалі тенденція до збільшення внутрішньої переробки сої зростатиме. Враховуючи девальвацію гривні, попит внутрішнього ринку на продукти переробки сої зменшується, проте зростає їх конкурентоспроможність на зовнішніх ринках [4].

Щодо цінових тенденцій, то на початку вересня 2015 р. ціна реалізації сої підприємствами усіх категорій в середньому по Україні становила 7,7 тис грн/т, що перевищувало навіть закупівельні ціни на соняшник. Надалі ціни на сою поступово зростали, досягши на початку жовтня позначки 7,9 тис. грн/т. Зацікавленість аграріїв вирощуванням сої пояснюється високою її рентабельністю. Витрати на 1 га за інтенсивної технології вирощування середньостиглої сої, за попередніми даними у 2015 р. становили близько 11 тис. грн. Враховуючи середню урожайність сої на рівні 20 ц/га, собівартість 1 т продукції у 2015 р. дорівнюватиме 5,5 тис. грн. При цьому за ціни реалізації продукції на рівні 8 тис. грн/т, доходи з одного гектара становитимуть від 16 тис. грн. Це забезпечить рентабельність на рівні 45 %, що, в свою чергу, надасть змогу повернути витрачені на вирощування сої кошти та додатково отримати 0,45 грн на кожну 1 гривню, вкладену у виробництво цієї культури. За оцінками аналітиків, така тенденція буде зберігатися, незважаючи на зниження цін на олійні на світовому ринку. Причинами подорожчання сої стануть обмеження пропозиції внаслідок загострення конкуренції на ринку, зростаючого попиту та розширення ринку, а також девальвація гривні і коливання валютного ринку [5].

Список використаних джерел: 1. Підлубна О. Д. Основні чинники впливу на економічну ефективність виробництва насіння сої / О. Д. Підлубна // Економіка АПК. – 2011. – № 11. – С. 31–34. 2. Підлубна О. Д. Економічна ефективність виробництва насіння сої на регіональному рівні / О. Д. Підлубна, С. М. Концеба // Економіка АПК. – 2015. – № 1. – С. 14–20. 3. Зеленая В. Украинский рынок сои и продуктов переработки : покоряя новые вершины [Електронний ресурс] / В. Зеленая // АПК-информ: итоги. – 2015 – № 10. – Режим доступу: http://www.apk-inform.com/ru/exclusive/topic/1052828#.VpgUGcZbeQt. 4. Концеба С. М. Світові тенденції виробництва і переробки насіння сої / С. М. Концеба, Н. П. Мельник // Економіка АПК. – 2012. – № 12. – С. 131–135. 5. Маслак О. Соєві жнива 2015 [Електронний ресурс] / О. Маслак // Агробізнес сьогодні. – 2015. – № 20. – Режим доступу: http://agro-business.com.ua/ostannia-vip-novyna/3917-soievi-zhnyva-2015.html.

УДК [631.162:657.471]:633/635

І.В. Сколотій, канд. екон. наук, в.о. доцента
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ВИТРАТ РОСЛИННИЦТВА НА АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Сучасні принципи господарювання та глобалізація світових продовольчих ринків диктують сільськогосподарським виробникам нові умови виробництва продукції, засновані на застосуванні передових технологій. У сучасному підході до підприємницької діяльності значна увага приділяється засобам і технологіям, що забезпечують його інформацією. Організація обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницької діяльності передбачає організацію збору та фіксації даних, а також проведення аналітичних досліджень – процедур і процесів інтелектуальної діяльності, на основі яких впроваджуються нові технології управління, виявляються нові проблеми або їх аспекти, пропонуються нетрадиційні способи їх вирішення. Аналітичні дослідження мають базуватися на таких принципах: незалежності; об'єктивності; повноти; стандартизації; комплектності.

Особливістю побудови системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління є тісний взаємозв'язок функцій управління підприємницької діяльності (регулювання, аналіз, контроль, облік тощо).

Система бухгалтерського обліку – це своєрідний механізм підготовки та відображення інформації про майнове та фінансове становище підприємства. Завдяки цій інформації внутрішні та зовнішні її користувачі мають уявлення про реальний стан справ на підприємстві.

Як відомо, методична база ведення бухгалтерського обліку складається з використання первинних облікових документів, інвентаризації, оцінки, калькулювання, організації обліку (управлінського, бухгалтерського і податкового), виконання розрахунків та проведень контролю, підготовки звітності. Створення цілісної системи обліку передбачає активне застосування специфічного елемента регулювання бухгалтерського обліку та звітності – облікової політики підприємства.

В умовах ринкових відносин та впровадження нових форм господарювання роль обліку, будучи складовим господарського механізму, значно посилилась і виникла необхідність подальшого розвитку національної системи бухгалтерського обліку.

Суттєвий недолік вітчизняної системи бухгалтерського обліку полягає в тому, що вона недостатньо задовольняє потреби зовнішніх і внутрішніх користувачів.

Важливими результатами дослідження у сфері інформаційного забезпечення менеджменту є рекомендації та розробки, спрямовані на вдосконалення бухгалтерського обліку в Україні, зокрема: стратегія

диференціації фінансової звітності; методика трансформації звітності українських підприємств у фінансову звітність за МСФЗ; алгоритми релевантного аналізу для прийняття рішень; обґрунтування парадигми глобального обліку тощо.

Проте практика свідчить про наявність теоретичних і практичних проблем, пов'язаних з реформуванням обліку в Україні: суперечливі положення міжнародних стандартів фінансової звітності, які покладені в основу П(С)БО; відсутність комплексності в формуванні державних інституцій; відмінності в трактуванні управлінського обліку.

Удосконаленням обліку витрат є розробка принципів управління витратами та шляхів їх зниження.

Основні принципи управління витратами вироблені практикою і зводяться до: недопущення понаднормових витрат; системний підхід до управління витратами; єдність методів, які практикуються на різних рівнях управління витратами; управління витратами по всіх стадіях життєвого циклу виробу - від створення до реалізації; удосконалення інформаційного забезпечення про рівень витрат; підвищення зацікавленості виробничих підрозділів підприємства до зниження витрат тощо.

Зниження витрат виробництва досягають після: використання технологічного обладнання; застосування ресурсозберігаючої технології, що забезпечує економію матеріалів та енергії, вивільнення робітників; чіткого дотримання технологічної дисципліни, що призводить до скорочення втрат від браку; збалансованої експлуатації виробничих потужностей, що призводить до скорочення вартості основних засобів; розробки оптимальної стратегії розвитку підприємства, що забезпечує раціональний рівень витрат.

Кожний напрям зниження витрат виробництва передбачає ряд заходів, які в сукупності складають конкретні плани.

Саме облік надає керівництву підприємства оперативну, достовірну та об'єктивну інформацію. Ефективне досягнення цієї мети можливе при комп'ютеризації бухгалтерського обліку на підприємстві.

Комп'ютерна система бухгалтерського обліку забезпечує вирішення багатьох завдань через реєстрацію господарських фактів та обробки даних.

Організаційна та виробнича структури підприємства і його внутрішньогосподарський механізм є базою для побудови управлінського обліку. В різних галузях облік для потреб управління ведеться по – різному. Загальними керуючими принципами повинні виступати наступні:

1) Задоволення потреб персоналу різних рівнів управління в необхідній для прийняття рішень інформації. Управлінський облік як система повинен бути організований у підприємствах для всіх рівнів управління – оперативного, тактичного та стратегічного.

2) Обґрунтованість по відношенню до кожного виробничого підрозділу, де виникають відносини типу «витрати – обсяг діяльності – прибуток».

3) Узагальнення інформації за центрами виникнення витрат, відповідальності та рентабельності.

4) Контроль за обсягами виробництва, власними витратами та прибутком кожного підрозділу базується на використанні планів і кошторисів.

Вірне розуміння сутності витрат має велике практичне значення, дає теоретичну основу для їх класифікації, обліку, аналізу, контролю та планування.

Для того щоб правильно організувати роботу управлінського обліку, аналізу та контролю витрат на виробництво, необхідно достатньо чітко визначити обсяг службових обов'язків, права і відповідальність кожного хто причетний до цього. З метою удосконалення управлінського обліку для підприємств доцільно запропонувати:

1. Запровадження єдиного організаційного, інформаційного та методичного забезпечення.

2. Використання для організації обліку схеми документообороту та операграми з обліку витрат, яка б задовольняла потребам як фінансового, так і управлінського обліку.

3. Створити облікові реєстри, що відповідали б рекомендованій методиці обліку і були зручні для підприємства.

4. Встановлювати обґрунтованість і повноту віднесення видатків на витрати, їх розмежування по статтях, елементах та періодах.

Основними напрямами удосконалення обліку в рослинництві є:

- оптимізація первинних документів та облікових реєстрів;
- вдосконалення методики, організації та практики ведення обліку і контролю; розробка та вдосконалення форм і варіантів бухгалтерського обліку, скорочення звітності.

Таким чином, необхідно створити таку національну систему бухгалтерського обліку та контролю у рослинництві, яка б відповідала сучасним вимогам до них в умовах глобалізації і була оптимальною для конкретного сільськогосподарського підприємства.

Список використаних джерел: 1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати", затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 року № 87 //Законодавство України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http: //rada.gov.ua. 2. Костякова А.А. Удосконалення обліку та контролю витрат рослинництва / А. А. Костякова // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси . – 2012. – Вип. 9(2). – С. 146–153. 3. Ільченко В.М. Взаємозв’язок методів обліку витрат та калькулювання собівартості продукції / В. М. Ільченко, Я. Ю. Гагаріна // Економіка і регіон. – 2012. – № 4. – С. 199-203. 4. Огійчук М.Ф., Сколотій Л.О. Бюджетний контроль за витратами та доходами сільськогосподарської діяльності відповідно вимог П(С) БО 30 „Біологічні активи” /М.Ф. Огійчук, Л.О. Сколотій // Облік і фінанси АПК. – 2006. – № 10. – С. 34-38.

УДК [631.162:657.471]:633/635

Л.О. Сколотій, канд. екон. наук, професор
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ З УРАХУВАННЯМ ВИМОГ ЙОГО ГАРМОНІЗАЦІЇ І СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ОБЛІКУ

В умовах ринку розвиток міжнародної торгівлі, глобалізація фінансових ринків вимагають взаємоузгодження в бухгалтерському обліку. В системах бухгалтерського обліку і звітності різних держав світу існують розбіжності, які в кінцевому підсумку впливають на кінцеві показники прибутковості підприємства. Більшість країн або безпосередньо застосовують Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, або їх стандарти ґрунтуються на МСБО. Питаннями реформування бухгалтерського обліку займаються багато вчених, і більшість з них має свою оцінку даного процесу. Ми підтримуємо думку професійних бухгалтерів-економістів в напрямку подальшої стратегії і тактики реформування бухгалтерського обліку з метою його ефективної адаптації до вимог міжнародних стандартів обліку з врахуванням національних потреб і ментальності.

Негативно впливають на процес реформи недостатнє розуміння нової ідеології обліку, необхідності «європейського» обліку, відсутність висококваліфікованих спеціалістів, відірваність податкового обліку від бухгалтерського, низька якість нормативно-правової бази бухгалтерського обліку, тінізація економіки. У цілому не були створені необхідні передумови для адекватного застосування національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

На сучасному етапі особливо актуальною стала проблема розробки концепції бухгалтерського обліку в Україні, що дасть змогу вивести його на передові позиції в світі. В основі такої концепції мають бути можливості впровадження низки теоретичних і практичних положень, що відповідають потребам управління держави в цілому та кожного підприємства зокрема, що дасть змогу піднести бухгалтерський облік як науку на рівень інших наук.

При формуванні концептуальних засад нової парадигми бухгалтерського обліку в Україні треба насамперед взяти до уваги той факт, що суттєво змінюється його місце в ринковій економіці. Очевидно, що, по-перше, реформування – це безперервний процес, постійних рух, і по-друге, основною його метою є формування об’єктивної, відкритої для бізнесменів і виробничих колективів інформаційної системи. На жаль, саме об’єктивності та відкритості сьогоднішній економіці України не вистачає.

Виходячи з цього, передусім, потрібно переоцінити основні функції бухгалтерського обліку: інформаційну, контрольну й оцінювальну.

Необхідною є також переоцінка процесу реформування системи бухгалтерського обліку в Україні шляхом як розробки концепції, так і проведення низки організаційних заходів, що дасть змогу усунути наявні невідповідності і удосконалити систему бухгалтерського обліку.

Таким чином, шлях удосконалення бухгалтерського обліку на основі його цілісності, системності та дієвості – це збереження його концептуальних основ в межах чинного правового поля. Передумовою подальшого розвитку бухгалтерського обліку є насамперед:

- уточнення та дотримання в умовах активного розвитку різноманітних облікових систем концептуальних основ і методологічної бази бухгалтерського обліку;
- уніфікація методики визначення даних бухгалтерського обліку та показників фінансової звітності, термінології бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародної практики стандартизації;
- гармонізація на основі міжнародних стандартів фінансової звітності та з урахуванням вітчизняних потреб і можливостей методики обліку підприємницької та непідприємницької діяльності (підприємств, фінансових установ, органів державного сектора);
- безперервна професійна освіта, реалізація програми сертифікації бухгалтерів та аудиторів із забезпеченням прийнятних для широкого загалу умов та належного рівня оцінювання.

Аналіз міжнародних стандартів обліку дозволяє виявити відмінності вітчизняної системи бухгалтерського обліку від узагальненої міжнародної системи.

Порівняння складу фінансової звітності, яку повинна надавати організація, незалежно від виду діяльності та форми власності свідчить: суттєвих відмінностей у складі фінансової звітності, яка надається відповідно до МСФЗ та за вітчизняними правилами немає.

На сучасному етапі міжнародної інтеграції у сфері економіки посилилась увага до проблеми уніфікації бухгалтерського обліку. Зараз відомі два основні підходи до вирішення цієї проблеми: гармонізація і стандартизація.

Гармонізація обліку передбачає певну відповідність та злагодженість, дотримання принципів ведення бухгалтерського обліку і статистики, складання звітності групою країн чи їх об'єднанням, наприклад країнами ЄС, СНД. Гармонізація передбачає поєднання та взаємну відповідність законодавства країн щодо регулювання бухгалтерського обліку і статистики, існування в кожній країні своєї моделі організації обліку і системи стандартів. Головне завдання гармонізації полягає в тому, щоб вони суттєво не відрізнялись від аналогічних стандартів в інших країнах – членах співтовариства, тобто знаходились у гармонії один з одним.

Зважаючи на розширення інтеграційних процесів у розвитку світового господарства, значної популярності набуває ідея стандартизації бухгалтерського обліку. Стандартизація обліку і статистики передбачає встановлення єдиних норм і вимог щодо бухгалтерського обліку і статистики, застосовування уніфікованого набору стандартів, що регулюють облікову

подію та її відображення у звітності. Стандартизація дає змогу глобалізувати облікову політику, принципи і систему бухгалтерського обліку та звітності. Вона здійснюється в рамках уніфікації обліку на міжнародному рівні, яку проводить Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

Для нормального функціонування будь-якої структури в умовах ринкової економіки потрібно, щоб її учасники, приймаючи рішення, мали правдиву й об'єктивну інформацію про майно, грошовий та фінансовий стани, результати роботи організації, а також особливості їх формування і на своєму підприємстві, і у партнерів. Таку інформацію надає бухгалтерський облік.

Розвиток системи бухгалтерського обліку має визначатися тим, яка інформація, кому та в які строки повинна подаватися. Цей підхід дає змогу проектувати систему так, щоб за мінімальних витрат отримати найбільший обсяг інформації та задовольнити потреби найбільшої кількості користувачів.

На сучасному етапі міжнародної інтеграції в сфері економіки посилюється увага до проблеми уніфікації бухгалтерського обліку. На етапі розвитку економічних інтеграційних процесів в державах світової співдружності важливе місце займає вирішення проблеми гармонізації і стандартизації бухгалтерського обліку, що передбачає встановлення єдиних норм і вимог щодо бухгалтерського обліку і статистики, застосування уніфікованого набору стандартів, що регулюють облікову подію та її відображення в обліку і звітності.

Необхідність впровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності в практику бухгалтерського обліку підприємств України обумовлена переходом економіки країни на ринковий механізм господарювання. Реформування бухгалтерського обліку, як відомо, почалося з ухвалення Верховною Радою України Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» в 1999 р. З того часу розроблено та прийнято 34 національні стандарти бухгалтерського обліку. Згідно вказаного Закону вони створювалися на основі міжнародних стандартів і їм не суперечать.

Сьогодні за допомогою іноземних грантів більшість міжнародних стандартів бухгалтерського обліку трансформовано в Українські положення (стандарти) бухгалтерського обліку з певною їх адаптацією до національних потреб, але ж з нашої точки зору в окремих випадках без належного методологічного та методичного забезпечення.

Багато вчених відзначають, що нині відомо два підходи до вирішення проблеми уніфікації бухгалтерського обліку: гармонізація і стандартизація. В організації бухгалтерського обліку з урахуванням діючих П(С)БО і інших нормативних документів в Україні мають місце принципові відмінності, тому в процесі гармонізації потрібно розпочати роботу, яку провели вже багато країн, а саме провести детальний аналіз основних особливостей і відмінностей української та міжнародної систем обліку. Тільки після цього можна буде виявити, наскільки обґрунтовані чи необґрунтовані зауваження західних спеціалістів і бізнесменів про недосконалість вітчизняної системи бухгалтерського обліку.

Україна, яка входить в систему держав світової співдружності приймає відповідних заходів, які дають їй можливість бути рівноправним партнером з іншими з питань гармонізації, уніфікації і стандартизації бухгалтерського обліку.

Заслуговує на увагу нове завдання, яке постало перед Україною: адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу відповідно до Закону України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу». Виконання цієї вимоги прискорить інтеграцію економіки України в світову спільноту, буде сприяти формуванню сприятливого інвестиційного клімату, підвищить рівень професійного співтовариства бухгалтерів.

Аналізуючи Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку та напрямки реформування бухгалтерського обліку в Україні є підстави вважати, що поряд з проведеною винятково важливою роботою необхідно вирішувати ряд принципових положень на законодавчому рівні з тим, щоб максимально використати накопичений досвід держав світової співдружності і перш за все вимог міжнародних стандартів і законодавства ЄС.

Удосконаленню обліку виробничих запасів на підприємстві сприяють упорядкування первинної документації, широке впровадження типових уніфікованих форм, підвищення рівня автоматизації обліково-обчислювальних робіт, забезпечення суворого порядку приймання, зберігання та витрачання сировини, матеріалів, комплектуючих виробів, обмеження числа посадових осіб, які мають право підпису документів на видачу особливо дефіцитних і дорогих матеріалів. Для забезпечення збереження виробничих запасів, правильного приймання, зберігання та відпуску велике значення має наявність на підприємстві в достатній кількості складських приміщень, оснащених ваговими і вимірювальними приладами, мірною тарою та іншими пристосуваннями.

Список використаних джерел: 1. Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Европейського Союзу. – Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http: //zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1629-15. 2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. Закон України від 16 липня 1999 року №996-XIV . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/18635-27. 3. Про перехід України до загальноприйнятої у міжнародній практиці системи облікуі статистики: Указ Президента України від 23.05.92 р. № 303(із наступними змінами і доповненнями). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http: //zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1325-456.

УДК 631.1

И.М. Станчин, д-р экон. наук, профессор
Воронежский экономико-правовой институт, Россия

УСЛУГИ И КРЕДИТНАЯ ПОЛИТИКА В АГРОСЕКТОРЕ ТУРКМЕНИСТАНА

Наряду с государственным, в сельском хозяйстве Туркменистана функционирует частный сектор, который состоит из трех форм хозяйствования: дайханские (фермерские) хозяйства, личные подсобные хозяйства граждан и дачные садово-огородные участки. Дайханские (фермерские) хозяйства имеют средний размер земельной площади 10,6 га, из них используется под пашню и насаждения – 9,5 га. Средняя площадь земельного участка в личном подсобном хозяйстве (ЛПХ) граждан составляет 0,20 га, а используется под пашню и многолетние насаждения – 0,16 га. Дачный садово-огородный участок имеет среднюю земельную площадь 0,09 га, из которых 0,06 га – пашня и многолетние насаждения. Размеры хозяйств частного сектора и используемые ими под пашню и многолетние насаждения площади являются основными факторами, определяющими и производство продукции, и спектр потребности в оказании услуг (табл.).

Таблица

Количество хозяйств и используемые земельные площади в частном секторе сельского хозяйства Туркменистана в 2013 г.[1, с. 17-19]

Частный сектор	Количество хозяйств, единиц	Общая площадь, тыс. га	В том числе			Земельная площадь на 1 хозяйство, га	
			пашня	многолетние насаждения	прочие земли	общая	пашня и многолетние насаждения
1.Дайханские (фермерские) хозяйства	2295	24,4	21,8	0,1	2,5	10,6	9,5
в том числе: – собственность	1758	22,1	19,7	0,1	2,3	12,6	11,3
– долгосрочная аренда	537	2,3	2,1		0,2	4,3	3,9
2. Личные подсобные хозяйства граждан	807700	161,1	116,4	12,8	31,9	0,20	0,16
3. Дачные садово-огородные участки	37077	3,2	1,5	0,8	0,9	0,09	0,06
Итого	847072	188,7	139,7	13,7	35,3	0,23	0,16

Услуги, которые оказывают различные сервисные структуры сельскохозяйственным организациям общественного типа, «…объединены в союзы и ассоциации, работающие на принципах самофинансирования» [2, с. 73] доступны и частным хозяйствам. Так, ассоциация «Туркменмаллары» по установленным тарифам оказывает зооветеринарные услуги в частном секторе животноводства. Государственный концерн «Туркменхимия» через сеть специализированных магазинов реализуют минеральные удобрения населению. Ассоциация «Туркменобахызмат» оказывает механизированные

услуги по действующим расценкам, а структуры Министерства водного хозяйства выделяют воду для земель частного сектора практически за символическую плату. Потребность в услугах форм хозяйствования частного сектора различна. Как было отмечено выше, она определяется размерами используемой земли. Так, дайханским (фермерским) хозяйствам на площади 10,6 га невозможно, особенно в трудоемких процессах орошаемого земледелия, обойтись только ручным трудом, поэтому использование средств механизации является объективной необходимостью. Как правило, эти хозяйства не располагают необходимым шлейфом машин и механизмов, необходимых для выполнения работ в соответствии с технологическими картами, поэтому за услугами они обращаются в подразделения ассоциации «Туркменобахызмат».

Что касается ЛПХ, то здесь в основном требуется один вид механизированных услуг – вспашка земельного участка. Остальные виды работ в ЛПХ выполняются вручную. На земельных участках граждан, владеющих дачными и садово-огородными участками, обычную сельскохозяйственную технику использовать невозможно. Поэтому здесь используется в основном ручной труд членов семьи, и, за редким исключением, труд наемных работников на перелопачивании земельного участка один раз в году.

Другие услуги и ресурсы могут быть приобретены на свободном рынке. К ним можно отнести: рассадо-посадочный материал овощных культур, саженцы фруктовых, виноградных и других насаждений, минеральные и органические удобрения, пленочный материал для покрытия теплиц в зимний период, строительные материалы и др. Все это продается разрозненно, у разных продавцов. Единого организующего начала с информацией, ценами, гарантией, доставкой потребителю и т. д. пока в Туркменистане нет. Все это действует стихийно в рамках инициативы отдельных предпринимателей и граждан.

На основании вышеизложенного можно констатировать, что сфера развития услуг в Туркменистане, вообще, и для сельского хозяйства, в особенности, это поле деятельности, в котором не сделаны даже первые шаги. В правительственных структурах укоренилось мнение, что частный сектор отличается особой гибкостью и выживаемостью, может приспособиться к любым экономическим условиям и развиваться вопреки всему, даже, если его не поддерживать экономически.

Но в этой точке зрения содержатся не столько пренебрежение, сколько опасение частного сектора. Предложения о том, что надо создавать альтернативные частные предприятия по оказанию услуг в сельском хозяйстве вносились неоднократно. Этот процесс требует только законодательных и организационных мер и финансово не обременителен для бюджета, поскольку государству не надо вкладывать тех огромных средств, которые оно сейчас тратит на приобретение сельскохозяйственной и землеройной техники, транспортных и прочих средств механизации, на закупку минеральных удобрений, ядохимикатов, средств защиты растений и др.

Опасения чиновников в государственных структурах небеспочвенны, поскольку в процессе создания частных обслуживающих организаций

возникнет конкуренция, и последнее слово в этой конкурентной борьбе, по всей вероятности, будет не за государственными структурами.

Таковы исходные позиции для развития сферы услуг в частном секторе.

Поэтому развитие в частном секторе Туркменистане получает в большей мере сфера производства, но не услуг. Также однозначно, и в соответствии с общепринятой государственной политикой и законодательством, действует банковская структура, предоставляющая кредитные средства для развития производства. Но здесь действуют несколько ограничителей.

1. Банку не выгодно предоставлять краткосрочные кредиты для аграрного сектора, где производственные процессы выходят на полный цикл через 5-6 и более лет, а окупаемость – через 10-12 лет.

2. Банки предоставляют кредиты под залоговые средства, которые мелкотоварные дайханские (фермерские) хозяйства, как правило, не имеют. Поэтому это служит вторым препятствием получения кредита.

3. Для получения кредита необходимо представить банку огромный перечень (около 20) документов, в том числе бизнес-план. Для этого необходима специальная подготовка, которой получатели кредита не обладают.

Но представление документов по требованию банка, еще не является гарантом получения кредита. Практика, если не абсолютного, то подавляющего большинства дайханских (фермерских) хозяйств, пожелавших получить кредит, в этом аспекте больше говорит о несбывшихся желаниях и утраченных надеждах, чем о достигнутых целях.

Сильная зависимость аграрного сектора Туркменистана от природно-климатических факторов (прежде всего недостаток воды) снижает гарантированность возврата займов сельхозпроизводителями частного сектора, вследствие чего коммерческие банки согласны выдавать такие кредиты только под высокие залоги. В то же время растущие объемы производства в сельском хозяйстве обуславливают параллельный рост потребности в кредите (преимущественно в краткосрочном) на текущие нужды производства.

Кроме того, залоговая ценность (обычно это специализированная сельскохозяйственная техника, транспортные средства, скот) падает, поскольку для реализации этого залога кредиторами потребуются весомые затраты на транспортировку. Имевшие определенную ликвидность активы (скот, инвентарь) в момент оформления кредитных контрактов, к концу сезона становятся менее ценными, и кредиторы оказываются в сложной ситуации.

На сегодняшний день централизованное финансирование (целевой кредит) структур сельского хозяйства госсектора является основным государственным финансовым источником этой отрасли.

Значительные объемы целевых кредитов сельскому хозяйству не позволяют Центральному банку Туркменистана использовать механизм кредитных аукционов и рационально (с минимальной степенью риска) размещать имеющиеся кредитные ресурсы.

Фактический средний процент по целевым кредитам госсектору складывается на уровне 1,1% годовых. Дешевизна и некоммерческий характер кредита превращают кредитную систему сельского хозяйства в механизм

расчетно-кассового обслуживания, а не в реальный инструмент государственного регулирования кредитованием аграрного сектора. В итоге, централизованное кредитование государственных структур сельского хозяйства по низким номинальным ставкам не стимулируют ни модернизацию, ни внедрение новых технологий, ни сокращение издержек.

Дайханские (фермерские) хозяйства, небольшие предприятия по закупке, переработке, хранению сбыту сельхозпродукции, организованные на частной собственности, мелкие товаропроизводители на селе практически не имеют доступа к кредитным ресурсам. Из-за отсутствия финансовых ресурсов они не могут приобрести достаточное количество техники, минеральных удобрений, горюче-смазочных материалов и прочих ресурсов и, соответственно, полноценно развивать предпринимательскую деятельность.

Главными причинами создавшейся ситуации являются высокий риск выдачи кредитов начинающим товаропроизводителям на селе, отсутствие эффективного залогового механизма и механизма погашения безнадежных долгов в случае разорения фермера. Кроме того, исходя из специфики сельскохозяйственного производства, предоставление кредитов фермерам должно носить преимущественно долгосрочный характер – пять и более лет. В течение этого периода фермер сможет освоить земли, осуществить необходимый комплекс работ по инженерному оборудованию территории, ввести севооборот и получить сельскохозяйственную продукцию со своих земель. Если же фермер намерен за счет кормов, получаемых на своем земельном участке, содержать скот, то для этого требуется еще больший период. При этом потенциально возможны сроки погашения кредита отодвигаются на 7-10 лет. Для банка инвестировать капитальные вложения в отрасль, которая возвратит кредит через столь длительный срок, не выгодно. Банки попросту не хотят связывать себя столь хлопотными контактами. Гораздо выгоднее и под больший процент банк может предоставить краткосрочные кредиты в торговых операциях, где обеспечивается быстрая оборачиваемость наличности.

В сложившихся условиях необходима государственная поддержка развитию системы мелкого кредита на селе. Формы поддержки могут быть различными с учетом специфики села. Представляется, что с учетом национального менталитета Туркменистана, прижилась бы кредитная сельская кооперация. Это могут быть товарищества, союзы, кооперативы, способные вовлечь значительные частные капиталы в оборотный капитал. Также могут быть комбинированно привлечены государственные субсидии и льготные займы. Кооперативные финансовые структуры в сельской местности не замещают банк, а займут соответствующую нишу кредитных учреждений в сельской местности. Притягательная сила кредитных кооперативов заключается, прежде всего, в демократической форме управления, солидарной ответственности и взаимовыгодных для участников кооператива условиях приложения капиталов предоставления кредитов.

По линии Государственной программы поддержки инвестиционного процесса непосредственно в аграрном секторе, при ГКБТ «Дайханбанк», был

создана лизинговая компания «Дайханлизинг» В настоящее время во всех крестьянских объединениях действуют его агенты. На зарезервированные денежные ресурсы в созданном лизинговом фонде агенты «Дайханлизинг» оптом закупают сельскохозяйственную технику по прямым договорам с заводом-производителем и предоставляют ее крестьянским объединениям и дайханским хозяйствам на условиях оплаты в рассрочку (сроки обговариваются в договоре) и последующей передачей техники ее владельцу. Однако, до сегодняшнего дня так и не разработан механизм снабжения техникой мелких частных товаропроизводителей сельхозпродукции. Поэтому представляется целесообразным расширить в перспективе формы развивающегося в сельском хозяйстве Туркменистана лизинга, оказать помощь и поддержку частному сектору в переоснащении сельскохозяйственного производства.

В этом аспекте намечен новый порядок предоставления льготных кредитов, разработанный Центральным банком в соответствии с Постановлением Президента Туркменистана «О финансовой поддержке производителей сельскохозяйственной продукции» от 6 марта 2013 года.[3]Намечается предоставлять льготный кредит сроком до 10 лет с годовой ставкой в 1 процент на покупку водосберегающих технологий и сельскохозяйственной техники, дождевальных и насосных установок, поливных водопроводов инструментов и приборов, с условием ежегодного возврата в равных долях, исходя из их эксплуатационного срока. С годовой ставкой 5% годовых и погашения сроком на 10 лет подлежит финансирование инвестиционных сельскохозяйственных проектов, связанных с развитием животноводства и птицеводства, производством и переработкой сельхозпродукции и выполнением услуг, а также закупка основных средств и имущества.

Данный вид кредитования отличается от существовавших ранее тем, что он выдается с минимальными годовыми ставками и призван, прежде всего, расширять сферу занятости в сельхозпроизводстве. Выдача кредитов осуществляется в безналичной форме путем открытия отдельной кредитной линии и ссудного счета и оплаты платежных поручений сельхозпроизводителей с этого счета. Также можно получить кредит наличными деньгами, если цель – покупка скота, птицы, саженцев, рассады и семян у населения. Считается, что финансовая поддержка будет содействовать внедрению инноваций в сельском хозяйстве Туркменистана, рациональному использованию земельных ресурсов, повышению плодородия почв за счет использования передовых методов и современных технологий, а также увеличению доходов сельхозпроизводителей.

Список использованных источников: 1. Сельское хозяйство Туркменистана в 2012-2013. Статистический сборник. –Госкомстат Туркменистана, Ашхабад: 2014, 51 с. 2. Лерман Ц., Седик Д., Станчин И. и др. Туркменистан: Обзор агропродовольственного сектора. – Инвестиционный центр Продовольственной и Сельскохозяйственной Организации Объединенных Наций (ФАО). Рим, Италия, отчет № 7, ноябрь 2012, 135 с. 3. Постановление Президента Туркменистана «О финансовой поддержке

производителей сельскохозяйственной продукции» от 6 марта 2013 года.http://www.infoabad.com/novosti-turkmenistana/.

УДК 338.5 : 332.3

Н.Р. Ступень*, здобувач
Інститут агроекології і природокористування НААН, Україна

ЦІНОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ВІДТВОРЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ АГРОСФЕРИ

Вітчизняний аграрний сектор вимагає повної модернізації, яка окрім оновлення матеріально-технічної бази передбачатиме і врахування якості людського капіталу, технологічних процесів у контексті безпечного та ощадного використання природних, передусім земельних ресурсів. Подолання негативних тенденцій у розвитку аграрного сектора потребує перегляду усталеного ставлення до галузі сільського господарства як виробничо-комерційної, адже світове співтовариство дедалі більше керується концепцією багатофункціональності аграрного сектора, згідно якої у процесі сільськогосподарської діяльності не лише виробляються продовольство і промислова сировина, але й формуються суспільно важливі блага [2, с. 289].

У вирішенні питань паритетності відносин сільського господарства з іншими галузями народного господарства важлива роль відводиться цінами. Ціни відносяться до тих синтетичним проблемам, які сильно реагують на зміни в економічній сфері. Недоліки в ціноутворенні, зокрема, в агарному секторі, впливають на темпи його розвитку. Визначення цін, що відповідають суспільно необхідним затратам праці, визначення дійсної рентабельності підприємства, галузі – найважливіша економічна проблема, без якої неможливо цілком об'єктивно висловити рівень продуктивності праці та рівень ефективності виробництва.

Паритетні, або еквівалентні, економічні відносини сільського господарства з іншими галузями народного господарства означають збалансованість (рівновагу) міжгалузевого обміну між ними. На думку В.В. Леонтьєва (автора методу «витрати–випуск») економіка країни є колосальною системою, яка містить в собі безліч підсистем – галузей, продукції або послуг, кожна з яких передається іншим галузям. Порушення міжгалузевих постачань неодмінно призведе до дезінтеграції всієї системи економіки країни [1]. Підтримання або порушення паритету залежить від цін, податків, бюджетного фінансування, умов кредитування. У сучасному стані вітчизняної економіки особливе значення має своєчасність взаєморозрахунків.

Темпи зростання цін реалізації сільськогосподарської продукції поступаються темпам зростання їх собівартості. Це призводить до зниження

* Науковий керівник – В.А. Чудовська, канд. екон. наук

рівня рентабельності рослинницької продукції та збільшення рівня збитковості продукції тваринництва. На таку динаміку цін впливає низка чинників, які необхідно враховувати товаровиробникам при формуванні раціональної структури виробництва та регіональним органам управління задля застосування економічних важелів регулювання економічної й соціальної політики.

Тобто нині необхідно більше уваги приділяти проблемам підвищення еколого-економічної ефективності використання й відтворення земельних ресурсів, сталого ведення землеробства як на державному рівні, так і на рівні суб'єкта господарювання, оскільки погіршення агроекологічного стану сільськогосподарських угідь негативно позначається на показниках фінансово-господарської діяльності підприємств, формуванні національної екомережі, біологічному й ландшафтному різноманітті [4, с. 12].

Тому основним завданням на сьогодні має бути формування системи економічних, правових та організаційно-технічних заходів щодо збереження й відтворення земельних ресурсів. З урахуванням ринкових відносин повинна розроблятися нова методологія розрахунку внесення необхідних доз добрив для конкретних умов виробництва на основі оцінки природних і господарських ресурсів, що визначають величину врожаю та його приросту за рахунок удобрення, а також економічних і екологічних аспектів.

Крім того, важливим елементом державної політики щодо забезпечення процесу відтворення земельних ресурсів агросфери є державна підтримка сільських товаровиробників шляхом регулювання пропорцій міжгалузевого обміну, надання прямих субсидій товаровиробникам, введенні сприятливого режиму оподаткування, пільгового кредитування тощо. Сформована до сьогодні сукупність заходів державної підтримки щодо відтворення земельних ресурсів сільського господарства, на жаль, не носить системного характеру [3, с. 447], що дає привід для дискусій про їх доцільність і необхідність.

З-поміж основних чинників державного стимулювання сільського господарства за рахунок державного бюджету можна виділити: пряму бюджетну підтримку сільськогосподарських товаровиробників, реалізовану, насамперед у вигляді субсидій, дотацій і компенсацій, у т.ч. й на придбання мінеральних добрив та засобів хімічного захисту рослин; кредитування сезонних витрат товаровиробників АПК на пільгових умовах (на поворотній основі), а також відшкодування різниці в процентних ставках за кредитами, залученими сільськогосподарськими товаровиробниками в банках; забезпечення підприємств і організацій агропромислового комплексу машинобудівною продукцією на основі довгострокової оренди або лізингу (на поворотній основі), у т.ч. й для проведення агротехнічних, агрохімічних і фітосанітарних заходів; безповоротне фінансування капітальних вкладень, інвестицій в рамках державних цільових програм; державне фінансування капітальних вкладень (на поворотній основі), а також надання державних гарантій за залученими інвестиційними кредитами; товарне наповнення кредитів; надання гарантій за зобов'язаннями сільськогосподарських товаровиробників інвесторам; встановлення елементів облікової політики, порядку віднесення витрат на собівартість сільськогосподарської продукції;

податкові пільги сільськогосподарським товаровиробникам і організаціям та індивідуальним підприємцям, що здійснюють діяльність з агрохімічного обслуговування.

На наш погляд, потребує вдосконалення економічний механізм регулювання процесу відтворення земельних ресурсів агросфери на основі врахування чинних норм і правил регламентування якості земель на рівні підприємств та органів місцевого самоврядування при формуванні економічного механізму державної підтримки, а також необхідне спрощення існуючої схеми надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам, наслідком чого буде збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування національної екологічної мережі, а також забезпечення паритетності відносин сільського господарства з іншими галузями народного господарства.

Таким чином, порушення взаємозв'язків між економічними законами призводить до того, що система цін на ринку відображає структуру сфери розподілу, але не зазнає впливу процесу виробництва, що своєю чергою спотворює весь процес відтворення. Тому структура цін на сільськогосподарську продукцію не відображає необхідних елементів відтворення робочої сили, засобів виробництва і тим більше – грошових потоків, необхідних для розширеного відтворення земель. Подолання протиріч між усіма фазами відтворення є стратегічним завданням державної економічної політики. Встановлення науково обґрунтованих пропорцій передбачає відповідний методологічний підхід до системи ціноутворення, і зокрема, до визначення методики закупівельних цін. На нашу думку, закупівельна ціна повинна відображати фактичні витрати виробництва в середньому за останні п'ять років, які повинні включати резервні відрахування для створення фонду відтворення землі як основного капіталу за умови розрахунку такого фонду на основі теорії земельної ренти, що відбиває прояви законів землеробства.

Список використаних джерел: 1. Леонтьев В. Экономическое ЭССЕ. Теории, исследования, факты и политики: Пер. с англ. – М.: Политиздат. – 1990. – 415 с. 2. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2012 році // Міністерство екології та природних ресурсів України. – 416 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.menr.gov.ua/dopovidi. 3. Чудовська В.А. Державна підтримка виробництва органічної сільськогосподарської продукції в Україні / В.А. Чудовська // Вісник ЖНАЕУ. – Житомир, 2012. – № 2 (32). – Т. 2. – С. 442–451. 4. Шафеев Р.Ш. Экономическое регулирование воспроизводства плодородия земель сельскохозяйственного назначения: автореф. на соискание научн. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / Р.Ш. Шафеев. – Оренбург, 2005. – 24 с.

УДК 332.72 (477)

Р.М. Ступень, канд. екон. наук
Львівський національний аграрний університет, України

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ОРЕНДНИХ ВІДНОСИН У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННІ

Головним завданням сучасної державної політики у сфері аграрного землекористування й надалі залишається таке вдосконалення земельних відносин, яке б забезпечувало раціональне використання та охорону продуктивних земель на основі екологізації, охорони та захисту землі як складової навколишнього природного середовища, збереження, примноження та відтворення її продуктивної сили як природного ресурсу.

Світовою практикою доведено, що ринок земель сільськогосподарського призначення сприяє оптимізації площ землекористування конкретних господарюючих суб'єктів. Більшість селян реалізують своє право на сільськогосподарську землю за допомогою орендних відносин з аграрними господарствами, фермерськими господарствами та іншими суб'єктами господарювання [1, с. 52–53]. Оренда стала одним з найдинамічніших сегментів земельного ринку, оскільки його учасники зацікавлені в отриманні максимального доходу при інтенсивному використанні угідь. Орендні відносини на сучасному етапі землекористування набувають все більшого значення, оскільки придбання земель сільськогосподарського призначення у власність поки що стримується на законодавчому рівні дією мораторію на її продаж.

Економічний зміст орендних відносин – це відносини між власником землі та орендодавцем і безпосередньо використовують їх господарюючим суб'єктом – орендарем з приводу розподілу і привласнення в визначеної договором оренди пропорції доходу. Специфікою оренди земель сільськогосподарського призначення, є те, що вона розглядається як самостійна форма господарювання на землі, визначаючи тип власності на землю і рівень розвитку виробничих сил суспільства [3]. Орендні відносини є за своєю суттю договірними, визначальними рішеннями всього спектру питань, що задовольняють інтереси учасників процесу.

Привабливість оренди землі полягає також і в тому, що вона представляє досить просту по формуванню фінансову операцію, а також дозволяє власнику отримувати дохід від здачі в оренду тимчасово невикористовуваних земель, при цьому зберігаючи право власності на них. На орендну систему землегосподарювання впливає багато чинників, але один з головних є ступінь господарської та економічної самостійності орендарів у вирішенні всіх питань, пов'язаних з виробництвом і реалізацією продукції, що забезпечують дохід рівний банківському відсотку за депозитом. Саме економічна самостійність орендаря та отримання доходу від вкладених коштів визначає рівень обігу

сільськогосподарських угідь, залучення не використовуваних земель в обіг і в кінцевому рахунку ефективності землекористування.

Відмічаючи позитивне значення оренди як способу господарювання, потрібно звернути увагу на недостатній рівень розробки окремих положень орендного законодавства, що стає на заваді її ефективного розвитку. Залишаються невирішеними питання щодо законодавчого врегулювання розвитку земельних відносин у напрямках: відтворення родючості ґрунтів, вилучення з активного обороту малопродуктивних і деградованих сільськогосподарських угідь, налагодження дійового державного контролю за ефективним використанням земель, розвитку іпотечного кредитування [2, с. 54].

У результаті проведеної земельної політики оренда досі не призвела до консолідації земельних ділянок у ефективних землекористувачів, а орендна плата не стала одним із джерел доходів сільських жителів, які здавали свої земельні частки в оренду сільськогосподарським організаціям. Проявилися й інші негативні явища орендного сегмента земельного ринку: диспропорція між попитом і пропозицією, приховування частини угод з оренди, слабка інформованість сільського населення про ціни на земельні ділянки та ставках оренди, висновок продуктивних ділянок з господарського обігу, деградація земель.

Загалом удосконалення орендних земельних відносин потребує формування комплексної системи їх правового регулювання, з чітким дотриманням її в умовах сільськогосподарського виробництва та прийняття довгострокової урядової програми розвитку оренди в аграрному секторі, що дасть змогу суб'єктам орендних відносин повною мірою реалізувати всі правомочності, закладені в тріаді «володіння–користування–розпорядження» земельними ділянками [1; 2].

Основоположною умовою ефективного розвитку орендних відносин в земельній сфері є дотримання двох взаємопов'язаних аспектів: методологічної та прикладної – встановлення розмірів орендної плати, що враховує специфіку оренди сільськогосподарських земель, які знаходяться як у приватній, так і державній та комунальній власності. У концептуальному плані в законодавчому полі повинні бути враховані внутрішні протиріччя між власником землі і орендарем. Зведення цих протиріч до мінімуму є запорукою ефективного землекористування.

Основу економічних відносин між орендарем та орендодавцем складають орендні платежі, які відображають відносини володіння, користування і розпорядження правом земельної власності. Тому економічно обґрунтований розмір орендних ставок є основною ланкою орендних угод. Саме в них укладені єдність і суперечності між землевласником і орендарем. Порушення балансу інтересів в розмірах орендної плати зачіпає або інтереси орендаря, або інтереси власника.

Список використаних джерел: 1. Бавровська Н. Соціально-економічна сутність орендних земельних відносин в Україні / Н. Бавровська, О. Боришкевич // Вісник Львівського національного аграрного університету. Сер :

Економіка АПК. – 2013. – № 20(2). – С. 52–58. 2. Белякова А.М. Аренда земель сельскохозяйственного назначения в условиях глобализации аграрной экономики / А.М. Беляков // Землеустройство, кадастр и мониторинг земель, 2012. – № 7. – С. 51–55. 3. Богданов А.В. Развитие арендных отношений в России на современном этапе // Агропродовольственная политика России. – 2014. – № 1. – С. 15–19.

УДК 349.44 (476)

А.М.Сутоцкий, ассистент
Учреждение образования «Белорусская государственная сельскохозяйственная академия», Беларусь

ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПЛАТЕЖЕЙ ЗА ЗЕМЛЮ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

В соответствии со статьей 32 Кодекса Республики Беларусь о земле от 23.07.2008г. № 425-З пользование земельными участками в Республике Беларусь является платным. Формами платы за пользование земельными участками являются земельный налог или арендная плата. За пользование земельными участками, предоставленными в частную собственность, пожизненное наследуемое владение, постоянное или временное пользование, уплачивается земельный налог в соответствии с налоговым законодательством [1]. В настоящее время правоотношения, связанные с уплатой земельного налога регулируются нормами Особенной части Налогового кодекса Республики Беларусь, вступившей в законную силу с 01.01.2010 года [2].

Основанием для исчисления земельного налога являются государственный акт на земельный участок, удостоверение на право временного пользования, свидетельство (удостоверение) о государственной регистрации, решение уполномоченного государственного органа, а также сведения о наличии земель, представляемые налоговым органам землеустроительными службами. При отсутствии указанных документов, равно как и отсутствие предусмотренной законодательством регистрации права владения, пользования либо собственности на земельные участки, физические лица все равно признаются плательщиками налога в отношении тех земельных участков, которыми фактически пользуются.

Земельный налог исчисляется, начиная с месяца, следующего за месяцем принятия уполномоченным органом решения о предоставлении земельного участка и до конца календарного года либо до момента отчуждения, прекращения права пользования, владения, включая месяц, в котором будет прекращено право собственности, пользования или владения.

Размер земельного налога зависит от вида земельного участка (земли сельскохозяйственного назначения, лесного фонда, садоводческих и дачных

кооперативов, земли населенных пунктов и ряд других), а также ставки налога, которая установлена в зависимости от функционального использования земельного участка и его целевого назначения (ведение личного подсобного хозяйства, строительство и обслуживание жилого дома, ведение коллективного садоводства, огородничества, для сенокошения и выпаса скота, дачного строительства). За арендуемые земельные участки плата взимается в размере, определяемом договором. При установлении размера арендной платы в иностранной валюте (согласно договору), определяется курс Национального банка Республики Беларусь, установленный на первое число первого месяца года, в котором производится уплата арендной платы. Ставки земельного налога зависят от ряда факторов, таких как, целевое использования земельного участка, его месторасположения (в границах населенного пункта или за пределами населенного пункта), статус населенного пункта (областной центр, город районного подчинения), в отношении городов областного подчинения – численности населения и не зависят от результатов хозяйственной и иной деятельности. При этом, ежегодно ставки земельного налога индексируются с использованием коэффициента, устанавливаемого законом о республиканском бюджете на очередной финансовый год.

Плата не взимается за земли, подвергшиеся радиоактивному загрязнению, а также за земли, на которых расположены захоронения радиоактивных отходов, продуктов, материалов и других веществ, загрязненных вследствие катастрофы на Чернобыльской АЭС; заповедники, опытные поля, используемые для научной деятельности, ботанические сады, национальные и дендрологические парки, земли историко-культурного назначения и земли, занятые материальными историко-культурными ценностями.

Земельным налогом не облагаются кладбища, земли общего пользования населенных пунктов, земельная полоса, проходящая непосредственно вдоль государственной границы на суше, а при необходимости – по берегу белорусской части вод пограничной реки, озера или иного водного объекта и предназначенная для обозначения и содержания государственной границы, строительства инженерно-технических сооружений, линий связи и коммуникаций, размещения техники и вооружения; а также занятые автомобильными дорогами общего пользования за пределами населенных пунктов, железнодорожными путями и полосой отвода, лесного и водного фонда, земельные участки, предоставленные государственным эксплуатационно-строительным организациям, занятые прибрежными полосами, являющимися природоохранной территорией с режимом ограниченной хозяйственной деятельности; земельные участки организаций, осуществляющих социально-культурную деятельность а также санаторно-курортных и оздоровительных организаций и детско-юношеских спортивных школ независимо от форм собственности, предоставленные им в пользование для осуществления уставной деятельности; земельные участки, предоставленные в пользование республиканским унитарным производственным предприятиям исправительных учреждений уголовно-исполнительной системы и лечебно-трудовых профилакториев Министерства

внутренних дел Республики Беларусь; земельные участки, занятые спортивными сооружениями, являющимися основными базами подготовки национальных и сборных команд Республики Беларусь по видам спорта; земельные участки религиозных организаций в порядке, установленном Президентом Республики Беларусь; земельные участки, занятые аэродромами, посадочными площадками, аэропортами и объектами единой системы организации воздушного движения; земли общего пользования садоводческих товариществ; земельные участки общественных объединений инвалидов (их частных унитарных предприятий и учреждений), занятые принадлежащими им объектами здравоохранения, туризма, физической культуры и спорта, социального обеспечения, образования, культуры и искусства.

Для договора аренды важное значение имеет установление арендной платы. Она может быть определена в целом за земельный участок или за каждое из угодий в виде платежей, вносимых периодически или единовременно; в виде твердых платежей; в качестве арендной платы разрешено устанавливать определенный объем услуг арендатора арендодателю или обязанность арендатора передать арендодателю обусловленную договором вещь в собственность или в аренду, возложить на него затраты по улучшению земельного участка. Арендная плата может устанавливаться и в виде доли продукции, плодов или доходов, полученных в результате использования земли.

Единственным существенным условием договора аренды, общим для всех его видов, является объект аренды. В договоре аренды должны быть указаны данные, позволяющие определенно установить имущество, подлежащее передаче арендатору в качестве объекта аренды. При отсутствии этих данных в договоре условие об объекте, подлежащем передаче в аренду, считается несогласованным сторонами, а соответствующий договор не считается заключенным.

На форму и содержание договора аренды необходимо обращать самое пристальное внимание. От того, что и как заложено в договор, будут зависеть успех или неудачи при его реализации. Кроме того, не стоит обходить вниманием и документацию, используемую при исполнении договора аренды. В частности — акты приема-передачи имущества по договору. Поскольку бывают судебные дела, когда стороны договора аренды не подписывают необходимого акта, а затем арендодатель не может доказать факт передачи имущества, чтобы взыскать с арендатора арендную плату или истребовать от него переданное имущество. Не стоит забывать и о том, что в определенных случаях договор аренды необходимо регистрировать. Надо проверять полномочия должностного лица арендодателя, которое подписывает договор на предмет того, вправе ли оно это делать. Если иное не предусмотрено договором, размер арендной платы может изменяться по соглашению сторон в сроки, предусмотренные договором, но не чаще одного раза в год. Арендатор вправе потребовать уменьшения арендной платы, если в силу обстоятельств, за которые он не отвечает, условия пользования, предусмотренные договором аренды, или состояние имущества существенно ухудшились [3]. В случае

существенного нарушения арендатором сроков внесения арендной платы арендодатель вправе потребовать от него досрочного ее внесения.

Арендодатель не вправе требовать досрочного внесения арендной платы более чем за два срока подряд. Арендная плата включает кроме ренты еще амортизацию на постройки и сооружения (которые находятся на земле), а также процент на вложенный капитал. Если собственник земли сделал какие-то улучшения, то он должен и возместить стоимость этих сооружений, и получить процент на затраченный капитал (ведь он мог положить капитал в банк и спокойно жить, получая проценты). Строительство зданий и сооружений на земле, затраты, связанные с улучшением плодородия, развитие инфраструктуры приводят к тому, что в структуре арендной платы все большую долю составляют амортизация и процент на капитальные вложения – «рента разбухает». Происходит это потому, что земельный собственник стремиться учесть эти вложения, поднимая арендную плату. Чем короче контракт, тем быстрее можно поднять арендную плату, мотивируя это улучшенными качествами земли или развитой инфраструктурой хозяйства. Поэтому арендаторы стремятся осуществлять такие вложения, которые полностью окупятся за период аренды. Отсюда известная противоположность интересов. Собственники земли стремятся сократить сроки аренды, а арендаторы стремятся ее увеличить. Не случайно, что в Западной Европе сложилась традиция сдачи земли под постройки сроком на 99 лет. За этот период стоимость могла быть целиком списана, а само здание приходило в полную негодность [4].

Анализируя вышеизложенные данные, можно сделать вывод, что плата за пользование землей в Республике Беларусь является актуальной темой. Она устанавливается вне зависимости от факта ведения деятельности на земельном участке, стимулирует правообладателей к полезному использованию земельных участков с максимальным экономическим эффектом. Вместе с тем взимание необоснованно высокой платы за землю снижает коммерческую привлекательность земельных участков, это приводит к отказу от ведения деятельности в пределах отдельных территорий, что в конечном счете негативно сказывается на развитии земельного рынка. Поэтому все предложения и изменения по установлению обоснованной платы за землю должны стать одной из первых задач развития земельного законодательства в Республике Беларусь.

Список використаних джерел: 1. Кодекс Республики Беларусь о земле от 23 июля 2008 г. № 425-З (В редакции Закона Республики Беларусь от 4 января 2014 № 107-З). 2. Налоговый кодекс Республики Беларусь (Особенная часть) от 29 декабря 2009 г. № 71 - З. 3. Бакиновская О.А. Земельное право. Ответы на экзаменационные вопросы. Мн.: Тетра Системс, 2006. 4. Гавриленко В.Г. Энциклопедия земельного права/В.Г.Гавриленко, Н.И. Ядевич. – Мн.: Бип-С, 1999.

УДК 338. 48

О.І. Табенська, канд. екон. наук, доцент
Вінницький національний аграрний університет, Україна

ПЕРЕВАГИ КЛАСТЕРНОЇ МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ

У сучасному світі туризм стрімко розвивається, оскільки бажання подорожувати з пізнавальними, лікувальними, діловими або іншими соціокультурними цілями зумовлено інтересами і потребами людей. На рівні країни туризм є галуззю національної економіки, яка не відособлена і не відокремлена від інших сфер діяльності, а є однією із складових єдиної соціально-економічної системи.

Розвиток туризму в Україні діалектично пов'язаний з поширенням таких секторів економіки як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів широкого вжитку та туристичного призначення. Він спроможний відіграти роль каталізатора структурної перебудови економіки.

Україна має всі об’єктивні передумови для інтенсивного розвитку не тільки внутрішнього і виїзного туризму, але й в’їзного туризму. Країна має вигідне геополітичне розташування в центрі Європи, володіє значним туристично-рекреаційним потенціалом, сприятливим кліматом, багатою флорою і фауною, культурно-історичними пам’ятками світового рівня та розвинутою туристичною індустрією [1, с. 17-21].

Туризм як складова національної культури й економіки відіграє важливу роль у формуванні внутрішнього валового продукту, створенні додаткових робочих місць і забезпеченні зайнятості населення, активізації зовнішньоторговельного балансу. Зі зростанням економіки, а отже, добробуту населення, підвищується попит на туристичний продукт, що стимулює збільшення кількості туристичних пропозицій та обсягів інформації, необхідної для реалізації туристичного продукту.

У виробництві та реалізації туристичного продукту беруть участь не тільки суб’єкти туристичної діяльності (туристичні оператори, туристичні агенти, екскурсійні бюро, туристичні організації, туристичні регіони), але й інші галузі, для яких обслуговування туристів не є основним видом діяльності.

Інформаційне середовище – це середовище, в якому постійно відбуваються різноманітні комунікативні процеси між зацікавленими сторонами. Зацікавленими сторонами можуть бути як туристичні агенти та туристичні оператори, котрі реалізують туристичний продукт, так і потенційні туристи, які прагнуть якнайшвидше задовольнити свої потреби у відпочинку та рекреації [2, с. 216-224].

Туристична галузь України здійснює поступальний рух у напрямі використання сучасних інформаційних технологій, здатних піднести розвиток вітчизняної туристичної індустрії на новий якісний рівень. Важливими

осередками надання інформаційних послуг щодо туристичних можливостей Української держави виступають туристично-інформаційні центри.

Як організаційна структура, туристично-інформаційний центр забезпечує надання інформаційних, координаційних та навчальних послуг. Першочергова функція таких осередків полягає в наданні безкоштовних інформаційних послуг, що стосуються широкого спектру місць розташування об'єктів туристичного показу, засобів розміщення та харчування, дозвілля, транспорту, торговельних установ тощо.

Туристично-інформаційні центри – це одночасно і навчальні осередки, оскільки вони організовують проведення семінарів, тренінгів, презентацій для потенційних учасників ринку туристичних послуг в певному регіоні. Забезпеченість туристично-інформаційних центрів (з відповідним рівнем освіти, знаннями іноземних мов, комп'ютерних технологій, маркетингових досліджень) позитивно впливатиме на якість і оперативність надання туристичних послуг, сприятиме розбудові рекламно-інформаційної інфраструктури туристичної галузі України та служитиме підґрунтям для розробки державної програми організації та функціонування туристично-інформаційних центрів і перетворення їх на центри гостинності [3, с.78-85].

Основними організаційними формами соціального діалогу в туристичній галузі можуть виступати маркетингові консорціуми, конгломерати, громадські організації при навчальних закладах, які готують фахівців з туризму, об'єднання, що створені з метою просування конкретного туристичного продукту, туристично-інформаційні центри, туристичні кластери.

Особливу увагу доцільно звернути на створення туристичних кластерів, які є специфічними організаційними формами об'єднання державних, наукових, освітніх, громадських та приватних структур, що здійснюють свою діяльність у туристичній сфері та розташовані на суміжних територіях. Туристичні кластери як управлінські структури сприяють переходу від прямого втручання органів державної влади до опосередкованого [4, с. 1-6].

Для органів місцевого самоврядування розвиток туризму буде сприяти підвищенню інвестиційної привабливості міста, зміцненню економіки, розвитку народних промислів, сувенірної продукції, створенню додаткових робочих місць, поповненню міського бюджету, сприятиме реалізації товарів місцевих товаровиробників та утриманню міста в привабливому стані.

Для суб'єктів підприємницької діяльності – створить додаткові можливості розвитку бізнесу, сприятиме прогресу та розвитку конкуренції.

Для територіальної громади – туризм сприятиме поліпшенню якості життя, місто стане більш охайним, естетичним, безпечним, збільшиться якість та кількість послуг, комфортність проживання в ньому. Для туристів – будуть відкриті привабливі туристичні ресурси міст, які раніше для них були недосяжними [5, с. 71-75].

Для формування та розвитку конкурентних туристських дестинацій в туризмі широко використовується кластерний підхід, застосування якого є особливо актуальним саме на рівні окремих регіонів, адже одним із факторів

ефективності кластера є територіальна інтегрованість підприємств та наявність тісних контактів між учасниками.

В стратегії розвитку регіонів кластерний підхід являє собою форму територіально-галузевої організації виробництва, що сприяє реалізації інноваційних підприємницьких проектів економічного розвитку, обумовлює синергійний ефект взаємодії з науковими, проектними інститутами при зацікавленій участі регіональних і муніципальних органів управління.

Розглянемо синергійний ефект зростання конкурентоспроможності кластера на туристському ринку, який виникає за рахунок певних факторів (рис.).

Рис. Синергійний ефект зростання конкурентоспроможності кластера на туристському ринку [6, 26-31].

За умови вірного розуміння синергія – це найвища форма діяльності в усіх сферах життя, істинна перевірка й маніфестація всіх звичок, разом узятих. У найвищих формах синергії чотири унікальні дари людини, мотиви «виграш/виграш» і навички емпатичної комунікації зосереджено на подоланні найбільших труднощів у житті. І результати дивовижні. Ми створюємо нові альтернативи – те, чого раніше в нас не було.

Що таке синергія? Кажучи простими словами, це означає, що ціле більше за суму його частин. Це означає, що зв’язки частин між собою – це сама по собі ціла частина. І не просто частина, а найбільш каталітична, найбільш підсилювальна, найбільш об’єднавча й цікава частина.

Зв'язок між частинами – це також сила для створення синергійної культури в родині й організації. Що сильніше бажання долучитися, що ширша й стабільніша участь в аналізі й розв’язанні проблем, то більший вихід творчої енергії в кожного учасника та відповідального ставлення до створеного.

Ви починаєте з переконанням, що всі учасники процесу можуть інтуїтивно осягнути суть речей і що радість від взаємного пізнання та прозріння дасть рушійну силу для подальших прозрінь, навчання й зростання. Вона є майже завжди, і якщо ви підійдете до пошуків із позицій «виграш/виграш» і по-справжньому намагатиметься зрозуміти, то в більшості

випадків зможете знайти рішення, яке буде найкращим для всіх, кого воно стосується [7, с. 281-304].

Отже, синергія є досить важливим чинником не тільки для окремої людини, підприємства, чи організації, а також стимулює інноваційний розвиток потужних інтегрованих структур – туристично-рекреаційних кластерів.

Для територій з високою туристичною привабливістю та розвинутим туристичним сектором зростаюча конкуренція на туристичних ринках зумовлює необхідність розроблення стратегії розвитку.

Стратегічне планування розвитку великих туристичних центрів відбувається в більших масштабах, ніж, наприклад, в малих, і потребує застосування іншого підходу як процесу організації стратегічного плану, так і на етапі методичного підходу і виявлення напрямів пріоритетного розвитку, формування організаційних структур стратегічного плану, проведення аналітичних робіт з діагностики і постановки цілей розвитку, впровадження і моніторингу стратегічного плану розвитку туристичного центру.

На етапі визначення конкурентних можливостей і формулювання конкретних напрямів, цілей, заходів доцільно виділяти туристичні ринки, які пов'язані з наявними туристичними ресурсами, об'єктами тощо, та оцінювати їх стратегічну важливість для територіальних утворень з врахуванням сучасного стану та очікуваних змін у попиті, пропозиції та конкурентоспроможності в майбутньому [8, с. 205-211].

Взагалі у рекреаційно-туристичній сфері взаємодіють точково-ареальні і лінійні елементи. До перших належать виробничі підприємства, установи сфери обслуговування, селітебні та природні об'єкти; до других – транспортні магістралі, мережі газо-, тепло-, електро- та водопостачання, водовідведення та інші спеціальні комунікації. Окремі з цих елементів об'єднуються у систему на основі зв'язків між ними. Ці зв'язки відіграють визначальну роль при виділенні структурних блоків кластеру.

Стратегічні плани розробляються групою розпорядників виробництва і потім затверджуються вищим керівництвом кластеру. Кожне відділення кластеру несе відповідальність за планування та контроль всієї діяльності. Важливо те, що об'єднання багатьох компаній однієї рекреаційної спеціалізації дасть можливість учасникам кластера досить ефективно відстоювати свої інтереси на рівні місцевих органів влади та місцевого самоврядування, а також брати участь у великих інвестиційних програмах [9**,** с.79-89].

Отже, зарубіжний та вітчизняний досвід створення та функціонування інтегрованих структур у вигляді туристично-рекреаційних кластерів заслуговує на увагу. Необхідно якісно удосконалювати співпрацю учасників даних структур використовуючи синергію – «найвищу форму діяльності в усіх сферах життя» [7**,** с. 282].

Список використаних джерел: 1. Благоразумова О.В. Державна економічна політика та інвестиційна привабливість сфери туризму [Текст] / О.В. Благоразумова // Інвестиції: практика та досвід. – Київ, 2014. – № 8. – С. 17-21. 2. Тишевська-Шапошник О. В. Інформаційне середовище як чинник формування комунікативних стратегій розвитку туристичної діяльності / О. В.

Тишевська-Шапошник // Вісник Харківської державної академії культури. – 2012. – Вип. 37. – С. 216-224. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua UJRN/hak_2012_37_24. 3. Гаврилюк А. Туристично-інформаційні центри як чинники державного регулювання туристичної галузі України / А. Гаврилюк // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України : Науковий журнал. – 2009. – №1 . – С. 78-86. 4. Крайник О. Туристичний кластер регіону як форма соціального діалогу: управлінський аспект / О. Крайник, М.Біль // [Електронний ресурс]. – С. 1-6. Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/DeVr/2009_4/fail/ Krajnyk.pdf. 5. Горлачук В.В. Кластерна модель розвитку туризму / В.В. Горлачук // Наукові праці : Збірник наукових праць. – 2009. – Вип. 96. – Т. 109. – С. 71-75. (Серія Економічні науки). 6. Войтенко К.К. Кластерний підхід до формування та розвитку туристських дестинацій з урахуванням туристського потенціалу міст / К.К. Войтенко // Комунальне господарство міст. – 2014. – Вип. 117. – С. 26-31. (Серія Економіка та управління в туризмі та готельному господарстві). 7. Кові Стівен Р. 7 звичок надзвичайно ефективних людей / Стівен Р. Кові ; пер. з англ. О. Любенко. – 2-ге вид., стер. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля, 2014. – 384 с. 8. Теребух А.А. Досвід стратегічного планування розвитку туристичних центрів / А.А. Теребух, В.М. Костючко // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». – 2005. – № 533. – С. 205 – 211. 9. Дишловий І.М. Питання формування та функціонування кластерів у рекреаційно-туристичному комплексі регіону / І.М. Дишловий // Економічні інновації. – 2011. – Вип. 44. – С. 79 – 89.

УДК 631.152.003.13

О.М. Таран, канд. екон. наук, доцент
П.О. Абраменко, канд. с.-г. наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Управління як специфічний вид людської діяльності відокремився в ході розподілу і кооперації суспільної праці. Сутність управління, його функції і специфіка визначаються, з одного боку, задачами, яке воно вирішує, з іншого, – його предметом, засобами і самою роботою з управління.

Управлінська праця – переважно розумова праця. Вона, хоча безпосередньо і не виступає творцем матеріальних благ, є невід'ємною частиною праці сукупного працівника. Тому оцінка діяльності керівників (і, насамперед, вищого керівництва) пов'язана з результатами діяльності підприємства.Управлінська праця – це вид суспільної праці, основним завданням якої є забезпечення цілеспрямованої, скоординованої діяльності як

окремих учасників спільного трудового процесу, так і трудових колективів в цілому.

Основні задачі управління полягають у:

- визначенні цілей підприємства і створенні необхідних умов (економічних, організаційних, технічних, соціальних, психологічних і т. д.) для їхньої реалізації; «встановленні гармонії» між індивідуальними трудовими процесами;
- координації спільної діяльності працівників.

Зарубіжний та вітчизняний досвід управління багатий на різноманітні підходи та концепції, що сформувались в процесі тривалого еволюційного розвитку науки управління та вирізняються методами, принципами, функціями та інструментами. Різноманітність підходів пов’язана з особливостями розвитку суспільства, формуванням економічних відносин та новими вимогами до управління.

Процесний, системний, ситуаційний, предметний та функціональний підходи до управління є концепціями менеджменту, які складаються з певних положень та являють собою, скоріше, способи або образи мислення, які у комплексі розглядають різні аспекти управління. Сучасні підходи та напрямки розвитку теорії управління концентрують в собі набутий досвід та практику управління підприємством як відкритою системою. Усвідомлення принципових змін функціонування підприємств у мінливому середовищі, застосування інформаційних технологій, інноваційна спрямованість, результативність господарювання та зростання вартості підприємства обумовлюють сучасні тенденції розвитку теорії управління.

Функціонування підприємств в ринковому середовищі ставить за необхідне пошук таких підходів до управління, які б максимально відповідали умовам діяльності, визначали стратегічні пріоритети підприємства, а результати господарювання задовольняли зацікавлене коло осіб. При умові досягнення результату господарювання за найбільш раціонального використання ресурсів, слід говорити про ефективність, що позиціонується як управлінська категорія [1,С.39].

Визначення рівня ефективності управління організацією є проблемою, що пов'язана з істотними об'єктивними труднощами, характеризується значною кількістю методологічних підходів та викликає чи не найбільш активну дискусію серед дослідників та фахівців-практиків. Хоча активні наукові дослідження з проблем ефективності управління складних соціально-економічних систем широко розробляються сьогодні, проте дана проблематика є відносно молодим напрямком науки менеджменту. Особливої актуальності набувають завдання розробки та удосконалення інструментальних заходів ефективності управління підприємства, які забезпечують цілеспрямований рух підприємств у межах обраних пріоритетів розвитку.

Під ефективністю розуміють:

- оцінювання певного результату;
- відповідність одержаного результату (процесу) запланованому;
- числова характеристика задовільності функціонування;

- імовірність виконання певних цілей [2].

Вивчення даної теми доцільно розпочати з розгляду сутнісного змісту категорії «організаційна ефективність» та усвідомлення ролі менеджерів у підвищенні ефективності функціонування організацій. На будь-якому рівні організації менеджери намагаються досягати високих результатів. Відмінності у визначенні управлінської ефективності відбивають прихильність різних авторів до однієї з наступних концепцій організаційної ефективності.

Цільова концепція відображає погляд на ефективність діяльності організації, що підкреслює центральну роль досягнення мети як критерію для оцінки ефективності. Численні управлінські методи ґрунтуються на цільовій концепції. Проте, незважаючи на свою привабливість та зовнішню простоту, застосування цільової концепції пов'язане із низкою проблем: досягнення мети не завжди є легко вимірюваним; організації здебільшого намагаються досягти декількох цілей, частина з яких суперечлива за змістом або гальмує виконання інших задач; спірним є саме існування загального набору «офіційних» цілей для усіх членів організації.

Згідно з цільовою концепцією організаційної ефективності розроблена цільова концепція ефективності управління організацією. Вона грунтується на посиланні, що головною метою діяльності будь-якої системи управління є досягнення організацією встановлених цілей її основної діяльності найбільш раціональним (економічним) способом [3]. Менеджери не тільки складають плани, але й організують їхнє виконання шляхом формування структур, процесів і методів, за допомогою яких організується спільна й ефективна праця. Важливе місце в діяльності менеджерів займає розробка систем показників, за допомогою яких виміряються й оцінюються результати праці кожного окремого працівника підрозділу, служби і підприємства в цілому. Виконуючи всі перераховані види робіт, менеджери створюють необхідні передумови для продуктивної й ефективної праці всіх співробітників підприємства і всіх його підсистем. Тому нерідко їх називають людьми, що вміють домагатися поставлених цілей, використовуючи працю, інтелект і мотиви поведінки інших людей. І це одна з причин того, що до їхнього професіоналізму й особистісних якостей ставляться високі вимоги.

Отже, ефективність управління вимірюється ступенем досягнення організацією показників, що характеризують головні цілі її діяльності. У деяких авторів визначена за цією концепцією ефективність управління має специфічну назву результативність управління.

Системна концепція організаційної ефективності передбачає визначення основних елементів в організації («входи – процес – виходи») і необхідність її адаптації до умов системи більш високого рівня, частиною якої вона є (зовнішнього середовища). Системна концепція пояснює, чому ресурси повинні використовуватись для діяльності, яка безпосередньо не пов'язана із досягненням мети організації. Головною передумовою ефективного управління є усвідомлення менеджерами аксіоми, що організації, якими вони керують, – це складні відкриті системи. Тому концентрація уваги тільки на продуктах

(товарах та послугах) прирікає організації на невдачі в умовах конкурентної боротьби.

Системна концепція ефективності управління організацією передбачає, що ефективність управління характеризує ступінь адаптації організації до свого зовнішнього середовища.

Концепція організаційної ефективності на основі досягнення балансу інтересів акцентує увагу на відносній важливості різних групових та індивідуальних інтересів в організації (на відміну від цього, цільова концепція підкреслює, що організації віддають перевагу досягненню загальноорганізаційних цілей). Організація є ефективною настільки, наскільки вона задовольняє інтереси групи, що контролює найбільш важливий на даний момент ресурс. Цю концепцію можна використовувати для комбінування двох попередніх із метою більш достовірного визначення організаційної ефективності.

Функціональна концепція дозволяє визначити ефективність управління з позиції організації праці та функціонування управлінського персоналу, тобто спирається на результати та витрати самої управлінської системи. Результат (ефект) управлінської праці в межах функціональної концепції вимірюють, зокрема, такими показниками: зменшення трудомісткості управлінських робіт; скорочення управлінського персоналу, термінів обробки інформації; скорочення втрат робочого часу; зменшення плинності управлінських кадрів тощо [4].

Композиційна концепція ефективності управління ґрунтується на визначенні ступеню впливу управлінської праці на результати діяльності організації в цілому. Серед показників, що характеризують результат (ефект) діяльності організації, найбільш широко використовуються такі: це, зокрема, величина прибутку, собівартість, обсяг виготовленої продукції, обсяг реалізації продукції, рентабельність, фондомісткість, рівень ліквідності, рівень ризику, коефіцієнти автономії, фінансової стійкості, маневрування, оборотності тощо.

Множинний підхід з’явився як один з варіантів подолання головного недоліку переважної більшості показників ефективності управління – неспроможності відобразити багатогранну ефективність управління в цілому. Він є спробою оцінити ефективність управління за допомогою синтетичних (узагальнюючих) показників, за допомогою яких фахівці намагаються охопити декілька найважливіших аспектів управлінської діяльності конкретної організації.

Отже, механізм одержання комплексної оцінки ефективності управлінської діяльності повинен передбачати таку послідовність дій: насамперед, визначаються ключові аспекти, що характеризують об'єкт дослідження; потім в рамках кожного аспекту виділяються основоположні показники або групи показників, що найбільш повно розкривають той чи інший аспект; й, нарешті, в рамках кожного показника або всередині кожної групи показників виділяється мінімальна кількість показників, сукупність яких дозволяє кількісно виміряти рівень кожної складової в оцінці загального рівня ефективності управлінської діяльності.

Список використаних джерел: 1.Говорушко Т.А. Управління ефективністю діяльності підприємств на основі вартісно-орієнтованого підходу: монографія / Т.А. Говорушко, Н.І. Климаш. – К.: : Логос, 2013. – 204 с. 2. Сидора Т. Ю. Критерії оцінювання ефективності діяльності підприємства/ Т.Ю. Сидора// Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" – №7. – 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1298 3. Електронна бібліотека підручників.Основи менеджменту. Концепція управління за цілями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.info-library.com.ua/books-text-5436.html 4. Бібліотека економіста. Ефективність управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.if.ua/book/58/4106.html

УДК [631.152:658.012.32]:633/635

О.М. Таран, канд. екон. наук, доцент
П. Середа, магістрант
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МЕНЕДЖМЕНТУ ГАЛУЗІ РОСЛИННИЦТВА

Сучасні підходи до менеджменту характеризують його як тип управління, що відповідає сучасним потребам ринкової економіки. Реальний стан українського менеджменту є недосконалим, про що свідчить низький рівень продуктивності та якості праці на більшості вітчизняних підприємств і їх низька конкурентоспроможність. Виникає необхідність осмислення існуючих проблем і формування більш адекватної сучасним умовам господарювання моделі вітчизняного менеджменту. Здійснення цієї функції неминуче передбачає і приводить до виникнення й відтворення відповідних соціально-економічних відносин, які виступають суспільною формою організації ефективного, конкурентоспроможного індивідуального відтворення.

Менеджмент являє собою функцію управлінського апарату сучасного підприємства з використання законів і закономірностей суспільного розвитку, що дає змогу організувати ефективне, конкурентоспроможне виробництво в умовах постійно мінливого внутрішнього і зовнішнього середовища. Виробничий менеджмент вирішує завдання визначення оптимального обсягу й структури випуску продукції, застосовуваної технології, раціонального завантаження обладнання; розміщення людей; усунення збоїв і неполадок; поточного контролю; керівництва персоналом, вирішення конфліктів. Управління виробництвом має двоїстий характер. Відповідно до цього управління виробництвом розглядається у двох аспектах: організаційно-технічному й соціально-економічному. У першому випадку під управлінням розуміється об'єднання праці всіх працівників на базі організованої системи

машин і технічних засобів. Його завдання – з'єднати працю працівників із предметами й знаряддями праці, встановити певні пропорції, режими й зв'язки у виробництві. Через організаційно- технічний напрямок розкривається зміст управління і склад його елементів.

Розвитку рослинницької галузі притаманний ряд особливостей, який слід враховувати при побудові та організації функціонування системи менеджменту. Складність управління рослинництвом визначається його великою залежністю від природних і кліматичних умов, які безпосередньо впливають на розміщення виробництва, концентрацію та спеціалізацію. Оскільки природні умови відносять до слабко керованих факторів, то діяльність управління зводиться не до прямого впливу на природні фактори, а до прогнозування їх стану та адаптації до несприятливих умов виробництва.

В галузі рослинництва виробничий процес зосереджений на значній території: спостерігається розкиданість виробничих об'єктів, земельних угідь, техніки, людей на значних територіях. Це впливає на структуру управління, ступінь централізації функцій керівництва і висуває підвищені вимоги до організації оперативного управління всім виробництвом.

Важливою особливістю роботи аграрних підприємств є те, що вироблена ними продукція й надалі бере участь у процесі виробництва. Як засоби виробництва використовують насіння і садивний матеріал, корми. У рослинництві продукція надходить, як правило, один раз на рік. Як наслідок, дуже важко, а іноді навіть неможливо врахувати щоденний внесок кожного працівника в урожай. Механізатори виконують різні види робіт (посів, догляд, заготівля кормів, збирання врожаю) і тому вузької спеціалізації у них не існує. Оплата праці здійснюється з урахуванням багатьох факторів: виконання норм виробітку, строків та якості проведення робіт, а також отримання продукції.

Таким чином, врахування особливостей сільського господарства з організації системи управління – обов'язкова умова підвищення якості праці та ефективності виробництва [1].

Задля ефективної роботи галузі рослинництва і підвищення окупності готової продукції необхідно проведення відповідних агротехнічних і агрономічних заходів (насінництво, селекційна робота, вдосконалення сівозмін, упровадження нових технологій обробітку культур тощо). Для проведення цих робіт потрібна відповідна агрономічна служба [2]. Агрономічна служба формується із врахуванням спеціалізації господарства, набору сільськогосподарських культур. Керівником, організатором і технологом в рослинництві є головний агроном, який контролює виконання планів галузі, раціональне використання землі, насіння, добрив, гербіцидів, трудових і фінансових ресурсів. Він проводить велику роботу по плануванню і розвитку галузі, координації діяльності робітників агрономічної служби, керівників підрозділів, впровадженню передової практики, удосконаленню економічних методів, які використовуються в рослинництві [3]. Місце агрономічної служби в сільськогосподарських підприємствах визначає структура управління. В структурі управління сільськогосподарських підприємств агрономічна служба знаходиться на одному рівні з іншими функціональними службами і планово-

економічною, бухгалтерською, зоотехнічною. Всі вони в цілому, по своїй спеціальності координують роботу підприємства.

В господарствах, що мають рослинницький напрям, в залежності від конкретних умов виділяють територіальну, галузеву і комбіновану структуру управління.

Територіальна структура використовується при територіальній організаційній побудові галузі в підприємствах, в яких немає внутрішньогосподарської спеціалізації, багато населених пунктів і нестійкий зв'язок між підрозділами, відсутня територіальна компактність господарства. Недоліком такої структури є те, що головні спеціалісти керують рослинницькими галузями через управляючих відділами. Але так, як відділення багатогалузеві, то управляючому в один і той же час тільки по рослинництву дають розпорядження, накази, рекомендації до 10-15 спеціалістів різноманітних галузей, відділків і служб.

В галузевій структурі управління основним виробничим підрозділом є цех – спеціалізований внутрішньогосподарський підрозділ, який очолюється головним агрономом. Якість і ефективність виробництва з впровадженням галузевої структури управління зростають, тому що цеха очолюють спеціалісти відповідної галузі.

В залежності від характеру підпорядкованості в господарствах відрізняють лінійну, лінійно-функціональну, функціональну систему зв'язку управління рослинництвом. Найбільш розповсюджений лінійно-функціональний принцип, коли підлеглий працівник в адміністративних питаннях підпорядковується одному керівнику (бригадир – начальник цеху, кооперативу, начальник цеху, кооперативу – голові (директору), а по окремим, специфічним питанням виробництва (технологічним, технічним, економічним та ін.) – функціональним службам і спеціалістам.

Структура управління рослинництвом може бути -двох, -трьох, а інколи чотирьохступінчатою. При двоступінчатій структурі управління рослинництвом функціонують тракторно-рільничі, тракторні та інші бригади і робочі групи. Головні агрономи планують роботу техніки та розподіляють її по заявкам бригадирів. Вони не тільки організовують роботу, але й контролюють виконання робіт бригади. Його інформують про порушення технологічного режиму, несвоєчасне виконання тих чи інших завдань і т.п. Однак розміри господарств, їх конфігурація, профіль діяльності, стан шляхів та засобів зв'язку, рівень підготовки кадрів та інші фактори обумовлюють використання трьохступінчастої, а інколи чотирьохступінчастої структури управління.

Розвиток рослинництва пред'являє високі вимоги до діяльності агронома. Він повинен бути експериментатором, дослідником. Його обов'язок – глибоко осмислювати економіку, аналізувати результати виробництва, добиватися скорочення витрат праці і коштів на одиницю продукції. В свою чергу інші спеціалісти (агроном-насінник, агроном-агрохімік, агроном з захисту рослин, агроном-плодоовочівник) агрономічної служби виконують більш вузьке коло функцій у відповідності з їх профілем [4,5].

Список використаних джерел: 1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: [підручник]. – 2-ге вид., доп. і перероблене. / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с. 2.Основні наукові поради з розвитку галузі рослинництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://8cent-emails.com/osnovnye-nauchnye-sovety-po-razvitiju-otrasli-rastenievodstva/
3.Посадова інструкція головного агронома [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.jobs.ua/ukr/job_description/view/1686/ 4.Склад і розмір агрономічної служби [Електронний ресурс]. – Режим доступу: vinplc.at.ua/_bd/0/37.doc 5. Організація служб управління в управління підприємством [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://referatcentral.org.ua/ management_load.php

УДК 332.3 : 007 : 502.33

Р.Б. Таратула, канд. екон. наук, доцент
Львівський національний аграрний університет, Україна

БАЗОВІ ВІДОМОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ РАЦІОНАЛЬНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

В даний час в умовах розвитку системи нових земельних відносин відбувається орієнтація на економічний критерій ефективності, який, як правило, виражається в грошовому еквіваленті, а його економічний сенс зводиться до отримання дивідендів від виправданої управлінської діяльності. Одним з найважливіших факторів досягнення максимального економічного ефекту від управління земельними ресурсами є система земельного кадастру, яка служить інформаційною основою управління [3]. Тобто, формування системи управління земельними ресурсами має спиратися на постійно поновлювану інформаційну базу про об'єкти земельних відносин, що перебувають на даній території.

Це обумовлює необхідність формування інформаційно-ресурсного потенціалу, а також створення інформаційної системи, які забезпечать організацію раціонального використання та охорони земельних ресурсів на територіальному рівні і можуть бути представлені у вигляді автоматизованої системи, що з'єднує повну інформацію про земельно-ресурсний потенціал території.

Інформаційні потреби визначаються комплексом земельно-кадастрових даних, що відповідають вимогам конкретних завдань щодо використання земельних ресурсів. На сьогоднішній день існує необхідність у розвитку інформаційного забезпечення управління земельними ресурсами, без якого неможливо вдосконалення форм і методів управління. Слід підкреслити, що деякі види земельно-кадастрових робіт нині в України належним чином не виконуються, що обмежує функцій кадастру та забезпечення повноти відомостей про всі земельні ділянки. Нинішня складна еколого-економічна

ситуація в земельних відносинах нашої країни вимагає всебічних та фундаментальних досліджень цієї проблеми, і зокрема врахування світового досвіду зарубіжних розвинених країн, в сфері кадастру та кадастрових робіт [1].

На наш погляд, перспективним напрямком розвитку інформаційного забезпечення є формування єдиного інформаційного ресурсу для цілей управління земельними ресурсами, основними аспектами якого повинні стати подолання інформаційної роз'єднаності управлінських структур і кадастрів, створення єдиної інформаційної системи про земельні ділянки та інших об'єктах нерухомого майна, здатної відбивати якісні та кількісні характеристики продуктивного потенціалу земель.

Спираючись на зарубіжний досвід, інформаційне забезпечення управління земельними ресурсами має бути комплексним, тобто забезпечуватись багатоцільовою інформаційною системою. Тому доцільним в удосконаленні інформаційного забезпечення системи управління земельними ресурсами є об’єднання усіх відомостей різних направленостей у комплексну систему за природними, економічними та юридичними ознаками [1; 2]. Перетворення інформаційної системи земельних ресурсів у комплексну, при поєднанні екологічних та економічних характеристик землекористування є доцільним, адже відповідно до рішенні конвенції про збалансоване використання природних ресурсів, управління земельними ресурсами має здійснюватися на засадах збалансованого розвитку природокористування.

При формуванні інформаційної системи земельного кадастру необхідно враховувати, що кожний вид використання земельних ділянок передбачає вилучення з нього конкретних споживчих властивостей і тому щодо кожної категорії земель повинен визначатися конкретний перелік відомостей. При цьому дуже важливо дотримуватися принципу повноти відомостей земельного кадастру, який передбачає відображення в інформаційній системі всіх необхідних даних, в той же час, не перевантажуючи його зайвою, не використовуваною інформацією.

До того ж одним з основних управлінських принципів є принцип інформаційного балансу, згідно з яким будь-яка інформаційна система повинна містити оптимальну кількість інформації про об'єкт управління. При цьому під оптимальністю слід розуміти мінімум даних про об'єкт, необхідних і достатніх для прийняття раціональних управлінських рішень [3].

Зупинимося на відомостях, що мають загальний характер для будь-яких земельних ділянок, а також вкажемо джерела їх отримання. Насамперед, це відомості про їх місцезнаходження. Зазначені відомості вносяться в документи державного земельного кадастру на підставі поданих заявником матеріалів межування – технічного заходу щодо визначення, закріплення і опису меж ділянки на місцевості. Представлені матеріали повинні дозволити відновити втрачені кордони шляхом проведення вимірювань відносно об'єктів, відомості про яких є в державному земельному кадастрі. Такими об'єктами є пункти опорної межової мережі, створюваної спеціально для цілей ведення кадастру. В якості цих пунктів можуть використовуватися і пункти державної геодезичної мережі, та інші об'єкти, що задовольняють певні технічні вимоги. Відомості про

такі об'єкти вносяться до державного земельного кадастру за матеріалами топографо-геодезичних, та землевпорядних обстежень.

Відомості про характер використання земельних ділянок та розташованих на них, і тісно пов'язаних з ними, об'єктах нерухомості вносяться до державного земельного кадастру на підставі ґрунтових, моніторингових, геолого-геоморфологічних та інших обстежень. При цьому відомості про цільове призначення як межі допустимого використання вносяться тільки на підставі актів органів влади в сфері земельних відносин відповідно до їх компетенції.

Всі відомості про права та обмеження на новосформовані земельні ділянки вносяться до державного земельного кадастру тільки на підставі відомостей Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Відомості про економічні характеристики земельних ділянок вносяться в документи державного земельного кадастру на підставі даних державної кадастрової й іншої оцінки земель та положень нормативно-правових актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Список використаних джерел: 1. Бордюжа А.С. Удосконалення формування інформаційної системи екобезпечного сільськогосподарського землекористування / А.С. Бордюжа // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. – 2014. – № 1–2. – С. 120–129. 2. Миргород М.М. Роль земельної інформаційної системи в управлінні земельними ресурсами / М.М. Миргород // Збалансоване природокористування. – 2014. – № 4. – С. 111-115. 3. Шубенкова О.В. Содержание и источники системы государственного земельного кадастра в аспекте управления земельными ресурсами государства / О.В. Шубенкова, Д.А. Шишов, М.А. Великанова // Юридическая мысль. – 2007. – № 1 (39). – С. 47–51.

УДК 631.615 (476)

І.І.Тимощук, здобувач*
Інститут агроекології і природокористування НААН, Україна

ІНСТРУМЕНТИ РЕКУЛЬТИВАЦІЇ ПРОМИСЛОВО ВИРОБЛЕНИХ ТОРФОВИЩ У СИСТЕМІ РАЦІОНАЛЬНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

На території України в даний час є значні площі промислово вироблених торф'яних родовищ. На таких осушених родовищах інтенсивно протікають процеси мінералізації органічної речовини торфу. В результаті осушення і подальшої розробки торф'яних родовищ порушується гідрологічний режим, знищуються місцеперебування. Колишні болота припиняють виконання властивих їм біосферних функцій. У зв'язку з цим важливою екологічною

* Науковий керівник – М.Х. Шершун, д.е.н., доцент

проблемою є організація збалансованого використання вибулих з промислової експлуатації торф'яних родовищ і ділянок, оскільки, будучи в осушеному стані після завершення видобування торфу, вони продовжують дестабілізувати природні процеси, в тому числі і на прилеглих територіях.

При промисловій експлуатації торф'яні родовища або їх ділянки зазнають змін у вигляді послідовності станів, що забезпечують раціональне використання земельних ресурсів (рис.). Для переходу на останню стадію об'єкт торфовидобутку повинен бути підданий рекультивації чи відновленню [1, с. 9-10].

В даний час сформувалась низка заходів щодо охорони і відновлення промислово-вироблених торфовищ. Основними з них є рекультивація, ренатуралізація, регенерація і реабілітація. Під рекультивацією розуміється підготовка площ, повністю або частково вироблених торфових родовищ, для подальшого використання в різних напрямках [1, с. 12]: природоохоронному, сільськогосподарському, лісогосподарському, рекреаційному та ін.

В даний час осушені торфовища в сільськогосподарському виробництві використовується неефективно або взагалі не використовується, заростають бур’янами, кущами, а гідротехнічні споруди, осушувальні канали, насосні станції, мости через канали та шлюзи руйнуються або зруйновані. У зв’язку з цим із року в рік зростає загроза торф’яних пожеж, які носять надзвичайно небезпечний характер, адже вогонь перекидається на населені пункти, ліси, посіви сільгоспкультур, промислові об’єкти, залізниці та інші споруди.

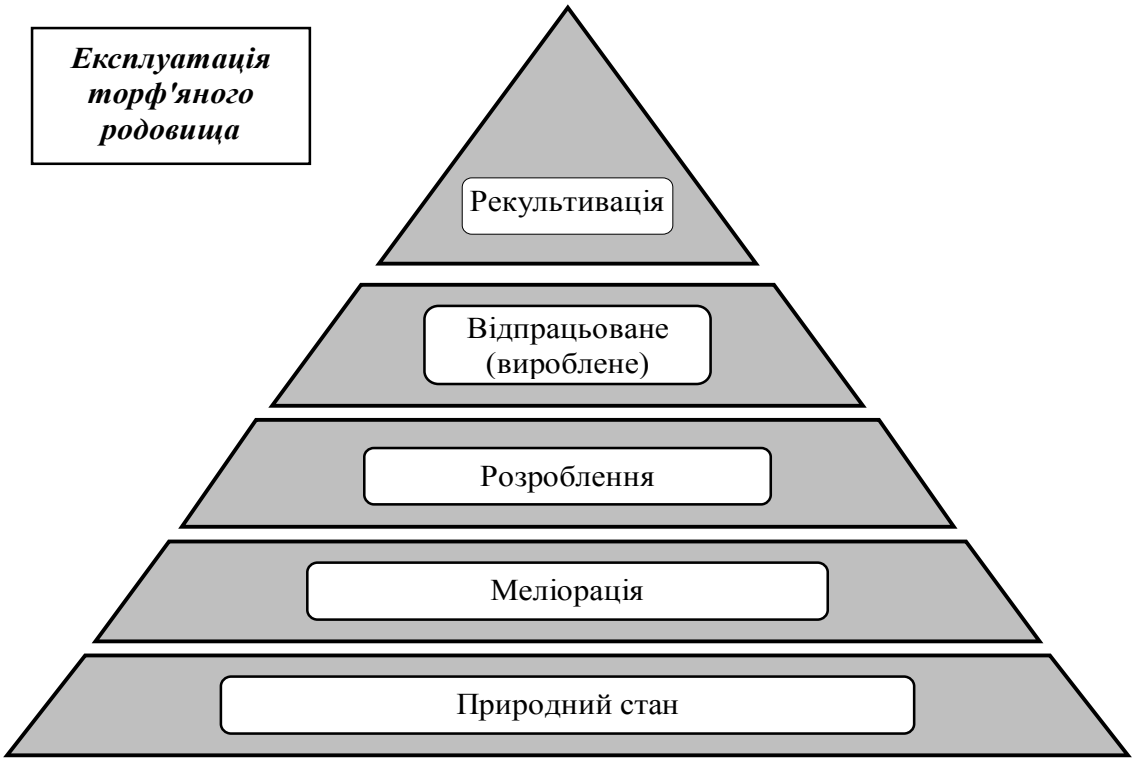

Рис. Стадії експлуатації торфовищ

Під ренатуралізацією і регенерацією [1; 2] розуміють обов’язкове й повне відновлення усієї сукупності природних компонентів порушених болотних екосистем, забезпечення їх взаємодії, саморозвитку і саморегуляції з метою

повернення їх до природного стану. Реабілітація промислово-вироблених торфовищ і осушених торф’яних земель полягає в створенні умов для підвищення продуктивності біомаси болотної рослинності та поновлення в майбутньому торфоутворювальних процесів. На сьогоднішній день основним способом відновлення є повторне заболочування і ренатуралізації трансформованих болотних екосистем.

У зв'язку з вищевикладеним, виникає необхідність використання загального терміна, що об'єднує в одній назві ряд різних процесів з відновлення земель. В якості такого терміну пропонується використовувати поняття «рекультивація».

Значна різноманітність порушених внаслідок торфовидобутку земель, обумовлено різними способами видобутку торфу, термінами виходу ділянок з експлуатації, властивостями підстилаючого торф мінерального дна, геоморфологічним станом і гідрогеологічними особливостями, визначає необхідність їх угруповання з метою визначення найбільш раціонального напрямку рекультивації з урахуванням господарських інтересів. Обґрунтування раціональності природокористування при розробці зневоднених родовищ торфу слід здійснювати з використанням встановлених залежностей величини еколого-економічних витрат і ефектів від типів виробничо-екологічної діяльності при різних способах впливу на зневоднені торфовища з урахуванням комплексної оцінки факторів, що впливають на їх витратність [1; 2].

Висока динамічність природно-кліматичних, ринкових, організаційно-технологічних умов для використання промислово вироблених торф'яних родовищ визначають необхідність створення інструментів еколого-економічної оцінки і вибору варіантів для отримання можливості своєчасного і раціонального прийняття рішень у цій сфері діяльності. Робота інструментів передбачає виконання таких етапів: проведення аналізу умов для використання промислово-виробленого торфовища; прийняття рішення про необхідність пошуку оптимального варіанта використання промислово-виробленого торфовища; формування варіантів використання промислово-виробленого торфовища, для кожного із способів їх освоєння з урахуванням комплексної оцінки факторів; проведення оцінки варіантів використання промислово-виробленого торфовища; вибір і реалізація оптимального варіанта використання зневоднених промислово-виробленого торфовища.

Список використаних джерел: 1. Выработанные торфяные месторождения, их характеристика и функционирование: монография / Л.И. Инишева, В.Е. Аристархова, Е.В. Порохина, А.Ф. Боровкова. – Томск: Издательство Томского государственного педагогического университета, 2007. – 185 с. 2. Савин К.С. Анализ состояния и перспективных направлений использования месторождений торфа / К.С. Савин // Вестник Ростовского государственного экономического университета. – 2013. – № 3 (43). – С. 156-159.

УДК 631.4.(476)

О.В. Тишкович, ассистент
Учреждение образования «Белорусская государственная сельскохозяйственная академия», Беларусь

ПОЧВЫ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ

Беларусь – страна разнообразная и интересная, одним из основных богатств которой помимо ее людей является ее земля. По данным государственного земельного кадастра по состоянию на 01.01.2015 в стране 5562 тыс. га пахотных и 2844 тыс. га луговых земель. В Беларуси пока достаточно пахотных почв (0,6 га/чел) и сельскохозяйственных земель в целом (0,9 га/чел) для нормального обеспечения населения продовольствием. Некоторое снижение площади продуктивных земель в XXI веке, на 0,5 млн га, или с 44,6 до 42,0 % от общей площади, следует рассматривать в основном как следствие урбанизации (примерно 0,3 млн га). Вместе с тем за последние 15 лет увеличилась площадь лесных земель (на 0,2 млн га) за счет облесения малопродуктивных сельскохозяйственных земель, на которых невозможно было обеспечить рентабельное производство продукции. Уровень обеспеченности пахотными землями втрое превышает среднемировой, что делает Беларусь держателем значительного «земельно-ресурсного капитала», который может в перспективе материализоваться при общемировом росте спроса на продовольствие.

Высокий уровень обеспеченности населения страны земельными ресурсами следует рассматривать как стратегический ресурс, запас прочности в условиях социально-экономических и природно-климатических кризисов. Надежный учет качества земельных ресурсов с применением современных информационных технологий, освоение новых ландшафтно-ориентированных систем земледелия и агротехнологий – основные магистральные пути совершенствования аграрного производства, улучшения качества жизни социума. С повышением интенсификации сельскохозяйственного производства роль почвенного фактора усиливается, определяя эффективность тех или иных технологий, в первую очередь применения удобрений. Немаловажно, что на почвы и земельные ресурсы Беларуси глобальные природные катаклизмы оказывает сравнительно небольшое влияние. В стране нет приморских территорий, которым грозит затопление вследствие потепления климата, нет многолетней мерзлоты, протаивание которой грозит непредсказуемыми последствиями, нет существенной угрозы аридизации (опустынивания) земель[2].

Почвенные ресурсы в Беларуси надо ценить еще и вследствие отсутствия в стране серьезных залежей минеральных ресурсов, кроме калийной соли. Потенциал белорусских почв, полвека назад оцениваемый обычно как низкий

вследствие высокой кислотности и бедности элементами питания большинства почв, в настоящее время правильнее оценивать как средний.

Грандиозной полувековой работой по химической мелиорации в стране на порядок снизился уровень почвенной кислотности, в четыре раза увеличилось содержание подвижных соединений фосфора и калия. Успехи в окультуривании почв нашли отражение в величине эффективного плодородия, средний урожай зерна зерновых и зернобобовых культур за 2010-2013 гг. составил 31,0 ц/га, льно-волокна – 8,2, корней сахарной свеклы – 443, семян рапса – 14,6, клубней картофеля – 207 ц/га. Это примерно вдвое выше, чем в период 1970-1980 гг. Определенные достижения аграрного сектора Беларуси были подготовлены многолетней работой целого ряда ученых, в том числе и почвоведов, создавших теоретическую базу для интенсификации и химизации растениеводства.

Далее следует обратить внимание к увлажнению почв. Это объясняется развитием мелиорации, которое началось комплексом исследований на организованной в 1911 г. (при участии академика В.Р. Вильямса, А.Т. Кирсанова и др.) Минской болотной опытной станции и затем продолжалось вплоть до широкомасштабного мелиоративного строительства 1960- 80-х гг. Проектирование мелиорации требовало почвенных карт, отражавших характер и степень увлажнения. Весьма много информации было собрано в процессе работ над проектированием мелиорации Полесской низменности (1952-1953 гг.) [3].

Система удобрений будущего должна быть экономически обоснованной и экологически оправданной, учитывать природно-ресурсный потенциал и ландшафтные особенности конкретных земельных участков. В 1970-90-е гг. в белорусском почвоведении активно развивалось и агропочвенное направление, наиболее ярким представителем которого является академик Н.И. Смеян. Под его руководством были проведены крупные работы по установлению при годности отдельных почв для выращивания конкретных сельскохозяйственных культур, предложено выделить земледельческие почвы в отдельные типы почв (агродерново-подзолистые и т.д.), проведена целая серия научных исследований,обеспечивших успешное проведение нескольких туров землеоценочных работ. Условия, определяющие эффективность средств химизации, видов и сортов культур, технологий возделывания и других аспектов, неоднородны зачастую не только в пределах отдельных хозяйств, но и в большинстве случаев – отдельных полей. Неоднородность почвенного покрова Беларуси сравнительно велика, но эта пестрота носит закономерный характер. Учет неоднородности почвенного покрова предусмотрен и в системе мониторинга земель, и в системе кадастровой оценки сельскохозяйственных земель [1].

Землеоценочные работы в Беларуси проводились неоднократно. Уже в конце 1960-х гг., по мере завершения первого тура почвенного обследования, был проведен первый тур бонитировки почв. Ключевым параметром выступает плодородие почв, выраженное в баллах. После трех туров бонитировки и одного тура экономической оценки уже дважды в стране проведена кадастровая

оценка сельскохозяйственных земель, которая является более совершенной по содержанию, так как земля оценивается как средство труда (плодородие), как предмет труда (технологические свойства отдельных участков), как пространственный операционный базис (местоположение участков) и в целом как средство производства (обобщающие экономические показатели).

Результаты кадастровой оценки хорошо отражают качество сельскохозяйственных земель Беларуси. Так, средний исходный балл составил 51. Практически это означает, что средняя белорусская почва вдвое хуже зонального идеала даже при условии оптимизации исправимых недостатков. А резервы для улучшения весьма велики, так как поправочный коэффициент составляет 0,62, то есть реальный балл плодородия – 31,2. Для увеличения балла плодородия надо провести большую работу по окультуриванию почв, снижению завалуненности, увеличению размеров контуров и т.п. Пока средний общий балл кадастровой оценки составляет лишь 31. Результаты кадастровой оценки устойчивы во времени и характеризуют сравнительное качество земель как средства сельскохозяйственного производства и предназначаются для дифференциации ставок земельного налога, первичного обслуживания рынка земли, решения хозяйственных задач по рациональному использованию сельскохозяйственных земель, энергетической оценки земель.

В последние годы важные прикладные работы в республике ведутся в основном по изучению эффективности бактериальных удобрений. Физические свойства почв Беларуси изучены слабо. Почвы Беларуси подвержены различным видам деградации, но наиболее существенную роль играют эрозия и радиоактивное загрязнение почв. В настоящее время эродированные почвы занимают примерно 10 % пахотных земель, но еще около 40 % являются эрозионно-опасными. Выявлена четкая географическая детерминированность видов и степени проявления эрозии: смытые почвы приурочены в основном в возвышенностям, а дефлированные почвы – к Южной Беларуси с большой долей песчаных и осушенных торфяных почв. Водной эрозии способствует достаточно влажный климат и состав пород – пылевато-суглинистый в районах с высокой расчлененностью рельефа. Эрозия в стране изучена довольно хорошо, известны ареалы и степень ее проявления, разработаны меры борьбы с эрозией почв. Из агротехнических методов особенно актуальны приемы обработки, посева, культивации, снегозадержания, широкое применение многолетних трав, промежуточных культур и сидератов; из химико-мелиоративных – известкование, внесение повышенных доз удобрений; из организационно-хозяйственных – почвозащитные севообороты, нарезка полей, полезащитные насаждения; из антидефляционных – поддержание оптимальной влажности на осушенных землях, лесонасаждения[2].

Со времени катастрофы на ЧАЭС прошло уже почти 30 лет, но ее последствия – радиоактивное загрязнение почв – до сих пор остаются главным экологическим бедствием для почв Беларуси. Первоначально около четверти территории подверглось загрязнению, в настоящее время в результате самоочищения сократились как общая территория загрязнения, так и его уровень, в среднем в 2,2 раза. Около 200 тыс. га в стране считается

подверженным влиянию химического загрязнения. В основном химическое загрязнение земель носит локальный характер и не оказывает существенного влияния на экологическое состояние природной среды на региональном уровне. Теперь, на втором веку жизни науки, можно констатировать, что почвоведение – полноценная ветвь естественных наук с определенной степенью зрелости. Однако сами объекты нашего исследования (почвы) исчезают, внушая тревогу.

В Беларуси, как и везде в мире, происходит уменьшение площадей пахотных земель, например, за последние 30 лет их количество уменьшилось с 6,20 до 5,56 млн га. Беспокойство внушает постоянное отчуждение почв под строительство; и хотя в стране пока достаточно почв с естественным растительным покровом (около половины территории), необходимость сохранения биоразнообразия все более осознается обществом. Становится очевидной актуальность сохранения биологической вариативности почв, что важно по 5 причинам: этической, эстетической, экономической, научной, земельной устойчивости. Науке о почвах еще предстоит многое сделать в стране, но очень важно не забыть и ранее сделанное, обобщить полученные результаты[3].

Важнейшей сферой применения знаний о почвах в настоящее время остается традиционная – для повышения продуктивности в целях выполнения важнейшей функции – обеспечение жизни на Земле. В последние годы усилилась и будет дальше усиливаться функция почвоведения в создании научно-методической базы для мониторинга и охраны почв, для установления связи заболеваемости населения со свойствами почв и поиска путей лечения и многих иных нестандартных целей.

Список использованных источников: 1. Клебанович, Н.В. Почвоведение и земельные ресурсы: учеб. пособие для студентов учреждений высшего образования по специальности «География (геоинфор мационные системы)» / Н.В. Клебанович. – Минск: БГУ, 2013. – 343 с. 2. География почв Беларуси: учеб. пособие для студентов высших учебных заведений / Н.В. Клебанович [и др.]. – Минск: БГУ, 2011. – 183 с. 3. Клебанович Н.В.. Земля Беларуси // Журнал. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://belzeminfo.by.

УДК 332.26

Н.А. Третяк, канд. екон. наук
Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», Україна
Р.А. Третяк, канд. екон. наук

ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Найбільш цінні землі в Україні є сільськогосподарські угіддя, які

займають 68,8 % від загальної площі України. У складі сільськогосподарських угідь найпродуктивніша частина – це рілля, на яку припадає лише 53,9 % території країни. Наша держава має один із більших показників забезпеченості сільськогосподарськими угіддями, зокрема ріллею (рис.).

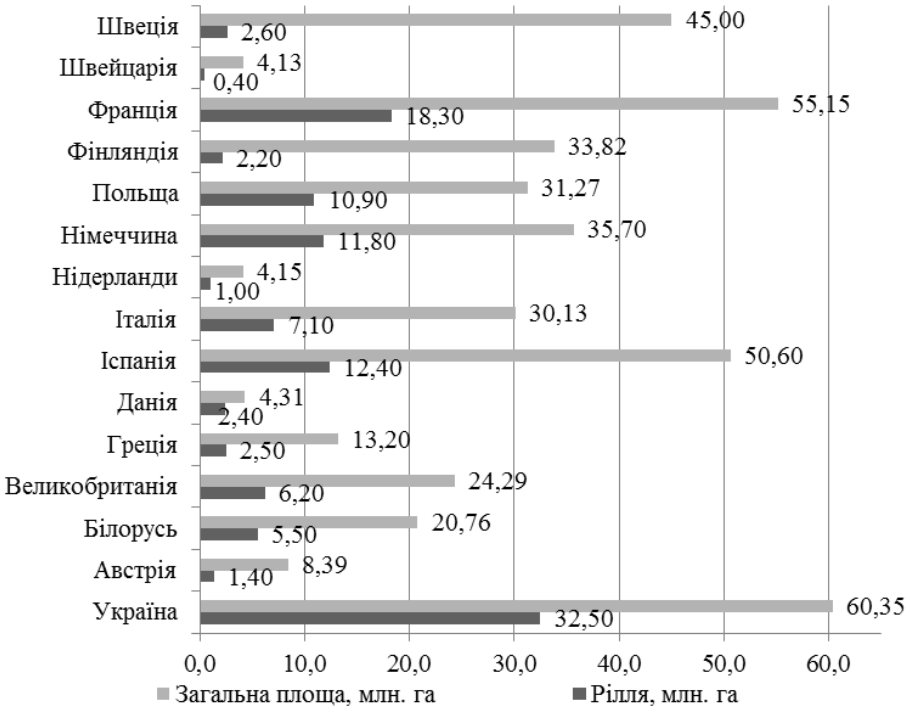

Рис. Забезпеченість країн світу ріллею [1, с. 382]

Однак при цьому значна частина земель перебуває в зонах ризикованого землеробства, це обумовлено тим, що стратегія сільського господарства, яка є зараз, базується на прагненні одержати все більше продукції за мінімальних затрат, яка призводить до виснаження ґрунту і перетворення його в категорію невідновного природного ресурсу. Саме тому, відтворення земельно-ресурсного потенціалу в Україні в умовах сучасного землекористування – проблема актуальна, складна і багатогранна.

Загалом, у європейських країнах, де якість ґрунтів не краща за українські, урожайність основних сільськогосподарських культур у 2-4 рази вища та стабільна по роках, ніж в Україні, що свідчить про належну культуру землеробства, дотримання його технологічних і екологічних вимог [2, с. 21]. В Україні ж існують проблеми у використанні земель сільськогосподарського призначення та дотримання інституційних вимог і стандартів ЄС в частині розвитку сільських територій, що у свою чергу негативно впливає на якість, ефективне використання та призводить до погіршення природної здатності ґрунтового покриву, збіднення флори і фауни тощо.

Збільшення продуктивної сили землі являється проблемою державного значення, від успішного вирішення якої залежать темпи розвитку галузей народного господарства, рівень добробуту населення, економіка країни в цілому.

На сьогодення особливо актуальним є питання вироблення чіткої державної політики щодо земель сільськогосподарського призначення, основних напрямів та механізмів удосконалення регулювання земельних

відносин у сільському господарстві, впорядкування землекористування та охорона ґрунтів. Наприклад, в США запровадження інновацій в системі державного регулювання здійснюється лише при умові попереднього визначення стратегії та базової моделі реформування, послідовності її реалізації, обґрунтування соціально-економічних результатів. Сільське господарство має державне забезпечення в усіх напрямках його роботи, зокрема у питаннях підвищення ефективності державного управління, підтримки належного рівня сільськогосподарської освіти, наукових досліджень і оперативного запровадження їх результатів. Крім того, в рамках законодавчого пакету «Про сільське господарство» кожні п’ять років ці програми переглядаються.

В Україні стратегічні рішення приймаються зазвичай без впровадження їх у практику, що підтверджується новими етапами земельної реформи та не вирішенням таких гострих та актуальних питань, як формування нормативно-правової бази щодо ринку земель сільськогосподарського призначення.

Саме тому, до проблем які потребують термінового вирішення можна віднести:

- відсутність стратегії розвитку землекористування і охорони земель (ґрунтів), порушення законів природокористування, екологічної рівноваги, нехтування концепцією сталого землекористування;
- відсутність дієвих національної, галузевих і регіональних програм організації використання та охорони земель;
- незавершеність земельного законодавства, системи гарантування прав на землю та інфраструктури обігу сільськогосподарських земель, в тому числі іпотеки землі;
- зволікання щодо розробки та прийняття нормативно-правових актів, передбачених Земельним Кодексом України та вимогами подальшого реформування земельних відносин;
- відсутність ефективних економічних важелів забезпечення раціонального землекористування;
- відсутність стабільного та ефективного механізму фінансування заходів з охорони земель і відтворення їх родючості;
- низький рівень державної підтримки заходів щодо підвищення ефективності використання земельних ресурсів, охорони сільськогосподарських земель, їхнього раціонального використання, консервації деградованих і малопродуктивних земель;
- відсутність будь-яких конкретних кроків щодо консервації деградованих земель, розширення природно-заповідних територій, встановлення обмежень і обтяжень у використанні земель;
- порушення оптимальної структури посівних площ сільськогосподарських культур, що приводить до виснаження ґрунтового покриву;
- порушення агрохімічного закону повернення поживних речовин, згідно з яким елементи живлення, відчужені з урожаями сільськогосподарських культур, мають бути повернені в ґрунт;

- загальна низька культура землеробства, особливо на зрошуваних і осушених землях, мережа дорадницьких служб, котрі б надавали консультації власникам сільськогосподарських земель у впровадженні нових технологій, обробітку ґрунту тощо.

Отже, відзначимо, що державна політика щодо формування нового інституційного середовища не повною мірою спрямована на підвищення ефективності раціонального використання земель сільськогосподарського призначення та їх охорону. Україна потребує розробки Державної цільової програми розвитку сільськогосподарського землекористування до 2025 року з імплементацією Директив та використанням досвіду світових країн, яка дасть змогу розв'язати більшість соціально-економічних та екологічних проблем сільського землекористування. Де основними документами, що забезпечують реалізацію заходів із землеустрою земель у сільському господарстві на довготривалу перспективу, повинні стати цільові програми (державного, регіонального та місцевого рівнів), які мають бути відкриті для громадськості. Крім того, формування та адміністрування розвитку стабільного сільськогосподарського землекористування в процесі ринкового земельного обороту потребує нового інституційного середовища, що має стати першочерговим завданням держави і спрямоване на забезпечення раціонального та ефективного використання земель, на захист прав власників, користувачів, на охорону земель шляхом нормативно-правового забезпечення, адміністративного та економічного впливу. А також, сформована мережа дорадницьких служб, котра б надавала необхідні консультації власникам сільськогосподарських земель, щодо їх прав та ефективного і правильного використання земель сільськогосподарського призначення відповідно до стандартів та вимог законодавства, що дозволять зберегти головне багатство нашої країни, зокрема родючість земель.

Список використаних джерел. 1. Статистичний щорічник України за 2013 рік / Держ. комітет статистики України; відп. за вип. О.М. Прокопенко. – К. – 2014. – 379 с. 2. Періодична доповідь про стан ґрунтів на земля сільськогосподарського призначення України за результатами 9 туру (2006-2010 року) агрохімічного обстеження земель / Мінагрополітики України : ДУ «Інститут охорони ґрунтів України»; за ред. І.П. Яцука. – К. – 2015. – 120 с.

УДК 330.322.1.001.26

Л.А. Феняк, асистент
Вінницький національний аграрний університет, Україна

ПІДХОДИ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ СТРУКТУРИ ДЖЕРЕЛ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Питання оптимізації структури джерел інвестиційних ресурсів є одним із ключових моментів здійснення ефективної інвестиційної діяльності.

Формування структури інвестиційних ресурсів підприємства, їх перетворення у реальні активи є складним процесом, який залежить від багатьох чинників і потребує врахування особливостей оподаткування, темпів зростання доходів підприємства, структури активів підприємства, стану ринку капіталу, відсоткової політики банків, тощо. Обираючи ту чи іншу стратегію формування структури інвестиційних ресурсів слід прогнозувати, яким чином вона вплине на рівень автономності і самостійності підприємства, збереження інформаційної незалежності та контролю над підприємством у цілому.

Вагомий внесок у розробку проблеми пошуку ефективних механізмів формування інвестиційних ресурсів здійснили ряд зарубіжних та вітчизняних вчених, серед яких Л.Дж. Гітман, Дж. Кейнс, П. Самуельсон, Х. Хаймер, Е. Хелферт, І. Бланк, Я. Крупка, Т. Майорова, А. Пересада та ін.

Інвестиційні ресурси – це засоби у формі фінансових, матеріальних, нематеріальних та трудових ресурсів, які використовуються суб'єктом господарювання (інвестором) у процесі їх вкладання в об'єкти інвестування з метою отримання прибутку чи досягнення соціального ефекту.

Процес формування інвестиційних ресурсів передбачає розгляд можливих джерел фінансування інвестицій з урахуванням специфіки господарської діяльності того чи іншого підприємства. Основною метою формування інвестиційних ресурсів підприємства є задоволення потреб у придбанні необхідних інвестиційних активів та оптимізація їх структури з позицій забезпечення ефективних результатів інвестиційної діяльності. З урахуванням цієї мети процес формування інвестиційних ресурсів має базуватися на таких принципах:

1) принцип врахування перспектив розвитку інвестиційної діяльності;

2) принцип забезпечення відповідності обсягу залучених інвестиційних ресурсів обсягу інвестиційних потреб підприємства;

3) принцип забезпечення оптимальної структури інвестиційних ресурсів із позицій ефективної інвестиційної діяльності;

4) принцип забезпечення мінімізації витрат формування інвестиційних ресурсів із різних джерел;

5) принцип забезпечення високоефективного використання інвестиційних ресурсів у процесі інвестиційної діяльності [1, с.259].

Оптимальна структура джерел формування інвестиційних ресурсів – це таке співвідношення власних, залучених та позикових джерел, при якому забезпечується оптимальне співвідношення між рівнем рентабельності власного капіталу і фінансової стійкості. Головними критеріями оптимізації співвідношення різноманітних джерел фінансування інвестиційної діяльності є такі:

- забезпечення високої фінансової стійкості підприємства;
- максимізація обсягів чистого прибутку від інвестиційної діяльності, що залишається в розпорядженні первинних засновників підприємства, при різних співвідношеннях внутрішніх та зовнішніх джерел фінансування цієї діяльності [2, 101].

Одним із дієвих механізмів, за допомогою якого визначають оптимальну структуру джерел інвестиційних ресурсів є метод розрахунку фінансового левериджу.

Фінансовий леверидж або фінансовий важіль виражає ступінь впливу залученого інвестиційного капіталу на прибутковість, рентабельність власного капіталу. Він показує зміну рентабельності власного капіталу внаслідок збільшення частки позикового капіталу в його загальній сумі і визначається за формулою:

$$ЕФВ = (1 - С_{ПП}) \cdot (КВР_А - П_р К) \cdot \frac{ПК}{ВК}, \quad (1)$$

де *ЕВФ* – ефект фінансового важеля;

$С_{ПП}$ – ставка податку на прибуток;

$КВР_А$ – коефіцієнт валової рентабельності активів;

$П_р К$ – проценти й інші витрати, пов'язані із залученням позикового капіталу;

ПК - середня сума позикового (залученого) капіталу;

ВК - середня сума власного капіталу.

Позитивний ефект фінансового важеля виникає в тому випадку, якщо рентабельність сукупного капіталу вища від середньозваженої ціни позикових ресурсів. Наприклад, рентабельність сукупного капіталу після сплати податку становить 20%, а ціна позикових ресурсів – 15%. Тоді, різниця між валовою рентабельністю активів та вартістю позикових (залучених) ресурсів дозволить збільшити рентабельність власного капіталу.

Однією із складових фінансового важеля є його плече (відношення позикового капіталу до власного). Збільшуючи або зменшуючи плече важеля залежно від сформованих умов, можна впливати на прибуток і рентабельність власного капіталу.

Зростання фінансового левериджу супроводжується підвищенням ступеня фінансового ризику, пов'язаного з можливою недостатністю коштів для виплати процентів за кредити і позики. Незначна зміна брутто-прибутку і рентабельності інвестованого капіталу в умовах високого фінансового левериджу може призвести до значної зміни чистого прибутку, що небезпечно при спаді виробництва. [3, 588]

Ефект фінансового важеля можна розраховувати не лише в цілому за всім позиковим (залученим) капіталом, а й за кожним його джерелом (довго-, короткостроковими кредитами банку, позиками, товарними кредитами і т.ін.)

Показник фінансового левериджу має високий ступінь інтеграції, тому що зачіпає значну кількість різних чинників: прибутковість, процентні ставки податку на прибуток і за кредит, структуру капіталу підприємства. Однак слід відзначити й деякі недоліки:

- рівень рентабельності сукупного капіталу не повинен бути нижчий за вартість позикових (залучених) ресурсів. Оскільки, у сучасних умовах вартість залучення ресурсів частіше вища за валову рентабельність активів підприємств, то показник левериджу буде недостовірним;
- даний метод не враховує фактора ризику. Беззаперечним є той факт, що при збільшенні частки залученого капіталу зростає інвестиційний ризик.

Підвищення ризиковості інвестицій вимагає додаткових премій, які повинні бути враховані при визначенні дисконтованих грошових потоків.

Більшість західних економістів стверджує, що залучені ресурси є дешевшими і тому більш вигідними, ніж власні. Наприклад, Е. Хелферт вважає, що «… довгострокові кредити в загальному є найбільш дешевою, а звичайні акції – найбільш дорогою альтернативою». Але в сучасних умовах для вітчизняних підприємств ситуація складається навпаки. Теперішні ставки за кредитні ресурси є надто високими і їх не можна порівнювати із західними. Разом з тим, нарахування дивідендів здійснюються з чистого прибутку і в умовах низької рентабельності вітчизняних підприємств ставки виплати дивідендів є значно нижчими за ставки плати за кредит. [4, 271].

Крім того, треба мати на увазі, що позиковий капітал є більш ризиковий, ніж власний. Якщо врахувати, що вітчизняні підприємства через нерозвиненість ринку не мають достатньо широкого вибору джерел залучення інвестиційних ресурсів, то самофінансування сьогодні є більш пріоритетним порівняно з інвестування за рахунок позикових та інших залучених коштів.

Список використаних джерел: 1. Майорова, Т.В. Інвестиційна діяльність: Навчальний посібник / Т. В. Майорова. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 376 с. 2. Гулько Л.Г. Інвестиційний аналіз: Навчальний посібник/ Л.Г. Гулько. – Львів.: «Новий Світ – 2000», 2011. – 261 с. 3. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посіб./ Г.В. Савицька. – К.: Знання, 2007. – 668 с. 4. Крупка Я.Д. Прогресивні методи оцінки та обліку інвестиційних ресурсів/ Я.Д. Крупка. – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – 354 с.

УДК 631.158:658.32

Ю.Л. Філімонов, канд. екон. наук, доцент
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

ЧИСТА ПРОДУКЦІЯ ЯК КРИТЕРІАЛЬНИЙ ПОКАЗНИК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

В останні роки в Україні соціальна інфраструктура села продовжує занепадати й руйнуватися. Знижується рівень зайнятості, посилюються безробіття та міграційні процеси на селі. Внаслідок скорочення робочої сили у новостворених підприємствах, а також робочих місць у соціальній сфері зайнятість на селі впродовж катастрофічно знижується. За межею бідності продовжує перебувати значна часта сільських жителів, а їх доходи не перевищують рівень прожиткового мінімуму. Середньорічна зарплата в сільському господарстві в 1,9 раза нижча, ніж у середньому по економіці країни, і в 2,2 – ніж у галузях промисловості [1].

Село втрачає кваліфіковані кадри. Вищезазначене приховує в собі надзвичайно велику соціально-психологічну небезпеку. Руйнуються традиційні життєві устої та цінності на селі. Тому слід вирішувати питання про державне регулювання зайнятості, оплати праці й рівня доходів сільського населення, створення нових робочих місць у кожному селі з метою повного залучення робочої сили у виробничий потенціал аграрної галузі та невиробничу сферу [2].

В таких умовах слід вести мову не тільки про економічну, а й про соціально-економічну ефективність аграрного виробництва. Під соціально-економічною ефективністю розуміють ступінь задоволення суспільних проблем в кінцевих продуктах, середньодушове споживання продовольства у порівнянні із раціональними нормами.

Чеський економіст Й. Крилек підкреслює соціально-економічну природу ефективності і зазначає, що ефективність це соціально-економічна категорія, пов'язана із розвитком продуктивних сил і характером виробничих відносин, що характерні даному способу виробництва [3].

Проблема полягає у співіснуванні соціального і економічного ефекту, їх взаємозв'язку і взаємообумовленості. Але, як вважає Н.Я. Коваленко, не потрібно протиставляти соціальну і економічну ефективність, так як вони знаходяться в органічній єдності. Більше того колектив науковців БДЕУ переконаний, що економічна і соціальна ефективність пов'язані між собою; зростання економічної ефективності є основою для досягнення високих соціальних результатів. В свою чергу без соціальних досягнень неможливе вирішення економічних проблем. Цим і обумовлено поява синтетичного терміну "соціально-економічна ефективність". Тому підвищення ефективності суспільного виробництва – не тільки науково-технічне або виробничо-економічне, але і значне соціальне завдання [4].

Соціально-економічна ефективність характеризує соціальний розвиток колективу, тобто ступінь досягнення нормативного рівня життя. Критерієм соціальної ефективності є досягнення нормативного рівня життя робітників підприємства. На рівні підприємства її можна сформулювати як ступінь задоволення потреб колективу підприємства, його власників у засобах і умовах життєзабезпечення. Її уособлюють такі соціальні пріоритети:

- рівень заробітної плати та динаміка її підвищення;
- соціальні виплати на відпочинок, оздоровлення, організація, дозвілля;
- покращання умов праці і скорочення тривалості робочого дня без зменшення заробітної плати;
- ліквідація важкої і непрестижної ручної праці, підвищення рівня безпеки життя працівників, запобігання професійним захворюванням;
- створення умов для підвищення рівня освіти і професійного зростання працівників, поліпшення професійної структури персоналу;
- поліпшення побутових умов трудового колективу.

Узагальнюючим показником соціально-економічної ефективності виробництва є валовий дохід, що включає всю заново створену вартість. Валовий дохід – це частина валової продукції, яка відповідає витратам живої праці і знов створеної ним вартості. Валовий дохід є частиною вартості, яка

залишається за вирахуванням частини вартості, що відшкодовує і вкладений на виробництво, і спожитий в ньому постійний капітал [5].

На нашу думку, в умовах ринкової економіки критеріальним показником соціально-економічної ефективності аграрного виробництва, що характеризує кінцеві результати роботи підприємства слід вважати чисту продукцію. Чиста продукція як сума прибутку підприємства і фонду оплати праці з відрахуваннями є досить важливим показником, оскільки спонукає до економії матеріальних витрат і враховує інтереси як підприємства, так і його працівників, але, в той же час, не позбавлений недоліків.

П.П. Пухляков рекомендував критерій ефективності виробництва (КФВ) в сільському господарстві розраховувати за наступною формулою:

$$КФВ = \frac{ЧП}{ОП + ОВФ + ОФ} : ЗУ$$

де ВД – валовий доход; ОП – фонд оплати праці; ОПФ – основні виробничі фонди сільськогосподарського призначення; ОФ – оборотні засоби; ЗУ – земельні угіддя з урахуванням балів економічної родючості [6].

Критерій ефективності сільськогосподарського виробництва може бути виражений наступною формулою:

$$E = \frac{ЧП}{T + K_e \times Ф}$$

де Е – ефективність сільськогосподарського виробництва; П – валовий (чистий) доход; Т – поточні витрати живої і уречевленої праці; $К_е$ – коефіцієнт ефективності; Ф – фонди або вкладення.

По-перше, витрати на оплату праці є елементом виробничих витрат і їх збільшення підвищує собівартість продукції. В підтримку даного показника висловлюються такі відомі в Україні науковці, як Прокопа І.В. і Шиян В.Й. [7]. Останній підкреслює, що для того, щоб заробітна плата була перш за все доходом, а потім вже витратами, необхідно величину фонду оплати праці формувати за кінцевими результатами діяльності, зокрема оплата праці від валового доходу.

У нових умовах господарювання недоцільно збільшувати виробництво валової продукції будь-якою ціною. Необхідно матеріально зацікавити працівників сільгоспвиробництва не тільки у збільшенні, а й у здешевленні виробництва продукції. Систему оплати праці слід будувати з урахуванням такого показника, при визначенні якого береться до уваги кількість та якість виробленої продукції, а також розмір матеріальних витрат на її виробництво. Таким синтетичним показником є сума чистої продукції як єдине джерело формування фондів нагромадження та споживання.

Застосування системи оплати праці від чистої продукції сприяє раціональному витрачанню виробничих ресурсів, зниженню собівартості виробленої продукції, підвищенню заробітків працівників, збільшенню чистого доходу. Діючи на будь-який із цих факторів або на усі разом, працівники можуть прямо впливати і на величину оплати своєї праці. За норму виробництва продукції при встановленні нормативу на оплату праці можна брати фактичний рівень виробництва за минулі три-п’ять років або планові чи

договірні показники.

Для сільськогосподарських кооперативів критеріальним показником ефективності господарювання може виступати чиста продукція з розрахунку на одиницю земельних, трудових і матеріальних ресурсів. Якщо фермерське господарство не використовує найману працю, а ґрунтується на праці родини фермера, то критерієм ефективності його функціонування є чиста продукція, як різниця між виручкою від реалізації продукції, робіт та послуг і матеріальними витратами на їх виробництво. Крупні фермерські господарства, що широко використовують найманих працівників, за критерієм ефективності наближаються до приватних підприємств і максимізують прибуток.

Отже, ми прийшли до висновку, що критеріальним показником соціально-економічної ефективності агарного виробництва в умовах ринкової економіки є чиста продукція.

Список використаних джерел: 1. Саблук П.Т. Экономические основы продовольственной безопасности стран мира / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2008. - № 8. – С. 21-25. 2. Ткачук В.І. Диверсифікація сільської економіки: соціально-економічний ефект / В.І. Ткачук, Н.М. Куцмус // Економіка АПК. – 2009. - № 4. – С. 125-132. 3. Крилек Й. Экономическая эффективность сельскохозяйственного производства / Й. Крипек: [сокр. пер. с чешск.]. – М.: Экономика,1981.– 192 с. 4. Коваленко Н.Я. Экономика сельского хозяйства с основами аграрных рынков. Курс лекций / Н.Я. Коваленко. – М.: Ассоциация авторов и издателей. ТАНДЕМ: Издательство ЭКМОС, 1998. – 448 с. 5. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. – 2–е изд. – Т. 26. Ч.2. Маркс К. Теории прибавочной стоимости. 1962. – 676 с. 6. Пухляков П.П. Экономические проблемы повышения эффективности сельскохозяйственного производства / П.П. Пухляков. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1975. – 246 с. 7. Шиян В.Й. Ефективність використання виробничого потенціалу колгоспів і радгоспів / В.Й. Шиян. – К.: Урожай, 1988. – 72 с.

УДК 658:664.1.003.13

О.П. Хаєцька, канд. екон. наук, старш. викладач
Вінницький національний аграрний університет, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЦУКРОБУРЯКОВОГО ВИРОБНИЦТВА

В Україні здійснюються реформи щодо налагодження дії ринкового механізму при цьому важливим є аналіз досвіду інших країн та його застосування у вітчизняних умовах для забезпечення ефективності функціонування як окремих галузей, так і економіки країни.

В економічній літературі розрізняють ряд понять щодо механізму: «господарський», «організаційний» та «економічний» механізм, але слід відзначити відсутність дефініції «організаційно-економічний механізм». Тому

необхідно уточнити дане поняття для з'ясування засад застосування складових організаційно-економічного механізму в регулюванні цукробурякового виробництва.

Організаційно-економічний механізм – це сукупність організаційних, економічних форм і методів функціонування, регулювання та взаємодії всіх елементів господарських та управлінських методів, спрямованих на досягнення кінцевого результату [1]

М. Мельник доводить, що організаційно-економічний механізм – це сукупність форм і методів, через які здійснюється організація суспільного виробництва й узгоджена економічна діяльність його як єдиного цілого [2, с. 58].

У свою чергу О. Беляєв вважає, що організаційно-економічний механізм – це виробничі відносини у сфері господарської та маркетингової діяльності, що існують між суб'єктами господарювання і базуються на законі вартості та інших економічних законах за умов ефективної організаційної структури [3, с. 43].

Сутність організаційно-економічного механізму розкривається через систему різних організаційних та економічних важелів, інструментів, чинників що впливають на економічну діяльність підприємств, галузей, продуктових підкомплексів, спрямованих на досягнення поставлених цілей щодо підвищення їх ефективності.

При дослідженні організаційно-економічного механізму підвищення ефективності цукробурякового виробництва слід використовувати системний підхід, тобто розглядати окремі складові елементів системи, що утворюватимуть єдине ціле. Система економічних та організаційних методів господарювання спонукає до підвищення ефективності функціонування виробництва і сприяє досягненню економічних, соціальних, інноваційних та інших результатів [4, с. 25].

Організаційно-економічний механізм у цукробуряківництві – це система організаційних, економічних та екологічних принципів, методів ефективного функціонування і регулювання, а також контролю за кількістю та якістю цукрових буряків і продуктів їх переробки, які у взаємозв'язку забезпечують попит на продовольчому ринку за оптимального співвідношення виробничих витрат і ціни для сільськогосподарських товаровиробників. При цьому, основою застосування складових даного механізму є визначення типів умов господарювання для підприємств галузі, умов взаємодії між підприємствами з виробництва та переробки цукрових буряків [5].

Суть організаційно-економічного механізму ефективного функціонування цукробурякового виробництва полягає в поєднанні планування й організації праці, ціноутворенні, інвестуванні, оподаткуванні та кредитуванні, а також залежить від ефективної системи державної підтримки, страхової та зовнішньоекономічної політики. Економічний механізм діє через такі основні інструменти: ціни, податки, субсидії, квоти, дотації, кредити, надбавки тощо [6, с. 9-11]. За допомогою цих інструментів здійснюється вплив на вирішення основних завдань: стимулювання забезпечення країни цукром власного

виробництва; підвищення ефективності виробництва; забезпечення налагоджених відносин між сільським господарством і промисловістю; забезпечення стабільних доходів тим, хто займається вирощуванням цукрових буряків; сприяння впровадженню досягнень науково-технічного прогресу; повернення цукрової продукції на ринок ближнього та дальнього зарубіжжя.

Напрями удосконалення механізму регулювання цукробурякового виробництва проявляються через організаційну та економічну структуру. До організаційних чинників належать: організація ринкової інфраструктури; поліпшення управління; бізнес-планування; маркетинг; оренда та лізинг; впровадження новітніх інформаційних технологій. У свою чергу економічні чинники включають: покращення якості та підвищення конкурентоспроможності продукції; регулювання цінового та фінансово-кредитного механізмів; заходи інноваційно-інвестиційного спрямування; врахування ризиків, страхування виробничої діяльності.

Факторами, які визначають і формують ефективність виробництва, є: сучасна інноваційна технологія виробництва, організація ефективного виробництва і праці, мотивація до праці. Важливе значення для забезпечення ефективності цукробурякового виробництва мають: рівень родючості ґрунтів, структура основних виробничих засобів, ступінь фаховості працюючих у галузі та ряд інших факторів.

Доведено, що умовою забезпечення належної дієвості організаційно-економічного механізму цукробурякового виробництва є врахування таких особливостей: умов виробництва, зберігання та переробки цукрових буряків, впливу складових вітчизняної та зовнішньої ринкової кон’юнктури; норм і стандартів; взаємовідносин між суб’єктами господарювання сфер виробництва та переробки.

До організаційно-економічних факторів, що суттєво впливають на рівень ефективності бурякової галузі, належать: раціональне розміщення, оптимальна концентрація, спеціалізація, інтеграція та інтенсифікація галузі, форми організації виробництва і мотивації праці, інтеграція виробництва, ціноутворення, зберігання, переробка і реалізація продукції. Всі вони взаємозалежні та взаємообумовлені і впливають на ефективність як прямо, так і опосередковано, тому досягнення максимальної ефективності за певної забезпеченості виробничими ресурсами можливе лише за умови їх оптимального поєднання [7].

Окремою складовою активізації організаційно-економічного механізму цукробурякового виробництва є запровадження диверсифікації господарської діяльності галузі, що може стосуватись як напрямів використання продукції галузі, так і різних напрямів використання її матеріально-технічних ресурсів, що є вхідними ресурсами галузі.

Специфіка умов функціонування галузі потребує формування відповідного організаційно-економічного механізму для регулювання її розвитку з метою досягнення визначених суспільно-економічних цілей. Складовими частинами даного механізму поряд із збалансуванням участі товаровиробників різних організаційно-правових форм господарювання,

важелями щодо забезпечення виробництва якісної продукції, досягненням стійкості параметрів функціонування галузі є впорядкування функцій, забезпечення раціональності розміщення й обґрунтування напрямів диверсифікації використання продукції галузі. Ефективність використання зазначених заходів потребує відпрацювання відповідних підходів щодо оцінки дії окремих складових та заходів і всього механізму на розвиток цукробурякового виробництва.

Список використаних джерел: 1. Ланченко Є. О. Організаційно-економічний механізм інвестування в аграрній сфері АПК : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.02 / Є. О. Ланченко. – К., 2006. – 21 с. 2. Мельник М. І. Інвестиційний клімат регіону: теоретичні та прикладні засади дослідження : [монографія] // М. І. Мельник Львів : ІРДНАН України, 2005. – 304 с. 3. Беляєв О.О. Політична економія: навч. посіб. / О. О. Бєляєв, А. С. Бебело – К. : КНЕУ, 2001. – 328 с. 4. Хаєцька О.П. Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності функціонування цукробурякового виробництва : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 / О.П. Хаєцька – К., 2015. – 243 с. 5. Цукробурякове виробництво України: проблеми відродження, перспективи розвитку: монографія / [П. Т. Саблук, М. Ю. Коденська, В. І. Власов та ін.].; за ред. акад. П. Т. Саблука, проф. М. Ю. Коденської. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 390 с. 6. Зіновьев Ф.В. Організаційно-економічний механізм інвестиційного забезпечення регіональної інноваційної системи / А. П. Зінченко, В. П. Ільчук // IIV Междунар. науч.-практ. Конф. «Информация, анализ, прогноз, стратегия рыночной эффективности управления: тезисы док. – К., 2004. – С. 192–193. 7. Месель-Веселяк В. Я. Організаційно-економічне удосконалення роботи цукробурякового підкомплексу України / В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Ярчук // Економіка АПК. – 2014. – № 2. – С. 3–8.

УДК 332.3(02)

В.А. Чудовська, канд. екон. наук
Інститут агроекології і природокористування НААН, Україна

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗОНУВАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Дослідження та оцінка природно-екологічних та соціально-економічних умов землекористування, виявлення загальних тенденцій його розвитку, змін результативності сільськогосподарського виробництва у зв'язку зі зміною природно-кліматичних зон та рівня ресурсозабезпеченості є головною передумовою якісного обґрунтування перспективних напрямів використання земельних ресурсів.

Просторові особливості агроресурсних умов виражаються спеціальним районуванням або зонуванням, яке являє собою поділ території з урахуванням

закономірностей розподілу як природних, так і економічних факторів виробництва в системі таксономічних одиниць, дозволяючи при цьому структурувати та ідентифікувати територію для аналізу існуючої ситуації й прогнозного обґрунтування організації використання земель.

Огляд літературних джерел свідчить про широкий спектр робіт з районування і зонування сільських територій, де розкрито бачення низки вчених щодо проблем диференціації сільськогосподарських земель. Пропоновані розробки світова наука розділяє за типовими підходами:

− агроекологічний – вивчення агроекологічних факторів і режимів використання земель по відношенню до окремих видів або груп сільськогосподарських культур;

− еколого-ландшафтний – дослідження сільськогосподарського природокористування на різних рівнях ландшафтної диференціації території;

− еколого-економічний – облік як природно-екологічних, так і соціально-економічних чинників сільськогосподарського землекористування;

− кластерний – виділення території на основі критерію щільності забудови та інфраструктури в сільській місцевості;

− басейновий – диференціація водозбірної території.

Сучасне земельне законодавство в Україні також передбачає використання земель, підрозділяючи їх на певні частини (зони) в залежності від цільового призначення, дозволеного використання, особливих умов використання територій та низки інших факторів. У Законі України «Про охорону земель» вживається поняття природно-сільськогосподарського районування (зонування) земель під яким розуміється поділ території з урахуванням природних та агробіологічних вимог щодо вирощування сільськогосподарських культур, а також територій, які мають відповідну схожість за визначеними ознаками [1]. Згідно Земельного кодексу України природно-сільськогосподарське районування є основою для оцінки земель і розроблення землевпорядної документації щодо використання та охорони земель [2].

На нашу думку, спроби побудови землевпорядної типології території, виходячи тільки з природної чи економічної складової, теоретично недостатні, оскільки у землекористуванні діє безліч тенденцій, часто протилежної спрямованості й вагомості. Тобто, при формулюванні напряму перспективного землекористування не можна обмежуватися лише однією із численних характеристик об'єкта.

З метою забезпечення раціонального використання земель сільськогосподарського призначення слід ввести відповідні критерії, окремі з яких вже затверджені у чинному законодавстві: площа земельної ділянки, вміст органічної речовини в орному горизонті, рівень кислотності, лужності в ґрунтах, вміст у ґрунтах рухомого фосфору, обмінного калію, динаміка заростання сільськогосподарських угідь чагарниковою і деревною рослинністю, показники забруднення, захаращення, заболочування, засолення, опустелювання земель. Погіршення показників якісних властивостей сільськогосподарських угідь за оцінками зазначених критеріїв на певний

відсоток має стати основним показником нераціонального використання земель і слугувати підставою для проведення інспекційних перевірок.

Зауважимо, що для досягнення раціонального землекористування у вітчизняному земельному законодавстві передбачені проекти землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь і передбачають заходи з охорони земель. У зв'язку з цим обов'язковою умовою використання земель сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва повинні стати не тільки локальні статистичні та звітні документи (річні звіти, форми звітності державних статистичних спостережень, акти про застосування пестицидів і агрохімікатів, книги історії полів, технологічні карти вирощування сільськогосподарських культур тощо), а й проекти внутрішньогосподарського землеустрою або адаптивно-ландшафтної системи землеробства (бізнес-плани з проектними заходами щодо організації території), паспорти ґрунтів, результати обстежень рівня родючості ґрунтів.

Активне використання територій, розташованих поміж селами з метою розвитку інфраструктури та урбанізації також вимагає уточнення змісту складу документів землеустрою в загальній системі планування використання земель та їх охорони, а також включення у сформовану структуру додаткових документів, які забезпечать належне обґрунтування прийнятих організаційно-територіальних рішень. У цьому зв'язку доцільна розробка схем зон з особливими умовами використання сільських територій. З метою прийняття найефективніших рішень у сфері розвитку землекористування, обґрунтування основних видів і параметрів дозволеного використання земельних ділянок схеми зонування територій необхідно розробляти у складі передпроектних документів на обов’язковій основі – схем землеустрою, схем використання і охорони земель, або у випадку значної генералізації перспективних показників в якості самостійного землевпорядного документа.

Розробка та реалізація схем зонування земель сільськогосподарського призначення в системі землевпорядної документації дозволить наочно відобразити особливо цінні землі сільськогосподарського використання з виділенням зон залежно від продуктивності земель, а також створити умови для:

− формування комплексної системи планування землекористування в країні, удосконалити управління, облік, контроль за обігом об'єктів нерухомості на основі закріплених видів дозволеного використання земель;

− збільшення бюджетних доходів за рахунок уточнення списків потенційних платників податків, встановлення більш обґрунтованої вартості об'єктів капітального будівництва та земельних ділянок;

− отримання додаткових доходів власникам земель, на території яких розміщуються режимні і режимоформуючі об'єкти, що об'єктивно своєю діяльністю викликають втрати й збитки землекористування;

− обґрунтованого розрахунку плати за землю при вилученні ділянок із сільськогосподарського обігу, штрафів за порушення регламентів землекористування;

− реалізації заходів, що передбачаються економічним стимулюванням раціонального сільськогосподарського землекористування тощо.

Таким чином, розглянуті науково-методичні пропозиції з принципових положень щодо еколого-економічних аспектів зонування земель сільськогосподарського призначення, розгляд питань територіального зонування як основи для вироблення рішень щодо вдосконалення регіонального землекористування дадуть змогу надалі предметно й обґрунтовано надавати рекомендації за змістом документів планування використання земель.

Список використаних джерел: 1. Закон України «Про охорону земель» № 962-IV від 19 червня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/. 2. Земельний кодекс України № 2768-III від 25 жовтня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/. 3. Иванов Н.И. Разработка проектов землеустройства сельскохозяйственных организаций на основе землеустроительного зонирования сельских территорий / В.Н. Семочкин, Н.И. Иванов, И.В. Семочкин // Землеустройство, кадастр и мониторинг земель. – 2013. – № 6. – С. 61–67.

УДК 330.341.1:338.432(477)

І.О. Шарко, канд. екон. наук, доцент
К.В. Овчіннікова, магістрант
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, Україна

УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

Будь-який помітний прогрес, що виявляється в переході від однієї стадії розвитку суспільства до наступної, пов’язаний з інноваціями: застосуванням принципово нових засобів виробництва і технологій, соціальних форм організації суспільства. В інноваційному типі розвитку динамізм змін досягає такого рівня, за якого мінливість починає істотно переважати над стійкістю. Якісні зміни стають безперервними, а розвиток – не ступеневим, а процесуальним. Динамізм і глобалізація зумовлюють різношвидкісний розвиток взаємодіючих технологічних і соціально-економічних процесів і виникнення у зв’язку з цим явищ турбулентності, що періодично і непрогнозовано з’являються у різних точках світового простору.

Особливістю сучасного етапу процесу руху від відтворювального до інноваційного типу розвитку є перехід від індустріально-ринкової до інформаційно-мережної економіки.

Україна за індикаторами інноваційного табло Євросоюзу є інноватором, що тільки формується. В Україні рівень інноваційної активності підприємств не перевищує 20% (за даними обстежень інноваційної діяльності), тоді як

середній показник по ЄС становить 44% [1]. Неспроможність нашої країни здійснити структурну перебудову економіки відповідно до нового технологічного устрою не просто гальмує її розвиток, але й призводить до економічної деградації і відсуває її на периферію світових економічних процесів [2].

Інноваційний шлях розвитку потребує істотних інвестицій. Враховуючи політичну і економічну ситуацію в Україні, інвестиційний клімат стає все менш сприятливим. Відповідно, багато галузей економіки скорочуються. У той же час аграрна галузь, залишаючись традиційною, менше залежною від кон'юнктури фінансових ринків, а відповідно і менш ризикованою, привертає все більше уваги як об'єкт розвитку на інноваційній основі. Щоправда, вітчизняні агровиробники нині переважно виступають користувачами або адаптують до власних умов розробки спеціалізованих організацій. При цьому найбільшу інноваційну активність демонструють підприємства з відносно вищим рівнем прибутковості, зокрема, в рослинництві – це підприємства з вирощування зернових і технічних культур [1, с. 97]

Основними характеристиками інноваційного процесу на сільгосппідприємствах є превалювання імпортних зразків у структурі новітньої спецтехніки, абсолютне переважання власних коштів підприємств серед джерел фінансування інновацій, низький рівень використання підприємствами інституційних джерел інформації щодо інноваційних розробок, недостатня наявність позитивних ефектів для довкілля від впровадження агроновацій.

Найвагомішими причинами гальмування процесу впровадження агроновацій є недостатній рівень фінансового забезпечення підприємств, низька доступність кредитів та державної підтримки для модернізації галузі, а також нерозвиненість системи інформаційного забезпечення інноваційного процесу й відсутність вмотивованості багатьох керівників агропідприємств (насамперед з числа малих і середніх) щодо впровадження новацій.

Посилення інноваційної активності сільгоспвиробників згодом зумовлюватиметься об'єктивною необхідністю у зменшенні непродуктивних витрат і впливу людського чинника на шляху до прибутковості та ефективності виробництва.

Дотепер основними напрямами фінансування інноваційної діяльності в сільгосппідприємствах є придбання основних засобів – машин, обладнання, установок, поголів'я тварин (67% у рослинництві та 100% – у тваринництві), а також оборотних засобів – насіння, біодобрив тощо (28%). Решта коштів у рослинництві (5 %) витрачається на фінансування досліджень та розробок [1, с. 98]. Поступово підприємства реалізують і управлінські інновації у вигляді створення і застосування інформаційного забезпечення системи управління земельними активами, виробничими процесами та бізнесом в цілому. Щоправда, це переважно стосується рослинництва, зокрема таких напрямів, як точне землеробство, управління та контроль руху техніки і палива, моніторинг стану посівів. Впровадження інформаційних продуктів щодо системи управління земельним банком та інших напрямів на базі аграрних ГІС дозволяє

створити єдине цілісне інформаційне середовище, в якому знаходяться всі дані про земельний банк (площа в оренді і в обробці, передані і отримані за обміном земельні ділянки, терміни договорів оренди і т.д), операції на полях, сівозміну, стан посівів, рух ПММ, врожайність. Оперативний доступ до такої інформації допомагає підвищити контроль активів компанії та прозорість бізнес-процесів, що в свою чергу знижує ризики ведення бізнесу, як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі [3].

Подальша інтенсивність інноваційного розвитку підприємств залежатиме від ступеня дерегуляції ринку з боку держави. Якщо завдяки очікуваним реформам на ринок прийдуть інвестори, все більш будуть застосовуватися і розвиватися нові технології (No-Till, точне землеробство, використання біопестицидів, біодобрив, нові породи тварин, прогресивні системи відгодівлі, новітні машини та обладнання, котли на альтернативному паливі, біогазові установки, маркетингові технології), будуть впроваджуватися нові системи управління. Ті ж компанії, що не впроваджуватимуть нових підходів, будуть неконкурентоспроможними. Запорукою успішності розвитку є використання сучасних рішень, інструментів, продуктів для комунікацій, постійне навчання співробітників.

Список використаних джерел: 1. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін.; НАН України. – К., 2015. – 336 с. 2. Інноваційний розвиток в Україні: наявний потенціал і ключові проблеми його реалізації : аналітична доповідь Центру Разумкова // Національна безпека і оборона. – №7. – 2004. – С. 2 – 25. 3. Як привчити аграріїв керувати посівами з моніторі // Офіц. сайт аграрного інформаційного агентства Agravery. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://agravery.com/uk/posts/show/ak-privciti-agrariiv-keruvati-posivami-z-monitoru [30 липня 2015].

УДК 338.658

М.А. Шаталов, канд. экон. наук, доцент
С.Ю. Мычка, старш. преподаватель
Воронежский экономико-правовой институт, Россия

ПРИНЦИПЫ РЕАЛИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННОЙ МАРКЕТИНГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА НА ОСНОВЕ КОММУНИКАТИВНОЙ ПОЛИТИКИ

На современном этапе экономического развития важным элементом является внедрение инноваций при функционировании хозяйствующих субъектов, особенно это касается предприятий АПК. В рамках рыночной экономики, в современной системе импортозамещения, конкуренции между товаропроизводителями, продавцами применение инновационного подхода в процессе деятельности предприятий АПК выступает неотъемлемой частью

хозяйствования для стабильности и упрочнения положения на рынке, а также для максимизации прибыли.

Коммуникативная политика – это реализация на практике такого элемента маркетинга, как «promotion» (англ. «продвижение»), предусматривающая решение задач, связанных с реализацией методов и способов продвижения товара на рынок. Данная политика направлена на получение прибыли путем воздействия на формирование субъективного восприятия товара потребителями.

При реализации политики продвижения товаров на рынок используются различные методы, которые направлены на выявление оптимальных и рациональных средств воздействия продавца на покупателя. Эффективность метода заключается в оценке и анализе методов сбыта и распределения товаров, при этом возможны варианты применения в практике методов конкурентов [3-4].

Коммуникативная политика в системе маркетинговой деятельности предприятий АПК представляет собой перспективный курс деятельности фирмы, который направлен на планирование и реализацию взаимодействия предприятия агропромышленного комплекса с субъектами системы маркетинга.

Вместе с тем, коммуникативная политика в рамках предприятий АПК воспринимается и как процесс разработки и внедрения комплекса мероприятий по реализации эффективного сотрудничества деловых партнеров, организации рекламных механизмов, стимулирование сбыта товара, персональные продажи и т.п.

Базис данной политики – формирование общественного мнения. Именно данный фактор определяет отношение потребителя к определенному продукту и, соответственно, рентабельность и конкурентоспособность предприятия на рынке. В настоящее время, в рамках введенных санкций, как нельзя актуальным становится вопрос упрочнения положения отечественных предприятий АПК на рынке России.

Такой элемент коммуникативной политики, как личные продажи, позволяет контактировать непосредственно с потребителем, тем самым эффективность продаж, во многом, зависят от налаженного контакта между продавцом и покупателем, побуждая последнего на приобретение определенного товара. Данный подход в АПК реализуется слабо, а где-то и вовсе не практикуется, поэтому, нами видится, необходимость внедрения данной системы коммуникативной политики.

Реклама – самый распространенный элемент политики маркетинга, четко ориентированный на определенные целевые аудитории.

Однако процессы реализации коммуникативной политики должно ориентироваться не только на программу манипуляции методами продвижения товара, но и на применение алгоритма мотивации.

Так, инновациями в маркетинговой деятельности предприятий АПК можно назвать обновленные, усовершенствованные методы, охватывающие дизайнерские метаморфозы, в том числе и упаковки продукции, презентации

товара, новые механизмы продаж, их позиционировании и продвижение на ринки сбыта и пр.

Примерами маркетинговых инноваций можно назвать:

- ребрендинг товаров;
- расширение потребительского рынка путем внедрения новой маркетинговой стратегии;
- внедрение и реализация усовершенствованных приемов продвижения товара путем применения различных рекламных концепций, имиджевых приемов, индивидуализации маркетинга и др.

На настоящий момент существуют проблемы, которые сдерживают агромаркетинг (табл.).

Таблица

Факторы сдерживания развития агромаркетинга

Факторы	Доля предприятий, отметивших данный фактор, %
Неразвитая рыночная инфраструктура	58
Недостаток квалифицированных кадров	49
Отсутствие информации о состоянии рынков продукции сельскохозяйственного происхождения	47
Недостаток материально-технических и финансовых ресурсов для создания и функционирования службы маркетинга в рамках одного предприятия	43

Эти проблемы, безусловно, решать можно и нужно. Внедрение коммуникативной политики предприятиями АПК будет способствовать развитию, как предприятий, так и отрасли в целом.

Однако для определения правильного пути маркетингового развития предприятий АПК необходимо провести анализ процессов, необходимых для эффективного продвижения товаров на рынок с получением максимальной прибыли в результате (рис. 1).

Существует ряд основных критериев для эффективного управления продук

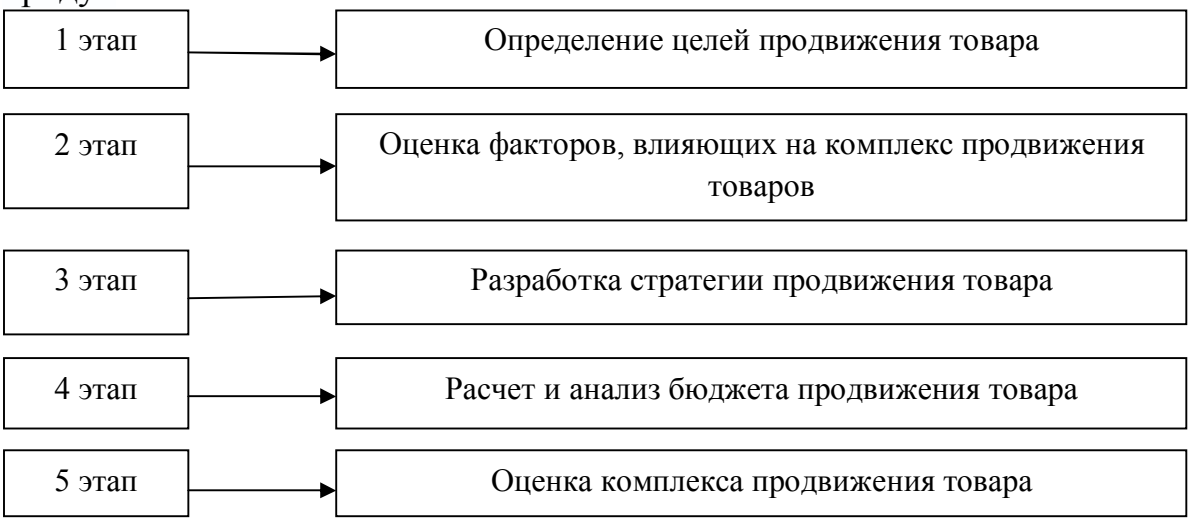

Рис. 1. Процесс выбора комплекса продвижения товара

тами и брендами агропромышленного комплекса, а также при их продвижении на рынок:

- основные достоинства и ценности продукта в глазах потребителей;
- возможности сознания и укрепления данных достоинств товара;
- методы формирования лояльности со стороны потребителей к товару;
- способы выявления скрытых потребностей потребителей;
- креативность мышления менеджеров при выявлении скрытых потребностей потребителей;
- способы позиционирования товара и выявления потенциальных потребностей потребителей через проведение различных промо-акций;
- способы влияния на вкусы и предпочтения потребителей по средствам введения моды на свой товар (рис. 2).

Руководство и менеджеры предприятий АПК в течение многого времени могут повторять, что их цель – ориентация на потребителя и деятельность целиком направлена на рыночный характер. Однако при этом часто отсутствует понимание, что обозначение цели и ее достижение – это далеко не одинаковые дефиниции. При достижении цели необходимо принятие маркетинговых решений, которые строятся на глубоком анализе потребностей существующих и потенциальных потребителей. Поэтому получение такой информации

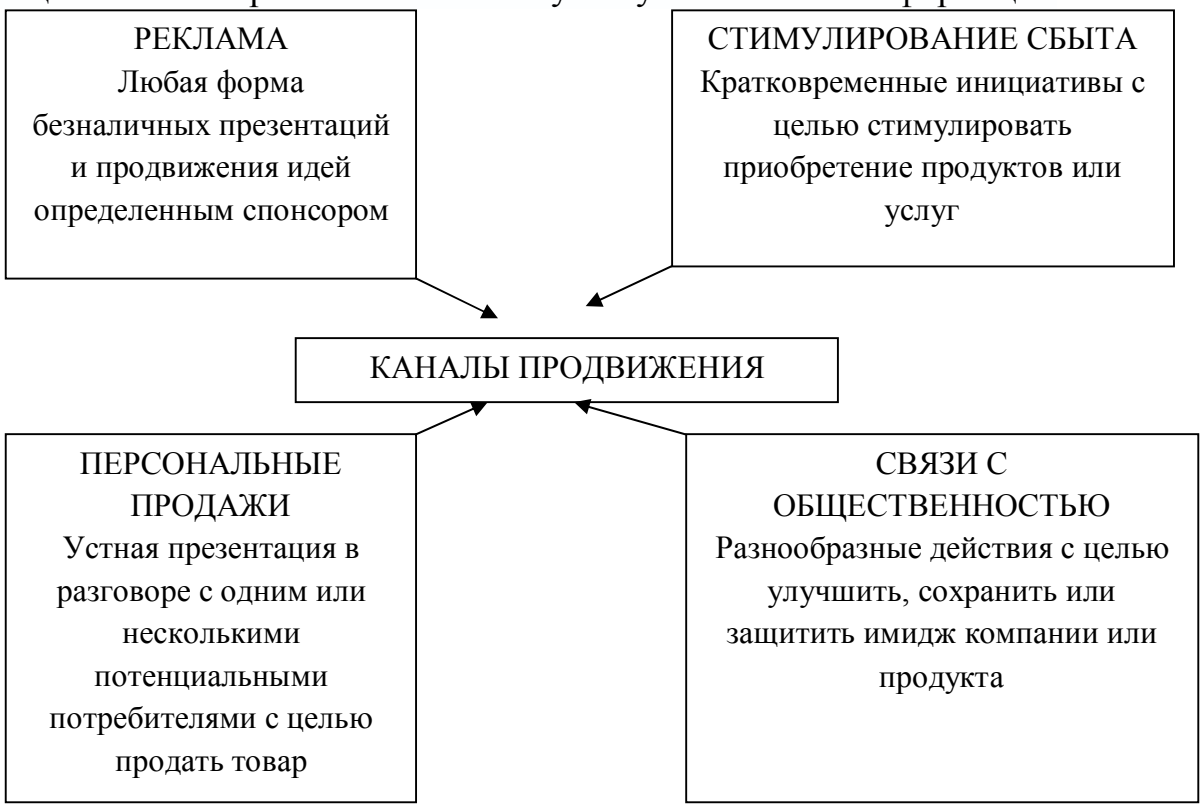

Рис. 2. Схема критериев продвижения товаров предприятий АПК

является важным критерием для достижения и поддержания собственной конкурентоспособности на рынке [1].

Также развитие современных предприятий АПК во многом должно основываться на управлении масштабными инновационными изменениями в экономической деятельности. При этом с повышением уровня развития экономики возрастает роль инноваций как важнейшего фактора роста производства.

Для получения планируемых результатов инновационной деятельности необходима эффективная система управления инновациями. При этом управление инновационными изменениями должно основываться на современных методологических подходах и наличии круга профессиональных участников [2]. Стратегической основой эффективного управления инновационными изменениями является формирование концепции стратегических преобразований. Содержание концепции отражает генеральный замысел участников экономической деятельности, определяющий стратегические направления изменений.

Таким образом, предприятия АПК, развиваясь в современных экономических условиях, осуществляя хозяйственную деятельность, каждый день сталкивается с условиями неопределенности и повышенного уровня риска, в связи с чем внедрение и реализация маркетинговой стратегии на основе коммуникативной политики на предприятиях АПК является важной составляющей управленческого процесса. Поэтому основой инновационных изменений в экономической деятельности предприятий АПК должна стать целостная концепция стратегических преобразований. Она должна быть устойчиво направлена на создание экономических условий для эффективного использования всего потенциала экономики.

Список использованных источников: 1. Мычка С.Ю. Мотивация персонала в современных организациях// Совершенствование экономических и правовых отношений в современных российских условиях. Сборник материалов международной научно-практической заочной конференции студентов, аспирантов и молодых ученых. 2013. С. 74-77. 2. Мычка С.Ю. Проблемы экономики труда и управления персоналом// В сборнике: Перспективы инновационного развития современного мирового сообщества: экономико-правовые и социальные аспекты. Материалы Международной юбилейной научно - практической конференции ВЭПИ-ВГЛТА-2012: в 5 - ти томах. Главный редактор С. Л. Иголкин, ответственный редактор Т. Л. Безрукова, А. Э. Ахмедова. 2012. С. 158-160. 3. Баутин В.М., Мычка С.Ю. Интеграция науки, бизнеса и образования на основе сетевого взаимодействия// Актуальные проблемы развития вертикальной интеграции системы образования, науки и бизнеса: экономические, правовые и социальные аспекты. Материалы II Международной научно-практической конференции. 2014. С. 121-124. 4. Мычка С.Ю. Методика повышения эффективности менеджмента персонала на основе диверсификации в современных условиях// Материалы XVI научной конференции студентов и аспирантов: сборник статей. 2015. С. 268-271.

УДК 347.77

И.М. Швед, канд. с.-х. наук, доцент
В.Г. Якушева, магистрант
УО «Белорусская государственная сельскохозяйственная академия», Беларусь

ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ РЕГИСТРАЦИИ ПРАВ, ОГРАНИЧЕНИЙ (ОБРЕМЕНЕНИЙ) ПРАВ НА НЕДВИЖИМОЕ ИМУЩЕСТВО

Система государственной регистрации недвижимого имущества, прав на него и сделок с ним (далее – система государственной регистрации) в современном виде создавалась в связи с вступлением в силу Закона Республики Беларусь от 22.07.2002 «О государственной регистрации недвижимого имущества, прав на него и сделок с ним». Закон вступил в силу с 8 мая 2003 года. В 2013 году системе государственной регистрации исполнилось 10 лет. Период развития системы государственной регистрации недвижимого имущества, прав на него и сделок с ним ознаменовался значимыми показателями.

Создана стройная система организаций по государственной регистрации недвижимого имущества прав на него и сделок с ним.

Создан Единый государственный регистр недвижимого имущества прав на него и сделок с ним (ЕГРНИ). Создана и аттестована система защиты информации ЕГРНИ.

Создан институт регистраторов недвижимости. Регистраторы недвижимости наделены исключительным правом в Республике Беларусь вносить информацию в ЕГРНИ. В настоящее время действует 736 регистраторов недвижимости, а всего за десятилетний период в системе государственной регистрации работало 1654 регистратора недвижимости.

При помощи аппаратно-программного комплекса системы государственной регистрации началось оказание электронных услуг участникам рынка недвижимости и обществу в реальном масштабе времени путем обеспечения предоставления дистанционного доступа к ЕГРНИ или оказание отложенной электронной услуги. В 2013 году при помощи электронной услуги дистанционного доступа было совершено более 7 миллионов обращений к ЕГРНИ и предоставлено свыше 310 000 электронных документов на основе информации, содержащейся в ЕГРНИ.

Совершение регистрационных действий один из самых значимых этапов формирования системы государственной регистрации недвижимого имущества, прав на него и сделок с ним. В 2003 году Законом о государственной регистрации законодателем был установлен максимальный срок совершения регистрационных действий: 14 рабочих дней; по состоянию на 31.12.2013 г. – 7 рабочих дней. При применении ускоренной процедуры государственной

регистрации максимальный срок совершения регистрационных действий не превышает двух рабочих дней.

Создана система управления качеством совершения регистрационных действий и работ по технической инвентаризации и проверок характеристик недвижимого имущества. Функционирует программа дистанционного тестирования специалистов по технической инвентаризации и проверке характеристик недвижимого имущества. Создана комплексная система управления качеством совершения регистрационных действий состоящая из подсистем: кадрового обеспечения; управления совершением регистрационных действий; мониторинга за правильностью совершения регистрационных действий; повышения квалификации регистраторов.

Впервые в Республике Беларусь осуществлено нормирование целостности данных ЕГРНИ как информационного ресурса.

Положено начало созданию электронных архивов системы государственной регистрации. Разработано и передано в опытную эксплуатацию программное обеспечение ведения Архивной открытой информационной системе. Во всех организациях созданы пилотные зоны и осуществляется наполнение электронных архивов. В 2013 году РУП «Минское городское агентство по государственной регистрации и земельному кадастру» перешло на формирование архива и регистрационного дела преимущественно в электронном виде. По состояния на конец 2013 г. в АОИС содержались более 1,1 миллиона электронных регистрационных дел.

Указанные достижения позволили сократить сроки совершения регистрационных действий преимущественно до 2 рабочих дней (в некоторых случаях время совершения регистрационных действий не превышает 2 часов), сформировать стоимость услуги по государственной регистрации не зависящую от стоимости права собственности, а также максимально сократить число административных процедур при совершении регистрационных действий.

Достижения системы государственной регистрации не остались не замеченными международным сообществом. Всемирный Банк и Международная финансовая корпорация ежегодно определяют рейтинг инвестиционной привлекательности стран по различным показателям. Рейтинг «Регистрация собственности», прежде всего, определяется по таким критериям как стоимость и скорость регистрации перехода прав, количество необходимых для этого процедур. Согласно отчету Всемирного Банка «DoingBusiness-2014» Беларусь по критерию «Регистрация собственности» заняла в рейтинге стран 3-е место в мире. Совокупный рейтинг по этому показателю у Республики Беларусь составил 96,3 %, что выше по сравнению с прошлым рейтингом «DoingBusiness-2013» на 0,69 % [2].

Республика Беларусь уже находится на пути совершенствования системы государственной регистрации, который подтверждается Программами развития системы государственной регистрации недвижимого имущества, прав на него и сделок с ним на 2009-2013 годы и на 2014-2018 годы [3]. При выполнении всех

поставленных задач, можно рассчитывать на следующие показатели к концу 2018 года (табл.).

Таблица

Показатели системы государственной регистрации по результатам выполнения Программы развития системы государственной регистрации

Контрольный параметр	2013	2018
Масштаб времени ведения ЕГРНИ	Относительный масштаб (24 часа)	Реальный масштаб (секунды)
Минимальный срок государственной регистрации	7/2 рабочих дня	До 1 часа для некоторых административных процедур
Коэффициент покрытия (доля суммарной площади земельных участков, внесенных в ЕГРНИ, к площади Республики Беларусь)	21,2%	60%
Целостность ЕГРНИ	От 0,26% до 0,96%	>0,95%
Число информационных посредников	0	50-100
Полнота электронных архивов юридически значимых документов	Менее 1% от вновь поступающих документов	50% от вновь поступающих документов
Доля заявителей, представляющих документы для государственной регистрации в электронной форме	Менее 1% от вновь поступающих документов	38%

Пути совершенствования государственной регистрации недвижимого имущества:

– переход на ведение ЕГРНИ в реальном масштабе времени совершения регистрационных действий;

– проведение работ по интеграции автоматизированной информационной системы ведения ЕГРНИ (АИС РН) с автоматизированными информационными системами «Паспорт» (регистр населения) Министерства внутренних дели Единого государственного регистра Министерства юстиции Республики Беларусь;

– проведение работ по дополнению АИС РН экспертными и (или) интеллектуальными системами принятия решений и выполнения регистрационных действий

– создание и развитие единой подсистемы «электронный архив»;

– возможность внесудебного (досудебного) исправления нетехнических ошибок;

– создание автоматизированной системы технической инвентаризации недвижимого имущества (АС ТИ);

– повышение качества формирования земельных участков, трансформирование существующей системы спорадической регистрации недвижимости в систематическую систему;

– проведение исследований и работ по освоению стандарта ISO-19152 отечественными специалистами, разработка технико-экономического

обоснования корректировки структуры базы данных ЕГРНИ в соответствии с требованиями стандарта ISO-19152 и разработка плана модернизации системы.

Конечной целью совершенствования системы государственной регистрации является: совершенствования технико-экономических характеристик системы государственной регистрации, упрощение и ускорение осуществления административных процедур по государственной регистрации, сближение с международным стандартом базовой модели земельного администрирования, содействие созданию "электронного правительства", что соответствует стратегии развития информационного общества в Республике Беларусь, расширение функциональных возможностей системы государственной регистрации, с помощью которых будет повышаться прозрачность и эффективность управления земельными ресурсами и недвижимостью, и др.

Список использванных источников: 1. Закон Республики Беларусь «О государственной регистрации недвижимого имущества, прав на него и сделок с ним» от 22 июля 2002 года № 133-З. 2. Национальное кадастровое агентство [Электронный ресурс]/ Организации по государственной регистрации. Развитие системы государственной регистрации недвижимого имущества. – Режим доступа: http://www.nca.by– Дата доступа: 26.12.2015, 15:20. 3. Постановление Совета Министров Республики Беларусь от 11.09.2014 г. № 874 «Об утверждении Программы развития системы государственной регистрации недвижимого имущества, прав на него и сделок с ним на 2014 – 2018 годы». 4. Постановление Совета Министров Республики Беларусь от 09.03.2009 г. № 294 «Об утверждении Программы развития системы государственной регистрации недвижимого имущества, прав на него и сделок с ним на 2019 – 2013 годы».

УДК 658.53 (068.1)

Р.М. Шелудько, Л.В. Шелудько, канд. екон. наук, доценти
Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва, Україна

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ СИСТЕМИ СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІ У МОТИВАЦІЙНОМУ МЕХАНІЗМІ

Система стимулювання праці повинна включати в себе різноманітні елементи, що дозволяють задовольняти широкий спектр потреб сучасного працівника й розвивати в ньому якості, необхідні для успішного функціонування підприємства.

Основні елементи цієї системи такі:

- система оплата праці – стрижневий, основний елемент. Його місце обумовлене тим, що гроші, як універсальний засіб платежу, дозволяють працівникові задовольняти більшість потреб першого рівня фізично-

особистісних потреб;

- ротація персоналу, що забезпечує кожному працівникові перспективу в ієрархічній структурі, яка відповідає його здібностям і результативності праці, а також певний рівень самостійності в трудовій діяльності, можливість виконання складної й творчої роботи. Завдяки цьому елементу задовольняються потреби в повазі, визнанні, приналежності до певного кола, самовираженні;
- підвищення якості персоналу й гармонійний розвиток особистості. Наявність такого елемента відповідає інтересам конкретних працівників і дозволяє сформувати високопрофесійний, здатний до самовдосконалення трудовий колектив;
- соціальні гарантії. Цей елемент у значній мірі сприяє задоволенню однієї з найбільш важливих потреб – безпеки й захисту. Його роль істотно підсилюється в період переходу до ринку, характеризується нестабільністю економічних і політичних процесів;
- надання пільг. Розподіл пільг при цьому повинен здійснюватися за двома критеріями: відповідно до трудового внеску працівника й а залежності від гостроти певної потреби. За допомогою цього елемента, з одного боку, стимулюється продуктивна, результативна праця, а з другого боку – забезпечується соціальна підтримка;
- участь у власності й управлінні. Наявність цього елемента – це приналежність до певної спільності, підприємства, а також почуття хазяїна. В кінцевому підсумку підвищується зацікавленість у результатах роботи підприємства, а отже, ініціативність і ефективність праці;
- участь у прибутку, також зацікавленість у кінцевих результатах праці підприємства за рахунок додаткового матеріального стимулу – відсотка від прибутку;
- збагачення праці й регулювання поводження. В основі цього елемента лежить привнесення творчості в трудову діяльність. Крім того, завдяки йому створюється певний образ, стиль фірми і її працівників;
- поліпшення умов праці – елемент, що дозволяє зробити роботу приємною й привабливою. Якщо в цей момент неможливо забезпечити гарні умови праці всім працівникам, важкі й шкідливі умови повинні компенсуватися відповідними доплатами.

Наявність у комплексній системі стимулювання праці різноманітних елементів ні в якій мері не применшує роль її основного елемента – оплати праці, більш того, у ринкових умовах господарювання вимоги до її якості істотно підвищуються. Під час розробки конкретних систем оплати праці необхідно:

а) щоб рівень заробітної плати забезпечував умови для відтворення робочої сили й підвищення її якості;

б) залежність розміру заробітної плати від результативності праці;

в) відповідність структури заробітної плати цілям організації й тієї ролі, що працівник відіграє в їх досягненні.

Будь-які стимули, що є зовнішніми щодо людини діями, неминуче проходять через її свідомість. Сприйняття стимулів зумовлюється всім суб'єктивним світом людини, системою її цінностей, орієнтацій, потреб, ідеалів, настанов. Завдання стимулювання полягає у впливі на потреби, які викликали б доцільну для колективу й у цілому для суспільства трудову поведінку членів колективу.

Продуктивність праці, якість продукції, її собівартість – ці й інші результати особистої та колективної праці, хоча і в особливій економічній формі повинні «вміститися» в кожному стимулі трудової діяльності. Інакше стимули перетворюються на самоціль, їх застосування нічим не виправдовується. Отже, за допомогою стимулювання досягається гармонійне поєднання особистих, колективних та суспільних інтересів та потреб. Для такого поєднання потрібна не лише відповідність стимулювання цілям колективу, але й сумісність системи стимулювання зі структурою потреб. Тобто, між стимулом і очікуваною дією існує третя ланка – сприйняття людиною кожного стимулу через структуру своїх потреб.

Особливо важлива роль фактора часу. Премія, виплачена через кілька місяців, майже втрачає своє стимулювальне значення. Чим коротший інтервал часу між видачею премії та діяльністю, за яку вона видається, тим вищий ефект. У рівній мірі це стосується і морального впливу. Наприклад, якщо покарання не відбулося одразу після порушення, а через довгий період часу, у більшості випадків воно сприймається як незаслужене. До цього часу порушник може досягти певних успіхів, і повернення до порушення може викликати невдоволення, роздратування, почуття образи й несправедливості покарання.

Важливе значення для ефективності стимулювання має також інформованість про стимул. У ролі стимулу до праці завжди виступає зміна обставин або зовнішніх умов діяльності. Якщо людина непроінформована щодо цих змін стимулу, то останній для неї не існує. І дуже важливо, щоб інформація була дана заздалегідь, щоб людина могла свідомо, орієнтуючись на стимул, планувати свою поведінку. Премія, про яку виконавцю не було нічого відомо на початку виконання роботи, його не стимулює. Необхідно, щоб умови стимулювання були доведені до відома робітників, зафіксовані в їх свідомості. Формування певного рівня виробничої обізнаності – інформованості і свідомої цілеспрямованості на виконання виробничих завдань, поряд з умовами життєдіяльності, потребами та інтересами, є необхідними компонентами стимулювального акту й становлять структуру останнього.

Отже, усі зовнішні спонукання та елементи трудової ситуації, які впливають на поведінку людини у сфері праці, у тій чи іншій мірі могли б бути названі стимулами в широкому розумінні. Проте на відміну від інших елементів трудової ситуації – наказів, вказівок, розпоряджень, цінностей та норм, що безпосередньо впливають на робітника, особливістю власне стимулювання є опосередкована дія. Процес стимулювання – це такий вплив на робітника, який включає у свою сферу його потреби, інтереси, бажання, прагнення, цілі, мотивацію поведінки. В основі стимулювання – взаємодія зовнішніх умов і

внутрішньої структури особистості. Воно реалізується через створення певних умов трудової ситуації, які спонукають особистість діяти відповідним чином.

Необхідно дотримуватися пропорції між мірою праці та мірою її оплати. Відмова від диференціації плати залежно від трудового внеску призводить до значного зниження трудового потенціалу працівника. Верхньої границі заробітної плати не повинно бути. Заробітна плата робітників підприємства повинна відображати реальний випуск продукції даним підприємствам у цілому і внесок кожного робітника окремо.

У механізмі стимулювання праці повинні бути закладені, крім позитивних, і негативні стимули, зокрема фінансові. Останні – це сукупність стимулів штрафного характеру, дія яких спрямована на тих працівників, які із суб'єктивних причин не підкоряються нормативним вимогам організації виробництва. Негативні стимули, як і позитивні, поділяються на матеріальні, моральні й соціальні, що пояснюється необхідністю комплексного впливу на всю сукупність інтересів працівника, який неналежним чином виконує свої функції у процесі суспільного виробництва.

УДК 330.113

Д.В. Шиян, д-р екон. наук, професор
М.В. Божко, аспірант
Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця, Україна

ІНТЕНСИФІКАЦІЯ ЯК ФАКТОР ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПШЕНИЦІ

Стратегічний напрям розвитку сільського господарства в світі пов'язаний з його інтенсифікацією. В сьогоднішніх умовах це не просто зростання рівня витрат добрив, насіння, а в першу чергу інноваційні технології розвитку, сучасні технічні рішення, новітні методи організації виробництва. Їх використання пов'язане з значними витратами фінансових ресурсів. Нажаль, в Україні сьогодні саме фінансові можливості підприємства виступають суттєвим фактором обмеженості рівня інтенсивності виробництва. Відтак постає питання в якій мірі сучасний рівень інтенсивності витрат є виправданим та економічно доцільним.

Розпочнемо теоретичний розгляд проблеми інтенсивності з з'ясування самого поняття. Доволі поширеною є практика, коли зміст поняття розкривається шляхом звернення до змісту того слова, який надається йому у мові, з якої воно запозичено для характеристики явища або процесу, що вивчається. Оскільки така практика набула поширення, то питання, наскільки вона коректна в кожному конкретному випадку, навіть не виникає. Але можна знайти приклади, наявність яких свідчить, що незайвим буде з'ясувати, наскільки коректним такий прийом взагалі. Якщо звернутися до словників

іншомовних слів, то з'ясовується, що в переважній більшості їх відзначає багатозначність, яка, зокрема, відзначає історію створення і розвитку слова, що приводило до кардинальної зміни їх змісту.

Висновок же полягає в тому, що спочатку з'ясовується зміст певного процесу або явища, а потім вирішується, яке слово, що вже набуло поширення, найбільш доцільно використати для характеристики їх змісту. Виходячи з попередніх етапів неодноразово здійснених досліджень є підстави стверджувати, що сутність процесів, які в подальшому отримують назву інтенсивність визначається їх напруженістю, розмірами віддачі від ресурсів, які задіяні в процесі діяльності. Відправляючись від цього положення звернемося до змісту тих слів, які були використані, щоб позначити, виділити серед інших суть позначених процесів. Згідно із словником це слова латинського, а також латинського і французького походження.

Слово інтенсивний походить від латинського intensio, що означає напруженість – напружений, посилений, той, що дає високу продуктивність. Ще одна версія слова intension в латинській мові – напруження, зусилля. Що стосується поняття інтенсифікація, то воно пов'язується з французьким intensification, яке означає збільшення напруженості, збільшення продуктивності [1, с. 204].

На думку І. Буздалова останнім часом проблема інтенсифікації сільського господарства яка знаходилася в 1960-1970 рр. в центрі гострої дискусії, майже зникла із тематики наукових досліджень у галузі аграрних відносин і публікацій в економічних виданнях [2] Таке твердження представляється спірним у крайньому разі стосовно ситуації в аграрній економічній науці України, а тим більш – якщо при цьому враховувати навчальні видання. Це переконливо було показано М.І. Грицаєнко, яка, здійснивши узагальнення різних підходів до визначення сутності інтенсифікації сільського господарства, зробила висновок: дотепер маємо велику кількість різноманітних підходів, визначень, думок щодо розуміння сутності, показників рівня інтенсивності і ефективності інтенсифікації. Причому, підкреслює вона, багато проблем цього процесу ще не вирішено [3].

Але дана констатація не дає повної характеристики співвідношення понять. Не менш суттєвим є те, що це тісно взаємопов'язані поняття. Як саме реалізується цей взаємозв'язок доволі С.В. Фраєр, який писав: «…інтенсивність сільськогосподарського виробництва – це досягнута в даний момент ступінь насиченості його засобами виробництва і живою працею. Інтенсифікація характеризується рівнем інтенсивності або в часі за певний період. Таким чином, процес інтенсифікації характеризується темпами зміни рівней інтенсивності» [4, С. 149]. Як видно, інтенсивність це характеристика об'єкта на певний момент, а інтенсифікація пов'язана із зміною стану об'єкта в просторі, чи в часі.

Найбільш суттєвий висновок з розглядуваних положень полягає в тому, що визначивши сутність інтенсивності, тим самим відкриваємо шлях до розкриття сутності інтенсифікації оскільки вона розглядається як похідна від інтенсивності.

Позиція в розглядуваному питанні В.Г. Андрійчука полягає в тому, що на його думку відмінність розглядуваних понять полягає в наступному: інтенсифікація відображає якісний і кількісний стан, а інтенсивність представляє собою процес, тобто зміну стану [5]. Таким чином, його позиція в даному питанні співпадає з тією, яку займає С.В. Фраєр. Але визначення співвідношення понять не дає підстави для висновку, що тим самим вирішується проблема з'ясування змісту поняття «інтенсивність».

Тепер безпосередньо про отримані результати. В якості об'єкту дослідження виступали сільськогосподарські підприємства Харківської області. Рівень інтенсивності та економічної ефективності оцінювався нами при виробництві пшениці. Ця культура є найбільш типової для сільськогосподарських виробників в даному регіоні, що і обумовило її вибір.

Перше питання при аналізі стесувалось рівня взаємозалежності між інтенсивністю витрат та урожайністю культури. Останній показник в Європейському союзі сьогодні знаходиться на рівні 80-90ц/га, а в окремих підприємствах вже наближається стабільно до 100 ц/га. Відтак, виникає питання про стан справ саме в нашій державі та Харківській області, зокрема з рівнем даної залежності.

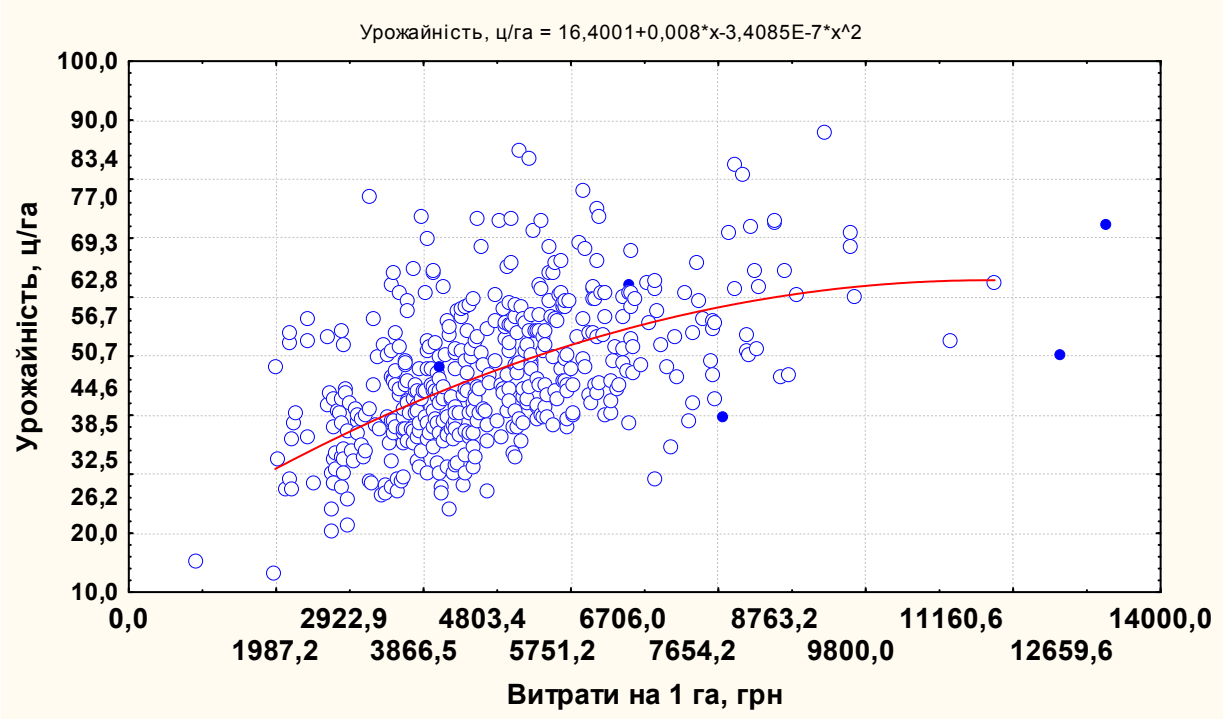

Рис. 1 Залежність рівня урожайності пшениці від величини витрат на 1 га посівної площі в сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2014 році.

На рисунку 1 наведені фактичні дані відносно залежності величину урожайності від рівня інтенсивності виробництва. В даному випадку ми маємо доволі чітку залежність, яка поступове зростання рівня досліджуваних показників в одному напрямку. Однак, як буває доволі часто в великої сукупностях підприємств, є і багато випадків відхилень від даної тенденції. В цілому слід, констатувати, що за даними 2014 року, для отримання рівня

урожайності 60 ц/га і більше необхідно було в середньому вкласти в один гектар посівної площі пшениці – 8000-10000 грн.

Однак, постає питання: наскільки виправданими є дані витрати? Для відповіді на нього звернимось до рисунку 2. В даному випадку нами знову використовувався нелінійний від регресії, який дозволив встановити наявність максимуму функції. В даному випадку це означає, що при рівні середніх витрат 5145 грн/га величина прибутку на одиницю посівної площі в середньому по сільськогосподарським підприємствам Харківської області буде максимальною. Однак, даний рівень витрат може забезпечити в середньому урожайність 48,5 ц/га. Останній показник є далекий від середньоєвропейського рівня. Чи є варіант вирішення даної проблеми в сучасних умовах?

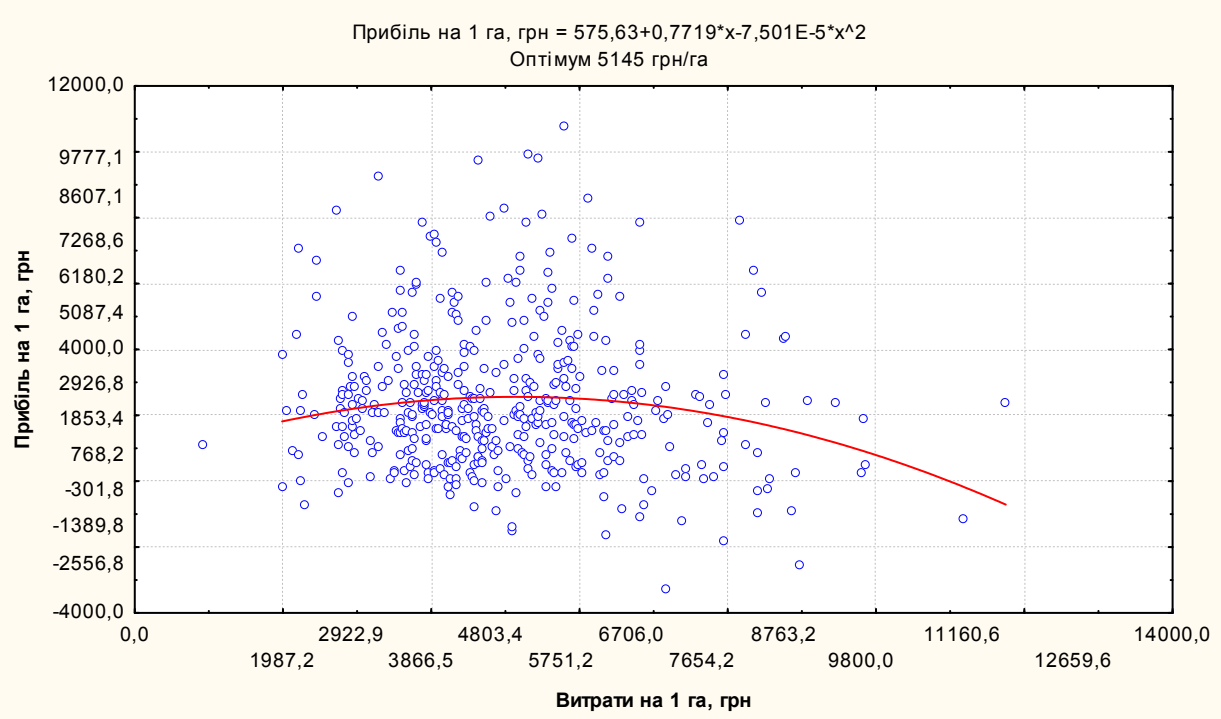

Рис. 2. Залежність величини прибутку на 1 га посівної площі пшениці від величини витрат в сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2014 році.

Частково відповідь на нього дає рисунок 3. В дному випадку побудована залежність величини прибутку на одиницю посівної площі від величини урожайності. Фактично, це погляд на анонсовану проблему під дещо іншим кутом зору. В даному випадку, саме у підприємств з найвищим рівнем урожайності відмічається найбільша величину прибутку. Однак, знову таки, подібна ситуація була не в усіх підприємствах.

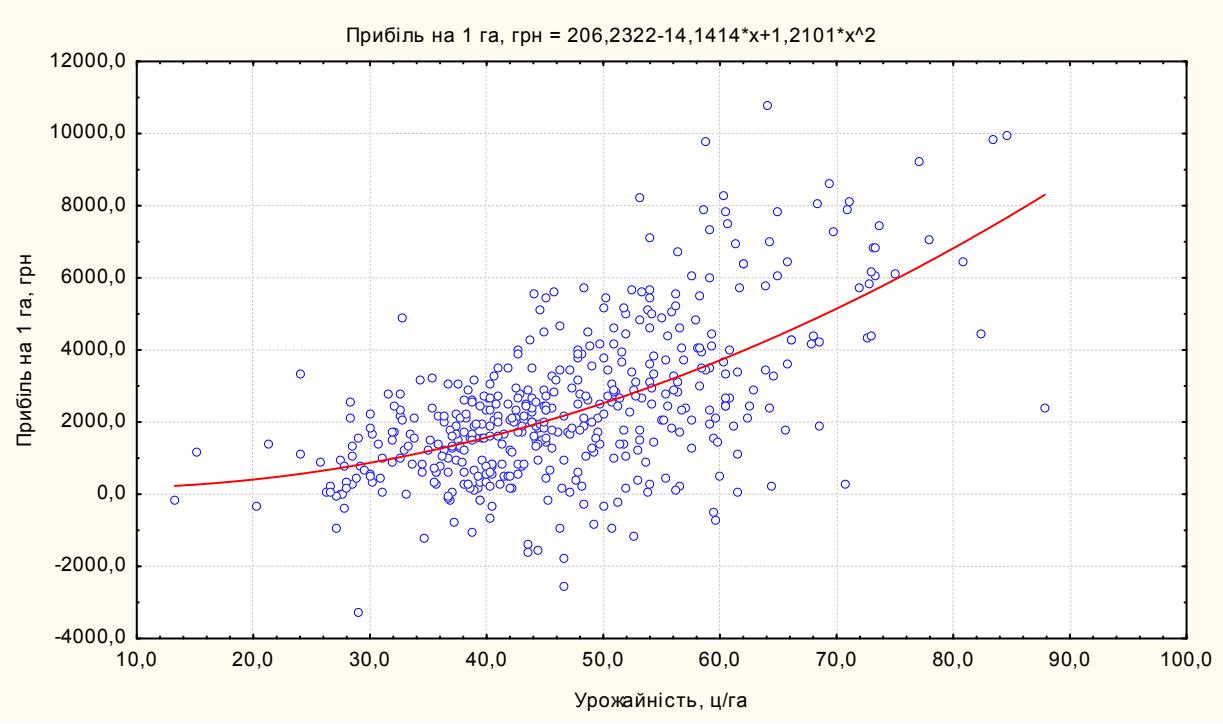

Рис. 3. Залежність величини прибутку на 1 га посівної площі пшениці від рівня урожайності в сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2014 році.

Таким чином, запорукою для досягнення високих врожаїв сільськогосподарських культур в Україні має стати високоінтенсивне виробництво, яке має підкріплюватись відповідним фінансовим результатом. Це виробництво повинно вестись з використанням сучасних технологій та організації виробництва.

Список використаних джерел: 1. Семотюк О.П. Сучасний словник іншомовних слів. Х.:Веста: Вид. «Ранок», 2007. – 464 с. 2. Буздалов И. Об интенсификации российского сельского хазяйства / И. Буздалов // Вопросы экономики. – 2013. - № 2. – С. 141-152. 3. Лупенко Ю.О. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України: проблеми та перспективи: / Ю.О.Лупенко, М.Й.Малік, О.Г. Шпикуляк та ін.. – К.: ННЦ ІАЕ, 2014. – 514 с. 4. Лопатина О. Ф. Экономика сельского хозяйства / О. Ф. Лопатина. - М.: «Экономика», 1977. – 340 с. 5. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2013. – 779 с.

УДК 339.138 : 631.95

О.І. Шкуратов, канд. екон. наук, старш. наук. співробітник
Інститут агроекології і природокористування НААН, Україна

КРИТЕРІЇ І ІНДИКАТОРИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

Основою розробки та реалізації будь-якої стратегії в тому числі й забезпечення екологічної безпеки в аграрному секторі є система критеріїв та індикаторів, які мають на увазі оцінку екологічно орієнтованого розвитку, кількісне визначення рівня екологічної безпеки та ранжування її видів. На нашу думку, критерії екологічної безпеки є не менш важливими для сталого розвитку аграрної сфери, ніж економічна ефективність, яка була пріоритетними в ринковому індустріально споживчому товаристві. Невипадково ряд держав розробляє стратегії своєї національної безпеки з урахуванням екологічної компоненти. Ряд загальних умов і факторів висуває цю компоненту, якщо не на перший план, то в ряд понять, що формують системний погляд на сучасне життя суспільства і держави. Одним з таких факторів є обмеженість природних ресурсів, різний ступінь забезпеченості ними, що приводить до загострення економічної і політичної боротьби за користування ними.

Наукова література та різні рекомендаційні і нормативні документи містять безліч приватних критеріїв екологічної безпеки. При цьому часто неможливо судити, яким із цих критеріїв можна винести остаточне судження про безпеку того чи іншого об'єкта. Тому виникає необхідність розробки і використання невеликого числа інтегральних критеріїв безпеки та отримання на їх основі узагальненої оцінки стану об'єкта. На нашу думку, слід виокремити наступні критерії:

– головним критерієм екологічної безпеки є збереження здоров'я і нормальної життєдіяльності. Для вимірювання ступеня екологічної безпеки за даними критерієм можуть бути використані показники типу середня тривалість життя, коефіцієнти захворюваності і смертності, коефіцієнт народжуваності та інші показники, що характеризують здоров'я населення і якість життя людей. Разом з тим, показники відхилень стану навколишнього середовища від нормативів також можуть бути використані при вимірюванні ступеня екологічної безпеки;

– важливим критерієм є відтворення і продуктивність природних ресурсів, зокрема для екосфери і її частин – біомів, регіонів, ландшафтів, тобто більш-менш великих територіальних природних комплексів може служити рівень еколого-економічного, або природно-виробничого паритету, тобто ступеня відповідності загального екологічного навантаження на території її асиміляційному потенціалу;

– для окремих агроекосистем важливими критеріями безпеки виступає цілісність, збереженість їх видового складу, біорізноманіття та структури внутрішніх взаємозв'язків.

Для виявлення загроз екологічної безпеки в аграрному секторі економіки важливі не індикатори самі по собі, а подолання ними деяких фіксованих, мінімально (або максимально) допустимих рівнів – критичних або порогових значень. Граничні величини дозволяють виявити межу між небезпечною і безпечної зонами процесу еколого-економічного розвитку аграрного сектора. Залежно від сформованого значення показників, що характеризують екологічну безпеку, можна запропонувати три зони значень індикаторів (рис.).

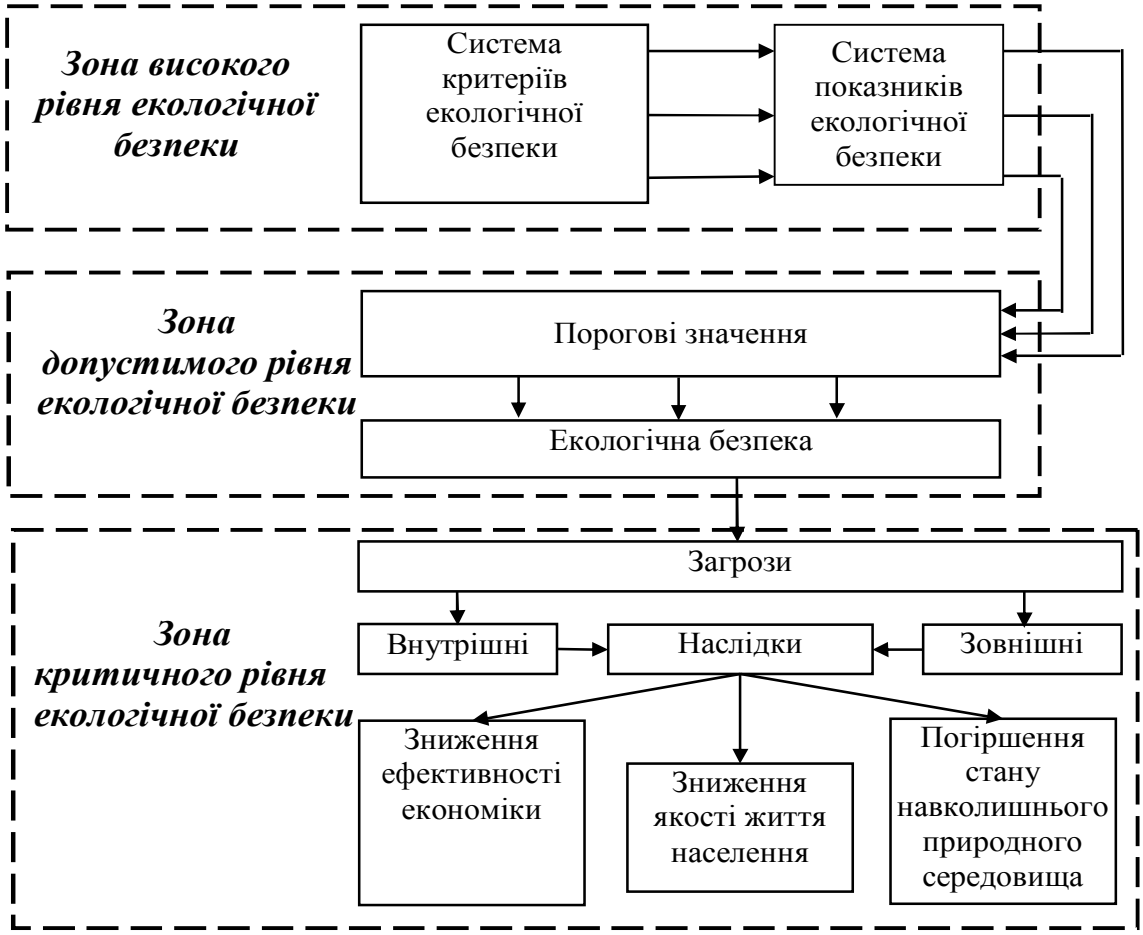

Рис. Рівні екологічної безпеки в аграрному секторі економіки
Джерело: адаптовано автором за [1].

Зона високого рівня екологічної безпеки – відсутність чи слабкий вплив загроз і ймовірності виникнення екологічних ризиків, яке попереджається плановими діями системи управління або ринковими регулюючими процесами. Значення всіх основних показників відповідають допустимим межам, тобто підстави вважати, що безпека досягнута.

Зона допустимого рівня екологічної безпеки – істотний вплив загроз і ймовірності виникнення екологічних ризиків, що вимагає термінових, часом високозатратних дій з нейтралізації і усунення виниклих загроз.

Зона критичного рівня екологічної безпеки – настільки значне ослаблення опірності загрозам, що система не в змозі в короткий термін впоратися з ними власними силами. Кризовий стан загрожує втратою стійкості розвитку системи. Перевищення граничних значень значною кількістю показників або всіма показниками означає повне порушення допустимого рівня екологічної безпеки.

Найвищий ступінь безпеки досягається за умови, що весь комплекс показників перебуває в межах допустимих меж своїх порогових значень, а порогові значення одного показника досягаються не на шкоду іншим.

Список використаних джерел: 1. Россинская М.В. Сущность эколого-экономической безопасности и проблемы ее обеспечения / М.В. Российская, А.В. Гвоздикова // Современное состояние и перспективы развития экономики регионов России: Сб. науч. тр. / Ставроп. ГАУ: Изд-во «АГРУС», 2003. – 368 с. – С. 126–128.

УДК 336.227.2.025

А. Юнг, магистр
Европейский университет Виадрина, Германия

ПРОБЛЕМНЫЕ ОБЛАСТИ НАЛОГОВЫХ ПРОВЕРОК ПОДОХОДНОГО НАЛОГА В ГЕРМАНИИ

Исследования основаны на налоговых проверках подоходного налога Германии. Цель работы - идентифицировать, изучить и найти возможные решения возникающих на практике проблем у налогоплательщиков во время налоговых проверок.

Подоходный налог взымается в результате рабочих отношений между работодателем и работающим по найму. Целью налоговой проверки подоходного налога является его правильное удержание и уплата в налоговые органы. Данные об уплате подоходного налога, в том числе и вся бухгалтерская отчетность, передаются в налоговую инспекцию по месту нахождения предприятия ответственному за проверку налоговому аудитору в электронном виде непосредственно перед налоговой проверкой данного предприятия. После этого налоговый проверяющий проводит проверку с помощью электронной программы IDEA. Эта сертифицированная программа американского производства способна с математической точностью быстро проверять огромное количество информации. Она основана на том, что у каждого человека есть любимые числа. Если числа часто попадаются, налогоплательщик подозревается в налоговых махинациях. В этом случае проверяющий требует объяснения найденных ошибок и в следствии этого проверяет налоговую отчетность определенного периода более тщательно.

Одним из проблемных пунктов, подвергающихся частым налоговым проверкам из-за частых ошибок, является передача работнику автомобиля в частное пользование. При этом, подоходный налог взымается только за использование автомобиля в частных целях. Так как часто автомобиль используется также и в рабочих целях, сложно установить границу использования. Чтобы исключить неправомерную денежную выгоду работника существует два вида налогообложения на выбор налогоплательщика.

Первая, паушальная налоговая ставка предлагает взымать ежемесячно 1 % от частного использования автомобиля при учете того, что автомобиль был больше чем 50 % использован в рабочих целях. Вторая, индивидуальная налоговая ставка, подразумевает использование так называемой «книги вождения», в которой работник должен записывать количество километров и другую точную информацию по использованию автомобиля предприятия в рабочих целях.

Хотя на первый взгляд индивидуальная налоговая ставка кажется более выгодной для налогоплательщика чем «правило 1 %», на практике выбор налоговой ставки необходимо тщательно продумать. Налогоплательщикам с низким использованием автомобиля в личных целях лучше производить оплату подоходного налога с помощью «книги вождения». Сложность заключается в точности ее ведения. Информация должна быть полной (имя, дата, пункт назначения, количество пройденных километров и т.д). Она должна быть занесена в «книгу вождения» последовательно и непрерывно в закрытой (книжной) форме непосредственно во время определенной поездки, запрещены сокращения слов. В случае недостающей информации или несоответствии чисел в квитанции по покупке бензина с записями в книге вождения, книга опровергается и подоходный налог должен быть оплачен в обязательном порядке по ставке 1 % даже если автомобиль не использовался в личных целях. Налоговые органы Германии идя наравне с передовыми технологиями разрешают также использование электронной книги вождения, которые специально произведены по требованиям налоговых органов. Однако дабы исключить налоговые махинации, электронная книга вождения не должна отличаться по своему формату от книжной формы, она должна исключить любые возможные изменения изначальных записей. Ее преимущество в том, что записи могут быть автоматически актуализированы и сделаны не сразу во время поездки, а в течении семи последних дней после поездки.

В сравнении с индивидуальной налоговой ставкой, ставка 1 % из-за сравнительной легкости применения более оптимальна для работников с высоким использованием автомобиля в личных целях. При этом стоит учитывать, что рабочее использование автомобиля должно составлять более 50 % его общего использования.

Следующей проблемой, которая часто возникает на практике, является то, что налоговые органы облагают работников с высоким уровнем дохода подоходным налогом независимо от того, был ли рабочий автомобиль использован в личных целях или нет. При чем, в данном случае отсутствует письменное разрешение на использование автомобиля от работодателя. Таким образом налоговые органы подразумевают, что работник в тайне от работодателя использовал автомобиль, что согласно судебным решениям Германии было признано неправомерным. Как решение этой проблемы налогоплательщикам предлагается точная документация использования автомобиля предприятия и внесение записей о том, что автомобиль возвращен в гараж предприятия и ключ передан в конце рабочего дня и на выходных под подпись обратно.

Таким образом, немецкие налоговые органы стремятся к использованию передовых электронных технологий. Налоговые органы в своих высоких требованиям к налогоплательщику руководствуются исключительно уменьшением налоговых махинаций со стороны налогоплательщика. Частная выгода налогового аудитора строго наказывается.

УДК 631.15:633.511(575.4)

В.В. Яровая, канд. экон. наук, доцент
Харьковский национальный аграрный университет имени В.В.Докучаева, Украина
Г.Г. Керимов, преподаватель
Специализированная банковская школа имени Героя Туркменистана Атамурата Ниязова при Центральном банке Туркменистана, Туркменистан

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МАТЕМАТИКО-СТАТИСТИЧЕСКОГО ИНСТРУМЕНТАРИЯ ПРОГНОЗИРОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ

Вопрос о необходимости системы прогнозов развития и функционирования отдельных отраслей в общегосударственном масштабе является актуальным в настоящее время. Процесс прогнозирования немыслим без научно обоснованного учета общеэкономических, отраслевых и региональных пропорций. Одним из преимуществ прогнозирования в условиях рыночной экономики является способность к сбору, обработке, согласованию и распространению информации, к выявлению картины на микроуровне исследуемых экономических процессов [1].

Одной из причин недостаточно высокого уровня социально-экономических прогнозов является недостаточная развитость методико-теоретического и методологического инструментария, а также организационно-правовое обеспечение разработки прогнозов. Мы представляем результаты прогнозирования на основе применения инерционных моделей, дающих представление о перспективе на основе экстраполяции прошлого. Расчеты проведены на основании изучения динамики объемов производства хлопчатника в Туркменистане, наращиванию которых придается огромное значение. Хлопок является одним из самых экспортно-ориентированных продуктов, стратегической сельскохозяйственной культурой. В рамках осуществляемой в стране аграрной реформы, важнейшие аспекты которой были озвучены Президентом Гурбангулы Бердымухамедовым на состоявшемся весной 2009 года в Туркменистане Совете старейшин, предпринимаются действенные шаги, направленные на поступательное развитие хлопководства, включая полную модернизацию отрасли и перевод ее на современные методы хозяйствования, отвечающие требованиям времени [2].

Динамика показателей производства хлопка-сырца сельскохозяйственными предприятиями Туркменистана представлена в табл. 1 и на рис.

Таблица 1

Динамика производства хлопка-сырца в Туркменистане за 2000 - 2014 гг.

Показатель	Год								
	2000	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Производство хлопка-сырца, тыс тонн	1031,0	949,8	1001,8	966,2	1286,3	1096,5	1234,9	1194,0	1119,0
Абсолютные приросты, (+, -) тыс тонн:									
- базисные		-81,2	-29,2	-64,8	255,3	65,5	203,9	163,0	88,0
- цепные		-81,2	52,0	-35,6	320,1	-189,8	138,4	-40,9	-75,0
Темпы роста, %									
- базисные		92,1	97,2	93,7	124,8	106,4	119,8	115,8	108,5
- цепные		92,1	105,5	96,4	133,1	85,2	112,6	96,7	93,7
Темпы прироста, (+,-) %									
- базисные		-7,9	-2,8	-6,3	24,8	6,4	19,8	15,8	8,5
- цепные		-7,9	5,5	-3,6	33,1	-14,8	12,6	-3,3	-6,3
Среднегодовой абсолютный прирост за 2000 – 2014 гг., (+,-) тонн								+6286	
Среднегодовой темп роста за 2000 – 2014 гг., %								100,59	
Среднегодовой темп прироста за 2000 – 2014 гг. (+,-) %								+0,59	

Составлено авторами на основании Статистического ежегодника Туркменистана, 2015 [5].

В 2000 г. с площади 619 тыс. га было собрано 1031 тыс. тонн хлопка-сырца. За 15 лет посевная площадь хлопчатника уменьшились на 73,4 тыс. га и составила в 2014 г. 545,6 тыс. га. При этом, валовой сбор увеличился на 88 тыс. т до уровня 1119 тыс. т. За 2000 – 2014 гг. для отрасли хлопководства Туркменистана характерным является интенсивный тип экономического роста. Увеличение масштабов выпуска продукции происходит на основании широкого использования более эффективных и качественно совершенных факторов производства.

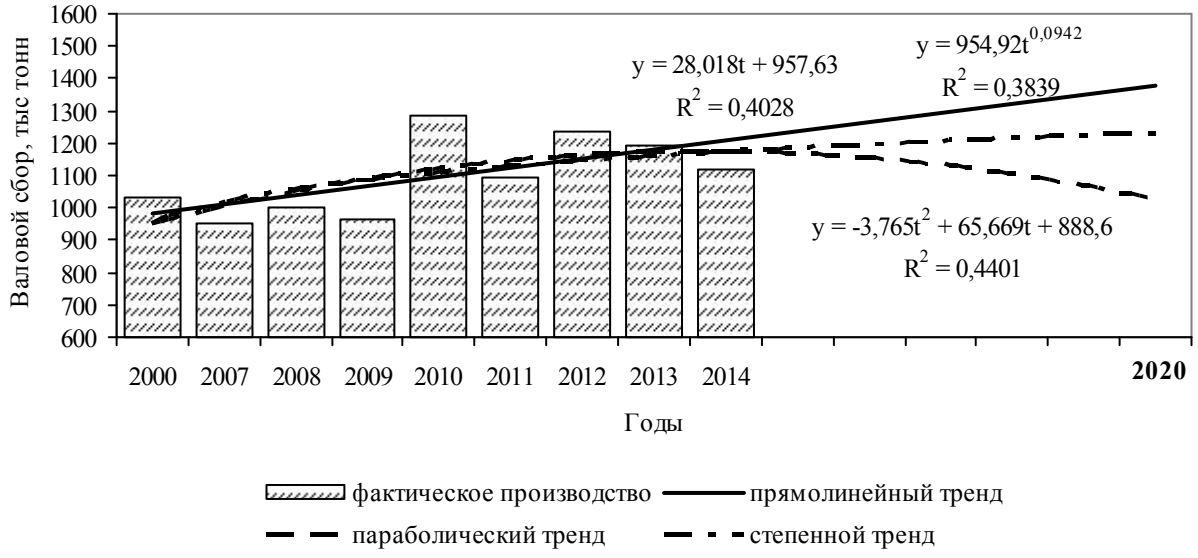

Рис. Динамика производства хлопка-сырца хозяйствами Туркменистана

За исследуемый динамический период за счет увеличения урожайности хлопчатника с 16,7 ц/га до 20,5 ц/га абсолютный прирост валового сбора хлопка-сырца составил 207,3 тыс. т, относительный прирост − 22,8%.

Параметр уравнения прямой линии $a_0 = 957.63$ показывает, что в 1999 г. теоретический уровень производства хлопка-сырца в Туркменистане составлял 957,63 тыс. т. На протяжении 2000 – 2014 гг. оно увеличивалось в среднем за год на 28018 т, о чем свидетельствует параметр $a_1 = 28.018$.

Исходя из того, что в анализируемом ряду динамики абсолютные приросты производства хлопка не стабильные, а имеют тенденцию у росту или снижению, мы провели перебор функций кривых линий для определения тенденции изменения валовых сборов и установили, что более адекватным является уравнения полинома второй степени. Об этом свидетельствует величина коэффициента достоверности аппроксимации: $R^2 = 0{,}4401 > 0.4028$:

$$y_t = 888{,}6 + 65{,}669t - 3{,}765t^2$$

Экономический смысл уравнения состоит в том, что в 1999 году выровненный объем производства хлопка-сырца составлял 888,6 тыс тонн. Начальная скорость роста валовых сборов − 65669 тонн, а среднее замедление изменения ежегодных показателей − 3765 тонн.

В разрезе отдельных велаятов Туркменистана производство хлопка-сырца в 2014 году распределилось следующим образом. Марыйский велаят, один из крупнейших регионов страны, основными отраслями растениеводства которого являются хлопководство, зерновое производство, овощебахчеводство, выращивание плодов и ягод, произвел 30,6% хлопка-сырца и занял первое место в стране. Лебапский велаят по итогам 2014 года находится на втором месте по сбору хлопка-сырца − (27,1%). Удельный вес Ахалского велаята, имеющего основными направлениями специализации сельского хозяйства производство пшеницы, хлопководство, овощеводство, виноградарство, мясомолочное животноводство и шелководство, в 2014 году в общем объеме сельскохозяйственной продукции составил 23,5% (третье место среди велаятов страны). В Дашогузском велаяте в 2014 году выращено 20,8% хлопка-сырца от общего объема по стране (четвертое место) [2, 3].

Для прогнозирования объемов производства хлопка-сырца хозяйствами Туркменистана всех категорий на период до 2020 года нами использован метод перспективной экстраполяции. Теоретической основой распространения установленной нами ранее тенденции изменения валовых сборов данной культуры на будущее является свойство инерционности социально-экономических явлений. Применение экстраполяции в прогнозировании производства хлопка базируется на следующих предпосылках: динамику валовых сборов хлопчатника следует описывать плавной кривой; общая тенденция развития явления в прошлом и настоящем не должна претерпевать серьезных изменений в будущем [4, с.401].

Определяя период упреждения (срок экстраполяции), мы основывались на том, что чем шире раздвигаются временные рамки прогнозирования, тем явнее становится недостаточность простого экстраполяционного метода

(изменения тенденций, неизвестны точки поворота кривых, влияние новых факторов и т.д.). Чем короче срок экстраполяции, тем более надежные и точные результаты, при прочих равных условиях, дает прогноз [4]. Поскольку за короткий период не успевает сильно измениться развитие явления и характер его динамики, нами определён пятилетний период прогнозирования на срок до 2020 года. В таблице представлены результаты перспективной экстраполяции временного ряда производства хлопка-сырца с использованием представленных на рисунке математических функций динамики.

Таблица 2

Прогноз производства хлопка-сырца в Туркменистане на период до 2020 года методом экстраполяции динамических рядов

Математическая функция	Коэффициент достоверности аппроксимации	Прогноз производства хлопка-сырца, тыс тонн				
	R^2	2016 г.	2017 г.	2018 г.	2019 г.	2020 г.
Полиномиальная кривая второго порядка $y_t = 888.6 + 65.669t - 3.765t^2$	$R^2 = 0.4401$	1155,4	1134,5	1106,0	1070,0	1026,5
Прямая линия $y_t = 957{,}63 + 28{,}018t$	$R^2 = 0.4028$	1265,8	1293,8	1321,9	1349,9	1377,9
Степенная функция $y_t = 954{,}92t^{0{,}0942}$	$R^2 = 0.3839$	1196,9	1206,8	1215,9	1224,4	1232,4

** Рассчитано авторами*

Анализ проведенных расчетов позволяет выделить два варианта развития явления: оптимистический и пессимистический. В соответствии с оптимистическим прогнозом, производство хлопка-сырца в Туркменистане в 2020 году может достичь уровня 1232,4 – 1377,9 тыс тонн, что составляет 110,1 – 123,1 % к фактическим объемам 2014 года (то есть, производство может увеличиться на 10,1 – 23,1%). Согласно пессимистическому прогнозу, который описывает уравнение полинома второй степени, в Туркменистане к 2020 году можно ожидать уменьшения валового сбора хлопка-сырца на 8,3 % до уровня 1026,5 тыс тонн.

Считаем, что проведенную экстраполяцию динамического ряда производства хдопка-сырца в Туркменистане, можно рассматривать как начальную стадию построения окончательных прогнозов. Механическое использование экстраполяции при прогнозировании может стать причиной погрешности и неправильных выводов. Следует учитывать все необходимые условия, предпосылки и гипотезы, связывая их с тщательным содержательным экономико-теоретическим анализом.

Список использованных источников: 1. Основные проблемы прогнозирования в современной экономике. − [Электронный ресурс]. − Режим доступа: http://www.bibliotekar.ru/economika-9/25.htm. 2. Социально-экономическое положение города Ашхабада и велаятов за 2014 год. − [Электронный ресурс]. − Режим доступа: http://www.stat.gov.tm/ru/content /info/turkmenistan/turkmenistan/. 3. Яровая В.В. Современное состояние и

тенденции развития отрасли хлопководства Туркменистана / В.В. Яровая, Г.Г. Керимов // Современные проблемы и перспективы развития учета, анализа и финансов в условиях глобализации экономики: материалы Междунар. науч.-практ. Интернет-конф., 16.12.2015 г.: в 2ч. − Ч.1 / Харьк. нац. аграр. Ун-т: Х.: ХНАУ, 2015. С. 131-134. 4. Теория статистики: учебник / Под ред. Р.А.Шмойловой. 2-е узд., доп. и перераб. − М.: Финансы и статистика, 1998. − 576 с. 5. Статистический ежегодник Туркменистана, 2015. − Государственный комитет Туркменистана по статистике. − Ашхабад, 2015.

УДК 657:336.22

Г.Н. Ясменко, канд. экон. наук, доцент
Е.В. Старовойтова, лаборант
ФГБОУ ВПО Кубанский государственный аграрный университет, Россия

ИДЕНТИФИКАЦИЯ НАЛОГОВЫХ РИСКОВ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СУБЪЕКТОВ, ПОДХОДЫ К ИХ ОЦЕНКЕ И УПРАВЛЕНИЮ

Существенный рост расходов федерального бюджета влечет за собой увеличение фискальной нагрузки на субъекты хозяйствования. Такие условия их функционирования в совокупности с частыми непредсказуемыми изменениями ставок налогов создают сложности для планирования развития бизнеса, снижают его привлекательность с точки зрения инвестиций. Все это обуславливает действия налогоплательщиков, направленные на снижение налоговой нагрузки и не всегда законными путями. В то же самое время, масштабные налоговые реформы, реализуемые Минфином и ФНС России, в числе основных задач содержат создание препятствий для ухода от уплаты налогов. Помимо этого в составе «Основных направлений налоговой политики на 2016 год и плановый период 2017 и 2018 годов» определен правовой механизм противодействия налоговым злоупотреблениям, содержащий инструменты борьбы с налогоплательщиками, которые, используя формально правомерные действия, преследуют основную цель в виде неуплаты или неполной уплаты налогов. Такой конфликт интересов государственных органов и хозяйствующих субъектов обеспечивает рост рисков для организаций, связанных с выполнением ими обязанностей в качестве налогоплательщиков. В связи с этим, актуальными являются вопросы оптимизации налогообложения. При этом оптимизацию налогообложения следует отличать от ухода (уклонения) от налогов, что по своей сути связано с противоправными действиями. Стратегической целью налоговой оптимизации является сведение к минимуму штрафных санкций, снижение налоговых рисков. Налоговая оптимизация должна обосновывать правильность исчисления сумм налогов, особенно в спорных ситуациях.

Оптимизация налоговых рисков – это снижение финансовых потерь в результате учета совокупности факторов налогового риска. Главной

особенностью налогового риска является объединение спекулятивного и чистого риска. В свою очередь, спекулятивный налоговый риск может быть выражен величиной уплаты излишних налоговых платежей, или суммой экономией на платежах в бюджет по сравнению с выбранным режимом налогообложения. Чистый налоговый риск может быть представлен величиной возможных к начислению штрафных санкций контролирующими органами, за налоговые правонарушения.

Вся совокупность факторов, влияющих на величину налоговых рисков, включает внешние и внутренние. К внешним факторам относятся: неблагоприятная экономическая и политическая обстановка; качественные изменения законодательства в сфере налогообложения, а также частота этих изменений; двойственные формулировки в нормативных актах, что может привести к неоднозначности их толкования. К внутренним факторам относятся: эффективность налогового учета в организации; организационные аспекты функционирования экономического субъекта; недостаточная квалификация кадров; отношения с налоговыми органами.

Рассматривая определенный риск, в том числе и налоговый, целесообразно определить все возможные сценарии, которые могут произойти в будущем и которые соответствуют возникновению данного риска, а также определить вероятность возникновения того или иного события в будущем, то есть необходимо определить распределение вероятностей для соответствующего множества событий (фактов хозяйственной жизни) – идентифицировать налоговый риск.

Так, вероятность нежелательного исхода (возникновения налогового риска) может быть рассчитана объективным методом на основе фактических данных по формуле:

$$P = \frac{n}{N},$$

где: P – вероятность появления налогового риска,

n – число событий (фактов хозяйственной жизни) с налоговым риском,

N – общее число аналогичных событий (фактов хозяйственной жизни), как без налогового риска, так и с его присутствием.

При отсутствии информации для применения объективного метода вероятность возникновения налогового риска может быть рассчитана субъективным способом, который основывается на предположениях, формируемых на основе профессиональных суждений оценивающего, его опыта, оценки экспертов, мнений налоговых консультантов.

Многообразие форм проявления налоговых рисков предполагает и большое число способов их оценки, среди которых можно выделить количественный и качественный подходы.

В числе количественных способов оценки налогового риска может быть выделено имитационное моделирование,включающее серию числовых экспериментов, посредством которых получают эмпирические оценки результативных показателей на основе формализованного описания изучаемого объекта и имитации его поведения. Анализ чувствительности заключается в

расчете значений какого-либо ключевого показателя при разных значениях факторов (внешних и внутренних) в целях установления степени изменчивости результативного показателя при изменении факторов.

Так, например, организация, применяющая специальный налоговый режим (ЕСХН), предполагающий ее соответствие определенному уровню установленных нормативно показателей (уровень доходов), подвержена налоговому риску в случае недостижения данных уровней. В отношении установления величины налогового риска такого плана эффективно может быть применено имитационное моделирование. Результативный показатель, обеспечивающий право применения специального режима, может быть определен посредствам установления параметров деятельности экономического субъекта.

Как таковое применение специального налогового режима можно определить как спекулятивный налоговый риск, так как оно позволяетэкономить на платежах в бюджет по сравнению с общим режимом налогообложения. В то же самое время при утрате права применения специального налогового режима по каким-либо причинам возникает чистый налоговый риск, который выражается вероятностью возникновенияобязательств по доначислению налоговых платежей в бюджет исходя из общего режима налогообложения.

Считаем, что оценку налогового риска с использованием имитационного моделирования, целесообразно дополнять дальнейшим исследованием налогового риска путем моделирования задачи выбора оптимального управленческого решения при помощи «дерева решений». Данный метод представляет собой графическое построение вариантов решений, которые могут быть приняты. При этом оценивается каждый путь и выбирается с наименьшим налоговым риском.

В числе качественных подходов к оценке налоговых рисков могут быть выделены экспертный метод, рейтинговые оценки и метод аналогий.

Экспертный метод базируется на обработке мнений специалистов о возможных величинах потерь и вероятности их возникновения. Данный метод основывается на использовании прошлого опыта, аналогии и логики. При этом эксперты используют интуитивно-логический анализ исследуемой ситуации, после чего производится формальная обработка полученных результатов.

Рейтинговый метод основывается на оценке параметров деятельностиэкономического субъекта и отнесении ее к конкретному классу с точки зрения риска. К разновидностям данного метода относят: ранжирование, попарное сравнение изучаемых свойств объекта, ранжирование на базе оценки в баллах и пр.

Метод аналогий основан на применении баз данных о налоговом риске аналогичных ситуаций (фактов хозяйственной жизни). Указанные данные обрабатываются для выявления зависимостей свершившихся фактов хозяйственной жизни экономического субъекта с целью оценки потенциального налогового риска при реализации нового. Расчетный эффект управленческого решения сравнивается с эффектом аналогичных, уже

реализованных решений, и характеризует степень риска рассматриваемого решения.

Таким образом, оптимизация налоговых рисков невозможна без объективной (насколько это возможно) оценки самого налогового риска, являющейся ключевым этапом управления данным видом риска.

При этом важно заметить, что основная роль в системе методов управления налоговыми рисками отводится внутренним механизмам их нейтрализации, к числу которых относятся: избежание риска; лимитирование концентрации риска; диверсификация; самострахование.

В финансовой деятельности экономического субъекта избежание риска характеризуется как разработка стратегических и тактических решений внутреннего характера, которая полностью исключает конкретный вид налогового риска (например, отказ от заключения сделок с высоким уровнем налогового риска).

С целью контроля налоговых рисков на базе общедоступных критериев риска совершения правонарушения, считаем целесообразным использовать закрепленные приказом ФНС России от 30.05.2007 № ММ-3-06/333@ «Концепция системы планирования выездных налоговых проверок» критерии самостоятельной оценки рисков для налогоплательщиков, которые предусматривают проведение налогоплательщиком самостоятельной оценки рисков по результатам своей финансово-хозяйственной деятельности и являются общедоступными критериями самостоятельной оценки рисков для налогоплательщиков, используемыми налоговыми органами впроцессе отбора объектов для проведения выездных налоговых проверок.

Критерии самостоятельной оценки рисков налогоплательщиков включают следующие:

– налоговая нагрузка у данного налогоплательщика ниже ее среднего уровня по хозяйствующим субъектам в конкретной отрасли;

– отражение в бухгалтерской или налоговой отчетности убытков на протяжении нескольких налоговых периодов;

– опережающий темп роста расходов над темпом роста доходов от реализации товаров (работ, услуг);

– неоднократное приближение к предельному значению величин показателей, предоставляющих право применять налогоплательщиками специальные налоговые режимы;

– значительное отклонение уровня рентабельности по данным бухгалтерского учета от уровня рентабельности для данной сферы деятельности по данным статистики.

Для оценки налоговых рисков, которые возникают у налогоплательщиков, предлагается использовать балльную систему, которая предусматривает присвоение одного балла по каждому критерию, указанному выше (максимально – 7 баллов). В зависимости от размеров отклонения выделяется: высокий уровень налогового риска (6-7 баллов); средний уровень налогового риска (4-5 баллов); низкий уровень налогового риска (2-3 балла); отсутствие налогового риска (0-1 балл).

Механизм лимитирования концентрации риска применяется к тем видам, которые выходят за пределы допустимого уровня, по операциям, осуществляемым в зоне катастрофического или критического риска. Такое лимитирование реализуется путем установления в экономическом субъекте соответствующих внутренних нормативов в процессе разработки политики осуществления различных аспектов финансовой деятельности, например, для организаций применяющих специальный налоговый режим ЕСХН – норматив соотношения выручки от реализации сельскохозяйственной продукции и выручки от прочих видов деятельности.

Принцип работы механизма диверсификации основан на расширениивидов деятельности экономического субъекта, которое будет препятствовать увеличению налоговых рисков. В деятельности организации механизм диверсификации применяется, чтобы ослабить негативные налоговые последствия особенных видов рисков. Принцип действия механизма диверсификации основан на разделении рисков. Основной формой диверсификации налоговых рисков на предприятиях, применяющих специальный режим налогообложения ЕСХН, является совмещениеЕСХН с ЕНВД, а для индивидуальных предпринимателей – и с ЕНВД, и с ПСН, при котором необходимо будет вести раздельный учет доходов и расходов. При совмещении режимов, общий доход для определения доли от реализации сельхозпродукции не менее 70% будет считаться по всем режимам. Также диверсификацию можно представить в виде перевода отдельных видов деятельности на другие режимы, тем самым обеспечивая однозначное исполнение права применения какого-либо специального режима налогообложения.

Механизм самострахования налоговых рисков основан на резервировании организацией части финансовых ресурсов, позволяющем преодолевать негативные финансовые последствия возникновения налоговых рисков. Основными формой этого направления нейтрализации налоговых рисков является создание в организациях, применяющих специальный режим налогообложения ЕСХН, резерва под возможный налоговый риск, который будет создаваться при возможном достижении критического уровня налогового риска на предприятии.

В заключение, важно отметить, что реализация современных налоговых реформ наполняет новым смыслом понятие налоговой оптимизации, которая, в числе первоочередных задач определяет идентификацию, оценку и управление налоговыми рисками экономического субъекта. При этом эффективность налоговой оптимизации будет выражаться в предотвращении остроты конфликта интересов налогоплательщика и государственных органов, повышении уровня финансовой устойчивости экономических субъектов, минимизации негативных последствий, связанных с процессом налогообложения.

Список использованных источников: 1. Башкатов В.В. Анализ налоговой нагрузки сельскохозяйственных организаций Краснодарского края / В.В. Башкатов, Д.С. Резниченко, В.С. Башкатова // Политематический сетевой

электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета. – 2014. – № 99. – С. 959-970. 2. Бухгалтерское дело: учеб. пособие / [Сигидов Ю. И., Трубилин А.И., Рыбянцева М.С. и др.] ; под ред. Ю. И. Сигидова, А. И. Трубилина. – [2-е изд.]. – М. : ИНФРА-М, 2014. – 208 с. 3. Заболотная И.А. Налоговые риски и пути их снижения при заключении договоров / И.А. Заболотная, С.А. Челохсаева, Н.В. Бублик // Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета. – 2014. – № 101. – С. 1056-1064. 4. Сигидов Ю.И. Оценка применяемых режимов налогообложения сельскохозяйственных организаций Краснодарского края / Ю.И. Сигидов, В.В. Башкатов, В.С. Башкатова // Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета. – 2014. – № 99. – С. 928-938.

Наукове видання

ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ

Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції
(19 лютого 2016 р.)

За редакцією авторів
Відповідальна за випуск І.О. Шарко

Підп. до друку 11.02.2016 р. Формат 60х84/16.
Гарнітура Таймс. Друк. офсетний. Обсяг: 21,4 ум.-друк. арк., 21,6 обл.-вид. арк.
Тираж 85.

Віддруковано в друкарні ФО-П Дуюнова Т.В.
61023, м. Харків, вул. Весніна, 12
Тел.: (057) 717-28-80 e-mail: promart_order@ukr.net